WILLELMI

CAPELLANI IN BREDERODE

POSTEA MONACHI ET PROCURATORIS EGMONDENSIS

CHRONICON

UITGEGEVEN DOOR

MR. C. PIJNACKER HORDIJK

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1904

INLEIDING.

In de laatste vijf en twintig jaren heeft de kroniek van Willem, den procurator van het klooster te Egmond, meer dan vóór dien tijd het geval was, de aandacht getrokken van de beoefenaars der geschiedenis in het buitenland, inzonderheid in Duitschland. Ruim twee eeuwen geleden openbaar gemaakt, is deze kroniek door Nederlandsche geschiedschrijvers van de 18de en de 19de eeuw natuurlijk veelvuldig gebruikt geworden, doch in het buitenland werd zij vroeger nauwlijks opgemerkt. Böhmer nam in 1843 eenige brieven van Lodewijk van Beyeren uit haar over in het eerste deel van zijne Fontes rerum Germanicarum [1]), Kervyn de Lettenhove vermeldde haar in 1847 enkele malen, vooral in het elfde boek van zijne Histoire de Flandre [2]); maar zij bleef toch, bepaaldelijk ook in Duitschland zoo weinig bekend, dat zij door Lorenz in de eerste, in 1870, en in de tweede, in 1876 en 1877 verschenen uitgave van zijn boek over „Deutschlands Geschichtsquellen seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts" in het geheel niet vermeld werd.

Aan deze verwaarloozing van de berichten uit Egmond is in 1879 een einde gekomen. Müller, der Kampf Ludwigs des Baiern mit der römischen Curie I (1879) maakte

1) p. 197—203.

2) Tome III, p. 112, 116, 126, 142, 145, 148, 149, 152. Ook éénmaal in het achtste, éénmaal in het negende en éénmaal in het tiende boek; Tome II, p. 267, 355, III, p. 77.

vlijtig gebruik van de mededeelingen van den Egmondschen monnik, die door hem een „in vielen auch Ludwig betreffenden Dingen vortrefflich unterrichtete Schriftsteller" genoemd werd [1]). Zijn voorbeeld vond navolging, zoodat in de talrijke geschriften, welke sedert 1879 in Duitschland over den tijd van Lodewijk van Beyeren verschenen zijn, in den regel aan de mededeelingen van Willem den procurator de noodige aandacht geschonken is. In zijn geschrift over „die älteren Egmonder Geschichtsquellen" (1886) heeft Von Richthofen aan Wilhelmus Procurator eenige bladzijden [2]) gewijd, Lorenz vermeldt hem in de derde editie van zijn boek [3]), terwijl Potthast in zijn „Wegweiser durch die Geschichtswerke des Europäischen Mittelalters" (2de ed., I, 1896, p. 559) de kroniek van Guilelmus Procurator prijst als „überaus reichhaltig, oft urkundlich treu".

De bedoelde kroniek is in 1700 uitgegeven door Antonius Matthaeus in Deel IV van zijne Veteris aevi analecta [4]). Deze uitgave schijnt zeer zeldzaam te zijn en wordt zoo goed als nooit geraadpleegd en aangehaald. Het is trouwens bekend, dat reeds bij het overlijden van Matthaeus in 1710 volledige exemplaren van zijne Analecta bijna niet te bekomen waren. Von Uffenbach, die destijds ons land bezocht, bericht dat zij alleen enkele malen op auctie's voorkwamen en dan „entsetzlich theur weggiengen" [5]). In 1738 deelt Caspar Burman in zijn Trajectum eruditum mede, dat het geheel van Matthaeus' Analecta „raro occurrit et carissime venditur" [6]) en dat het werk om die reden herdrukt werd. Die herdruk verscheen nog in hetzelfde jaar te 's Gravenhage. In Deel II pp. 425—718 vond Willelmus Procurator daarin eene plaats.

---

1) Müller, der Kampf p. 166 noot 1.
2) von Richthofen, ll. pp. 207—215.
3) Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen, 3de ed., 1887, II, p. 43.
4) IV, pp. 1—329. Er volgen „notae et observationes", pp. 330—436. Vooraf gaat eene dedicatio.
5) von Uffenbach, Merkwürdige Reisen, III (1754) pp. 272, 273.
6) Caspar Burman, Trajectum eruditum, p. 226; vgl. p. 222.

De uitgave van Matthaeus steunt op een enkel handschrift, dat thans zich bevindt in de bibliotheek der stad Hamburg. Ongetwijfeld zijn er vroeger andere handschriften geweest, waarin de kroniek van Willelmus Procurator was opgenomen. Prof. Blok vestigde in een hieronder nader te noemen opstel [1]) er reeds de aandacht op, dat Vossius in zijn geschrift de Hist. Lat., naast het nog heden bekende manuscript, destijds in het bezit van Scriverius, handschriften te Mainz en te Oxford vermeld heeft. Mijn geëerde vriend schijnt daarentegen niet te hebben opgemerkt, dat Matthaeus zelf, nadat zijne uitgave reeds het licht had gezien, nog een tweede handschrift van Willem's kroniek heeft verkregen. Matthaeus spreekt daarover in de dedicatio vóór het in 1709 uitgegeven deel IX der Analecta [2]). Hij maakt daar gewag van Wilhelmus Procurator, dien hij „nostratium vetustissimus" noemt, „qui seculo XIII et sub initium ejus vixit. Videri potest a me editus to. 4 Analect., edendus rursum auctior, ubi erit occasio, *quia aliud nactus jam exemplar* [3]), e quo multa suppleri possunt et inprimis defectus, qui occurrit p. 258 duorum foliorum." Uit het feit, dat Wilhelmus door Matthaeus „vetustissimus" genoemd en gezegd wordt in het begin der 13de eeuw geleefd te hebben, zoude men kunnen afleiden, dat het tweede door Matthaeus verworven handschrift slechts de Annales Egmundani of het Chronicon Egmondanum inhield; doch de vermelding van de lacune [4]), welke uit het tweede manuscript zoude kunnen worden aangevuld, doet zien, dat dit handschrift van Willem's kroniek zeker dat gedeelte bevatte, dat tot het jaar 1327 betrekking heeft. Te vergeefs heb ik trachten te ontdekken waar dit handschrift gebleven is. Het schijnt — evenals de beide andere, door Vossius vermeld —

1) Prof. Blok over Wilhelmus Procurator, bl. 2 noot 4.

2) De dedicatio heeft in de editie van 1709 geene pagineering; ware dit wel het geval, dan zoude de geciteerde plaats voorkomen op bl. 23. In den druk van 1738 zie men T. V p. 282.

3) Ik cursiveer.

4) Druk van 1700 p. 258 = druk van 1738 p. 662. In mijne uitgave bl. 193.

spoorloos verdwenen te zijn. Misschien is het wel vernietigd. Is dit niet het geval, dan mogen wij de hoop koesteren, dat een gelukkig toeval het te eeniger tijd voor den dag zal brengen. Die hoop is evenwel te onzeker dan dat op hare vervulling zoude moeten worden gewacht, vóórdat tot eene nieuwe uitgave van Willelmus Procurator zoude mogen worden overgegaan.

Zooals ik reeds opmerkte, bevindt het eenige thans bekende handschrift der kroniek zich in de bibliotheek der stad Hamburg. Door de groote welwillendheid van het bestuur dier bibliotheek mocht ik het gedurende geruimen tijd te 's Gravenhage ten gebruike ontvangen. Ik stel er hoogen prijs op aan dat bestuur daarvoor mijn oprechten dank te betuigen en veroorloof mij die dankbetuiging ook uit te strekken tot den Nederlandschen Minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. R. Melvil Baron van Lynden, en den Bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, Dr. W. G. C. Bijvanck, welke beide heeren de goedheid hebben gehad hunne tusschenkomst en medewerking voor de verkrijging van het manuscript te verleenen.

Korten tijd vóórdat ik het handschrift ter inzage mocht ontvangen, had Prof. Blok te Leiden het kunnen raadplegen. Naar aanleiding daarvan deed hij in de werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde over „Wilhelmus Procurator" eene hoogst belangrijke mededeeling, welke ook door mij met vrucht is geraadpleegd geworden. Met de meening, aan het slot van Prof. Blok's opstel (bl. 19) uitgesproken, dat de uitgave van Matthaeus „vergelijkender wijs en bij gunstige uitzondering zeer goed te noemen" is en dat „de tekst betrekkelijk zuiver is afgedrukt", kon ik echter na vergelijking van het handschrift niet instemmen. Het kwam mij voor, dat eene nieuwe uitgave wel geene tot dusver onbekende feiten aan den dag zoude kunnen brengen, maar dat toch de tekst van Matthaeus op vele plaatsen uit het handschrift zoude kunnen worden verbeterd, en ik meende daarom een niet onnut werk te verrichten door de zorg voor zulk eene nieuwe uitgave op mij te nemen. Het Historisch Genootschap te Utrecht werd bereid bevonden om in zijne

werken de uitgave op te nemen, welke thans hierachter het licht ziet.

Over de geschiedenis van het handschrift, waarin de kroniek van Willelmus is opgenomen, heeft Prof. Blok in zijn opstel (bl. 2—4) zoo uitvoerig en nauwkeurig gesproken, dat ik er nauwlijks iets aan heb toe te voegen. Wij vinden het achtereenvolgens in het bezit van den bisschop van Haarlem, tevens abt van Egmond, Nicolaas van Nieuwland († 1580), van den Haarlemschen schepen, ook wel leenman van de Egmondsche abdij [1]), Willem Heda, van den geschiedschrijver Scriverius († 1660), van den Roomsch-Katholiek Adriaan Westphalen [2]) († 1695), van Prof. Matthaeus († 1710), die de kroniek naar dit handschrift uitgaf. Reeds vóór 1720 behoorde het manuscript tot de bibliotheek van Von Uffenbach [3]) († 1734), uit wiens nalatenschap het in de bibliotheek der stad Hamburg terecht kwam.

Het handschrift is thans opgenomen in een band, die tot de 17de eeuw behoort en op den rug waarvan staat: „Chronicon hist. comitum et nobilium Hollandiae" [4]). Aan den band sluiten zich vóórin 7 en achterin 5 bladen papier aan (blijkens het watermerk uit de 17de eeuw), waarop door Matthaeus eenige aanteekeningen, in hoofdzaak uittreksels uit het handschrift geschreven zijn. Het eigenlijke manuscript bestaat uit 132 perkamenten folia, welke genummerd zijn III—CI en CIIII—CXXXVI. Nadat de nummering had plaats gegrepen, zijn dus de folia I, II, CII en CIII verdwenen. Hoe oud de pagineering is, durf ik niet zeggen. Zeker bestond zij reeds, vóórdat het

1) Zie van Wyn, Huiszittend leeven I (1807) bl. 372 noot a.

2) In ons handschrift noemt hij zich Westvaling. Zie Prof. Blok t. a. p. bl. 3 noot 5.

3) Immers het handschrift wordt reeds nauwkeurig beschreven in de in 1720 verschenen Bibliotheca Uffenbachiana Mssta, partes 4—10 p. 166, 167.

In Pertz' Archiv VI (1838) p. 625—627 vindt men eveneens eene beschrijving van het handschrift.

4) Het eerste woord is niet duidelijk leesbaar en achter „Hollandiae" staat nog iets, dat ik niet kan ontcijferen.

handschrift in zijn tegenwoordigen vorm werd gebracht. Immers bij het afsnijdingsproces, waaraan de bladen bij die gelegenheid onderworpen werden, zijn somtijds ook de cijfers der pagineering geheel of gedeeltelijk verdwenen[1]).

De bladen van het handschrift zijn ongeveer 29½ centimeter hoog en 21½ breed. Zij werden gevormd door een stuk perkament in tweeën te vouwen, waarvan dan echter somtijds de helft weder is weggesneden. Die bladen werden bijeengevoegd in een pakje (katern) en daarna beschreven. Ons handschrift bestaat uit veertien zulke pakjes. Het eerste bevat de folia III—XIIII[2]). Het tweede de folia XV—XXVIII; vóórdat de pagineering plaats greep, werden weggesneden de bladen, een geheel vormende met de folia XXIIII en XXII. Het derde pakje bevat de folia XXIX—XLII; vóór de nummering der pagina's werd weggesneden het blad, behoorende bij fol. XXXIIII, terwijl fol. XXXVII blijkt te zijn ingevoegd. Het vierde pakje wordt gevormd door de folia XLIII—LVII; vóór de pagineering schijnen de fol. XLVIII en XLIX te zijn ingevoegd en het blad, behoorende bij fol. LVI te zijn weggesneden. De volgende pakjes zijn veel kleiner dan de eerste vier; zij bevatten niet meer dan acht folia. Het vijfde bevat er zelfs slechts zeven, nl. LVIII—LXIIII, daar het blad behoorende bij fol. LXIIII is weggesneden. Tot het zesde pakje behooren de folia LXV—LXXII, waarbij evenwel valt aan te teekenen, dat weggesneden zijn de bladen, een geheel vormende met de folia LXX en LXIX. Het zevende pakje bevat de folia LXXIII—LXXX, het achtste de folia LXXXI—LXXXVIII, het negende de folia LXXXIX—XCVI. Het tiende pakje omvatte de folia XCVII—CIIII, doch de folia CII en CIII zijn na de pagineering verdwenen. Tot het elfde pakje behooren de folia CV—CXII, tot het twaalfde de folia CXIII—CXX, tot het dertiende de folia CXXI—CXXVIII,

---

1) Zie mijne uitgave bl. 252 noot 4, 255 noot 1, 259 noot 6, 262 noot 2 en 264 noot 4.

2) Een geheel vormen dus de folia III en XIIII, IV en XIII, V en XII, VI en XI, VII en X, VIII en IX. Met verandering van de cijfers geldt hetzelfde voor de volgende pakjes.

tot het veertiende de folia CXXIX—CXXXVI; ten aanzien van het twaalfde pakje moet echter worden opgemerkt, dat vóór de pagineering zijn weggesneden het blad, behoorende bij fol. CXIII, en het blad, behoorende bij fol. CXX. Om de aansluiting van de pakjes aan elkander te verzekeren, zijn meestal (niet altijd) de woorden, waarmede de eerste bladzijde van een pakje begint, op de laatste bladzijde van het voorafgaand pakje aan den voet vermeld [1]).

Elke bladzijde bevat gewoonlijk 28 regels. De eerste, fol. III recto, en de laatste, fol. CXXXVI verso, hebben er 29; eveneens de folia LIIII verso, LV recto en verso, en LVI recto. Fol. VI recto heeft slechts 25 regels [2]), fol. XVIII recto 27. Van fol. XXII heeft de voor ijde 27, de achterzijde 23 regels [3]). Op fol. XXIIII komen zoowel aan de voorzijde als aan de achterzijde niet meer dan 25 regels voor en zijn deze, vooral aan de achterzijde, zeer onvolledig [4]). Slechts 27 regels hebben de folia XXV verso en XXIX recto. Folium XXXV heeft aan de voorzijde 27, aan de achterzijde 24 regels [5]); folium XXXVI aan de voorzijde 24, aan de achterzijde 22 regels [6]). Het ingevoegde blad XXXVII is zoowel aan de voorzijde als aan de achterzijde zeer onvolledig beschreven [7]). Hetzelfde geldt, ofschoon in mindere mate, van de folia XLVIII en XLIX, beide recto en verso [8]).

Van het begin tot het einde is het handschrift geschreven

---

1) Zie in mijne uitgave bl. 23 noot 3, 54 noot 3, 89 noot 2, 108 noot 4, 160 noot 3, 178 noot 3, 196 noot 6, 215 noot 1, 231 noot 7, 249 noot 2.

2) Hier zijn drie regels opengelaten voor de lacune, ook aangegeven in den druk der Annales Egmund. p. 74.

3) Zie mijne uitgave bl. 9 noot 6.

4) Zie mijne uitgave bl. 13 noten 1 en 5.

5) Zie mijne uitgave bl. 39 noot 8.

6) Zie mijne uitgave bl. 40 noot 4 en 41 noot 6.

7) Zie mijne uitgave bl. 41 noot 6.

8) Zie mijne uitgave bl 68 noten 2 en 4. De voorzijde van fol. XLVIII heeft 27, de achterzijde 25 regels. Ofschoon het ingevoegde fol. XLIX thans midden in een pakje zich bevindt, is aan den voet van de achterzijde het eerste woord van de volgende bladzijde aangeteekend; zie mijne uitgave bl. 69 noot 5.

met eene zelfde zeer duidelijke hand. Dezelfde hand schreef aanvullingen van eenigen omvang op twee stukken perkament, waarvan het eene tusschen de folia XXXVIII en XXXIX, het andere tusschen de folia LVIII en LIX is ingevoegd [1]), alsook aan den kant der folia XLI recto, XLVI recto, XLVII verso, LIIII recto, LV verso, LX recto en verso [2]). Eene van de oorspronkelijke duidelijk te onderscheiden hand, door mij B genoemd, gaf aanvullingen op de fol. XXI verso, XXX recto, XXXIIII recto, XXXV recto, XXXVIII verso, XXXIX recto, XL verso en XLIII recto [3]). Deze hand behoort tot den tijd van den abt van Egmond, Hugo van Assendelf [4]). Verbeteringen in het handschrift werden nog aangebracht door verscheidene andere handen, waarvan ik den leeftijd niet durf bepalen. Niet altijd is het met zekerheid uit te maken, of eene verandering door de oorspronkelijke dan wel door eene latere hand is aangebracht.

Hetgeen tot dusverre omtrent de eigenaardigheden van het manuscript werd medegedeeld, geeft aanleiding tot een paar algemeene opmerkingen. In de eerste plaats blijkt het, dat tusschen het eerste en het laatste gedeelte van het handschrift niet onbelangrijke verschillen bestaan. In het eerste gedeelte zijn de uit de folia samengestelde pakjes veel omvangrijker dan in het laatste gedeelte.

---

1) Zie mijne uitgave bl. 44 noot 5, 46 noot 4, 91 noot 7.

2) Zie mijne uitgave bl. 50 noot 4, 61 noot 11, 66 noot 1, 78 noot 6, 83 noot 3, 95 noot 5, 97 noot 5, 98 noten 1 en 2.

3) Zie mijne uitgave bl. 7 noot 4, 26 noten 5 en 7, 35 noot 5, 38 noot 1, 44 noot 6, 45 noot 7, 49 noot 10, 55 noot 4.

4) Abt Johannes Olout overleed 14 September 1353. Daarna werd gekozen Willem van Rolland, die reeds van 1345—1351 abt was geweest. Deze bedankte op den 26sten dag na zijne verkiezing, waarop Hugo van Assendelf werd verkozen, die 30 Juli 1367 overleed. Zie de Annales regalium abbatum Egmundensium van Johannes de Leydis (uitgegeven door Matthaeus in 1692) p. 69, 70, 74. Ten onrechte wordt aldaar in den druk als sterfdag van Hugo van Assendelf opgegeven 1 Augustus 1366. In een beter handschrift dan het door Matthaeus gebruikte staat: „Anno Domini MCCCLXVII dompnus Hugho de Ascendelf abbas Egmondensis, cum per multas tribulationes, per ignem scilicet et aquam transisset, tandem in gravi tribulatione debitum universe carnis persolvens, diem clausit extremum III kalendas Augusti predicti anni."

Alleen in het eerste gedeelte treft men voorts onvolledig beschreven bladen en omgekeerd eenigszins belangrijke aanvullingen aan. De grens tusschen de beide deelen vindt men in het vijfde pakje (fol. LVIII—LXIIII), dat door zijn kleineren omvang reeds tot het laatste, maar door de aanvullingen op fol. LX recto en verso nog tot het eerste gedeelte behoort. In de tweede plaats trekt het de aandacht, dat er veelal verband schijnt te bestaan tusschen het feit, dat een blad onvolledig beschreven is, en de plaats, welke dit blad in een der pakjes inneemt. Bedrieg ik mij niet, dan zijn alle onvolledig beschreven bladen, de folia XXII, XXIIII, XXXV—XXXVII, XLVIII en XLIX later in het handschrift gevoegd. Voor één dier folia, nl. XXIIII kan zelfs worden aangewezen, waarom dit geschiedde. Zoowel fol. XXIII verso als fol. XXIIII verso eindigen met de woorden „jam diu" [1]. Blijkbaar had dus de schrijver van ons handschrift bij het overschrijven van een concept een stuk overgeslagen, dat tusschen het eene en het andere „jam diu" behoorde, en werd dit stuk, onvoldoende om een geheel blad behoorlijk te vullen, later opgenomen [2].

Deze laatste opmerking brengt mij van zelf tot de vraag, of ons manuscript een afschrift dan wel een origineel is. Zeker is het niet een gewoon afschrift van een voltooid origineel. Doch het is ongetwijfeld, afgezien van de aanvullingen, van een klad afgeschreven [3]. Dit blijkt niet alleen uit het reeds vermelde geval, dat tot fol. XXIIII betrekking heeft, maar evenzeer uit andere verschijnselen. Een er van vermeldde ik in mijne uitgave op bl. 112 noot 4 [4]. Doch ook elders, op bl. 64 noot 2, 139 noot 1

---

1) Zie mijne uitgave bl. 12 noot 1 en bl. 13 noot 6.

2) In dit opzicht kan ik niet instemmen met de voorstelling van Prof. Blok, t. a. p., bl. 9, die meent, dat de schrijver van het handschrift er slechts naar gestreefd heeft op fol. XXIV verso, XXXVI verso en XLIX verso een sierlijk einde van het pakje (katern) te verkrijgen.

3) Ook Prof. Blok, t. a. p., bl. 9 en 10 komt, zij het ook op andere gronden, tot de conclusie, dat ons handschrift naar aanteekeningen van den procurator is afgeschreven.

4) Waarschijnlijk waren niet twee, zooals ik daar aangaf, maar drie

en 161 noot 5 van mijne uitgave treft men gevallen aan, waarin de schrijver aanvankelijk een regel van het concept had overgeslagen. Omgekeerd vindt men op bl. 33 noot 6 en op bl. 90 noot 2 gevallen, waarin hij een reeds opgenomen regel nogmaals begon af te schrijven.

Bij de bespreking van den inhoud van het handschrift moet ik beginnen met de opmerking, dat het eerste gedeelte van wat Matthaeus uitgaf, al wat gedrukt staat in de eerste editie op bl. 1—36 laatsten regel en in den herdruk op bl. 425—460 regel 7 v. o. vóór de woorden „de latibulis", niet aan ons handschrift is ontleend. Het werd door hem, zooals hij in zijne dedicatio uitdrukkelijk erkent [1]), overgenomen uit de door Sweertius bezorgde uitgave [2]) van het Chronicon Egmondanum, waarvan in 1777 door Kluit eene veel betere editie gegeven is.

Op fol. III—fol. XIX recto regel 15 van ons handschrift vinden wij ook niet het vervolg van het Chronicon Egmondanum, zooals door Matthaeus werd aangenomen [3]), maar het laatste gedeelte van de hem nog niet bekende Annales Egmundani, beginnende met de woorden „de latibulis" tot het einde „executioni committimus". Al wat in de Annales wordt aangetroffen, is ook daarin te vinden, hoewel somtijds in eene andere en, naar het mij voorkomt, betere volgorde; doch bovendien zijn er uittreksels in opgenomen uit andere schrijvers, vooral uit de kroniek van Martinus van Troppau. De tekst wijkt somtijds af van dien der gedrukte Annales. Hij verschilt echter

---

regels van het concept aanvankelijk bij het overschrijven overgeslagen. Uit de andere door mij vermelde gevallen blijkt toch, dat een regel van het concept wel iets grooter was, maar toch niet veel meer woorden bevatte dan een regel in mijne uitgave.

1) In de dedicatio vóór de uitgave van 1700 zijn de bladzijden niet genummerd. Ware dit wel het geval, dan zoude bl. 16 moeten vermeld worden. Zie bl. 420 der uitgave van 1738.

2) In Rerum Belgicarum Annales (1620), pp. 351 sqq.

3) Ook Prof. Blok t. a. p. bl. 2 en 7 spreekt van het Chronicon Egmondanum, op bl. 8 evenwel van de Annales Egmundani.

daarvan veel minder dan de uitgave van Matthaeus [1]) zoude doen vermoeden. Immers Matthaeus heeft ook in dit gedeelte van zijne uitgave onderscheidene afwijkingen van het handschrift zich veroorloofd en ook woorden opgenomen, die niet door de oorspronkelijke, maar door eene latere hand geschreven zijn. Zoo vindt men bijv. op het jaar 1169 in de Annales gezegd (bl. 70) „vadum transeuntes", bij Matthaeus daarentegen (1ste editie, bl. 37; 2de ed., bl. 461) „vadum *Rekere* transeuntes" en wordt in de Annales (bl. 71) niet vermeld, door wie Cuniza als abdis van Rijnsburg is opgevolgd, terwijl bij Matthaeus (1ste ed., bl. 38; 2de ed., blz. 462) wordt gezegd: „*cui Bonifacia successit*". De cursief gedrukte woorden zijn echter in ons handschrift (fol. III recto en verso) niet door de oorspronkelijke, maar door jongere handen geschreven [2]). Zoo ontbreken bij Matthaeus (1ste editie, bl. 47; 2de editie, bl. 472) aan het slot van het jaar 1184 de woorden: „Rediviva bellorum atrocitas inter regem Franciae et Phylippum comitem Flandriae oritur", welke in de Annales (bl. 77) voorkomen. In ons handschrift zijn ze evenwel op fol. VII verso regels 6 en 7 te vinden. Waar gesproken wordt over de gevangenneming van Willem van Holland op het slot Horst, zeggen de Annales (bl. 84): „cum die quadam lotis jam manibus ad mensam accessurus esset, *ab Heinrico Grus homine sibi inimicissimo et ceteris ministerialibus*, fratre vidente et consentiente, captus incarceratur." De cursief gedrukte woorden ontbreken bij Matthaeus (1ste editie, bl. 56; 2de editie, bl. 484); doch op fol. XII recto regel 2 zijn ze wel degelijk aanwezig. Deze voorbeelden zouden met zeer vele andere kunnen vermeerderd worden. Daarom zal men, indien te eeniger tijd tot eene nieuwe uitgave van de Annales Egmundani wordt overgegaan, niet kunnen volstaan met de raadpleging van Matthaeus' editie, maar tot het Hamburgsch handschrift zelf de toevlucht moeten nemen. Bedrieg ik mij niet, dan

---

1) Eerste editie bl. 36 laatste regel — bl. 72 regel 13. Tweede editie bl. 460 regel 7 v. o. — bl. 496 regel 11.

2) In het handschrift staat eigenlijk, evenals in het Chron. Egm. (Kluit p. 121): „cui successit Bonifacia."

zoude dit aan de vaststelling van den tekst der Annales ten goede kunnen komen. Op één geval, waarin de tekst van ons handschrift van den gedrukten tekst der Annales verschilt, kom ik later nog terug.

Van eene nieuwe uitgave van een gedeelte der Annales, beginnende met de woorden „de latibulis" op het jaar 1168, onder den naam van Willelmus Procurator, kan natuurlijk geen sprake zijn. Hij zelf toch verklaart uitdrukkelijk (bl. 143 van mijne uitgave), dat hij zijn arbeid begonnen heeft met het schrijven van een vervolg op eene oudere kroniek, welk vervolg aanving „a tumultu comitis de Lone". Onwaarschijnlijk acht ik het voorts niet, dat de aan Martinus van Troppau en anderen ontleende, in ons handschrift voorkomende interpolatie's in de Annales Egmundani door den Egmondschen procurator zijn aangebracht. Die interpolatie's als zoodanig hebben evenwel niet de minste waarde en verdienen zeker niet eene nieuwe uitgave.

Wat in ons handschrift van fol. XIX recto regel 16 tot aan het einde voorkomt, is ongetwijfeld van Willelmus Procurator afkomstig. Twee deelen moeten echter, naar het mij voorkomt, daarin onderscheiden worden. Het eerste, loopende van 1206—1321, werd door Willem geschreven, toen hij nog kapelaan te Brederode was (bl. 98 van mijne uitgave), en wel in het jaar 1322. Hij zelf noemt dit jaar (bl. 42 van mijne uitgave) en wij zijn in staat uit zijne mededeelingen nog nauwkeuriger den tijd te bepalen, waarin hij dit gedeelte van zijne kroniek voltooide. Die voltooiing moet hebben plaats gehad vóór den slag bij Mühldorf (28 September 1322), daar de schrijver anders niet kon zeggen, dat vóór het afsluiten van zijne kroniek (conclusio nostri carminis) de strijd tusschen Lodewijk van Beyeren en Frederik van Oostenrijk nog niet beslist was (bl. 87 en 88 van mijne uitgave). Daarentegen moet dit gedeelte ten einde zijn gebracht na 11 April 1322, toen Lodewijk van Nevers uit de gevangenschap werd ontslagen [1]), daar de schrijver anders niet kon

1) Kervyn de Lettenhove, Histoire de Flandre, T. III. p. 106.

weten, dat Lodewijk „fere per annum" gevangen bleef (bl. 100 van mijne uitgave). Afgezien van de aanvullingen, afkomstig van de oorspronkelijke hand, waarover ik boven sprak en die later kunnen zijn aangebracht [1]), voleindigde dus Willem, de kapelaan van Brederode, tusschen 11 April en 28 September 1322 [2]) zijne beschrijving van de hem belangrijk voorkomende gebeurtenissen, voorgevallen in de jaren 1206 tot 1321. Hij zelf verklaarde aan het slot van zijn opstel, dat hij met het jaar 1321 zijn verhaal afsloot (bl. 101 van mijne uitgave). Het verdient de aandacht, dat ook ongeveer daar (fol. LXII recto) in ons handschrift de grens loopt tusschen de twee gedeelten, die daarin — zooals reeds boven werd opgemerkt —, geheel afgezien van den inhoud, te onderscheiden zijn.

De in 1322 neêrgelegde pen werd later weder opgenomen. De schrijver was inmiddels monnik te Egmond geworden. Waarschijnlijk heeft hij in den loop der jaren 1322 en 1323 reeds aanteekeningen gemaakt; doch het duurde tot den aanvang van 1324, vóórdat hij een aaneengeschakeld verhaal van de gebeurtenissen in die jaren gaf. Het eerste wat hij op het jaar 1324 mededeelt, is dat hij de vroeger door hem geschreven kroniek voortzet (bl. 143 van mijne uitgave). Dit vervolg betrof dus in de eerste plaats de jaren 1322 en 1323; doch sedert is Willem tot 25 Juni 1332 geregeld voortgegaan met het opteekenen van wat hem belangrijk scheen. Hij vermeldde de gebeurtenissen, naarmate hij er kennis van kreeg, dus korter of langer tijd, nadat ze waren voorgevallen. Wij zijn in

1) Ten opzichte van de aanvulling (op bl. 46 van mijne uitgave), waarin sprake is van eene vervloeking, door paus Bonifacius VIII bij den overval te Anagni op 7 September 1303 uitgesproken over Philips den Schoone van Frankrijk en zijne nakomelingen, mogen wij wel aannemen, dat zij niet ouder is dan 1328, toen Karel, de derde zoon van Philips overleed. Zie over andere berichten, waarin van zulk eene vervloeking sprake is, Holtzmann, Wilhelm von Nogaret (1898) p. 89. Ook de aanvulling op bl. 91—93 zal wel niet vóór 1328 zijn bijgevoegd.

2) Moeten wij aannemen, dat de schrijver vóór de afsluiting van het eerste gedeelte der kroniek nog niet bekend was met den dood van Lodewijk van Nevers, dan zoude die afsluiting te stellen zijn tusschen 11 April en 6 Juli 1322.

staat hem daarbij eenigszins op de vingers te zien. Zoo blijkt het, dat hij in November 1329 gebeurtenissen opteekende, die reeds vóór 9 September 1329 hadden plaats gehad [1]). Heeft hij omtrent eenig belangrijk voorval reeds vroeger eene mededeeling gedaan en ontvangt hij later een nader bericht, dan wordt ook dit opgenomen [2]). Niet altijd is hij bij de opteekening reeds bekend met het juiste tijdstip, waarop het door hem verhaalde geschied is, en het overkomt hem dan ook, dat hij — ofschoon den kerst- of den jaarstijl en niet den paaschstijl volgende [3]) — aan het einde van een jaar verslag geeft van gewichtige gebeurtenissen, die eerst in den aanvang van het volgende hebben plaats gehad. Zoo vermeldt hij de keizerskroning van Lodewijk van Beyeren nog onder het jaar 1327, ofschoon zij op 17 Januari 1328 plaats greep [4]), en eveneens het succes, dat Koning Jan van Bohemen in het begin van 1331 in Italie had, aan het einde van 1330 [5]). Omstreeks Februari 1329 deed Segher Janssone eene poging om zich van Brugge meester te maken [6]); onze schrijver maakt er aan het einde van 1328 melding van [7]). Niet zelden wordt de bron vermeld, waaruit de auteur zijne kennis geput heeft, bijv. de relatio archydiaconi Trajectensis [8]), de getuigenis van een Egmondschen monnik [9]), het schriftelijk bericht van een eerwaarden heer, die te Parijs studeerde [10]), het verhaal van Hollandsche edelen, die in Frankrijk waren geweest [11]), de mededeeling van een ooggetuige over eene gebeurtenis in Kortrijk [12]), aan anderen gerichte brieven, waarvan de schrijver inzage of afschrift ver-

---

1) Zie mijne uitgave bl. 243 noot 3.
2) Aldaar bl. 218 in verband met bl. 215.
3) Aldaar bijv. bl. 102, 103, 114, 121, 144 enz.
4) Aldaar bl. 204 noot 7.
5) Aldaar bl. 259 noot 1.
6) Pirenne, le soulèvement de la Flandre maritime (1900) p. XXXIII.
7) Zie mijne uitgave bl. 229.
8) Aldaar bl. 105.
9) Aldaar bl. 108.
10) Aldaar bl. 115.
11) Aldaar bl. 127.
12) Aldaar bl. 159.

kreeg [1]), een bericht uit Avignon [2]), een bericht van pelgrims, die naar Sant Jago de Compostela gingen [3]), een brief uit Lombardije [4]), een brief van de curie [5]), enz. enz.

Thans overgaande tot de bespreking van de waarde van onze kroniek, meen ik tusschen hare beide onderdeelen een scherp onderscheid te moeten maken. Het eerste gedeelte (1206—1321) krioelt van grove vergissingen. De Duitsche koningen Rudolf van Habsburg, Adolf van Nassau en Albrecht van Oostenrijk-Habsburg worden met elkander verward [6]). Zelfs ten aanzien van het jaar, waarin de door onzen schrijver zoo hoog vereerde Hendrik van Luxemburg tot Roomsch-Koning verkozen werd, is hij niet juist ingelicht [7]). De voornamen van den grootvader en den overgrootvader van graaf Willem III van Holland, den vorst, onder wiens bestuur hij leefde en schreef, bleven hem onbekend. Hij meende, dat die overgrootvader huwde met Margareta van Vlaanderen, toen deze reeds gravin was. Van hare oudere zuster Johanna († 1244) had hij blijkbaar nooit gehoord [8]). Hij vertelt, dat Robert graaf van Vlaanderen „a prisione absolutus, *patre et sorore diu mortuis*, in Flandriam restituitur" [9]), ofschoon de dood van graaf Guy (7 Maart 1305) slechts korten tijd voorafging aan den terugkeer van Robert (Mei 1305) en de bedoelde zuster, Philippine, omstreeks 2 Februari 1304 gestorven is. In 1322 schrijvende, kent hij niet eens het jaar (1317), waarin bisschop Guy van Utrecht overleed [10]).

Met veel omhaal vertelt voorts onze schrijver in het

1) Aldaar bl. 184, 190, 227, 232, 252.
2) Aldaar bl. 187.
3) Aldaar bl. 189.
4) Aldaar bl. 218.
5) Aldaar bl. 260. Vgl. verder Prof. Blok, t. a. p., bl. 17 en 18.
6) Aldaar bl. 44 en 57.
7) Aldaar bl. 77.
8) Aldaar bl. 12, 13.
9) Aldaar bl. 70.
10) Aldaar bl. 93.

begin van zijn opstel, dat Willem I van Holland niet vóór 1206 met Aleid van Gelre in den echt is verbonden [1]). Dit is niet alleen in strijd met het Chronicon Egmondanum, hetwelk dit huwelijk in het jaar 1197 plaatst [2]), maar evenzeer met de Annales Egmundani, die de echtgenoote van Willem I reeds in 1203 en 1204 vermelden [3]). Natuurlijk moet aan het bericht van de Annales de voorkeur worden gegeven.

Onze schrijver dischte ons een uitgewerkt verhaal op over den abt van Egmond Floris Utenhage uit den tijd, toen graaf Floris V nog minderjarig was en de voogdij over Holland en Zeeland werd gevoerd door eene gravin van Hennenberg [4]). Blijkbaar verwarde hij de gravin van Hennenberg met hare zuster Aleid, de weduwe van Jan van Avesnes, welke Aleid inderdaad na den dood van haar broeder Floris (26 Maart 1258) de voogdij heeft uitgeoefend tot het begin van 1263, toen zij door den graaf van Gelre en diens broeder den bisschop van Luik vervangen werd. Erger dan deze verwarring is het echter, dat de door onzen schrijver zoo uitvoerig beschreven gebeurtenis onmogelijk gedurende de minderjarigheid van Floris V onder abt Floris Utenhage kan hebben plaats gehad. Immer Floris V werd in 1266 meerderjarig en in dat jaar was nog abt van Egmond Nicolaas van Sassenheim, die 19 Januari 1269 overleed en werd vervangen door Hendrik van Egmond, na wiens afstand in 1275 Floris Utenhage verkozen werd [5]).

---

1) Aldaar bl. 1—4.

2) Kluit, Historia critica, bl. 164, 165.

3) Annales Egmundani bl. 90 en 93. Deze plaatsen komen ook in ons handschrift voor, doch luiden daar anders. In plaats van „cum uxore sua, Aleydis et ipsa nomine" heeft ons handschrift (fol. XV recto regel 16): „cum sorore sua Aleydis et ipsa nomine", terwijl de woorden „matre et" later boven den regel vóór „sorore" zijn bijgevoegd. In plaats van „uxor Wilhelmi et mater itemque soror" heeft ons handschrift (fol. XVI verso regel 13): „mater Willelmi et soror." Ik kan hierin niet anders zien dan veranderingen in den zuiveren tekst aangebracht met het oog op het verhaal over Willems huwelijk in 1206.

4) Zie mijne uitgave bl. 38—41.

5) Zie het Necrologium van Egmond achter het Oorkondenboek van Holland, Deel I bl. 334 en 335.

Ook over de laatste levensjaren van Floris V is onze schrijver, wat de volgorde der gebeurtenissen betreft, hoogst onnauwkeurig. Hij laat het vriendschapsverbond tusschen den graaf en den koning van Frankrijk vooraf-gaan aan den opstand der Zeeuwsche edelen, de overeenkomst met Vlaanderen, de nieuwe moeilijkheden van den graaf met de heeren van Renesse en Brederode [1]), enz. Eén blik in het Oorkondenboek van Holland en Zeeland doet ons zien, dat het verbond tusschen Floris V en Philips den Schoone de dagteekening heeft van 8 Januari 1296 [2]), terwijl de afval van de Zeeuwsche edelen plaats greep in het voorjaar van 1290 [3]), de overeenkomst tusschen Floris en den graaf van Vlaanderen in Mei en Juni 1290 te Biervliet werd aangegaan [4]) en de nieuwe moeilijkheden tusschen den graaf en de heeren van Renesse en Brederode in het begin van Februari 1292 beëindigd werden [5]).

Deze voorbeelden zouden gemakkelijk met vele andere kunnen vermeerderd worden [6]). Op één geval wensch ik nog in het bijzonder de aandacht te vestigen, omdat het, ofschoon van niet veel belang, duidelijk doet zien, hoe onze auteur latere schrijvers op een dwaalspoor heeft gebracht. Hij vertelt ons (bl. 73 van mijne uitgave), dat in het gevecht op Duiveland omkwam „Willelmus de Horne, major Trajectensis prepositus" en datzelfde bericht treffen wij ook aan bij de Beka [7]), bij den Clerc uten

1) Zie mijne uitgave bl. 42, 43.

2) Oorkondenboek van Holland en Zeeland, II, nrs. 926, 927, alsook een stuk, dat noch in het Oorkondenboek noch in het Supplement van de Fremery voorkomt, maar is afgedrukt in de Naleezingen op Wagenaar, I, (1797) bl. 145 noot n.

3) Oorkondenboek van Holland en Zeeland, II, nrs. 695, 705, 706, 708 en 709. Ook de stukken, onder de nrs. 653, 654, 662, 666—668, door den heer van den Bergh tot het jaar 1289 gebracht, behooren tot 1290; in de dagteekening is de Paaschstijl gevolgd.

4) Oorkondenboek van Holland en Zeeland, II, nrs. 714, 716 en vlg.

5) Oorkondenboek van Holland en Zeeland, II, nrs. 798—807, 809.

6) Zoo laat onze schrijver bijv. Jan I bij zijn overkomst uit Engeland door zijne echtgenoote vergezeld worden (bl. 51, 52 van mijne uitgave).

7) de Beka (ed. 1643) p. 106.

laghen landen bi der see [1]) en bij eene reeks andere schrijvers, opgesomd in het Aanhangsel op de Kerkelijke Oudheden (1744) bl. 21. Hoynck van Papendrecht heeft in zijne Analecta Belgica III (1743) bl. 147—149 tegen dit verhaal reeds eenige bedenkingen geopperd, tegen welke de uitgever van het Aanhangsel bl. 599—618 weder uitvoerig is opgekomen. Het staat evenwel, naar ik meen, volkomen vast, dat een domproost Willem van Hoorne-Altena in 1304 niet kan zijn gesneuveld om de eenvoudige reden, dat er toen geen domproost van dien naam bestond. Eenerzijds toch kennen wij de geheele mannelijke familie van den heer van Hoorne en Altena uit twee oorkonden van 4 en 10 Februari 1300 [2]). Zij bestond toen uit den vader Willem en vier zoons, waarvan twee ridders waren, nl. Willem en Gerard, en twee geestelijken, nl. Dirk, proost van St. Salvator te Utrecht, en Engelbert, kanunnik van St. Lambert te Luik. Van een geestelijke, Willem, is in die stukken geen sprake. Anderzijds weten wij, dat de vermelde Luiksche kanunnik Engelbert van Hoorn in 1302 en 1303 domproost van Utrecht was [3]). Ten onrechte heeft Hoynck beweerd, dat deze Engelbert in 1304 op Duiveland zoude gesneuveld zijn; immers nog in 1306 en later komt hij als Utrechtsch domproost voor [4]). Vermoedelijk was het Dirk van Hoorne-Altena, de proost van St. Salvator, die op Duiveland omkwam. Wij weten toch, dat hij op 20 Maart overleed [5]), d. i. op den dag, waarop

1) Clerc (ed. 1867) bl. 155.

2) van Mieris, Charterboek, II, bl. 6—8.

3) Buchel teekent in zijne uitgave van Heda aan (p. 233): „Vidi literas in archivis ejusdem collegii, quibus constat anno 1302 Engelbertum ejus fuisse praepositum". Bedoeld is de Dom. Mr. S. Muller Fzn, die de goedheid had op mijn verzoek een nader onderzoek in te stellen, vond een brief van den bisschoppelijken officiaal van 1303 in crastino Johannis ante portam Latinam (d. i. 7 Mei), waarin vermeld wordt „Engelbertus nunc prepositus Trajectensis", d. i. — zooals ook uit den verderen inhoud van het stuk blijkt — proost van den Dom.

4) van Mieris, Charterboek, II, bl. 53; Regesta Hannonensia bl. 18.

5) Volgens het Necrologium van St. Salvator bij Matthaeus, Fundationes (1704) p. 81, en het Necrologium der St. Servaas-abdij, in Archief voor het aartsbisdom Utrecht XXVII (1901) p. 117.

in 1304 het gevecht op Duiveland plaats greep. Hoe dit zijn moge, Willem van Hoorne behoort te worden geschrapt van de lijst der domproosten, waarop hij slechts door eene vergissing van onzen schrijver eene plaats heeft gekregen [1].

Uit het voorafgaande blijkt voldoende, naar het mij voorkomt, dat het eerste gedeelte van onze kroniek niet dan met groote voorzichtigheid mag gebruikt worden. Toch ontbreken ook in dit gedeelte niet geheel en al berichten, die waarde hebben. Op een paar van deze berichten veroorloof ik mij de aandacht te vestigen.

Onze schrijver verhaalt [2], dat na de overgave van het slot Kaiserswerth [3] de dochter van Dirk Drossaet (de zuster van Willem van Brederode) door den Roomsch-Koning Willem graaf van Holland ten huwelijk werd gegeven aan den castellanus. Noch Melis Stoke, noch de Beka, noch de Clerc, die de belegering van Kaiserswerth vermelden, maken gewag van dit huwelijk [4]. Wel weet Johannes van Leiden in zijn Chronicon [5] ons te vertellen, dat koning Willem „Catharinam neptem suam, filiam Alfardi, illustris domini de Brederoeden" aan den castellanus ten huwelijk gaf; doch reeds de vermelding van Alfardus, die waarschijnlijk nooit bestaan heeft, ontneemt aan het bericht van Johannes van Leiden alle waarde. Nog heel wat bedenkelijker is het, dat uit de oorkonde van 7 Januari 1249, waarbij koning Willem Gernand II, burggraaf van Kaiserswerth, na de overgave van dit kasteel in zijn ambt bevestigde en nieuwe gunstbewijzen

---

1) Het charter van bisschop Guy van Utrecht ten gunste van de kerk van Kameryk (van Mieris, t. a. p. II, bl. 38), waarin „Willelmus de Horn, praepositus" onder de getuigen voorkomt, is ongetwijfeld valsch of geïnterpoleerd.

2) Zie mijne uitgave bl. 12.

3) Die overgave greep plaats tusschen 11 en 22 December 1248. Zie Ulrich, Geschichte des römischen Königs Wilhelm von Holland (1882) p. 42, en Hintze, das Königtum Wilhelms von Holland (1885) p. 28.

4) Melis Stoke, ed. Brill I (1885) bl. 175, 176; de Beka (ed. 1643) p. 79; Clerc (ed. 1867) p. 97.

5) Bij Sweertius, Rerum Belg. Annales, p. 201; vgl. p. 187. Zie ook Joannes a Leydis, de origine et rebus gestis dominorum de Brederode bij Matthaeus, Analecta (ed. 1738) I, p. 621.

gaf [1]), blijkt, dat deze kastelein toen reeds gehuwd was met eene zekere Elisa en dus onmogelijk bij die gelegenheid eene echtgenoote uit de handen van koning Willem heeft kunnen aannemen. Toch meen ik het bewijs te kunnen leveren, dat werkelijk eene vrouw uit het geslacht Brederode met dezen castellanus is gehuwd geweest, zij het ook, dat dit huwelijk eerst later is voltrokken. Zij heette niet Katherina, maar Aleidis. Dit bewijs vond ik in het necrologium van Kaiserswerth, dat onder den titel „Memorienbuch des Canonichenstifts sancti Suidberti zu Kaiserswerth" is opgenomen in „Archiv für die Geschichte des Niederrheins" III (1860) p. 117—126. Daar treft men op p. 122 deze woorden aan: „VI Kal. Junii obiit Aleidis de Breiderode, uxor Gernandi burgravii Werdensis, que" etc. Zij schijnt de tweede vrouw van Gernand te zijn geweest, die na haar overlijden nogmaals hertrouwde met eene Mechtildis [2]).

Nog een ander geval, waaruit blijkt, dat onze schrijver ook in het eerste gedeelte van zijne kroniek wel eens goed is ingelicht, moge hier vermeld worden. De zegepraal, door de Vlamingen op 11 Juli 1302 bij Kortrijk behaald, wordt door hem toegeschreven aan Jan van Renesse, die de leiding zoude hebben in handen gehad [3]). In andere berichten, bijv. in de Annales Gandenses en bij van Velthem [4]), wordt Renesse wel met eere genoemd, maar

1) Lacomblet, Urkundenbuch II (1846) no. 343. Uit de oorkonde mag worden afgeleid, dat de vader, Gernand I, die nog in 1245 naast den zoon voorkomt (Ib. II no. 295), inmiddels overleden was.

2) Gernandus burchgravius Werdensis en zijne vrouw Mechtildis komen voor in 1271. Lacomblet, t. a. p., II, nrs. 617 en 621.

Ik neem aan, dat Aleidis de Breiderode behoorde tot het Hollandsch geslacht van dien naam. Er bestond echter ook een geslacht von Breiderode, dat in het Keulsche gevestigd was en tot de ministeriales schijnt behoord te hebben. Zoo vindt men in oorkonden van 1263 en 1268 een ridder Godevert von Breiderode, Godefridus de Breydenrode (Lacomblet, t. a. p., II, nrs. 534 en 579) en reeds in 1172 een Geldolfus de Breidenrothe met zijne zoons (Lacomblet, t. a. p., I, no. 443).

3) Zie mijne uitgave, bl. 63, 64, 76.

4) Annales Gandenses, ed. Funck Brentano (1896), p. 30, 31, 51; van Velthem, Spiegel Historiaal, ed. Le Long (1727), bl. 244, 247, 248, 250, 251.

treedt hij toch veel minder op den voorgrond. Eene Fransche bron, die onlangs is uitgegeven, de Chronique Artésienne, komt nu echter bevestigen, dat Jan van Renesse van Vlaamsche zijde de leiding gehad heeft. Deze bron zegt [1]): „Et devés savoir, qu'il furent tout en le bataille à piet, fors mesire Jehans de Renesse, *qui leur bataille ordena.*"

Bedrieg ik mij niet, dan is Willelmus Procurator in het eerste gedeelte van zijne kroniek, voorzoover hij niet Martinus van Troppau afschreef [2]) of enkele schriftelijke opteekeningen te Egmond kon raadplegen, afgegaan op mondelinge verhalen en overleveringen. Dit verklaart, waarom hij, naast vele onjuiste berichten, enkele mededeelingen geeft, die werkelijk waarde hebben.

Veel grooter beteekenis dan het eerste heeft het tweede gedeelte van de kroniek. Ook hierin komen vergissingen en onnauwkeurigheden voor, op sommige waarvan ik in de noten, in het register en hierboven in de inleiding de aandacht reeds heb gevestigd. Doch naast verhalen, die voor ons alleen belang hebben, omdat ze den geest van den tijd openbaren, bijv. den haat tegen de Joden, die allen duivelskinderen heeten [3]), bevat dit gedeelte berichten van gewicht voor de kennis van de politieke gebeurtenissen. Wie zich daarvan overtuigen wil, behoeft slechts sommige moderne geschriften, bijv. de belangrijke studie van Georg Sievers over de staatkundige betrek-

---

1) Chronique Artésienne, ed. Funck-Brentano (1899), p. 51. Ik cursiveer eenige woorden.

2) De kroniek van Martinus van Troppau loopt tot 1277. Zij is met eene continuatio Romana (— 1285) uitgegeven door Weiland in de Mon. Germ. Script. XXII, p. 397—482. Andere vervolgen gaf Weiland uit in de M. G. Scr. XXIV, p. 251—265. Een Keulsch vervolg (— 1326) nam Waitz op in zijne uitgave van de Chronica regia Coloniensis (1880), p. 354—369. In geen dezer vervolgen heb ik de korte berichten aangetroffen, welke onze schrijver geeft (zie mijne uitgave bl. 38 noot 3 en bl. 45 noot 8) over eenige pausen. Zij kunnen echter een uittreksel zijn uit een van deze vervolgen.

3) Zie mijne uitgave bl. 132.

kingen van Lodewijk van Beyeren tot Frankrijk [1]), in te zien. Nieuwe bronnen, in den laatsten tijd aan het licht gebracht, hebben somtijds op verrassende wijze meer in bijzonderheden bevestigd, wat door den Egmondschen procurator in enkele woorden was medegedeeld. Waar deze bijv. niet zonder bitterheid melding maakt van het besluit, door graaf Willem in de tweede helft van 1327 genomen, om in afwijking van vroegere plannen zijn schoonzoon Lodewijk niet ter hulp te komen, en voor die verandering van inzichten naast beloften van geld vermeldt „puerorum ad placitum conjugia" [2]), daar hebben de in 1891 gepubliceerde „Vatikanische Akten zur Deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern" ons daaromtrent meer in bijzonderheden ingelicht. Zij doen ons zien, hoe de voor het huwelijk van Willems dochter Philippe met Eduard III van Engeland noodige dispensatie op 14 Juli 1327 door den paus was geweigerd geworden [3]) en hoe die dispensatie eerst werd verleend, nadat graaf Willem op 7 Augustus 1327 in een brief aan den paus zijne verontschuldiging had aangeboden over wat hij tot dusverre had gedaan en den dag te voren zijne afgevaardigden gemachtigd had „jurandi pro se et in animam suam papae, quod nunquam deinceps contra papam erit nec faciet verbo, facto aut consilio nec etiam contra ecclesiam Romanam", in welke machtiging vermelding van den naam van Lodewijk van Beyeren alleen werd vermeden „pro honore dicti comitis salvando et ad vitandum scandalum et infamiam facti", zoodat dan ook de gemachtigden op 29 Augustus 1327 konden verklaren: „quod idem comes virtute juramenti praestandi per nuntios tenetur et obligatus est, quod dicto Ludovico de Bavaria seu alicui alteri per se vel alium contra papam

1) Sievers, die politischen Beziehungen Kaiser Ludwigs des Baiern zu Frankreich in den Jahren 1314—1337 (1896). Zie inzonderheid op bl. 56—69, het hoofdstuk over „Graf Wilhelm von Hennegau und Philipps Annäherung an Ludwig."

2) Zie mijne uitgave bl. 203.

3) Vat. Akten, n° 876, p. 334.

seu Romanam ecclesiam non praestabit auxilium, consilium vel favorem" [1]).

Dezelfde Vatikanische Akten zijn somtijds een bericht van Willelmus Procurator komen bevestigen, waarvan de juistheid was in twijfel getrokken. Op het jaar 1329 (vóór 5 Juni) verhaalt hij [2]), dat na den dood van graaf Gerard van Gulik diens zoon Willem, tevens schoonzoon van den graaf van Holland, naar Avignon gegaan en daar zeer eervol ontvangen was. Karl Kunze in zijn geschrift over „die politische Stellung der Niederrheinischen Fürsten in den Jahren 1314 bis 1334 (1886)" twijfelt aan de juistheid van dit bericht. Eerst na 2 Februari 1331 zoude de Guliksche graaf naar Avignon vertrokken zijn, waar hij zich in Maart van dat jaar bevond [3]). Dit laatste moge juist zijn, doch uit de Vatikanische Akten blijkt, dunkt mij, voldoende, dat Willem van Gulik ook in het begin van 1329 te Avignon vertoefd heeft. Die Akten toch vermelden brieven van vrijgeleide, aan hem „ad sedem apostolicam in proximo venturum" op 7 en 11 Januari 1329 door den paus gegeven [4]), en onder dagteekening van 24 Januari 1329 eene lange reeks van gunstbewijzen [5]), die aan hem en zijne familie verleend werden, wel toen hij zich te Avignon bevond [6]).

Nog één geval wensch ik te bespreken, waarin nadere onderzoekingen m. i. de vertrouwbaarheid van de berichten van den Egmondschen monnik hebben aangetoond. De oudste zoon uit het huwelijk van Lodewijk van Beyeren met Margareta van Henegouwen—Holland wordt niet alleen in kronieken, maar eveneens in vele, ook in

---

1) Vat. Akten, n° 901, (vgl. n° 902), bl. 343, 344. Onder de getuigen wordt (met een vraagteeken van den uitgever) vermeld: „Johannes de Sauseter, dominus de Bonseuter." Bedoeld is wel „Johannes dictus Sausset, dominus de Boussoit."

2) Zie mijne uitgave, bl. 240, 241.

3) Kunze, t. a. p., bl. 43 noot 4.

4) Vat. Akten, nrs. 1109 en 1117, bl. 405 en 408.

5) Vat. Akten, nrs. 1124—1131, 1135, bl. 409—412.

6) Willelmus Procurator dwaalt echter, waar hij den dood van graaf Gerard van Gulik in 1329 plaatst. Gerard overleed in de tweede helft van 1328.

Nederlandsche oorkonden [1]) de Romein, de Romer, li Romains, Romanus, Romarius, enz. genoemd. Waarom? Vele schrijvers uit het midden en de tweede helft van de veertiende eeuw [2]), tijdgenooten van Lodewijk den Romein, geven ten antwoord: „omdat Lodewijk in 1328 te Rome geboren of althans verwekt is" [3]), en alle geschiedschrijvers, die dit punt vóór 1873 behandelden, hebben zich daarbij aangesloten. Dit gevoelen vond trouwens schijnbaar steun in een bij van Mieris [4]) afgedrukten, aan Willelmus Procurator ontleenden brief van Margareta, volgens welken de geboorte van dien zoon „die Sabbathi ante Ascensionem Domini" (in 1328: 7 Mei) zoude hebben plaats gehad. In 1873 heeft daarentegen Muffat [5]), naar het mij voorkomt, op afdoende gronden bewezen, dat Lodewijk de Romein in 1330, zijn broeder Willem in 1333 te Munchen geboren zijn. Uit eene oorkonde van 4 Augustus 1329 te Pavia verleend, een „Hausvertrag", „Hausstatut" over Beyeren, blijkt toch, dat er toen nog geene zoons uit het tweede huwelijk van Lodewijk van Beyeren bestonden, en uit eene oorkonde van 23 Juni 1334 [6]), dat er toen slechts twee waren, nl. Lodewijk en Willem, terwijl uit een „Emmeraner Rechnungsbuch" door Muffat is medegedeeld, dat Margareta in 1330 en nogmaals in 1333 te Munchen van een zoon bevallen is. Raadplegen wij nu Willelmus Procurator, dan zien wij, dat door hem in 1329 en 1330 twee malen van de zwangerschap en eenmaal van de bevalling van Margareta wordt gesproken. Aan het einde van 1329 bericht hij, dat Margareta „versus Bauwariam dirigitur, ut illic partus tempore commodius

1) Zie o. a. van Mieris, Charterboek II, bl. 773, 791, 798.

2) Johannes Victoriensis, Michaël Herbipolensis, Heinricus de Diessenhoven, de schrijver der Gesta Bertholdi episcopi Argentinensis, Heinricus Rebdorfensis, allen bij Böhmer, Fontes, I, p. 404, 475, IV, p. 48, 304, 537. Voorts Johannes Vitoduranus en anderen.

3) Margareta bevond zich met haar gemaal te Rome van 7 Januari—4 Augustus 1328.

4) Charterboek II, bl. 455.

5) In het opstel, vermeld in mijne uitgave, bl. 253 noot 1.

6) Bij Riedel, Codex diplomaticus Brandenburgensis, n° 702, Bd. II, p. 89—91.

sustentetur" [1]). Hij verhaalt verder, hoe in Februari 1330 door de gravin van Holland het bericht van de zwangerschap van hare dochters Margareta en Philippe met groote blijdschap wordt ontvangen [2]), en eindelijk schrijft hij af [3]) den brief, die kort na 25 Juni 1330 — en niet in 1328, zooals van Mieris meende — te Egmond ontvangen werd, in welk schrijven Margareta mededeeling doet van de geboorte van haar zoon „die sabbati ante Ascensionem Domini", d. i. in 1330: 12 Mei. Wie deze berichten, vooral het tweede, onbevangen leest [4]), zal moeten toegeven, dat daarin van eene eerste zwangerschap en eene eerste bevalling gesproken wordt. Wat Willelmus Procurator berichtte, is dus door de onderzoekingen van Muffat volkomen bevestigd geworden. Niet omdat hij te Rome, maar omdat hij na zijns vaders keizerskroning geboren werd [5]), zal Lodewijk, de oudste zoon uit het tweede huwelijk van Lodewijk van Beyeren, de Romein zijn genoemd, om hem te onderscheiden van Lodewijk, den oudsten zoon uit het eerste huwelijk.

Het voorafgaande kan dienen tot bevestiging van het gunstig oordeel, dat door Müller en anderen over de geloofwaardigheid van Willelmus Procurator is uitgesproken. Steeds zal evenwel in het oog moeten worden gehouden, dat de schrijver, te Egmond vertoevende, slechts vertellen kon, wat hij van anderen vernomen had. Natuurlijk was daaronder ook wel het een en ander, dat we verstandig zullen doen niet als waarheid aan te nemen, en indien Altmann [6]) bij de vermelding van hetgeen onze

---

1) Zie mijne uitgave, bl. 247.

2) Aldaar bl. 248.

3) Aldaar bl. 252, 253.

4) In eene in 1902 verschenen Berlijnsche dissertatie van Curt Gerstenberg over „Ludwig der Römer als Alleinherrscher in der Mark Brandenburg", waarvan een paragraaf handelt over „Geburtsjahr und Geburtsort Ludwigs des Römers", wordt op bl. 21, 22 alleen van Margareta's brief, niet van de beide andere berichten gewag gemaakt.

5) De zwangerschap van Margareta moet begonnen zijn in Augustus 1329, toen zij met haar gemaal te Pavia vertoefde.

6) Altmann, der Römerzug Ludwigs des Baiern (1886), p. 97 noot 5.

kroniekschrijver [1]) bericht over wonderen, die bij het optreden van den tegenpaus Nicolaas zouden hebben plaats gehad, de vraag stelt: „Verdient Wilhelm von Egmond, wenn er uns solche Geschichtchen auftischt, wirklich völlige Glaubwürdigkeit?”, dan behoort die vraag zeer zeker ontkennend beantwoord te worden.

Bij het doorlezen van de kroniek treft de vrijmoedigheid, waarmede de schrijver een afkeurend oordeel durft uitspreken niet alleen over handelingen van paus Johannes XXII, maar ook over sommige daden van den door hem overigens hoog vereerden graaf van Holland. Ik zoude echter niet durven beweren, dat onbevangenheid evenzeer als een van des auteurs karaktertrekken mag worden beschouwd. Integendeel, maar al te duidelijk blijkt, dat zijne oordeelvellingen door allerlei invloeden worden beheerscht. Ik veroorloof mij op sommige dier invloeden de aandacht te vestigen.

In het eerste gedeelte van zijne kroniek zegt de kapelaan van Brederode [2]): „capellanie mee locum, Brederode videlicet, duxi attollere et modis omnibus honorare” en in overeenstemming daarmede worden daarin dan ook de verdiensten van dat geslacht breed uitgemeten. Schijnbaar is dit streven in het tweede gedeelte der kroniek geheel verdwenen. Slechts éénmaal komt de naam van een lid van het geslacht Brederode daarin voor [3]), zonder dat eenige loftuiting aan de vermelding wordt toegevoegd. Toch heeft koning Jan van Bohemen het vermoedelijk alleen aan zijne verwantschap met de vrouw van Hendrik van Brederode te danken, dat hij — evenals zijn vader keizer Hendrik VII in het eerste gedeelte — eene zoo groote plaats in het verhaal van Willem inneemt en met zulk een overdreven huldebetoon wordt overladen, zoodat zelfs wie hem weêrstaan „Christi veraciter inimici” genoemd worden [4]). In 1327 en volgende jaren [5]) treedt

1) Zie mijne uitgave bl. 216.
2) Aldaar bl. 98.
3) Aldaar bl. 170.
4) Aldaar bl. 219.
5) Aldaar bl. 200 en later. Zie het register.

de weinig sympathieke figuur van Reinald van Valkenburg en Montjoie [1]) in de berichten van onzen schrijver op den voorgrond en wij kunnen gissen, waarom dat het geval is. Hoogst waarschijnlijk was Reinalds dochter Beatrix toen reeds verloofd of gehuwd met Dirk, den zoon van den in 1316 vóór zijn vader overleden Willem van Brederode [2]).

Over Minorieten en Dominicanen, over de mendicantes in het algemeen is de Egmondsche monnik niet al te best te spreken. Hij weet heel wat minder gunstigs van hen te vertellen [3]). Blijkbaar was de Benedictyner-monnik met deze nieuwe richtingen in de monniken-wereld niet bijster ingenomen.

Hij is een geestelijke van den ouden stempel, die het afkeurde, indien aan het gezag van den Utrechtschen bisschop of van de kapittelen werd te kort gedaan. Waar de Hollandsche graaf daartoe medewerkte en de bisschop het zich liet welgevallen, is de schrijver niet spaarzaam met zijne woorden van afkeuring.

In den grooten strijd tusschen den paus en Lodewijk van Beyeren weifelt hij. Hij heeft sympathie voor den Baurus, ook omdat deze 's graven schoonzoon is. Liefst zoude hij eene verzoening hebben zien plaats grijpen, al kiest hij aanvankelijk des keizers partij. Doch de verkiezing van een tegenpaus, al wordt deze in door hem ontvangen berichten geprezen, vindt bij hem, evenals bij vele andere keizersgezinden [4]), afkeuring. Hij verheugt

---

1) Pirenne, Geschichte Belgiens II (1902) bl. 13 noemt hem terecht „einen Vertreter des rheinischen Raubrittertums."

2) Dat Dirk van Brederode gehuwd was met Beatrix van Valkenburg, blijkt o. a. uit eene oorkonde van 21 April 1340 bij van Mieris, Charterboek, II, bl. 635.

3) Zie over de Minorieten, bl. 95, 96, 243, over de Dominicanen bl. 81, 118, 119, 189 van mijne uitgave. Ook de volgelingen van Bernardus worden aangeduid als „in omnibus avaritie se prebentes"; aldaar bl. 39.

4) Loserth, Geschichte des späteren Mittelalters (1903), bl. 276: „Mit Ausnahme Roms fand dies Vorgehen (nl. de verkiezing van een tegenpaus) in den meisten Kreisen des Abendlandes Missbilligung; auch deutsche Geschichtschreiber verhehlen ihren Unmut nicht."

zich over [de later onjuist gebleken tijding van den dood en daarna over de onderwerping van Nicolaas.

Had onze schrijver in het eerste gedeelte van zijne kroniek voor de Vlamingen in hun strijd met Frankrijk partij getrokken, zelfs waar de Hollandsche graaf zich aan de zijde van den Franschen koning bevond, voor de democratische strooming in de Vlaamsche beweging van de jaren 1323—1328 gevoelt hij geene sympathie. Evenmin voor de Kennemers, waar die het wagen tegen den graaf en de edelen zelfstandig op te treden.

Ten aanzien van de gebeurtenissen in Engeland, welke uitvoerig door hem beschreven worden, openbaart hij voor de vrouw van Eduard II, Isabella van Frankrijk, eene geheel misplaatste vereering en een door niets gewettigd medegevoel, welke gevoelens eerst te elfder ure verdwijnen, als haar ware karakter al te duidelijk in het licht treedt.

Kortom, hoe groote beteekenis een aantal berichten van Willelmus Procurator voor de kennis van den gang der gebeurtenissen hebben moge, aan zijne meeningen en oordeelvellingen durf ik eene groote waarde niet toekennen, ook niet waar hij spreekt over Willem, den goeden graaf, wiens fijn berekenend, in de middelen weinig kiesch, bovenal op eigen voordeel bedacht politiek beleid door onzen schrijver niet altijd begrepen is.

Toch toont de Egmondsche monnik eene intieme bekendheid met de belangrijkste gebeurtenissen, welke onze verbazing moet opwekken. Dat hij inzage verkrijgt van brieven, aan den abt van Egmond gericht, is niet meer dan natuurlijk. Doch hoe komt hij aan afschriften van brieven, door den graaf van Holland ontvangen? Hoe weet hij, wat in den raad des graven is voorgevallen? Van wien ontvangt hij de berichten, die uit Lombardije en van elders tot hem komen? Wij mogen onderstellen, dat de abt van Egmond Dirk Screvel, die tot een zijtak van de heeren van Egmond behoorde, dat Hendrik van Brederode en diens vrouw hem allerlei inlichtingen zullen hebben verschaft. Doch ik acht het toch waarschijnlijk, dat hij zelf eene positie innam, welke met die van een gewonen Egmondschen monnik niet geheel overeen-

stemde. Dit brengt mij tot de bespreking van zijne persoonlijkheid.

Van Willem weten wij niets dan wat door hem zelven in zijne kroniek wordt medegedeeld. Noch schrijvers noch oorkonden vermelden zijn naam. Uit zijne eigene berichten mogen wij afleiden, dat hij uit de omstreken van Haarlem afkomstig en nog slechts een jongen was, toen de Spaarnwouder reus zijne verwondering en vrees opwekte [1]. Wij weten echter niet met zekerheid, wanneer die man leefde [2]. Willem vertelt verder iemand te hebben gezien, wiens lichaamsharen onder graaf Floris V waren uitgevallen [3], waaruit echter naar mijn gevoelen geenszins met Prof. Blok [4] mag worden afgeleid, dat Willem dien man vóór den dood van Floris V omstreeks 1288 ontmoet heeft.

In 1322 was Willem kapelaan te Brederode en kan dus, daar men 25 jaren oud moest zijn om tot priester gewijd te worden, niet na 1297 geboren zijn, indien althans niet te zijnen opzichte van den gewonen regel is afgeweken. De geringe bekendheid, die hij toont te bezitten ten aanzien van gebeurtenissen, welke betrekkelijk korten tijd vóór 1322 hadden plaats gehad [5], maken het m. i. niet waarschijnlijk, dat hij lang vóór 1297 geboren is. Ik zoude daarom geneigd zijn aan te nemen, dat hij omstreeks 1295 het levenslicht zag [6].

In 1322 of 1323 werd Willem monnik te Egmond [7], waar hij later het ambt vervulde van „procurator” of

---

1) Zie mijne uitgave bl. 126, 127.

2) Men neemt gewoonlijk aan: omstreeks 1300. Wat de Divisiekroniek, XXste divisie, XIIII cap. vertelt „van enen roese geheten Claes van Kyeten”, is grootendeels aan onze kroniek ontleend.

3) Zie mijne uitgave bl. 44.

4) Prof. Blok, Wilhelmus Procurator, bl. 16.

5) Bijv. de verkiezing van Hendrik VII tot Roomsch-koning, de dood van bisschop Guy van Utrecht.

6) Prof. Blok t. a. p. meent, dat Willem omstreeks 1260 of 1270 geboren is.

7) Zie mijne uitgave bl. 108, 122.

„dispensator" [1]), in welke kwaliteit hij belast was met het materieel beheer, met de behandeling van geldzaken en o. a. ook met de leiding van eene verbouwing. Dit is het weinige, dat omtrent onzen schrijver met zekerheid bekend is. Voor vermoedens blijft evenwel de gelegenheid geopend en, ofschoon aarzelend, waag ik het toch er een uit te spreken of althans de vraag op te werpen, of misschien Willem van Rolland, de latere abt, de auteur van onze kroniek kan geweest zijn.

Van dezen Willem van Rolland weten wij, dat hij na Hugho Mensonis, die 17 Augustus 1345 overleed, abt van Egmond is geworden en in 1351 afstand deed. Hij werd toen vervangen door Johannes Olout, na wiens dood op 14 September 1353 hij op nieuw gekozen werd. Hij bedankte evenwel en overleed op 9 April 1365 [2]). Niets belet dus aan te nemen, dat hij omstreeks 1295 geboren is.

Verder weten wij, dat Willem van Rolland in eene zekere betrekking stond tot het geslacht Brederode. Zijn moeder Brechta was eerst gehuwd geweest met Floris van Schoten, een broeder van Dirk den heer van Brederode, die in 1318 overleed [3]). Uit dit huwelijk was een zoon geboren, Willem van Schoten genaamd, die met eene zekere Wolki gehuwd was [4]). Na den dood van Floris van Schoten hertrouwde Brechta met een lid van het geslacht Rolland, uit welk huwelijk minstens twee zonen voortsproten, nl. Floris en diens broeder, abt Willem [5]). Mochten we aannemen, dat deze Willem van Rolland in zijne jonge jaren onze kroniek geschreven heeft, dan zoude verklaard worden, hoe een eenvoudige monnik

---

1) Aldaar bl. 246, 256.

2) Annales regalium abbatum Egmondensium, auctore Johanne de Leydis, ed. Matthaeus (1692) p. 68—70.

3) Oorkondenboek van Holland, II, no. 759. Daar is sprake van goederen gekocht „contra Florentium de Scoten, fratrem domini Theoderici de Brederode militis, et Breghtam uxorem ipsius."

4) Necrologium Egmundense, by van Wyn, Huiszittend leeven II, bl. 119 en 137.

5) Necrologium Egmundense t. a p., bl. 95 eu 129. Brechta overleed in 1335.

aanzienlijke relatie's had en dientengevolge belangrijke inlichtingen kon ontvangen. De schrijver zoude dan behoord hebben tot een wel niet zeer voornaam, maar toch adellijk geslacht, in de buurt van Haarlem gevestigd [1]), en door zijne moeder reeds in eenige betrekking tot de Brederode's hebben gestaan. Groot gewicht wordt natuurlijk door mij niet aan deze suppositie toegekend; zij kan door nadere onderzoekingen bevestigd, maar evenzeer door het vinden van het eene of andere stuk omvergeworpen worden.

Voordat ik tot de bespreking van mijne uitgave overga, dien ik nog iets te zeggen over een paar punten en wel allereerst over het Latijn van onzen schrijver. Dat deze, al citeert hij Horatius, Ovidius, Seneca en Boëtius, zich niet bedient van classiek Latijn, behoeft wel niet te worden opgemerkt. Een der eigenaardigheden van zijn Latijn is, dat voorzetsels veelal worden weggelaten, vooral „a(ab)", maar ook „cum" en andere. Voegwoorden worden, zooals in onze spreektaal gebruikelijk is, na een tusschenzin niet zelden onnoodig herhaald. Werkwoorden met passieven vorm, doch actieve beteekenis, zooals „ingredi, persequi", worden somtijds in eene passieve beteekenis gebezigd. Een aantal woorden gebruikt onze schrijver in eene beteekenis, die ook in het Fransch gevonden wordt, bijv. preventio (in het Fr. prévention) in den zin van vooringenomenheid, deductio (in het Fr. déduit) in den zin van uitspanning, enz.

Bij de beoordeeling van het Latijn van onzen auteur zal evenwel rekening zijn te houden met de gebreken van het handschrift, dat wel met eene fraaie, duidelijke hand is geschreven, zooals ik boven reeds opmerkte, maar mij voorkomt slecht gecorrigeerd te zijn. Gaarne wil ik met Prof. Blok [2]) waarschijnlijk achten of althans onderstellen, dat aan ons handschrift een concept van Willelmus Pro-

1) Het huis Rolland lag westelijk van Haarlem aan den weg, die thans de Rampe-laan heet.

2) Wilhelmus Procurator, bl. 2 en 10.

curator zelven ten grondslag ligt, maar ik kan niet met dien geachten hoogleeraar [1]) aannemen, dat de correctie door of onder toezicht van den auteur heeft plaats gehad. Ware dit wel geschied, dan zouden niet zoovele fouten in het handschrift gebleven zijn.

Dat inderdaad in het manuscript vele niet gecorrigeerde fouten voorkomen, blijkt in de eerste plaats uit die gedeelten, waarin Martinus van Troppau is afgeschreven of geëxcerpeerd geworden. Vele malen vinden wij dan in ons handschrift eene lezing, afwijkende van en ongetwijfeld minder goed dan die, welke van elders bekend is [2]).

In de tweede plaats leveren de in ons handschrift voorkomende verkeerd geschreven eigennamen het bewijs, dat eene behoorlijke correctie van bevoegde zijde niet heeft plaats gehad. Ik denk aan woorden als [3]) „Ravonia" in plaats van „Bavaria", „Franconia" voor Frankfort, „Metensis" in plaats van „Maguntinensis", „Zoezerende" voor Sweser Eng, „Baldac" wel voor Bagdad, „Nusia" voor de Mark. Ik denk aan „Aviona" naast „Aviniona", aan „Leodia" naast „Leodium", aan „Lovania" naast „Lovanium". Ik denk eindelijk aan een persoonsnaam als „Meaclinus", aan namen van landstreken als „Matimape", enz.

Doch in de derde plaats valt het op, dat ook elders meermalen in het handschrift eene lezing wordt aangetroffen, die bezwaarlijk de juiste kan zijn. De gevallen,

---

1) t. a. p. bl. 10, 11. Ook de aanteekening, opgenomen in mijne uitgave bl. 5 noot 5, kan ik niet met Prof. Blok aan den procurator toeschrijven. Zij is m. i. afkomstig van iemand, die het handschrift wilde gebruiken, om daaruit, met eenige aanvullingen, eene nieuwe kroniek op te stellen. Ook elders komen in het handschrift zulke aanteekeningen voor, bijv. op fol. CX recto (in mijne uitgave bl. 208), waar Philips VI van Frankrijk vermeld wordt, deze: „Nota, quod iste Philippus primus fuit, qui aureos scudatos Francie fieri fecit."

2) Zie in mijne uitgave, bl. 5 noot 1, 6 noot 4, 7 noot 1, 11 noot 3, 20 noot 9, 21 noten 3 en 4, 25 noot 3, 27 noot 2, 28 noten 4 en 9, 33 noot 5, 34 noot 7, 35 noot 2.

3) Zie het register, waar de plaatsen te vinden zijn. Bij „Lilii" (bl. 89 noot 1) is eene verbetering aangebracht, doch — naar ik meen — niet door eene oude hand.

waarin ik in mijne uitgave de noodige verbetering heb aangebracht of althans de fout aangewezen, ga ik thans met stilzwijgen voorbij. Daarnaast zijn er echter nog verscheidene plaatsen, waarvoor het aannemen van fouten in het handschrift onvermijdelijk schijnt. Op bl. 251 van mijne uitgave vernemen wij, dat graaf Willem, niet door den paus ontvangen, dit aan den koning van Frankrijk bericht, die daardoor zeer getroffen wordt en aan den paus schrijft: „quod Willelmi comitis incongruis magis quam propriis *irretitur*". In plaats van aan „irretiri" (verstrikt worden) zal wel aan „irritari" (getergd, toornig worden) te denken zijn. Op bl. 253 worden er drie redenen opgegeven, waarom Lodewijk van Beyeren uit Italië naar Duitschland zoude zijn teruggekeerd. De derde luidt: „accessum divitis Austrie", ofschoon kennelijk bedoeld is het overlijden van den tegenkoning Frederik van Oostenrijk, zoodat er wel „occasum ducis Austrie" zal moeten gelezen worden. Op bl. 262 wordt gezegd, dat gezanten van koning Jan van Bohemen te Carpentras zich bevinden en daar „pape vesaniam per premissos" afwachten. Ongetwijfeld zal hier „vesania" (razerny) door „venia" (verlof) moeten worden vervangen. Op bl. 213 is sprake van eene „fata superius villula", waarheen de Friezen zich begeven. Uit de door mij daar aangehaalde oorkonde blijkt, dat Haarlem bedoeld is, doch deze plaats wordt door onzen schrijver niet kort te voren vermeld. Op bl. 260 vindt men „Robertum Cicylie, *fati videlicet filium*"; de cursief gedrukte woorden zijn mij geheel duister gebleven. Meermalen komt het werkwoord „supponere" voor, waar „superponere" schijnt gelezen te moeten worden. Zoo is er ongetwijfeld meer, dat verbetering behoeft [1]). Vooral in de versjes is er, meen ik, voor conjecturaal-kritiek nog ruimschoots stof [2]).

1) Zoo zal er op bl. 46 regel 13 in plaats van „octo annos" wel gelezen moeten worden „quatuordecim annos" en op bl. 200 regel 6 „volebat" in plaats van „volebant."

2) Zoo zal bijv. in het versje op bl. 215 regel 2 wel „quod" moeten gelezen worden in plaats van „quos", wat de duidelijke lezing van het handschrift is.

Thans veroorloof ik mij eenige mededeelingen te doen over de inrichting van mijne uitgave. Ik ben uitgegaan van het denkbeeld, dat de lezingen van het handschrift, het eenige bekende, den grondslag van onzen tekst, ook al zijn zij foutief, steeds behoorden vermeld te worden. Slechts enkele malen en tegen mijne bedoeling is van dit beginsel afgeweken. Waar dit geschiedde, wordt hier beneden in eene noot aangewezen [1]). Daar in het manuscript vele afkortingen voorkomen en somtijds dezelfde afkorting wordt gebruikt voor twee verschillende woorden,

---

1) Op fol. XXXII recto regel 1 heeft het handschrift eigenlijk eene afkorting voor „Quarum" in plaats van de juiste lezing „Quam" (bl. 30 regel 5 v. o. van mijne uitgave.)

Op fol. XXXII recto regel 14 staat „augitur" in plaats van „angitur" (bl. 31 regel 13 van mijne uitgave.)

Op fol. XL verso regel 2 v. o. staat „collisioniem" in plaats van „collisionem" (bl. 50 regel 9 van mijne uitgave.)

Op fol. XLI verso regel 10 v. o. staat „transquillitate" in plaats van „tranquillitate" (bl. 52 regels 13 en 12 v. o. van mijne uitgave.)

Op fol. LII verso regel 4 staat „aufractibus" in plaats van „anfractibus" (bl. 75 regel 10 van mijne uitgave.)]

Op fol. LIII recto regel 10 staat „quidem" in plaats van „quidam" (bl. 76 regel 9 v. o. van mijne uitgave.)

Op fol. LXV recto regel 4 v. o. is er een gaatje in het handschrift, ten gevolge waarvan tusschen „electus" en „confirmatus" het woordje „et" is verdwenen (bl. 109 regel 11 v. o. van mijne uitgave.)

Op fol. LXVIII recto regels 5 en 6 v. b. en regel 4 v. o. staat „apostatatio" en „apostatatione" in plaats van „apostatio" en „apostatione" (bl. 115 regel 11 v. o. en bl. 116 regels 12 en 13 v. b. van mijne uitgave).

Op fol. LXXII recto regel 12 v. o. staat „excessuum" in plaats van „excessivum" (bl. 124 regel 10 v. o. van mijne uitgave.)

Op fol. CX verso regel 4 staat „desspexit" in plaats van „despexit" (regel 2 van het versje op bl. 209 van mijne uitgave.)

Op fol. CXI recto regels 6 en 7 staat „neggligentiam" in plaats van „negligentiam" (bl. 210 regels 14 en 15 van mijne uitgave.)

Op fol. CXXI recto regel 9 staat „concorda" in plaats van „concordia" (bl. 232 regel 3 van mijne uitgave.)

Op fol. CXXXIV recto regel 1 v. o. en verso regel 1 v. b. staat „neggligens" in plaats van „negligens" (bl. 262 regel 3 van mijne uitgave.)

Op fol. CXXXVI verso regel 2 v. o, staat „poterut" in plaats van „poterit" (bl. 268 regel 2 v. o. van mijne uitgave.)

bijv. voor „quum" en quoniam" [1]), voor „tamen" en „tantum" [2]), moest de juiste lezing niet zelden uit den samenhang worden opgemaakt; hierop heb ik dan somtijds de aandacht gevestigd.

Op bl. 182—204 van mijne uitgave heb ik niet alleen de lezingen van het handschrift, maar ook die van eene copie vermeld. Voor hetgeen op bl. 190—193 voorkomt, was dit noodig, omdat daar de copie het handschrift vervangt. Doch om te doen zien, in hoeverre de copie als eene getrouwe reproductie van het verloren gedeelte van het manuscript mag beschouwd worden, wees ik ook alle gevallen aan, waarin zij van bewaard gebleven gedeelten van het handschrift afwijkt. Die copie heeft tot opschrift: „Copie uyt dit parchement boeck van Egmonds Abdye." Hierbij is gevoegd deze aanteekening: „Dit de eygen hand van Diderick Baens van Wydenes, myn neeff tot Enchuysen, ridder J. U. D., etc." Die aanteekening schijnt van Adriaan Westphalen afkomstig te zijn. Uit het Album Studiosorum der Leidsche Hoogeschool (1875) blz. 473 blijkt, dat op 21 Juni 1659 Theodorus Baens Enckhusanus, 20 jaren oud, als jurist werd ingeschreven [3]). Deze zal wel bedoeld zijn [4]). De copie van Baens, groot acht bladzijden, ligt thans in het Hamburgsch handschrift, blijkbaar bestemd om zooveel mogelijk de verloren folia CII en CIII te vervangen, welke na de nummering verdwenen zijn. Volgens Prof. Blok [5]) zoude Matthaeus die folia nog los bezeten hebben; doch dit komt mij voor in strijd te zijn met Matthaeus' eigene verklaring [6]) en ook

---

1) Op ééne plaats (bl. 163 regel 1) heb ik op het voorbeeld van Matthaeus de gewone afkorting voor deze beide woorden opgelost in „quam." Ook daar kan evenwel „quoniam" gelezen worden.

2) Bij nadere overweging komt het mij voor, dat op bl. 85 regel 10 v. o. de lezing „tantum" de voorkeur verdient boven „tamen."

3) Adriaan Westphalen zelf werd, 23 jaren oud, als jurist ingeschreven op 9 Febr. 1649 onder den naam „Adrianus Westphalen Enchusanus". (Album p. 393.)

4) Een „Theodorus Baens Hagiensis" werd, 20 jaren oud, ingeschreven als student in de philosophie op 28 Februari 1660. (Album p. 478.)

5) Prof. Blok, Wilhelmus Procurator, bl. 6.

6) Zie hierboven, bl. VII.

om andere redenen niet aannemelijk. Matthaeus gebruikte toch voor zijne uitgave van dit gedeelte der kroniek de copie van Baens en, waar deze hem in den steek liet (nl. bij den aanhef van den brief van de vertegenwoordigers van Rome aan den paus [1]) en wat daaraan nog moet zijn voorafgegaan) gaf hij aan, dat er eene lacune bestond [2]). Wanneer de folia CII en CIII zijn verloren gegaan, is onzeker; waarschijnlijk in den tijd, gedurende welken Westphalen bezitter was van het handschrift. Door het behoud van de copie kennen wij voor verreweg het grootste gedeelte wat op de verdwenen folia gestaan heeft. Uit eene door mij gemaakte berekening blijkt, dat wat onbekend bleef, ware het bekend geworden, minstens 15 en hoogstens 20 regels [3]) van mijne uitgave zoude hebben ingenomen [4]).

Over de plaatsen, waar het handschrift geheel of gedeeltelijk onleesbaar is gemaakt, heb ik na wat Prof. Blok [5]) daaromtrent opmerkte slechts aan te teekenen, in hoeverre ik van hem in gevoelen verschil. Dat het wegkrabben door Willelmus Procurator zelven zoude geschied zijn, zooals Prof. Blok gelooft [6]), acht ik weinig aannemelijk, daar Willelmus, gelijk boven werd aangetoond, zich blijkbaar zelfs niet met de correctie bemoeid heeft. Ook kan ik niet instemmen met de meening van mijn hooggeleerden vriend [7]), dat de uitgekrabde plaats op fol. LXXX verso en LXXXI recto (in mijne uitgave bl. 142) eene lofspraak zoude hebben bevat op de rechtszekerheid in en den goeden toestand van Friesland na de onderwerping door graaf Willem III. Naar mijn ge-

---

1) Von Richthofen, die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886) p. 208 spreekt ten onrechte van een brief *van* paus Johannes XXII.

2) 1ste editie p. 258; 2de ed. p. 662.

3) Volgens Prof. Blok, t. a. p. bl. 7, hoogstens 10 of 12 regels van het handschrift.

4) Ten aanzien van de verdwenen folia I en II verwijs ik naar Prof. Blok, t. a. p. bl. 7, 8, bij wiens gevoelen ik mij geheel aansluit.

5) t. a. p., bl. 11—15.

6) t. a. p., bl. 11 en 15.

7) t. a. p., bl. 14.

voelen was in die plaats, welke in het begin van 1324, zoo niet aan het einde van 1323, moet geschreven zijn, een kort bericht opgenomen omtrent het tot stand komen der Leges Upstalsbomicae van 18 September 1323 [1]). Hiervoor pleit reeds, naar het mij voorkomt, dat in dit gedeelte, voor zoover het ontcijferd is, evenals in de bedoelde wetten, het woord „articulus" meer dan eenmaal gebruikt wordt. Uit wat Prof. Blok aan het licht bracht [2]), zoude ik geneigd zijn af te leiden, dat Willelmus Procurator bijzonder is getroffen geworden door den korten tijd, binnen welken deze wetten voor een uitgestrekt gebied tot stand kwamen, en voorts door den inhoud der articuli 9, 18 en misschien ook 28.

Heb ik er naar gestreefd in mijne uitgave alles op te nemen, wat door het handschrift gegeven wordt, ik achtte het ook wenschelijk aan te teekenen, welke afwijkingen Matthaeus zich in zijne uitgave veroorloofd heeft. Ofschoon ik minstens 800 van zulke afwijkingen vermeld heb, bleek mij bij eene hernieuwde vergelijking, dat ik in dit opzicht in mijne aanteekeningen toch nog niet volledig ben geweest en ongeveer 65 afwijkingen heb over het hoofd gezien [3]). Het doel, dat ik beoogde bij de aanwijzing

---

1) O. a. te vinden bij von Richthofen, Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte I (1880), bl. 250—269.

2) Prof. Blok, t. a. p. bl. 13, 14.

3) Ik acht het niet noodig al deze afwijkingen op te sommen. Ik bepaal mij tot de belangrijkste. Op bl. 69 regel 5 staat „sibi", bij Matthaeus „suis." Op bl. 105 regel 5 v. o. „inquisitorum", bij M. „inquisitor". Op bl. 119 in den voorlaatsten regel van het versje „gustare", bij M. „gestare." Op bl. 125 regel 6 „quod", bij M. „qui." Op bl. 133 regel 6 „accurrere", bij M. ,,occurrere." Eveneens op bl. 143 regel 12. Op bl. 149 in den eersten regel van het versje „displiceat", bij M. „displicuit." Op bl. 150 regel 5 „videntes", bij M. „ludentes." (De lezing is hier eenigszins twijfelachtig.) Op bl. 153 regel 2 „presulem" bij M. „praesulum." Op bl. 153 regel 9 v. o. „rennuit", bij M. „renuisset." Op bl. 156 regel 11 „premissa", bij M. „promissa." Op bl. 165 regel 6 v. o. „auctoritatem", bij M. „auctorem." Op bl 167 regel 18 „mihi", bij M. „meus." Op bl. 173 regel 6 „filia", bij M. „filiae." Op bl. 174 in den laatsten regel van het versje „magnis", bij M. „magnus." Op bl. 189 regel 20 „quam", dat bij M. ontbreekt. Op bl. 203 regel 3 „Quali", dat bij M. ontbreekt. Op bl. 208 regel 13 v. o. „qua", bij M.

van de gevallen, waarin Matthaeus van het handschrift is afgeweken, was om hun, die Willelmus Procurator in de uitgave van Matthaeus gebruikt hebben, te doen zien, in hoeverre mijne uitgave van de door hen gebruikte afwijkt. Daar nu de eerste editie in het buitenland nooit en in Nederland slechts zelden geraadpleegd is [1]), moest ik aan de vergelijking wel de tweede ten grondslag leggen. Daardoor wordt evenwel tegenover Matthaeus eene onbillijkheid begaan, vermits in den nadruk eenige (bijna 60) fouten voorkomen, welke in de eerste, door Matthaeus zelven bezorgde uitgave niet zijn te vinden. Al deze gevallen worden hieronder opgegeven [2]), terwijl ik ook nog meen te moeten aanteekenen de plaatsen, waar eene conjectuur niet van Matthaeus zelven, maar van den bezorger van den nadruk afkomstig is [3]).

In de noten en in het register heb ik eenige korte

„quam". Op bl. 212 regel 5 „proditoribus", bij M. „proditionibus". Op bl. 216 regel 19 „prenosticorum", bij M. „pronosticorum". Op bl. 229 regel 2 (van het versje) „tibi", bij M. „sibi". Op bl. 231 regel 11 „aperiri", bij M. „operiri". Op bl. 237 regel 9 „sic", bij M. „sit". Op bl. 246 regel 3 (in het versje) „recto", bij M. „recte". Op bl. 251 regel 1 „quod", bij M. „qua". Op bl. 260 regel 12 „quoniam", bij M. „quam". Op bl. 265 regel 1 „tendet", bij M. „tendit". Op bl. 268 regel 2 v. o. „prenosticari", bij M. „pronosticari".

1) Hoe weinig de eerste druk in het buitenland bekend is, blijkt wel het best uit het feit, dat Böhmer, Fontes I p. 197 noot 3, 198 noot 2 en 200 noot 1 door conjectuur de juiste lezing herstelt, welke reeds in de eerste editie bl. 250, 251 en 255 voorkomt.

2) Bl. 4 noot 7; 8 noot 3; 22 noot 2; 23 noot 8; 25 noot 1; 26 noot 3; 40 noot 3 (gedeeltelijk); 51 noot 3; 52 noot 2; 58 noot 2; 59 noot 5; 60 noot 3; 61 noot 2; 68 noot 1; 72 noot 2; 74 noot 6; 75 noot 4; 78 noot 5; 79 noten 6 en 7; 81 noot 4 (gedeeltelijk); 82 noten 1 en 7; 84 noot 6; 86 noot 3; 91 noot 1; 92 noot 7 (gedeeltelijk); 93 noot 6; 94 noot 2; 99 noot 1; 106 noot 4; 121 noot 3; 128 noot 4; 129 noten 1, 2, 5 (gedeeltelijk); 138 noot 3 (gedeeltelijk); 148 noot 3; 150 noot 5 (gedeeltelijk); 152 noot 4; 163 noot 9; 176 noot 2; 184 noot 8; 185 noot 1; 186 noot 7; 190 noot 6; 192 noot 3; 207 noot 8; 212 noot 1; 223 noten 1 en 5; 235 noot 1; 250 noot 1; 252 noten 6 en 7; 253 noten 2 en 4; 256 noot 3.

3) Blz. 21 noot 1; 36 noot 3; 52 noot 3; 57 noot 1; 76 noot 4; 106 noot 2; 118 noot 2; 184 noot 1; 213 noot 6; 264 noot 1.

aanteekeningen tot toelichting van den tekst opgenomen. Of ik daarbij genoeg, te veel of te weinig gegeven heb, moet ik aan de beoordeeling van anderen overlaten [1]). Voor de vaststelling van data heb ik van de meest bekende werken gebruik gemaakt. Ik achtte het echter niet noodig in dit opzicht in al te veel bijzonderheden af te dalen en bijv. te vermelden, dat het wel eens twijfelachtig is, of de dood van den eenen of anderen persoon een dag vroeger of later heeft plaats gehad. Ten aanzien van ééne aanteekening meen ik evenwel hier eene verbetering te moeten aanbrengen. Vertrouwende op Schötter [2]), heb ik op bl. 125 noot 5 gezegd, dat het huwelijk van koning Karel IV van Frankrijk met Maria, de zuster van koning Jan van Bohemen, op 24 Augustus 1322 voltrokken is. Later is mij evenwel gebleken [3]), dat in plaats daarvan 21 September had moeten genoemd zijn.

De, helaas! niet ontbrekende drukfouten worden hieronder vermeld [4]).

's Gravenhage, 26 Januari 1904.

C. PIJNACKER HORDIJK.

---

1) Bij het woord „bedauri" in het register had ik nog kunnen aanteekenen, dat het een paar malen in de Annales Gandenses (ed. Funck-Brentano) p. 54 en 72 voorkomt. De bedauri heeten daar uit Spanje afkomstig, „homines agiles, parvi et inarmes", slechts met werpspiesen, knuppels en steenen gewapend.

2) Schötter, Johann Graf van Luxemburg und König von Böhmen, I (1865) bl. 253.

3) Het betoog daaromtrent van Sievers, die politischen Beziehungen Kaizer Ludwigs des Baiern zu Frankreich (1896) p. 8 noot 2, schijnt mij afdoende.

4) Op bl. 66 regel 13 en op bl. 82 regel 15 leze men „necnon" in plaats van „nec non".

Op bl. 93 regel 9 v. o. leze men „abbatissa" in plaats van „abbatisa".

Op bl. 99 regel 4 (in het versje) leze men „genitrice" in plaats van „genetrice".

Op bl. 114 regel 9 v. o. leze men „collatione" in plaats van „eollatione".

Op bl. 125 regel 13 leze men „singularis" in plaats van „singulis".

Op bl. 135 regel 5 v. o. leze men „Zelandia" in plaats van „Selandia".

Op bl. 136 regel 5 leze men „detinetur" in plaats van „detinctur" en regel 4 v. o. „Theutonie" in plaats van „Theutonice".

Op bl. 147 regel 9 leze men „aliquod" in plaats van „aliquid" en regel 14 verplaatse men de komma, thans achter „fuerint", achter „omina".

Op bl. 150 regel 2—4 plaatse men duidelijkheidshalve de woorden: „die enim - - - dominatur" tusschen streepjes.

Op bl. 156 regel 8 en op bl. 179 regel 18 leze men „quo minus" in plaats van „quominus".

Op bl. 162 regel 4 verplaatse men de komma, thans achter „prius", achter „Oudenaerde".

Op bl. 170 regel 17 schrappe men de komma achter „memoria".

Op bl. 175 regel 7 leze men „exercitus" in plaats van „exertitus".

Op bl. 193 noot 6 leze men in den tweeden regel „nova" in plaats van „novo".

Op bi. 211 regel 4 (in het versje) leze men „predigno" ın plaats van „perdigno".

Op bl. 214 regel 4 v. o. schrappe men de komma achter „pecudes".

Op bl. 222 regel 11 v. o. leze men „Zephiri" in plaats van „Zephyri".

Op bl. 233 regel 5 leze men „cerimoniis" in plaats van „ceremoniis".

Voorts is eenige malen de letter „u" op haar hoofd geplaatst, waardoor zij op een „n" lijkt, nl. op bl. 74 regel 8 in „angitur", op bl. 95 regel 2 in „Predicatorum", op bl. 155 regel 8 v. o. in „Karolum", op bl. 156 regel 17 in „nititur", op bl. 161 regel 1 in „itaque", op bl. 195 noot 8 in „Gocium", op bl. 211 regel 2 in „Nummos".

WILLELMI, CAPELLANI IN BREDERODE, POSTEA MONACHI ET PROCURATORIS EGMONDENSIS CHRONICON [1]).

PARS PRIMA.

(1206—1321.) [2])

Anno [3]) MCCVI postquam Willelmus, Florentii et Ade filius, frater Theoderici ulterioris, comitem de Lone, generum suum videlicet, bellis variis profugavit, ipse comitatum Hollandie optinens, causa confirmationis ad Ottonem [4]) quartum, tunc imperatoria majestate sublimatum, proponit [5]) tendere. Qui processu itineris percipit Ottonem comitem Gelrie sibi insidias necnon insidiarum muscipulas tetendisse. Quapropter vir prudens et nobilis suorum consilio, qui directe absque timoris aculeo viam currunt mandatorum, unico sibi famulo campis [6]) jungitur, tamquam servorum minimus spinas et tribulos nudis pedibus inclinando.

Cum itaque divine pietatis ordinatione vir pulcherrimus in viis applicatur, casu contigit dominam, sui videlicet hostis uxorem, fenestra prospicere juvenemque notissi-

1) In het handschrift ontbreekt elk opschrift.

2) Ook de woorden „Pars prima (1206—1321)" komen in het handschrift niet voor.

3) Met dit woord begint de zestiende regel van fol. XIX recto van het handschrift.

4) Er stond in het handschrift: „Henricum", wat in „Ottonem" is verbeterd door een oude hand.

5) Matthaeus heeft ten onrechte „proposuit".

6) Matthaeus schrijft dit woord met een hoofdletter.

mum intueri [1]. Que statim mentis sagacitate necnon superne ordinationis felicitate dictum inspicit inspiciendoque crurium ceterorumque membrorum [2] dispositionem discutit et discutiendo reperit ipsum esse [3] Willelmum jam Hollandia predicatum. Nuntius itaque mittitur nomine domine precipiens, ut quasi vagus transiens castro, quod cernitur, presentetur. Willelmus vero, cum nuntii verba audisset, sustinuit patienter et ait pie famule: „Licet mihi majora [4] incumbant [5] negotia, quibus mora potest esse periculo, tamen finaliter precepto domine mee, licet incognite, comparebo". Sic itaque juvenis iste nobilis, pulcer et habilis, licet nudus, comitisse Gelrie presentatur, de cujus tamen viro maxima sibi pericula disputat proventura.

Postquam autem prefatus comes [6] hujus nobilissime domine presentia comparuit, premissa salutatione benigne suscipitur, camere [7] introducitur ac vestibus viri sui, qui nunc aberat [8], melioribus induitur [9] et secreto a prefata domina tenore sui nominis salutatur. Qui, licet audax et strennuus, in presenti tamen more captivorum humilis, nomen suum inficit, se esse comitem denegando. Mulier vero pertinax a proposito [10] non desistit, ipsum ad veritatis confessionem verbis subtilibus inclinando.

Interea die inclinante et nocte suis obscuritatibus appropinquante Otto comes Gelrie proprio hospitio jungitur,

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XIX recto.

2) In het handschrift: „menbrorum". Zoo ook elders.

3) „esse" is door een oude hand ingevoegd. Matthaeus nam het niet op.

4) Matthaeus heeft: „majora mihi".

5) „incumbant" is twee malen achter elkaar geschreven, doch eens doorgehaald.

6) Het woordje „in" wordt hier door Matthaeus ingevoegd.

7) Door eene vergissing wordt hier in het handschrift het woord „suscipitur" herhaald. Door punten is aangewezen, dat dit woord hier moet vervallen. Matthaeus nam het woord toch op en veranderde „camere" in „camera".

8) Het handschrift heeft „aderat", wat door Matthaeus terecht in „aberat" is veranderd.

9) Bij Matthaeus ten onrechte „indutus".

10) Matthaeus heeft ten onrechte „praeposito".

in cujus occursum nobilis domina, prout consueverat, presentatur. Cum itaque conjunctis manibus, prout decet, domo regia regalique aula recipiuntur, prudens domina a viro suo unius petitionis placitum postulat, quod ab eodem promittitur et facta protestatione [1]) juramenti tramite confirmatur. Que adhuc eadem postulat et circumstantes, ut ipsam rogare subveniant, humiliter et prece varia deprecatur. Cujus more minus consueto comes miratur affirmative promittens, ut quicquid [2]) proponeret modis omnibus impleretur. Et illa: „Tunc, dilectissime, rogo et intentissime [3]) obsecro, ut filiam nostram Aleydem Willelmo comiti Hollandie velis matrimonio copulare.” Comes miratur tali sermone, uxorem stultam asserens et dementem: „O prudens [4]), unde tibi hec sompnia? Quia [5])— ponatur quod ego paratus sim in omnibus tuam exaudire petitionem — quis pro ipso ratificet, ut quod hic discutitur suorum consiliis approbetur?” At illa: „Tuum tantummodo [6]) prebe assensum.” Et ille: „Utrum a Deo vel ab alio hic casus progreditur, ignoro; sed quicquid in ipso [7]) ordinatione vestra [8]) actum fuerit, a nobis inviolabiliter observabitur” [9]). Quo dicto domina cameram ingreditur, Willelmo nomine generi salutato, casus discutitur; qui consentiens amplectitur cameraque productus comitis presentie demonstratur. Miratur comes [10]), mirantur singuli assistentes, quorum quibusdam dicitur: „Non est sapientia, non est consilium contra Dominum.” Prefato itaque ordine puella producitur, Willelmo adducitur et sibi nuptiali tramite lectulo presentatur.

---

1) Ten onrechte bij Matthaeus: „potestate”.
2) Dit is het laatste woord op fol. XIX verso.
3) De woorden „rogo et intentissime” zijn bij Matthaeus uitgevallen.
4) Matthaeus geeft als conjectuur „impudens”.
5) Matthaeus leest „quare”.
6) Matthaeus laat „modo” weg.
7) Het handschrift heeft „ipso”, wat door Matthaeus ten onrechte in „ipsa” veranderd is.
8) „vestra” is door eene oude hand bijgeschreven.
9) In het handschrift is aangewezen, dat de letters „bi” moeten worden geschrapt. Ten onrechte.
10) De woorden „miratur comes” zijn bij Matthaeus uitgevallen.

Nota [1]) hic, quod quidam dicunt hanc desponsationem fuisse factam tempore, quo Willelmus supra a ministerialibus episcopi Trajectensis [2]) captus et in castro dicto Hurst vinculatus, ad Ottonem Gelrensem profugus perhibetur [3]). Quod non est verisimile; nam si ita fuisset, dictus comes eum in tantis miseriis non deseruisset, sed fideliter paterno [4]) affectu in necessitatis articulo, quo amicitia vera perpenditur, affuisset. Sed quo tempore factum sit, dummodo veraciter factum fuerit [5]), plurimum non curamus.

Post predicta Willelmus comes Hollandie adjutorio comitis Gelrie, sibi prius contrarii, progreditur et confirmationem a rege consequitur, viginti annis comitatum Hollandie possidendo. Qui, licet cognata vivente possessor injustus videretur, ipsa tamen absque partu mortua [6]) ejus possessio regulatur et, quod prius jure non potuit, consequitur ex post facto.

Iste [7]) Willelmus ex uxore sua filium genuit, quem Florentium appellavit, et post hoc brevi tempore in Domino obdormivit.

Anno MCCVII [8]) a domino Innocentio papa cum legato septem [9]) abbates Cysterciensis ordinis ad terram Albigensium ad predicandam [10]) fidem hereticis mittuntur,

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „Non est" in plaats van „Nota".

2) Bij Matthaeus ten onrechte „Trajectensibus episcopi".

3) Dit is verhaald in het eerste gedeelte van het handschrift, waar dit de Annales Egmundani afschrijft. (Annales Egm. p. 84).

4) Matthaeus heeft ten onrechte „prono".

5) Er stond aanvankelijk „sit", welk woord door een oude hand in „fuerit" is veranderd.

6) Dit is het laatste woord op fol. XX recto.

7) „Iste" is bij Matthaeus uitgevallen, nl. in de tweede editie, niet in de eerste. Zie de Inleiding.

8) De berichten op het jaar 1207 zijn ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau (Oppaviensis, alias Polonus dictus), uitgegeven door Weiland in de Mon. Germ. Scr. T. XXII p. 397—475. Zie aldaar p. 471.

9) Bij Mart. van Troppau: 12.

10) Het handschrift heeft „predicandum".

quibus de Hispania Dydacus Oxomensis [1]) episcopus, habens secum fratrem Dominicum, sociatur.

Eodem tempore Otto quartus, contra Philippum electus, ad imperium tollitur; sed quia fidem non tenuit, subito degradatur. Nam accepta corona statim bellum habuit cum Romanis et contra voluntatem domini pape intravit regnum Apulie, auferens illud Frederico regi Cecilie, propter quod papa ipsum excommunicavit. Et post quarto imperii sui anno Fredericum imperatorem principes elegerunt, qui veniens navigio usque Romam, a domino papa et omni Romano populo honorifice est receptus intransque Alemanniam contra Ottonem mirifice triumphavit.

Anno MCCX [2]) Honorius III^{us} papa basilicam, que dicitur Sancta Sanctorum, renovavit et ecclesiam [3]) sancti Laurentii extra muros reparavit, in qua Petrum Altissiodorensem [4]) comitem in imperatorem Constantinopolitanum decoravit. Iste etiam Honorius in basilica sancti Petri Fredericum regem Cicilie in imperatorem Romanorum coronavit.

Hujus tempore Christiani Damiatam ceperunt, sed Sarraceni fortuito casu contingente eam postea recuperaverunt.

Honorius papa Fredericum imperatorem sibi et Romane ecclesie rebellem comperiens, eum anathematizavit et barones ab ejus fidelitate absolvit.

Honorius papa moritur et dominus Hugolinus Hostiensis episcopus in papam [5]) electus Gregorius nominatur.

---

1) Het handschrift heeft „Exomensis", waarvan Matthaeus „Exoniensis" maakt. Uit Mart. van Troppau blijkt, dat „Oxomensis" moet gelezen worden. Bedoeld is Diego, bisschop van [Osma. Twee regels verder heeft Matthaeus „electum" in plaats van „electus".

2) De berichten op het jaar 1210 zijn met eenige wijzigingen en omzettingen overgenomen uit Mart. van Troppau II. p. 439.

3) Matthaeus voegt hier in de woorden „quae dicitur".

4) Het handschrift heeft: „Altissodorensem".

5) Dit is het laatste woord op fol. XX verso. Bovenaan op deze bladzijde schreef een oude hand: „Hic fiat mensio de cruce Walteri de Bierbeec militis, quam comparavit Aleydis comitissa pro butyro a fratribus in Heymenrode", waarbij een latere hand aanteekent: „que

Anno MCCXVIII [1]) Fredericus imperator ab infantia per ecclesiam tamquam per matrem educatus et ad imperii fastigium Ottone dampnato promotus, ecclesiam Dei non fovit tamquam matrem, sed tamquam novercam, quantum potuit, laniavit; propter quod, ut supra dicitur, Honorius papa, qui ipsum coronaverat, eum sibi rebellem et ecclesie Romane adversarium comperiens, ipsum anathematizavit, ab ejus fidelitate singulos absolvendo.

Anno MCCXXII [2]) Gregorius IX papatum suscipit, per quem sancta Elysabeth, filia regis Ungarie, relicta lantgravii Thuringie, canoni sociatur. Hic sententiam, quam Honorius predecessor [3]) suus contra Fredericum fulminaverat, roboravit.

Hic papa per fratrem Raymundum ordinis Predicatorum penitentiarium suum volumen unum decretalium ex pluribus compilavit, mandans ubique illo uti.

Hic papa cum concilium Rome celebrare nititur, ab imperatore vie tam per mare quam per terram coartantur; duo cardinales et duo [4]) prelati abbates et alii clerici, maxime per mare ad concilium venientes, capiuntur.

Hic papa cum ab imperatore, qui tunc ex magna parte patrimonium ecclesie occupaverat, in urbe obsideretur, videns quasi omnes Romanos per pecuniam corruptos, ipse accipiens capita apostolorum, Petri scilicet et Pauli, et processionem a Laterano usque ad sanctum Petrum faciens, animos Romanorum sic revocavit, ut pene omnes contra imperatorem cruce signarentur; quod imperator, qui jam urbem intrare sperabat, audiens multum timuit et ab urbe longius recessit.

---

historia habetur lib. de epis. Traject. in vita Ottonis 2 episc.", waarbij een nog latere hand voegt: „et apud Rein. Snoium I. VI in vita Gulielmi XII comitis".

1) Het bericht op het jaar 1218 is gewijzigd overgenomen uit Mart. van Troppau ll. p. 471.

2) De berichten op het jaar 1222 zijn gewijzigd ontleend aan Mart. van Troppau p. 439. Gregorius IX werd echter niet in 1222, maar in 1227 paus.

3) Het handschrift heeft eigenlijk „precessor".

4) Bij Mart. van Troppau staat „multi" in plaats van duo".

Denique Gregorius papa tantis tribulationibus concussus, Rome anno pontificatus sui XVII [1]) migravit ad Christum.

Hic papa beatum Dominicum Bononie sepultum [2]) canonizavit.

Post beate memorie Gregorium papam Celestinus IIII^us^ tollitur, qui, licet scientia et vita laudabilis, nulla tamen facere potuit, quia senex eligitur et cito declinatur.

Anno Domini MCCXXIII Willelmo comite Hollandie mortuo Florentius filius ejus terre preficitur, que ab ipso annis XI pacifice possidetur. Hic nobilem dominam, Henrici ducis Brabantie filiam, Machteldem nomine, duxit uxorem, de qua filium genuit, quem avi nomine decoravit. Hic filius Willelmus dicitur, cujus pater causa hastiludii Corbie proficiscitur, quo probitatis sue meritis, quibus in hoc ludo nomen vane glorie acquiritur, invidorum animus [3]) provocatur. Auctoritate enim nunquam melius torquebis invidos quam virtutum glorie serviendo. Hic itaque comes turba Claremontensium cingitur, equo prosternitur, ungulis teritur et sic vir nobilis absque ulla recuperatione campo hastiludii suffocatur [4]).

Anno [5]) MCCXXVII inter Trajectenses et Westfalos apud locum, qui dicitur Coevoerde, bellum durum oritur, in quo pater venerabilis Otto Trajectensis episcopus cum multis sibi adherentibus inclinatur.

Anno MCCXXXIIII inter Henricum ducem Brabantie et Florentium supradictum comitem Hollandie ex una

---

1) Bij Mart. van Troppau „XIIII", wat de juiste lezing is.

2) Van het woord „sepultum" staan de eerste twee letters aan het einde van fol. XXI recto.

3) In het handschrift staat eigenlijk „animis".

4) Hand B. voegde hierbij de door Matthaeus opgenomen woorden: „Anno Domini M°CC°XXXIIII°, V° Kal. Augusti". Volgens een Necrologium van Egmond (in Oork. van Holland I bl. 334) stierf Floris IV echter „XIV Kal. Augusti", d. i. 19 Juli 1234.

5) Matthaeus voegt hier in „Domini".

parte necnon inter [1]) homines, qui Stedingi dicuntur, ex altera belli certamen concipitur, in quo post longam concertationem [2]) prefate gentis plurima turba dictis principibus suffocatur. Sed quum prudentis auctoritate ignoratis principiis necesse est silere et artem ignorare, hinc est quod presentis belli causam et occasionem breviter proponimus [3]) tangere et, quare dicti [4]) principes [5]) hanc terram invaserint [6]), explicare. Noveritis itaque mulierem quandam nobilem et in dicta patria cujusdam militis uxorem in die sancto Pasce oblationem denarii ad manum sacerdotis facere, qui contra eam propter denarii insufficientiam stulte non timuit murmurare. Completo autem ex more officio dicta mulier cum ceteris ad communicandum progreditur, cui a sacerdote stultissimo non oblata dominici corporis, verum oblatus per ipsam denarius presentatur, qui clausis ab ipsa oculis summa devotione suscipitur, quum vera suscipi eucharistia credebatur. Illa vero masticare incipiens et in masticando duritiam sentiens, dolore tangitur, mente confunditur, metuens culpis propriis existere causam, quare susceptam a sacerdote substantiam non poterat deglutire. Hec itaque clauso ore ab ecclesia subito recedens necnon cum festinatione ad hospitium veniens, linteum mundissimum studet promere et in illud quod susceperat apertis labiis reclinare. Que mox viso denario magis timuit, quum in paschali gratia proficere desperavit. Hujus insuper tristitia pullulante [7]) et coloris facie se mutante — difficile enim, quod corde geritur, vultu non cernitur — ecce, vir nobilis, dicte videlicet conjugatus, proprie domui [8]) aderat, qui faciem conjugis mutatam solito percunctabat, unde ipsam severius studet inspicere et causam tristitie postulare. Cujus petitionem

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
2) Dit woord is door eene oude hand ingevoegd.
3) Matthaeus heeft ten onrechte „praeponimus".
4) Matthaeus schrijft „praedicti".
5) Dit is het laatste woord op fol. XXI verso.
6) In het handschrift staat eigenlijk „invaderint".
7) Dit woord is door eene oude hand bijgevoegd.
8) Bij Matthaeus ten onrechte „prope domum".

variis negationibus nititur flectere et vultus ymaginem excusare. Porro prefata militis matrona contra virum excusationibus declinante ipsoque [1]) questionem questionibus cumulante ipsa ad confessionem compellitur dictusque tenor [2]) coram viro per singula denodatur [3]). Qui audito negotio sepedictam jubet refici et doloris materiam a mentis sue terminis elongari. Et quum sepedictus presbyter in ejus ecclesia erat vicarius sibique extitit prelatus, dictus miles majorem suum studet allicere et in ejus presentia dicti negligentiam accusare. Quorum uterque non ad emendationem humiliter flectitur, sed verbis minus decentibus contumaciter elevatur. Quapropter dicti militis iracondia magis accenditur, ad amicos proceditur, quorum consilio dictus presbyter suffocatur. Quo facto dictus miles ab ecclesia ad emendationem impetitur [4]), excommunicationi subditur, cujus ab ipso sententia amicorum etiam consiliis irridetur. Fato itaque milite anno et amplius in dampnationis sententia perdurante totaque illius patria ipsum in stultitia confortante dicta transgressio apostolico scribitur. A quo ad Bremensis episcopi instantiam, qui etiam personaliter aderat, omnibus dicti militis patriam infestantibus transmarina indulgentia tribuitur crucisque ignominia contra illam [5]) publice predicatur. Sic itaque dictis principibus ad sepedictam terram manu armata tenditur, que per ipsos, licet non gratis, in majori parte destrui perhibetur.

Anno milleno, centeno bis, duodeno
Bis, jungat denum, qui carmen vult fore plenum [6]).

Anno Domini M°CC°XXXV° Willelmus Florentii comitis filius erigitur atque in dominum et in Hollandie comitem sublimatur. Cui nobilis domina Elisabet, filia ducis de

---

1) Matthaeus heeft „ipso quoque".
2) Dit is het laatste woord van fol. XXII recto.
3) Matthaeus heeft „denudatur".
4) Matthaeus heeft ten onrechte „impetitus".
5) Bij Matthaeus ten onrechte „illum".
6) In het handschrift zijn hierna vier regels opengelaten.

Brunswic, in conjugem ducitur [1]) et cursu ecclesie legeque ewangelii matrimonio sociatur, de qua [2]) filius, nomine Florentius, gignitur, per quem post mortem patris Hollandia decoratur.

Anno MCCXXXVI [3]) obiit frater Jordanus, magister ordinis Predicatorum.

Eodem tempore olim discordia inter imperatorem et Honorium orta, per Gregorium anathemate renovatur duoque [4]) cardinales, Jacobus videlicet Penestrinus et Otto, pro subsidio ecclesie contra Fredericum legati et ultra montes missi, cum redirent ad curiam, cum pluribus prelatis per naves Pisanorum capiuntur.

Hic Fredericus proprium filium Henricum Alemannie regem, sibi de rebellione accusatum, cepit missumque in Apuliam squalore carceris suffocavit.

Hic imperator dudum cruce signatus durante excommunicationis sententia mare transivit, majorem desolationem quam consolationem terre relinquens.

Anno MCCXL [5]) Celestinus papa moritur, cujus loco Innocentius IIII^{us} sublimatur. Hic sedes cardinalium a multo tempore vacuas de personis ex diversis mundi partibus electis restauravit.

Hic post magnum tractatum de pace cum imperatore, dum ipsius adversus ecclesiam contumaciam perpendisset, clam Januensium auxilio devenit in Gallias et celebrans concilium in Lugduno ipsum velut hostem ecclesie condempnavit imperioque privavit. Cujus processum cau-

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XXII verso.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „quo”.

3) De berichten op het jaar 1236 zijn gewijzigd overgenomen uit Mart. van Troppau ll. p. 471.

4) Matthaeus leest „Duo quoque”.

5) De eerste berichten op het jaar 1240 zijn gewijzigd overgenomen uit Mart. van Troppau ll. pp. 439, 440, met uitzondering van het bericht over de „fratres de sacco”, dat ik bij hem niet aantrof. Evenmin vond ik bij hem de verwijzing naar een plaats uit de canonieke rechtsbronnen over de afzetting van Frederik II. Celestinus IV stierf 10 November 1241; niet vóór 25 Juni 1243 werd Innocentius IV gekozen.

sasque qui [1]) scire voluerit, querat „Extr. de sententia et re judicata, capitulo ad apostolice dignitatis, libro sexto" [2]).

Hic papa sanctum Emundum, Cantuariensem episcopum, in Lugduno canonizavit.

Hic ordinem fratrum de penitentia Christi, qui vulgariter fratres de sacco nominantur, confirmavit.

Ipse etiam canonizavit beatum Petrum ordinis Predicatorum et sanctum Stanislaum [3]) Assisii Cracoviensem episcopum, ab iniquo principe trucidatum.

Hujus tempore floruit Hugo Cardinalis, frater ordinis Predicatorum, qui sua laudabili scientia totam bibliam perlustravit.

Postquam [4]) autem Fredericus ab Innocentio papa depositus esset ab imperio, principes elegerunt contra eum lantgravium Thuringie, quo post parvum tempus mortuo Willelmus comes Hollandie contra ipsum [5]) eligitur, sed in brevi a Fresonibus occiditur et sic uterque benedictione caruit imperandi.

Iste Willelmus comes Hollandie, cum adhuc juvenis esset, eligitur in regem, a quo quod annorum numerositate negligitur, honestate morum probisque actibus adimpletur. Et quia secundum prudentem [6]) „quot sunt gaudia felicium, tot sunt suspiria invidorum" et „ubi multe sunt divitie, multi sunt, qui eas satagunt devorare", rex piissimus circumquaque inimicorum odiis infestatur. Unde ad partes Hanonie maximo tendens exercitu Valentiam vallat, que vallata capitur captaque ejus voluntati per omnia subjugatur.

---

1) „qui" is door een oude hand ingevoegd.

2) Sexti Decretalium lib. II tit. 14 c. 2, in de uitgave van het Corpus Juris Can. van Friedberg II p. 1008.

3) Het handschrift heeft eigenlijk „Trānslaum", waarvan het eerste gedeelte aan het slot van fol. XXIII recto staat.

4) Dit bericht over de verkiezing van Hendrik Raspe en Willem van Holland, nl. een enkele volzin, is overgenomen uit Mart. van Troppau p. 471. Wat verder over Willem II wordt verhaald, moet aan andere bronnen ontleend zijn.

5) Matthaeus heeft ten onrechte „eum".

6) Bij Matthaeus is het woord „prudentem" uitgevallen.

Post hec nobilissimus Romanorum rex percipiens castrum in regni sui umbilico situm, scilicet in loco, qui dicitur Keyserswart, se nollens suis judiciis inclinare, ipse paratissimus convocata multitudine Hollandensium necnon aliorum suis mandatis semper astantium, ad prefatum castri locum tendit, illud per annum obsidens. Cujus tandem castellanus regis se optulit voluntati. Cui et rex propter fidelitatis confirmationem neptem suam, filiam videlicet nobilis viri Theoderici dicti Drossaet, tunc domini de Brederode, dedit in conjugem renovatoque homagio sibi suisque heredibus castrum contulit a Romanorum regibus feodali jure perpetuo possidendum.

Interea Guido comes Flandrie jam diu [1]) Willelmo regi invidens et ob ejus dispendium amicos annuens, utnunc arma proponit induere et pro [2]) dicti regis incommodo laborare. Cujus dissentionis causam altercationisque materiam breviori, quo possum, studio propalabo. Noveritis itaque, quod quedam nigra [3]) apud Flandriam Margareta, Balduini videlicet comitis filia, patre defuncto terre preficitur et in comitatus dominam elevatur. Que mox ad amicorum instantiam pro successoris persona vario modo discutit et discutiendo reperit melius esse heredem, licet in dolore, parere quam hereditatem nobilissimam ad extraneos devenire; a qua cum deliberatione pro viro discernitur, cui preces pro variis offeruntur. Erat autem hoc tempore apud Avennis juvenis quidam elegans et strennuus, nomine scilicet Johannes, qui [4]) dicta Flandrie comitissa vocari dicitur et conjugio copulari, per quos puer virilis sexus gignitur, qui Balduinus appellatur. Post hec dictus Johannes reperiens se subdyaconum, quibus inhibetur matrimonium, conscientie sue volens satisfacere, ad curiam omni mora postposita studet tendere et dispen-

---

1) „jam diu" zijn de laatste woorden op fol. XXIII verso.

2) Matthaeus heeft „prae" in plaats van , pro". In den vorigen regel geeft Matthaeus als conjectuur „ambiens" voor „annuens".

3) „nigra is in het handschrift uitgeveegd, doch nog zeer goed leesbaar. Matthaeus liet het weg. Zie overigens over de onjuiste berichten van onzen schrijver te dezer plaats: de Inleiding.

4) Matthaeus voegt hier „a" in.

sationis beneficium procurare. Qua consecuta redire nititur, sed antequam ad patriam pervenit, supplantatur. Uxor enim ipsius, inique procedens et absentem negligens, Deum nec homines inspicit, quando sibi alium sociavit. Iste Johannes de Dampier dicitur, per quem Guido utnunc comes Flandric generatur [1]). Dictis itaque Margarete filiis crescentibus et pro comitatus [2]) successione matris etiam presentia dissidentibus, mater in consistorio regis Francie Balduinum, vere primogenitum, tamquam spurium abjicit et Guidonem, licet contra justitiam, heredem fieri procuravit. Ad quam Balduinus: „Ego igitur, mater, cum jactantia [3]) possum dicere unam de ditioribus mundi meretricibus me creasse." Dictus itaque Balduinus post dissentiones varias Hanoniam, Flandrie videlicet partem, consequitur, cui soror Willelmi, regis videlicet supradicti, in conjugem procuratur. Ecce causam, quare Guido comes Flandrie [4]) Willelmo regi objicitur, quia contra ipsum fratris sui adjutorio combinatur. Ecce insuper radicem quare, sicut infra scribitur, Johannes hujus Balduini filius post mortem Johannis, hujus Willelmi nepotis, in dominum et in comitem Hollandie suscipitur, ut in Willelmo ejus filio declaratur. Dictus [5]) itaque comes Flandrie, qui ad matris instantiam jam diu [6]) ad Zelandie occupationem anhelavit [7]), cernens Willelmum regem nunc perplexum variisque negotiis occupatum, innumerabilem multitudinem tam suorum quam aliorum comitum, qui sibi etiam corporaliter astiterunt, congregat, volens Zelandiam intrare et terram in regis absentia, quasi sine defensore, capere eandemque perpetuo possidere. Nec mora; navis aptatur, certatim ingreditur et ex occidentali parte de

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XXIIII recto. Deze bladzijde bevat veel minder woorden dan andere bladzijden.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „dominatus".

3) Er staat duidelijk „jactantia", waarvoor Matthaeus evenwel „instantia" heeft gelezen.

4) Het handschrift heeft eigenlijk „Frandrie".

5) Voor „Dictus" en de volgende negen woorden zijn negen regels gebruikt.

6) „jam diu" zijn de laatste woorden op fol. XXIIII verso.

7) Het handschrift heeft „hanelavit".

Middelburgh ad villam, Westcappel nomine, applicatur. Cujusmodi processus jam dudum turbe Hollandensi innotuit, que ultro absque monitore se preparat, noctu dieque laborat, donec ad locum, qui Flamingis petitur, est perventum. Quo more nobilium Hollandensibus cum incolis fit certatio, quis eorum precederet et ab hostibus ictuum primitias sustineret (absit), sed quis ipsorum bravium victorie optineret. Judicatumque scribitur illos bello precedere, qui hostibus viciniores ab ipsis cotidie infestantur. Ecce quam bonus et quam fidelis sibi invicem quondam Hollandie et Zelandie populus, qui, sicut Pilades et Orestes, zelo bone fidei mortis bravio infestantur.

Hoc tempore floruit magister Albertus Predicatorum ordinis et Coloniensis archiepiscopi suffraganeus, cujus ingenium mirabilisque scientia scriptis laudabilibus ostentatur.

Anno MCCXLVIII [1]) circa festum beati Martini episcopi [2]) maxime fuere tempestates ventorum et tanta fuit inundatio maris, quantam nullus mortalium eo tempore viventium meminit factam, in omnibus terminis maris, precipue in comitatu Hollandie, Flandrie et Fresie orientalis et occidentalis. Aggeribus vero mari [3]) oppositis in omnibus locis ruptis et collisis, maximam fuit videre miseriam in suffocatione jumentorum et pecudum viris vix cum liberis et [4]) uxoribus evadentibus et in trabibus domorum suarum residentibus, donec a vicinis misericordia motis vix vivi inde navibus abstraherentur. Eo tempore pisces marini, qui vulgo bollik et ruuskh [5])

---

1) Behalve het slot is wat op het jaar 1248 wordt bericht, ontleend aan eene aanteekening, ook opgenomen in het handschrift der Annales Egmundani.

2) 11 November, daar wel „Martinus brumalis" en niet „Martinus estivalis" (4 Juli) zal bedoeld zijn.

3) Ons handschrift heeft „maris", de Annales „mari", wat de goede lezing is.

4) Dit is het laatste woord op fol. XXV recto.

5) In het handschrift staat „ruuskh", naar ik meen. Het kan echter ook „riviskh" zijn. De uitgave der Annales heeft „rivisk". Matthaeus heeft ten onrechte „Truitskh".

dicuntur [1]), circa Delf ex flumine retibus abstrahebantur [2]).

Eodem anno a festo Luce ewangeliste usque ad diem beati Valentini [3]) per totam hyemem nix non est [4]) visa et glacies non fuerunt, nisi unius noctis aut duarum noctium ad majus [5]). Ventus vero ex plaga occidentali ita continue flabat, ut vix aut raro per unius diei et noctis aut ad majus, quod mirum dictu est, duarum seu trium noctium horas ad loca orientalis plage transmigraverit. Quod hominibus maxima spe cum nimia admiratione et sepe cum cachinno pre [6]) jocunditate mirantibus, statim ad locum pristinum, quasi sibi desponsatum [7]), resiliit.

Eodem [8]) anno Ludovicus rex Francie mare transfretavit, habens letum principium, sed tristem finem. Intrando enim terram sanctam cepit Damiatam, sed post paululum omnibus suis amissis fuit captus, licet voluntate Dei restitutus.

Anno MCCL [9]) Fredericus post suam ab imperio destitutionem, cum inter [10]) civitates Lombardie Parmam tamquam magis exosam forti manu obsideret [11]), a legato domini pape et a Parmensibus est devictus et amissis thesauris et aliis rebus suis in Apuliam rediens, ibi gravi infirmitate correptus sine penitentia et sacramentis [12]) in anathemate

---

1) In de Annales „dicitur", wat ook door de afkorting in ons handschrift kan bedoeld zijn.

2) In de Annales „abstracti sunt".

3) Van 18 October 1248 tot 14 Februari 1249.

4) De woorden „non est" ontbreken in het handschrift der Annales.

5) In de Annales „ad majus noctium".

6) Matthaeus heeft ten onrechte „pro".

7) Dit is de duidelijke lezing van ons handschrift. Het handschrift der Annales heeft „dispensatum". Matthaeus heeft er „destinatum" van gemaakt.

8) Het bericht over den tocht van Lodewijk den Heilige is ontleend aan Mart. van Troppau ll. p. 471.

9) Het bericht over den dood van Frederik II is overgenomen uit de kroniek van Mart. van Troppau ll. p. 471, 472. Het gedichtje daarover echter niet.

10) De woorden „cum inter" zijn door een oude hand bijgevoegd.

11) Er stond „possideret". Een oude hand verving „pos" door „ob".

12) Bij Matthaeus ten onrechte „sacris". Het handschrift heeft „sacris" met een streep er boven.

est defunctus. Quem infirmantem Manfredus, filius ejus naturalis, ambiens regni Cecilie dominium et thesaurum, uno secretario regis conscio, timens ne convalesceret, cussino super faciem ejus posito [1]) suffocavit.

Anno milleno, bis centum, pentaque deno,
Dives mendicus decessit rex Fredericus.
Si probitas, sensus, virtus, sapientia, census,
Nobilitas orti possent resistere morti,
Non foret extinctus Fredericus, qui jacet intus.
Tali nempe die celebrantur festa Lucie [2]).

Manfredus [3]) tandem per nephas regnum optinuit, quousque dominus Karolus, frater regis Francie, tunc comes Provincie, per Urbanum papam vocatus, sub Clemente IIII° veniens, ipsum Manfredum et regno et vita privavit.

Eodem anno [4]) Innocentius papa mortuo Frederico imperatore Apuliam cum magno exercitu ingreditur, sed post paululum Neapolim mortuus sepelitur.

Eodem anno [5]) rex Dacorum inclitus ab Abel fratre suo juniore, ut pro ipso regnaret, in mari suffocatur. Qui Abel parum honoris et commodi ex hoc scribitur assecutus; nam sequenti anno regni sui, cum Fresones subjugare voluisset, a Fresonibus est peremptus.

Eodem anno [6]) VI° idus Decembris [7]) venerabilis

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XXV verso.

2) 13 December 1250.

3) Dit bericht over Manfred is ontleend aan Mart. van Troppau ll. p. 472.

4) Innocentius IV stierf niet in 1250, maar 7 December 1254. Het bericht is overigens ontleend aan Mart. van Troppau ll. p. 440.

5) Het bericht over de vermoording van den koning van Denemarken (Erik VI) door diens broeder Abel en het sneuvelen van Abel tegen de Noord-Friezen is overgenomen uit de kroniek van Mart. van Troppau. ll. p. 472.

6) Het hier volgend bericht over een bezoek van Dirk, bisschop van Wirland (niet van Verona) aan de abdij Egmond is overgenomen uit eene aanteekening, ook geplaatst als toevoegsel bij de Annales Egmundani. Zij wordt daar echter ingeleid met de woorden: „Anno verbi incarnati 1250”.

7) 8 December 1250.

pater [1]), felicis recordationis dominus Theodericus Vironensis episcopus, vir per omnia discretus, mansuetudinis et benignitatis predicande, de ordine fratrum Minorum, multis a domino papa spiritualium [2]) auctoritatum privilegiis honoratus, cum procurator esset ecclesie Trajectensis, monasterium nostrum et ecclesiam beate virginis cum cimiteriis suis, ambitum claustri cum domibus et officinis [3]) suis aque episcopalis aspersione manu propria reconsiliavit. Indictis quoque ordinibus undique advenientibus clericis in sabbato „Veni et ostende" [4]) sacros apud nos ordines celebravit. Ipso etiam die in conventu solutis quocumque casu excommunicatis super irregularitatibus usque ad illud tempus undecumque contractis, auctoritate functus apostolica, misericorditer dispensavit. Sequenti proxima dominica [5]) duos abbates benedixit. In octava sancti Stephani [6]) duo altaria, unum ecclesie, aliud capelle beate virginis [7]) in monasterio dedicavit, per octavam [8]) singulis diebus et [9]) mensuales memorias primi anni et omnibus anniversariis dedicationis eorundem altarium, sed et altaris capelle sancti Adalberti, XXX dierum indulgentiam [10]) cunctis, devotione seu elemosinis eadem oratoria visitantibus, largiendo. Quo etiam die ad perhennem et felicem sui memoriam in honore gloriose Dei genitricis virginis [11]) Marie antiphonam, cujus est initium „Salve regina", ad hanc subsequentem „Nos docens" col-

---

1) In de uitgave der Annales: „pater et".

2) In de Annales, wel door een drukfout: „spiritalium". Hier volgt nog „et".

3) Aldus in de Annales. In ons handschrift „offitiis".

4) Zaterdag, 17 December 1250. In de Annales staat iets verder „solempniter" vóór „celebravit".

5) Zondag, 18 December 1250.

6) 2 Januari 1251. Matthaeus heeft „in octavis". De Annales hebben „beati" in plaats van „sancti".

7) Dit is het laatste woord op fol. XXVI recto.

8) Matthaeus heeft ten onrechte „post octavas".

9) Bij Matthaeus is „et" uitgevallen. Het volgend woord is bij hem „mensurnales".

10) Matthaeus schrijft ten onrechte „indulgentias".

11) In de Annales „virginis genitricis Dei".

lectam, in perpetuum apud nos in conventu cotidie constituit decantari, devotionis intuitu ejus [1]) decantationi interesse statuentibus [2]) felici remuneratione dierum X indulgentiam recompensans. Ut suum quoque favorem nobis [3]) plenius commendaret et nos sibi in caritate perpetua tenacius obligaret, omnibus elemosinarum largitione restaurationi monasterii nostri manum porrigentibus adjutricem, omnibusque in festo beati [4]) Adalberti patroni nostri seu dedicationis templi nostri sive altaris [5]) beate virginis ad nos devote convenientibus C dies et unam karenam de injunctis sibi penitentiis relaxando, larga nobis indulgentiarum privilegia condonavit et litterarum suarum testimoniis evidentibus in perpetuum confirmavit. Hic reverendus pater recessurus [6]) a nobis omnium nobis [7]), que in suo gerebantur episcopatu, nosque illi vice reciproca, que apud nos fiunt seu fient [8]), bonorum perpetuam communionem et plenam in omnibus, sicut uni ex nostris, concessimus fraternitatem. Sic et [9]) fratri suo viro religioso et honestis moribus adornato fratri Johanni atque suo capellano et ipsi [10]) viro honesto fratri Henrico, qui uterque de ordine erat fratrum Minorum, duximus concedendum.

Anno MCCLI [11]) Conradus rex, filius Frederici, ut mortuo [12]) patre regnum Cycilie susciperet, per mare in Apuliam devenit et capta Neapoli muros illius funditus destruxit. Sed cum sequenti anno introitus sui in Apu-

---

1) Matthaeus heeft „et" in plaats van „ejus".
2) De Annales hebben „satagentibus", wat wel de goede lezing is.
3) In de Annales „nobis favorem".
4) Matthaeus schrijft „sancti".
5) In de Annales staat „templi sive altaris in cappella".
6) In de Annales „discessurus".
7) Bij Matthaeus zijn de woorden „omnium nobis" uitgevallen.
8) Matthaeus voegt hier „sicut" in.
9) Matthaeus schrijft „etiam".
10) In de Annales „ipso".
11) Dit bericht over Konrad IV, die niet in 1251, maar 20 Mei 1254 stierf, is overgenomen uit de kroniek van Martinus van Troppau ll. p. 472.
12) „Mortuo" is het laatste woord op fol. XXVI verso.

liam [1]) infirmari cepisset, clistere, quod a medicis judicabatur fieri ad salutem, veneno mixto intulit sibi mortem.

Anno MCCLIII comes Flandrie, sicut supra dictum est, multis principibus innumerabilique populi multitudine naves suas quodam maris littore applicat, quod incolarum vocabulo Westcappel dicitur et versus occidentem finis Zelandie appellatur. Hic itaque nobilis ille Flamingorum populus navibus descendens [2]) salutationis loco turbine horribilissimo recipitur et, sicut oves a lupis, ictu frequentissimo laceratur, unde Flandrensis, qui jam unius regis absentia gavisus fuerat, mox mille sibi similibus contristatur. Lingua deficit pennaque non sufficit, quibus illam innumerabilem [3]), immo inenarrabilem virorum honorabilium stragem potero denudare. Sicut enim messores inter stipulas, sic quasi furibunda gens Hollandie gente pulcherrima debacatur. Prima cohors dejicitur, secunde tertia jungitur. Interimque victores quasi victi laboribus deficere sunt reperti. Cum itaque populus Hollandie nimium lassus quasi deficeret nec hostes ultra [4]) sternere posset, ecce rumor de regis adventu percipitur, unde gaudio sibi populus reficitur et timor hostium augmentatur. Nam ipsum [5]) novumque recentemque exercitum unus gaudio sperabat adducere, quod alter tedio formidabat. Interea cum cohors Flandrensium adhuc restans, ceteris pulchrior et in omnibus perfectior, navibus descenderet, quorum adventus adversariis non modicum timoris incussit, miles quidam Hollandensis se preficit, dicens dampnum esse tam [6]) regalem turbam tamque gloriosum exercitum sic debere conteri necnon absque defensione hostium viribus declinari. Cujus verbis sibi astantes

---

1) In het handschrift stond twee malen achtereen „introitus sibi in Apuliam". Deze woorden zijn eens doorgehaald. Bovendien is door een oude hand „sibi" in „sui" veranderd. Matthaeus laat dat woord weg.
2) De woorden „navibus descendens" zijn bij Matthaeus uitgevallen.
3) De eerste lettergreep „in" is later bijgevoegd.
4) Matthaeus heeft „ultro".
5) De lezing is niet twijfelachtig. Toch heeft Matthaeus „robustum".
6) Dit is het laatste woord op fol. XXVII recto.

mirantur et non modicum confortantur. Idem insuper petita habitaque licentia Flamingis jungitur et, si se captivos velint reddere, sciscitatur. Qui super adventu regis de proximo dubitantes necnon victoriam hactenus habitam considerantes, ultro se offerunt dictisque regalibus inclinantur. Quo facto laboreque victorie consummato rex, de cujus magno exercitu sperabatur, se tertio affuit, sed Deum minus laudans, a quo omnis victoria scribitur et certissime prestolatur [1]. Legitur quod hoc bello, licet modicum reputato, plus quam XXX milia hominum deficiunt preter captivos [2] et mortis gremio continentur. Plures etiam [3] profugi, armis et vestibus spoliati, sicut primi parentes, nuditatem suam erubescentes, pisis virentibus virilia sunt tegentes. Unde miror, quod [4] stultus ille Flamingorum populus adhuc non intelligit, quod Deus flagello Hollandensium coram patribus eorum fecit mirabilia in terra predicta [5] et quod patres eorum eodem loco comederunt uvam acerbam, de qua dentes filiorum jure deberent obstupescere et sibi vias similes cohibere.

Eodem [6] tempore gentes [7] Tartarorum occupatis orientalibus partibus crudeliterque subactis in duo se dividunt necnon Ungariam et Poloniam intraverunt [8], ubi campestri bello cum ipsis habito frater regis Ungarie dux Colimannus in Pannonia et in Polonia nobilis dux Conhavie [9] Henricus occiduntur. Reliquum vero vulgus tam in viris quam in mulieribus, quos invenire poterant, in ore gladii extinxerunt. Sicque terras illas et maxime Ungariam

---

1) De lezing is niet twijfelachtig. Toch heeft Matthaeus „praestabatur".

2) Een oude hand voegt in „et submersos".

3) Matthaeus heeft „tamen" in plaats van „etiam".

4) Matthaeus heeft „quare".

5) Het handschrift heeft „predicti".

6) Al wat hier verder volgt op het jaar 1253 is ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau ll. p. 472.

7) Er stond „gens", door Matthaeus behouden, welk woord door een oude hand in „gentes" is veranderd.

8) De lezing is niet twijfelachtig. Matthaeus heeft „incurrerunt".

9) Zoo heeft ons handschrift. Bij Martinus van Troppau: „Slezie".

redigerunt in solitudinem, ut fame [1]) prevalida matres filiorum [2]) carnibus vescerentur, plerique cujusdam montis pulvere pro farina uterentur.

Hujus etiam tempore in Burgondia imperiali per terram solidam [3]) a montibus circa V^{m} hominum suffocantur; nam unus maximus mons ab aliis montibus se dividens, per plura miliaria cujusdam vallis transiens, ad alios montes accessit, in valle omnes villas terra et lapidibus opprimendo.

Eodem etiam tempore regis Farrandi in Toleto Hispanie quidam Judeus comminuendo unam rupem pro vinea amplianda, in medio lapidum invenit concavitatem unam, nullam [4]) penitus dimensionem habentem, que tribus linguis scripta fuerat, scilicet Hebraice, Grece et Latine et tantum de littera habebat, quantum unum psalterium. Et loquebatur de triplici mundo ab Adam usque ad antichristum, cujusque mundi proprietates hominum [5]) exprimendo. Principium vero tertii mundi posuit in Christo sic: „In tertio mundo filius Dei nascetur de virgine Maria et pro salute hominum patietur." Quod legens Judeus statim est baptizatus. Erat etiam in libro scriptum, quod tempore Ferrandi regis Castelle debebat inveniri. Simile invenies in Constantino VI°.

Anno MCCLV Willelmus rex Alemannie pro imperiali benedictione proponens tendere necnon beatorum Petri et Pauli limina visitare, more prudentum studiose discutit nullam post tergum causam relinquere, que sibi suisque nobilibus posset respiciendi materiam generare. Ipse

---

1) Matthaeus heeft „fama" en als conjectuur in de tweede editie de goede lezing. Zie de Inleiding.

2) Dit is het laatste woord op fol. XXVII verso.

3) Bij Martinus van Troppau „solutam", wat de goede lezing is.

4) In plaats van de hier in het handschrift voorkomende, voor mij onbegrijpelijke woorden, heeft de kroniek van Martinus van Troppau: „nullam penitus divisionem habentem neque scissuram, et in concavitate illa reperit unum librum, quasi folia lignea habentem. Qui liber tribus linguis scriptus, videlicet Hebraice, Grece et Latine, tantum de littera", etc.

5) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

itaque cogitans quod, si in confinio contra humiles minimosque victoria deficeret, digne [1]) a majoribus ipsique incognitis belli certamine despici posset; unde Frisones, sibi suisque parentibus hactenus [2]) rebelles, manu armata proponit infringere necnon ipsius regali dominio subjugare. Hyemali itaque tempore exercitum pulcherrimum [3]) colligens [4]), versus Alcmariam [5]) procedit. Ibique propter suorum congregationem moram faciens ipse rex pre aliis equum ascendit et paucis sibi adjunctis spiculatoris ordine terram Frisonum intrans, glaciem examinat, revertitur et ostentat terram bene meabilem necnon [6]) paucissimis occupandam. Quod ore prophetico ejus funeri applicatur. Interea litis tempore propinquante exercitus, ad loca varia transiturus, in duas turmas dividitur. Quarum una rex pre ceteris loco certaminis nititur studiosius advenire ignorans, quod ab infantia ipsum illico mortis pernicies expectavit. Cum itaque dampnatorum turba de prope cujusdam campi planitie, qua se receperat, immobilis conspicitur, rex ut semper paratus animam pro omnibus suis [7]) ponere, equo velociori insidens contra hostes dirigitur et solus fracta glacie lutosa fossa cum equo recipitur, quo, proch dolor, mox nephandorum manibus suffocatur. Alterius vero partis nobiles prosecuto [8]) ad placitum [9]) negotio canticorum gaudio redeuntes, dum regis infortunium percipiunt, cythara letitie in meroris fistulam convertitur et omnium hylaritas lacrimarum pluviis irrigatur. Nec mirum; nam „dum caput egrotat, turbari membra necesse est" [10]). O quantus planctus, quantus luctus omnium,

---

1) Matthaeus heeft „digno".
2) „hactenus" ontbreekt bij Matthaeus.
3) Dit is het laatste woord op fol. XXVIII recto.
4) Er staat duidelijk „colligens". Toch heeft Matthaeus „contrahens".
5) Matthaeus heeft „Alemanniam".
6) Matthaeus vervangt „necnon" door „et".
7) Matthaeus heeft „suis omnibus".
8) Bij Matthaeus ten onrechte „persecuto".
9) Bij Matthaeus ten onrechte „plenum".
10) In het handschrift ontbreekt het gewone teeken, volgens hetwelk de voorafgaande woorden als een vers zouden moeten onderscheiden worden. Zoo ook op de volgende bladzijde.

quanta precipue lamenta prefectorum, qui jam nobilissimi domini lateribus assistentes et secum ad bellum cum gaudio procedentes, nunc sine ipso redeunt nec etiam mortuum deferunt [1]), qui a nephandis loco vilissimo reconditur, in quo annis pluribus detinetur! O maledicta Frisia! Unde tibi hec vesania [2]), quod comitem Hollandie, Alemannie regem necnon totius Christianitatis propugnatorem interimeres et, quod magis est, ducem proprium suffocares? Sed scio, quod per ignorantiam es decepta, quia utique, si ipsum cognovisses [3]), nunquam dominum tante glorie occidisses.

Causa autem, quare rex non capitur, quedam probabilis ostenditur: Primo [4]) armorum ignorantia. Secundo, quia quandoque [5]) perlucide per [6]) armatos decepti sunt, dum quilibet eorum, ut caperetur nec ab eis subito occideretur, se esse regem asseruit. Que illusio jam Frisones ad hoc compulit, ut nullus amodo, quantumcunque honeste armatus, capiatur, sed mora postposita trucidatur.

O rex inclite! Ubi nunc tua nobilitas, ubi gloria principatus? Qui jam universo mundo presidens, minutissimi populi manibus inclinaris, et qui jam contra nobiles et pulcherrimos Flandrie victor extiteras, gente infima necnon turpissima in nichilum es redactus. Unde illud poeticum: „Ludit in humanis divina potentia rebus" et iterum: „Omnia sunt hominum tenui pendentia filo" tibi, rex piissime, possunt ad literam comparari. Nam unde contra decentes Flamingos victoria [7]) et unde per degeneres [8]) hec mortis scoria, nisi a Deo? Quod tamen pauci victores volunt attendere nec etiam Willelmus rex, dum

1) Bij Matthaeus ten onrechte „deserunt".

2) De lezing is niet twijfelachtig, al heeft Matthaeus „insania".

3) Dit is het laatste woord op fol. XXVIII verso. Beneden aan den voet staat gedeeltelijk weggesneden: „nunquam dominum", de eerste woorden van de volgende bladzijde.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „pro".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „quanquam".

6) Het woord „per" is bijgeschreven.

7) Dit woord is door eene oude hand ingevoegd.

8) Bij Matthaeus „degentes".

Westcappel victoria prefuit [1]), attendebat, quia qui supra contra Flandriam triumpho gaudens, virtuti proprie honorem tribuit nec Dominum celi in facie benedixit, per Frisones casu repperit, quod ibi stultitia non concessit, quoniam [2]), si homines semper pro sibi impensis Deo gratias agendo devote responderent, raro vel nunquam ipsis divina pietas deficeret, sed in cunctis saluti et glorie congauderent.

Sic itaque totus Hollandie et Zelandie exercitus integer et illesus revertitur, sed heu! solus rex inter barbaros loco turpissimo sepelitur, cujus anima bonorum precibus angelorum Domino sit accepta.

Carmina dulcoris optans hiis transeat horis;
Namque mei moris [3]) sunt tristitieve doloris,
Que mens mortali recitato carmine tali,
Quo mundo primus subito fieri datur imus.
Previus aurora nona datur ultimus hora.
Patrem cunctorum Lachesis [4]) capit, una sororum,
Qua palmes crescit vitis, tibi vita recessit.
Fons exsiccatur ovibus pastorque negatur,
Dum declinatur Willelmus. Romula fatur
Adventu dicti gaudere, velut benedicti.
Cujus frustratur spes; namque neci sociatur.

Eodem anno [5]) Innocentio papa mortuo Alexander IIII^us^ eligitur et more consueto papali [6]) infula decoratur. Hujus tempore Manfredus, gerens se pro pedagogo Conradini, nepotis predicti Frederici, ipso Conradino mendaciter pupplicato mortuo, sibi regnum assumpsit. Quod factum quia in prejudicium pape fuit, primo excommunicatur [7]),

---

1) Matthaeus las ten onrechte „profuit".

2) In het handschrift staat eene afkorting, die even goed „quoniam" als „quum" kan beduiden. Matthaeus heeft „quum".

3) Dit is het laatste woord op fol. XXIX recto.

4) Het handschrift heeft „Latesis".

5) Wat hier verder volgt op het jaar 1255 is ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau ll. p. 440. De dood van Innocentius IV en het optreden van Alexander IV grepen reeds in December 1254 plaats.

6) Bij Matthaeus „populi".

7) Matthaeus laat „primo" weg en heeft verder „excommunicatus est".

post contra ipsum magnus exercitus, sed nichil proficiens, destinatur.

Hic papa sanctam Claram intronizavit.

Hujus tempore principes, regis [1]) Alemannie electores, in duo se dividunt; quidam enim regem Castelle, alii vero Richardum [2]) comitem Cornubie ad imperium elegerunt. Quod scisma multis temporibus protrahitur, nec finaliter aliquis ipsorum imperio presentatur.

Hic papa duos pestiferos libellos reprobat, quorum unus asseruit, quod omnes religiosi, etiam verbum Dei predicantes, elemosinis viventes, minime salvarentur. Alter dixit, quod ewangelium Christi, doctrina scilicet novi testamenti, neminem ad perfectum perduxit et quod evacuaretur post MCCLX [3]) annos et in LX° [4]) anno deberet inchoari doctrina Joachim [5]), quam libri conditor novum ewangelium [6]) appellavit, illi totam hominum perfectionem tribuendo. Idem etiam asseruit de ecclesie sacramentis.

Anno MCCLVI Florentius, Willelmi regis filius per principes Hollandie, quia [7]) juvenis, in dominum suscipitur et fideli auctoritate ab omni ejus populo amplexatur. Crescens iste Florentius et ad discretionis [8]) annos per-

---

1) Bij Matthaeus is „regis" uitgevallen.

2) Het handschrift heeft „Richardum alii vero". Door de kleine, door mij aangebrachte omzetting komt de zaak in orde. Martinus van Troppau heeft: „quidam regem Castelle et quidam Richardum comitem Cornubie". Matthaeus laat „vero" weg, verplaatst „Richardum" achter „Cornubiae" en voegt achter „Castellae" in: „Alfonsum". De laatste twee veranderingen zijn reeds in het handschrift door eene jonge hand aangebracht.

3) Aldus bij Mart. van Troppau. Ons handschrift heeft „MCCXL".

4) Matthaeus verandert „LX°" in „XL°".

5) Bij Matthaeus „Joachimi".

6) Matthaeus heeft ten onrechte „ewangelistam" en iets vroeger „quem" in plaats van „quam".

7) Matthaeus heeft „quanquam", welk woord aan den kant van het handschrift door eene jonge hand is geschreven.

8) Van dit woord staat het eerste gedeelte op fol. XXIX verso, de laatste vier letters op fol. XXX recto.

veniens, viri nobilis filiam, Guidonis scilicet [1]) comitis Flandrie, Beatricem nomine, ducit uxorem, de qua filium nomine Johannem genuit, cui filiam nobilissimi principis, Edwardi scilicet regis Anglie, in conjugem affidavit. Quodam vero tempore comes iste pro [2]) morte nobilissimi patris sui suspirare incipiens et pro vicinitate ipsum interimentium cogitare, auxilium invocat, exercitum preparat et potenti manu terre [3]) Frisonum annis quasi singulis applicatur et sic deinceps dicta Frisia prefato comite bellis continuis infestatur, quibus hinc et inde strages quam [4]) plurima procuratur.

Interea [5]) comes infinitos Frisones die quadam multis nobilibus aggreditur et in confinio ville, que dicitur Alcmaer, campo scilicet, ubi ad presens castrum novum constitutum est, congreditur, quo post aliquam concertationem turba comitis inclinatur. Et istud bellum a Waltero Frisone nomen habuit, cujus consilio comes pugnam [6]) aggreditur, pugna leditur et lesione quam plurimum aggravatur. Cadunt enim hoc tempore multi nobiles, villani et milites, quorum memoria sit in pace [7]).

---

1) Eene oude hand voegde in „Guidonis scilicet", van welke woorden Matthaeus alleen het eerste opneemt.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „prae".

3) Het woord „terre" is door Matthaeus weggelaten.

4) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

5) Hand B. schrijft bij „Interea" aan den kant „scilicet anno Domini M°CC°LXXII°, XIII° Kal. Septembris" en nog drie woorden, waarvan het eerste niet duidelijk is, het middelste „et" is, terwijl het laatste, beginnende met „q", is weggesneden. Matthaeus plaatst deze opgave iets verder aan den kant zijner uitgave. In het Necrologium Egmundense wordt op 20 Augustus (bij van Wijn, Huiszittend leeven II bl. 123) aangeteekend: „Wereboldus, pater Florentii monachi, Jacobus de Wassenaer, Theodericus de Rapurst et multi alii nobiles occisi a Frisonibus, anno M°CC°LXXII°".

6) Matthaeus heeft ten onrechte „bellum".

7) Hand B. voegt hierbij aen den voet der bladzijde, wat Matthaeus in den tekst opnam: „scilicet Werenboldus ex Haga miles et Albertus filius ejus, Walterus de Ekmunda miles et Wilhelmus filius ejus, Theodericus de Raporst miles et Gherardus frater ejus, Jacobus de Wasnaer miles, Bernhaerdus ex Honghe miles, Gerardus de Hermelen miles, Gherardus Ever et Walterus Friso, tunc ballivus Kinnemarie,

Anno MCCLIX [1]) Constantinopolis, que olim per Venetos et Gallicos capta fuerat, per Palilogum Grecorum imperatorem tertio [2]) recuperata fuit.

Eodem anno in Tuscia Italie [3]) Florentini et Lucani miserabilem eventum habuerunt; nam in eorum multitudine et fortitudine confidentes, cum contra comitatum Senonum, freti auxilio Manfreti, tunc regis Cisilie [4]), ipsis ad bellum obviam exivissent, Florentini et Lucani fraude suorum circumventi sunt. Nam in inchoatione conflictus, qui primi et precipui inter Florentinos fuerant, ad hostes accedunt et in suos cum Senensibus quam plurimum debacantur. Dicitur autem de Florentinis et Lucanis tunc plus quam VI^m^ hominum [5]) inter captivos et mortuos corruisse.

Anno MCCLX [6]) rex Ungarie pro terris regem Boëmie bello aggreditur, habens in exercitu suo diversarum orientalium nationum et paganorum circa XL milia equitum. Cui rex Boëmie cum C milibus equitum, inter quos dicitur habuisse [7]) VII milia equorum ferro coöpertorum, ad resistendum occurrit. Cumque in confiniis regnorum bellum inchoatum fuisset, ex collisione equorum et armorum tantus pulvis de terra surrexit, ut media et clara die vix homo hominem cognoscere potuisset. Tandem Ungari rege eorum graviter vulnerato terga vertentes, cum festinarent recedendo fugere, in quodam fluvio, quem transire debuerant, preter alios occisos circa XIIII^m^ sub-

---

et alii quam plures armigeri preëlecti". In plaats van „Kinnemarie" heeft Matthaeus ten onrechte „de Kuyndere".

1) De berichten op de jaren 1259 en 1260 zijn ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau ll. p. 473.

2) Het handschrift heeft „tercio", welk woord Matthaeus weglaat. Martinus van Troppau heeft: „vi prelii".

3) Matthaeus laat „Italie" weg.

4) Matthaeus verbetert: „Siciliae".

5) „hominum" is het laatste woord op fol. XXX recto. Matthaeus verplaatst „m(illia)" achter „hominum".

6) In afwijking van het handschrift heeft Matthaeus: MCCLIX.

7) „habuisse" is door eene oude hand bijgevoegd. Matthaeus heeft iets verder „equitum" in plaats van „equorum".

merguntur. Sed rege Boëmie habita victoria intrante Ungariam rex Ungarie per legatos pacem querit terrasque [1]), que discordie causa fuerant, restituit et in futuro amicitiam mediante matrimonio procuravit.

Anno MCCLXII [2]) Alexandro papa mortuo et Viterbii apud sanctum Laurentium sepulto Urbanus papa IIII^{us} ad sedem apostolicam presentatur. Hic duas ordinationes fecit. Exercitum paganorum, quem Manfredus in patrimonium ecclesie adduxerat, per cruce signatos fugavit. Comiti Provincie Karolo Andegavensi, fratri regis Francie, regnum Cycilie contulit, ut a Manfredo, detentore ipsius, hoc auferret.

Anno MCCLXIIII [3]) cometes tam nobilis [4]), qualis unquam visa fuerat, ab oriente cum magno fulgore [5]) surgens usque ad medium emispherium [6]) versus meridiem comam perlucidam preferebat. Et licet in diversis mundi partibus forte multa innuerit, hoc tamen unum pro certo compertum est ut, cum plus [7]) quam per tres menses duraverit, ipsa primo apparente papa Urbanus cepit infirmari et eadem nocte, qua disparuit, apostolicus exspiravit.

Anno MCCLXV [8]) Clemens IIII^{us} post Urbani mortem erigitur et papali infula decoratur. Hic, uxorem et liberos habens, primo fuit famosus advocatus et regis Francie consiliarius. Demum [9]) uxore mortua propter vitam et laudabilem scientiam primo Podiensis episcopus et post Narbonensis archiepiscopus, tandem efficitur Sabinensis.

---

1) Matthaeus heeft „terras quoque".

2) Het bericht op het jaar 1262 is ontleend aan Mart. van Troppau ll. pp. 440, 441. Reeds in 1261 volgde Urbanus IV aan Alexander IV op.

3) Het bericht over een komeet is overgenomen uit de kroniek van Mart. van Troppau ll. p. 473.

4) Zoo heeft ons handschrift. Bij Mart. van Troppau staat „notabilis".

5) Matthaeus heeft „fulgure".

6) Het handschrift heeft: „emisperium".

7) Dit is het laatste woord op fol. XXX verso.

8) Het eerste bericht op het jaar 1265 is overgenomen uit de kroniek van Mart. van Troppau ll. p. 441.

9) Zoo heeft het handschrift. Bij Mart. van Troppau „Deinde".

Sed cum post in Angliam propter pacis reformationem ab Urbano papa missus [1]) fuisset, absens in papam a cardinalibus Perusii electus, sic jejuniis, vigiliis et orationibus intentus fuit, quod multas, quas tunc ecclesia sustinuit turbationes, Deus [2]) suis meritis creditur extinxisse.

Eodem anno [3]) Karolus comes Andegavensis, pro recuperatione terre Cycilie per Urbanum papam vocatus, Romam navigio venerat [4]), ubi in senatorem electus Apuliam intravit, ubi campestri bello habito Manfredum regno et vita privavit.

Anno MCCLXVI quam plurima multitudo Sarracenorum ex Affrica transiens per angustum mare in Hispaniam, magnam in Christianos exercuit plagam, intendens, quam olim perdiderat, recuperare Hyspaniam; sed illarum partium Christiani et cruce signati adunati, licet cum multo Christianorum sanguine, de Sarracenis triumpharunt.

Anno MCCLXVII Soldanus Babilonie Armenia vastata Antiochiam, unam de famosioribus civitatibus orbis, cepit et tam viris quam mulieribus occisis ipsam in solitudinem redegit.

Anno MCCLXVIII Conradus, nepos Frederici quondam [5]) imperatoris, parvipendens domini pape excommunicationem, contra dominum Karolum, quem ecclesia regem Cycilie fecerat, insurgens ad Theutonicos, quos habuit, quam plurimis Lumbardis ac Tuscis adjunctis usque Romam pervenit; ubi cum imperiali more fuisset receptus, associato sibi senatore urbis, domino Henrico fratre regis Castelle, et quam pluribus Romanis contra dominum Karolum Apuliam intravit. Quo tempore dum plerique

---

1) Matthaeus verplaatst „missus" vóór „ab".

2) Matthaeus heeft ten onrechte „dictis" in plaats van „Deus".

3) Het hier volgend bericht en wat verhaald wordt op de jaren 1266, 1267, 1268 en 1270 (grootendeels) is ontleend aan de kroniek van Mart. van Troppau ll. pp. 473, 474, waarbij echter somtijds eenige gedeelten worden opgenomen uit dezelfde kroniek (afd. pontifices) p. 441.

4) Matthaeus heeft „venit".

5) Dit is het laatste woord op fol. XXXI recto.

factum domini Karoli pro desperato haberent, tum propter Conradini exercitus multitudinem, tum propter regni Cycilie pene totius rebellionem, Clemens papa predixit publice in communi sermone factum Conradini tamquam fumum transiturum et ipsum tamquam victimam Apuliam intraturum, quod et postmodum rei probavit eventus. Nam post durum campestre bellum Conradinus suis terga vertentibus capitur et cum multis nobilibus decollatur [1]) et sic factum suum subito exaruit tamquam fumus.

Anno MCCLXX Ludovicus rex Francorum Christianissimus, non territus preteritis laboribus et expensis, quas olim fecerat, ultra mare iterato cum duobus filiis adjuncto sibi rege Naverre [2]) et quam pluribus ecclesiarum prelatis et baronibus pro recuperatione terre sancte iter assumit. Verum ut hec facilius caperetur, incidit ipsis consilium, ut regnum Thunicum, quod in medio consistit et non parvum dabat transfretantibus impedimentum, primitus Christianorum subjicerent potestati. Cum itaque portum et Cartaginem, que est prope Thunicum, potenti manu cepissent, infirmitas, que in illo anno, maxime [3]) in maris confinio viguit, in Christianorum exercitu nimis invaluit et primo de regis Francie filiis unum, post legatum domini pape, dominum Albanensem cardinalem et demum ipsum regem Christianissimum Ludovicum cum pluribus comitibus, baronibus necnon aliis simplicibus mundi spatio sublevavit [4]). Quam feliciter predictus rex vitam terminaverit, rex Naverre domino Tusculano cardinali per litteras intimavit. Nam in infirmitate sua Dominum laudare non cessans, illam orationem quandoque interseruit: „Fac nos, queso [5]), Domine, prospera mundi despicere, etc." Orabat

---

1) Het handschrift heeft: „decolatur".
2) Het handschrift heeft steeds „Naverre", wat Matthaeus in „Navarrae" verandert.
3) In het handschrift is achter „maxime" het woord „que" doorgehaald.
4) Matthaeus heeft ten onrechte „sublimavit". Van het woord „sublevavit" staan de eerste drie letters aan het einde van fol. XXXI verso.
5) Het handschrift heeft: „qs" met een streep er boven. Matthaeus heeft „quoque".

etiam [1]) pro populo, quem adduxerat secum, dicens: „Esto, Domine, plebi tue sanctificator et custos." Et cum appropinquaret ad finem, suspexit [2]) in celum et dixit: „Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum et confidebor nomini tuo [3]), Domine." Et hoc dicto feliciter obdormivit.

Sanctissimo [4]) Ludovico de hac valle miserie carnisque ergastulo et ultra quam nostre humanitatis est natura veniente, Philippus ejus filius regno Francie suscipitur, a quo, sicut per patrem, turba infidelium provocatur. Iste duos habens filios, Philippum et Karolum, quodam tempore versus Arragoniam dirigit exercitum. Quo labore tangitur, febribus angitur et mortis venabulo declinatur [5]). Post quem ejus filius Philippus [6]) principibus erigitur Francorumque regalibus applicatur.

Cum [7]) autem de morte sancti Ludovici regis piissimi Christianorum exercitus quam plurimum tristaretur, Sarracenorum vero letaretur, dominus Karolus, rex Cycilie, bellator egregius, pro quo vivens adhuc frater suus, rex Francie mandaverat, navigio cum magna militia advenit. De cujus adventu Christianis gaudium, Sarracenis autem tristitia pullulavit. Et licet multo plures viderentur Sarraceni quam Christiani, nullatenus tamen cum Christianis bello aggredi audebant generali, sed per quasdam astutias [8]) multa eis incommoda inferebant. De quibus hoc unum

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „tamen".

2) Het handschrift heeft „suscepit suspexit". Het eerste woord is doorgehaald.

3) In het handschrift zijn van de laatste woorden slechts eenige aanvangsletters opgenomen. Ik volgde bij de aanvulling Mart. van Troppau. Matthaeus heeft: „confitebor nomen tuum".

4) Het hier opgenomen korte bericht over koning Philips III van Frankrijk, Philippe le hardi (1270—1285) is niet aan de kroniek van Mart. van Troppau ontleend.

5) Het handschrift heeft: „provocatur et declinatur"; doch de eerste twee woorden zijn doorgehaald.

6) Matthaeus voegt „a" in.

7) Wat hier volgt, is weer ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau.

8) Het handschrift heeft „austutias".

fuit, scilicet quod, cum regio illa multum sit zabulosa et siccitatis tempore pulverosa, Sarraceni super quendam montium multa milia hominum statuunt vicinio Christianis ut, cum ventus [1]) ad Christianos flaret, zabulum moventes, pulverem suscitarent, per quod multa molestia pullulant [2]) Christianis. Sed pulvere per pluviam sedato Christiani paratis machinis et variis instrumentis Thunicum per terram et aquam infringere moliuntur. Quod Sarraceni videntes, timore compulsi, pacta cum Christianis inierunt. Inter que hec precipue dicuntur fuisse, ut omnes Christiani in regno illo captivi libere dimitterentur et quod monasteriis in omnibus civitatibus regni illius constructis fides Christi libere predicaretur et qui vellent baptismum susciperent et solutis expensis, quas ibi fecerant, rex Thunicius [3]) tributarius fieret regi Cycilie. Et etiam [4]) multa alia, que obmittimus causa brevitatis.

Et cum de adventu nobilissimi principis, Edwardi videlicet regis Anglie, et multitudine Frisonum et peregrinorum in tantum creverat exercitus Christianorum, quod circa CC milia pugnatorum crederentur, et speraretur, quod non solum terram sanctam, sed etiam [5]) totum Sarracenismum [6]) subjugare debuisset, peccatis exigentibus absque ulteriori itinere est dispersus. Nam legatus domini pape, a quo dirigi debuerant, moritur; terra etiam sancta, ad quam ire decreverant, gubernatore privatur, quia patriarcha, qui in terra sancta legatus erat, est defunctus. Sedes etiam apostolica, que utrobique providere debuerat, jam vacabat. Rex etiam Naverre, qui infirmus de Affrica recesserat, veniens in Cyciliam est defunctus.

Anno MCCLXXII [7]) Clemente papa mortuo et Viterbii

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XXXII recto.
2) Matthaeus heeft „pullulata". Ten onrechte.
3) Het handschrift heeft: „Thunicum".
4) Matthaeus verandert „etiam" in „insuper".
5) Matthaeus heeft „et".
6) Het handschrift heeft eigenlijk „Sarranisium".
7) Wat hier wordt bericht omtrent Gregorius X is ontleend aan de kroniek van Mart. van Troppau ll. p. 442. Clemens IV was 29 Nov.

apud sanctum Laurentium sepulto Gregorius X^us papatus ordine sublimatur. Iste cum archidiaconus Leodiensis esset et causa devotionis ultra mare tendere voluisset, veniens Viterbii tempore, quo ibidem Clemens papa moritur, papali infula decoratur.

Hic fecit ordinationem unam quinque cardinalium episcoporum [1]) valde laudabilem, quia honestas et laudabiles personas assumpsit.

Hic III° pontificatus sui anno pro utilitate terre sancte, quam personaliter visitare intendebat, Lugduni [2]) sollempne concilium celebravit, in quo Grecorum et Tartarorum sollempnes nuntii intererant, Grecos ad unitatem fidei redire profitentes. In cujus signum professi sunt spiritum sanctum a patre filioque procedere, symbolum in concilio sollempniter decantando. Nuntii vero Tartarorum infra [3]) concilium baptizati ad propria redierunt. Numerus vero prelatorum in concilio existentium fuit CCCCC [4]) episcopi, LXX [5]) abbates et alii prelati circa mille. Hic papa in concilio multa bona constituit pro subsidio terre sancte, pro electione summi pontificis et pro statu ecclesie universalis. Hic mire experientie in secularibus [6]), non pecuniarum lucris, sed pauperum elemosinis intendebat.

Erat [7]) hoc tempore apud Leodium quidam episcopus, Henricus nomine, frater comitis Ghelrie, homo plurimum

---

1268 gestorven, Gregorius X werd 1 September 1271 gekozen en 27 Maart 1272 gewijd.

1) Dit is het laatste woord op fol. XXXII verso.

2) Het handschrift heeft „Lugdini".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „intra".

4) Bij Matthaeus ten onrechte: „CCCC".

5) Bij Martinus van Troppau „LX".

6) In het handschrift werden hier nog eens herhaald de woorden, „pro electione summi pontificis". Door punten wordt aangewezen, dat ze hier moeten worden geschrapt.

7) Het verhaal over de afzetting van Hendrik van Gelre als bisschop van Luik (3 Juli 1274) is niet aan de kroniek van Martinus van Troppau ontleend. De opvolger van Hendrik was Johannes van Enghien, vroeger bisschop van Doornik, na wiens overlijden op 24 Augustus 1281 Johannes van Vlaanderen, bisschop van Metz, op 9 Juni 1282 bisschop van Luik werd. Deze overleed 14 October 1291. Het in den tekst vermelde geschiedde met Johannes van Enghien.

dissolutus, a quo predictus papa Gregorius, adhuc in prebenda sua residens, multum persequitur et quadam vice orationi procumbens pede turpiter infestatur, cujus precipue causa idem Gregorius prebendam suam apud Leodium resignans, peregre proficiscitur veniensque Viterbium [1]) papa ibidem mortuo cardinalibus exaltatur. A quo mox Henricus episcopus supra recitatus sibi in persona propria comparere precipitur, qui veniens subtractione annuli [2]) sedis beneficio propellitur. Cujus loco quidam Johannes de Flandria genitus summo pontifice presentatur. Quem idem Henricus in brevi tamen persequitur et [3]) impetu cujusdam itineris fracta ejus pinguedine suffocatur. Henricus vero quamdiu vixit, Leodiensibus licet invitis, fomentum suscipit, cujus finis, nobis [4]) incognitus, omnipotentis misericordie presentatur.

Anno MCCLXXVI [5]) Gregorius papa Aretii moritur, post quem V^{us} Innocentius elevatur. Hic a pueritia in Predicatorum ordine existens, doctor egregius efficitur et Lugduni in archiepiscopum sublimatur. Qui, licet ad papatum veniens multa facere proposuerit, morte tamen preventus nichil fecit. Rome moritur et in Lateranensi ecclesia sepelitur.

Eodem anno Adrianus V^{us} ad papatum veniens, Viterbii moritur et sepelitur. Hic nepos Innocentii IIII^{ti} existens et ab ipso in cardinalem promotus, a Clemente V° pro guerra inter regem et nobiles sedanda in Angliam destinatur. Hic papa factus statim constitutionem, quam Gregorius [6]) X^{us} in concilio Lugdunensi [7]) de restitutione

1) Het handschrift heeft „Viterbiam".

2) Het handschrift heeft „anuli".

3) In het handschrift is „ut" boven „et" geschreven. Dan zoude moeten gelezen worden „tantum persequitur ut".

4) Dit is het laatste woord op fol. XXXIII recto.

5) De berichten op het jaar 1276 zijn ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau ll. pp. 442, 443. Bij Matthaeus ontbreekt „V^{us}" vóór „Innocentius".

6) Matthaeus voegt hier ten onrechte „papa" in.

7) Matthaeus laat de woorden „in concilio" weg en schrijft „Lugduni". Bij Martinus van Troppau staat iets verder in plaats van „restitutione" „restrictione", wat de goede lezing is.

cardinalium ediderat, suspendit, proponens eam aliter ordinare; sed morte preventus sic suspensam reliquit.

Eodem anno Johannes XXIus ad papatus ordinem honore debito sublimatur. Hic pontifex in scientiis famosus primo Tusculanensis episcopus cardinalis, tandem Romanus pontifex efficitur. Qui scientiarum florem et pontificalem dignitatem stoliditate quadam diffamabat sive deformabat [1]), adeo ut naturali industria carere videretur. In hoc tamen plurimum laudabilis, quod se tam pauperibus quam divitibus communem exibens, multos egenos litterarum studium amplectentes fovit, beneficiis ecclesie promovendo. Hic cum sibi vite spatium et annos [2]) extendi crederet et hoc coram aliis assereret, Viterbii subito camera nova pro ipso constructa corruit, qua inter ligna et lapides collisus die VII° exspiravit.

Anno MCCLXXVII [3]) Nicholaus IIIus natione Romanus ad papatum eligitur et in die Katerine virginis consecratur [4]).

Anno MCCLXXXII [5]) Florentius comes Hollandie suorum apud Frisones perditione [6]), prout facie ostendit, quasi non leditur, sed contra predictos majori animositate commovetur. Unde collecta suorum tam Hollandie quam Zeelandie copia ad locum, qui dicitur Nuwewic, navigio se dirigit, ubi perversos Frisones, prout hactenus consueverant, oppositos deprehendit. Qui facto in quodam aggere propugnaculo quasi invincibiles se recipiunt et comitis exercitui robore valido opponuntur. Quod cernens turba

---

1) Mart. van Troppau heeft alleen „deformabat", niet „diffamabat".

2) Bij Martinus van Troppau staat „spatium in plurimos annos", welke lezing de voorkeur verdient.

3) Het bericht over het optreden van Nicolaas III komt voor in de Contin. Romana op de kroniek van Martinus van Troppau (Mon. Germ. Script. XXII p. 476). Hij werd gekozen 25 November 1277, geïnthroniseerd 26 December 1277. De eerste dag is de „dies Katerine virginis".

4) Dit is het laatste woord op fol. XXXIII verso.

5) Hand B. voegt hierbij „VII° idus Julii", wat Matthaeus opneemt. Het is 9 Juli.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „proditione".

Hollandie, sicut ad escam famelicus necnon ad requiem lassus, sic contra hostes dirigitur fractoque ipsorum munimine in fugam versos sequitur, donec negotii propositum laudabili plenitudine procuratur [1]. Transit itaque Hollandie et Zeelandie exercitus armis plurimum [2] oneratus a loco navium pugnando et hostes insequendo, prout veritate perpenditur, circa duo miliaria procedendo tumque similiter redeundo. Quo itinere quid actum fuerit, prout brevius potero, declarabo.

Fuit itaque hec via gravis et precipue suspicione traditionis; nam de quodam milite, Nicholaus de Kaets nomine, reliqui nobiles minus bene presumebant, qui comiti utnunc preërat et cujus ordinatione singula procedebant. Fit insuper processus nobilium, quorum ductor sit rex fidelium, qui de vico in vicum procedentes semper hostes minus fessos inveniunt, quibus nova lis et gravior preparatur. Hujus vie labor hujusque laboris via usquc ad villam, que dicitur Hoeghoutwoude, protenditur, quo prima statio et major Frisonum inclinatio procuratur. Ceduntur plurimi, capiuntur ut [3] pauci, quasi in vindictam regis Alemannie principis decorati.

Interea quidam vetulus, nec mundo nec sibi multum utilis, hostibus expositus mortis timore dicere comprimitur quod, si gladius astantium [4] corpori suo parceret, ipse corpus regis nobilissimi demonstraret. Quo senex iste melioribus cingitur, vita promittitur et cum hoc merces plurima, dummodo locus regalis thesauri suo juvamine poterit inveniri. Nec mora, dictus senex ad domum quandam, qua rex sepultus fuerat, dignis sequentibus precedere [5] nititur. Cujus precepto in loco, quo ignis jacere consueverat, fossoribus laboratur, qui diu fodientes nec aliquid invenientes, desperare incipiunt et, senem illum

1) Matthaeus las ten onrechte „procuravit”.

2) Het handschrift heeft „pluribus plurimum”. Het eerste woord is doorgehaald.

3) Bij Matthaeus als conjectuur „haud”.

4) Dit is het laatste woord op fol. XXXIIII recto.

5) Bij Matthaeus zijn de woorden „dignis sequentibus” uitgevallen en staat er ten onrechte „procedere”.

seductorem appellantes, a loco illo volunt recedere ipsique mortis semitam indicare. Quo senex: „Adhuc modicum fodere dignemini et, si tunc nichil inveneritis, nolo amplius vite mee inducias protelari”. Qui eadem fossa, qua [1]) et prius, vehementissime laborantes, quasdam trabes, sibi invicem in modum crucis colligatas, inveniunt, quibus subtractis [2]) tumbam parvi muneris promunt [3]), in qua corpus nobilissimi principis continetur. Cujus [4]) hora in toto comitis exercitu gaudium fit de regis inventione dolorque ammiscetur de mortis renovatione. Est itaque, ut ita dicam, inter cunctos tristis letitia gaudensque tristitia; nam labiis ridentibus oculus [5]) lacrimatur. Sed causa victorie gaudium preponderat, quo tristitia excluditur et omnium conscientia roboratur. Hujus itinere de novo invento regis corpore, pro cujus vindicta bellum principaliter aggreditur, ira fervet, animus offenditur in tantum, quod quicquid [6]) saluti hostium cedere poterat, vel igne vel gladio devastatur. Potest autem fieri questio [7]), quare paucis scientibus corpus regis tam secrete absconditur tantoque munimine obcecatur. Ad quod breviter responderi poterit: Frisones, licet multum simplices, percunctasse quod, postquam regem Romanorum, proprium quoque [8]) dominum occiderant, quod super lese majestatis crimine [9]) poterant argui et sic in pepetuum condempnari. Sed ut super tali negotio major excusatio necnon aliqualis palliatio haberetur, si corpus ostendi non posset, facta est inter Frisones compromissio et affirmata conjuratio, quod nunquam aliquis eorum corpus proderet nec per eos

---

1) Matthaeus vervangt „qua” door „prout”.

2) Het handschrift herhaalt achter „subtractis” het woord „inveniunt”, dat evenwel is doorgehaald. Matthaeus maakt er „invenerunt” van.

3) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgeschreven. Matthaeus leest „et promunt”.

4) Matthaeus verandert „cujus” in „qua”.

5) Bij Matthaeus „oculis”.

6) De lezing is onzeker. Matthaeus heeft „quicunque”.

7) Matthaeus heeft in plaats van „questio” de woorden „quod quaeratur”, welke niet in het handschrift staan. Het heeft „qo” met een streep er boven.

8) Matthaeus heeft ten onrechte „propriumque”.

9) Dit is het laatste woord op fol. XXXIIII verso.

ad solis presentiam deveniret. Que tamen protestatio mortis timore per dictum Frisonem divine pietatis gratia violatur. Sic itaque Florentius comes habita victoria de Frisonibus cum corpore nobilissimi patris revertitur, quod in Middelburg more regio sepelitur.

Hujus Florentii comitis tempore [1]) inter Johannem ducem Brabantie et Reynoldum comitem Ghelrie apud locum, qui dicitur Woeringe, bellum durum oritur, ubi dictus comes Ghelrie capitur et quam plurimi nobiles ipsi adherentes, sed precipue Lucenburgenses [2]) occiduntur. Johannes vero dux gaudens victoria, ducatu Limburgensi, qui belli erat materia, suscipitur, in quo ejusdem successor heresque proximior hactenus sublimatur.

Hujus Florentii tempore [3]) Nicholaus papa moritur, post quem sequitur Martinus IIII^{us}, post Martinum Honorius IIII^{us}, post Honorium Nicholaus IIII^{us}, qui omnes infra annos XI papali regimine mortis voragine declinantur.

Eodem anno, scilicet MCCLXXXII [4]), per Florentium abbatem Egmondensem tres monaci sibi rebelles capiuntur et apud Alcmariam in castro comitis, dicto Thorenburg, usque ad recognitionis necnon humilitatis tempora reponuntur. Quorum nomina propter majorem fidem aliorumque correctionem, videlicet Gerardus de Alcmade, Symon Gale necnon Ludovicus, presenti ordine describuntur.

Et nota in abbate Florentio jam prefato, domino vide-

---

1) Hand B. voegt hierbij aan den kant: „anno Domini M°CC°LXXXVIII°".

2) Matthaeus heeft „Luceburgenses".

3) Aan wien dit korte bericht over de pausen Nicolaas III († 22 Augustus 1280), Martinus IV († 28 Maart 1285), Honorius IV († 3 April 1287) en Nicolaas IV († 4 April 1292) ontleend is, weet ik niet.

4) Het bericht over de gevangenzetting van drie monniken op 16 Mei 1282 komt ook voor in eene bijvoeging bij de Annales Egmundani in deze woorden: „Anno Domini 1282 in vigilia Pentecostes capti sunt tres monachi Gerardus de Alkemade, Ludowicus, Symon Gale in Thorenburgque redacti a Florentio abbate Ekmundensi, filio Werenboldi militis". Daar is ook opgenomen een zesregelig versje, waarin ditzelfde feit (evenwel met dit verschil, dat vijf namen van monniken worden genoemd, waaronder de naam Gerardus ontbreekt), als ook het terugvinden van het lijk van Willem II worden vermeld.

licet perfectissimo, auctoritatem [1]) verificari, qua dicitur quod omnes pie vivere volentes persecutionem patiuntur. Ipse enim forma et sanguine precipuus, jocundus et largissimus, sapientia, qua habundat, vix defenditur nec tam perfecte vel proprie, quin multis sepe et variis occasionum articulis provocetur. Quarum [2]) numero aliis obmissis unam propono tangere et ob honestissimi abbatis commendationem scripti testimonio confirmare. Notandum [3]) itaque, quod [4]) Florentio comite in minoribus existente et domina quadam de Heinnenberg [5]), amita sua videlicet, suis negotiis presidente, dictus abbas quodam sibi adversario, sicut et Christus traditore suo, impetitur, cujus simpliciter accusatione apud Florentium comitem dictamque sibi pedissequam infamatur. Quorum consensu et informatione, domino abbate veraciter ignorante, ad hoc perventum et quasi prophetatum traditur vel Egmondensis capituli statum in brevi destrui vel nigrum illius habitum in griseum permutari. Cujus propositionis tramite, adhuc utique abbate dignissimo ignorante, proceditur et horum articulus Bernardi fratribus presentatur. Qui in istis, sicut et in omnibus, avaritie se prebentes et ad dicta non modicum anhelantes [6]), duos ipsorum ordinis unacum comite prefato et quodam apostolice sedis legato ad beatissimi Adalberti limina destinarunt. Adest itaque Egmonde comes prefatis totaque sibi curia, que summa ibidem [7]) abbate dignissimo necnon ejus fratribus deductione recipitur, quorum tamen adventus que causa fuerit, domino abbate et [8]) cunctis quasi [9]) fratribus ignoratur. Que tandem domino abbate perscrutante et sagaciter percunctante discutitur et

1) Dit is het laatste woord op fol. XXXV recto.

2) In afwijking van het handschrift heeft Matthaeus „e quarum".

3) Matthaeus heeft „Nondum".

4) Bij Matthaeus ten onrechte „quondam".

5) Zie over de vergissing, welke hier begaan wordt, de inleiding.

6) Het handschrift heeft „hanelantes".

7) Een jongere hand voegt hier „ab" in. Twee woorden vroeger heeft Matthaeus „qui" in plaats van „que".

8) Dit is het laatste woord op fol. XXXV verso, waarvan drie regels aan het slot ledig zijn gebleven.

9) Het handschrift heeft de gewone afkorting voor „quasi". Matthaeus heeft „quoque".

feliciter indagatur. Qua inventa ad capitulum, ubi comes aderat, proceditur, cujus ibidem petitionis propositio [1]) denudatur, que breviter dicendo talis extitit, ut Egmondenses dominum [2]) Benedictum re et habitu desererent et Bernardi moribus adhererent. Quo audito habita deliberationis licentia et petita ad locum consilii tenditur, ubi per dominum abbatem singulis sui conventus obedientia proponitur et per eam, quis dictorum materiam brixaverit, dici apertius imperatur. Ubi tandem per singulos reus confunditur, dum coram abbate et fratribus ejus confessio publicatur. A quo dum per piissimum abbatem causa requiritur, in qua defectus prebende solummodo tangitur, dominus abbas sermonem suum ordinans, prolixius hec et hiis similia loquebatur: „Ecce, karissimi, quid facitis et ad proposita quid narratis? Volo, licet invitus, vobiscum si placet, hactenus habita dimittere et aliorum moribus, licet etiam minoribus [3]), insudare. Est enim mihi levissimum vestis colorem vertere et salva per omnia dignitate nigrum griseo permutare. Nam quicquid a vobis eligitur, induitur vel deponitur, abbas Florentius vobis etiam invitissimis suo statu remanens, nullius arte vel viribus deponetur. Potestis vos ipsos confundere, sed me nullatenus inclinare. Sed si mecum pie vultis procedere, dictis meis assistere, volo vobis utique [4]) prebendam vestram integerrimam promittere [5]) et hanc promissionem sigilli mei testimonio confirmare." Quo facto idem abbas et vere dignissimus non solum suis simplicibus, sed etiam traditoribus preficitur. Et relato consilio in comitis presentia per quemlibet sibi [6]) monachum et specialiter per dicti patronum [7]) negotii decoratur. A quo ibidem, sicut et

---

1) Matthaeus heeft: „propositionis petitio".
2) Matthaeus heeft: „divum.
3) Bij Matthaeus zijn de woorden „licet etiam minoribus" uitgevallen.
4) Dit is het laatste woord op fol. XXXVI recto; drie of vier regels bleven ledig.
5) Matthaeus heeft „permittere". Ten onrechte.
6) Bij Matthaeus is „sibi" uitgevallen.
7) De lezing is niet geheel zeker. Het handschrift heeft: „pronem" met een streep boven de eerste letters. Matthaeus heeft „proditorem" in zijn tekst opgenomen.

prius apud capitulum, Bernardus non despicitur, sed Benedictus re et nomine et ipsius regula summopere commendatur. Quo facto per abbatis nuntium quoddam [1]) apostolice sedis [2]) privilegium ostenditur, cujus tenore tam clerus quam laicus, quos [3]) comes adduxerat, disturbatur. Comitis enim clericus ibidem legerat, quod et [4]) dominus abbas viva voce confirmat, quod omnis, per quem beatissimus Adalbertus in bonis vel in personis offenditur, quod idem offensor tam subito pape sententiis implicatur. Quo audito turba comitis per singulos, qui hujus causa advenerant, confunditur, a qua apud abbatem piissimum vix summa humilitate venia procuratur. Ecce, karissimi, quid fato casu proponitur, dum Benedicti despectio et Bernardi electio a Benedicti fratribus postulatur.

Es sacer hoc teste, Bernarde, velut Benedictus;
Sed cadat afflictus, pro [5]) te fugiens sibi veste. — Amen [6]).

Anno M°CC°LXXXVII° Florentius comes Hollandie, pacis amator necnon juredictionis sue propagator, cotidie genti Fresonum bella preparat et terram eorum castris fortissimis turriumque munimentis sibi applicat, quod tamen nisi Dei adjutorio non fecisset. Cujus declaratio breviter demonstratur, quod hoc anno facta est quedam maris inundatio, que totam Frisiam coöperuit necnon in terris Hollandie et Zelandie turmas hominum cum pecoribus suffocavit. Quod videns miles piissimus, dominus de

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

2) Matthaeus heeft „sedes apostolicae".

3) Het handschrift had „quos tenor", doch het tweede woord is doorgehaald.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „ei".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „per".

6) Dit is het laatste woord op fol. XXXVI verso. Verscheidene regels aan het slot zijn onbeschreven gebleven.

De twee volgende bladzijden, nl. fol. XXXVII recto en verso zijn door de oorspronkelijke hand, doch met iets kleinere letter en lichteren inkt geschreven. Zij bevatten ook veel minder woorden dan de gewone bladzijden.

Brederode Theodericus — nam et ipse ad hoc per comitem ordinatus fuerat — naves preparat, amicos convocat et de domo ad domum transiens, totam Frisiam multis annis rebellem sine defensione [1]) capit. Que post hoc de die in diem magis subjicitur et omnipotentis misericordia subjugatur.

Eodem tempore vir nobilis Albertus dominus de Vorne moritur et in Loesdunen sepelitur, cujus vidue, pulcherrime videlicet domine, curia in Teylinghe, ad Florentium comitem devoluta, eodem [2]) comite cum omnibus illi attinentibus tribuitur, sicut per eandem hactenus possidetur, scilicet anno M°CCC°XXII° [3]).

Et nota, quod iste Florentius comes Hollandie primo causa possessionis regni Scotie, ad ipsum jure hereditario devoluti, versus Angliam dirigitur, cujus questio per regem Anglie quadam summa pecunie solvitur. Et secundo propter Johannis filii sui nuptias cum filia Edwardi regis Anglie. Quorum conjugio confirmato signisque et factis inter regem et comitem amoris ordine propalato, Florentio comite Anglia deseritur, qui sanus et incolumis terre proprie, videlicet Hollandie, applicatur.

Interea dum Florentius comes pace fruitur nec ullius vicini injuriis provocatur, ipse quorundam consilio, Johannem filium suum negligens, nobilissimum regem Anglie deserit et [4]) Philippo regi Francie vinculis amicitie se conjungit, qui reges utnunc erant contrarii et capitales inimici. Quodam itaque tempore Florentius comes a rege Francie vocatus, personaliter ad ipsum Parisius properat, quo sibi sueque familie dampnationis encenia [5]) regis nomine conferuntur. Nam Philippi hujus collatione suorumque munerum donatione tota sequens maledictio Florentio comiti procuratur. Qui ad terram suam revertitur, despectorum consilio utitur, majores terre sue inclinans

---

1) Bij Matthaeus „defensore".

2) Een jongere hand plaatste „ab" vóór „eodem", welk woordje Matthaeus opnam.

3) Deze cyfers staan aan het slot van fol. XXXVII recto.

4) Dit is het laatste woord op fol. XXXVII verso.

5) Het handschrift heeft „eucenie".

et a presentia sua segregans, quo tempore vix proborum aliquis ejus consilio sociatur.

Unde contigit quod, dum Zeelandia per ipsum inequali necnon gravissima exactione, quarti scilicet denarii pensione, conteritur, Zeelandie principes adunati et sacramentorum [1]) datione confederati, dominum proprium, Florentium videlicet comitem, deserunt et fideli promissione ad Guidonem comitem Flandrie convertuntur. Qui collecta suorum multitudine Zeelandiam intrat, Middelburg vallat que, ne destruatur, sub protestatione [2]) cujusdam diffiniti temporis, si Florentius comes ad ejus defensionem non venerit, se in manus Flandrensium tradere confirmavit. Florentius vero comes apud Ziriczee existens et utnunc pro debellatione Flandrensium minus sufficiens, ordinatione Johannis nobilissimi ducis Brabantie comitis Flandrie pietati et gratie humiliter presentatur. Qui versus Flandriam ductus in villa, que dicitur Hulst, partem Zeelandie, scilicet Walacriam, de manu comitis Flandrie suscipit, cui per sequentia fideli homagio sacramentorum [3]) collatione assistere proclamavit. Insuper et Zeelandie nobiles comiti Flandrie hoc tramite adherentes, in amorem Florentii comitis redeunt, sua patrimonia pacifice possidendo. Quod tamen a Florentio in quibusdam legitur minus bene [4]) observatum [5]). Nam ob eandem causam Johannes dominus de Renesse et Theodericus dominus de Brederode, frater ejusdem Johannis, in Monte sancte Ghertrudis a Florentio comite capiuntur turribus vinculati, quousque per inequalia filiorum suorum [6]) conjugia cum consiliariis comitis facta, successu temporis absolvuntur.

Hujus comitis tempore Johannes dux Brabantie apud

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „sacrorum".

2) De lezing is niet twijfelachtig. Matthaeus heeft: „promissione".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „sacrorum".

4) Matthaeus heeft: „minus bene legitur".

5) Dit is het laatste woord op fol. XXXVIII recto.

6) Er staat duidelijk: „filiorum suorum" en niet „filiarum suarum". Toch zullen de dochters wel bedoeld zijn. In den volgenden regel heeft Matthaeus „processu" in plaats van „successu".

villam, dictam Baer, hastiludia exercens, musculis [1]) brachiorum leditur, cujus mox vulnere suffocatur. Miles vero, quo licet invito dejicitur, extracto gladio extentoque collo vindictam de se postulans fieri, ducis languidi presentie demonstratur. Qui non solum piissimo duce suisque hujus facti gravamine absolvitur, sed ejus patrimonium per ducem nobilissimum augmentatur. Ecce nobilis pietas, ecce pia nobilitas, que presenti tempore multis sanguine ingenuis elongatur.

Nota, quod a predicto comite Florentio fratribus Predicatorum ordinis in villa, que Harlem dicitur, fundus tribuitur, ubi, prout cernitur, claustrum et ecclesia predictis fratribus ordinatur.

Hujus comitis tempore post longam concertationem, sicut supra tactum est, inter regem Castelle et comitem Cornubie pro regno Alemannie, utroque deficiente principes Theutonie [2]), ad quos spectat regis electio, conveniunt et quendam nobilem de Assouwen [3]), Radulfum nomine, eligunt, qui paucis annis [4]) regno fruitur. Nam per Adulfum ducem Austrie impetitur, quo regno et vita privatur.

Hujus [5]) Florentii comitis tempore apud Scoten quidam famulus, Florentius nomine, nocte quadam, dum dormiens lecto jungitur, absque lesione qualibet per singula carnis spatia depylatur, cui etiam in tota vita sua nec pilus unus renascitur, quod vere scriptor presentium, qui fatum viderat, protestatur.

Hujus comitis tempore [6]) erat Trajecti quidam epi-

---

1) De lezing is niet twijfelachtig. Matthaeus vermeldt, wel als conjectuur, „musculus".

2) Dit woord staat er. Matthaeus verandert het in „Alemannie".

3) Dit is de lezing van het handschrift. Bedoeld is natuurlijk „Nassau". Zie over de onjuiste berichten, welke hier gegeven worden, de inleiding.

4) Met fijne letters is het woord „annis" bijgeschreven. Matthaeus nam het niet op.

5) Het verhaal van wat een inwoner van Schoten bij Haarlem overkwam is met de oorspronkelijke hand geschreven op de voorzijde van een klein ingevoegd stuk perkament. Op fol. XXXVIII verso wordt er naar verwezen. In dit verhaaltje heeft Matthaeus „corporis" in plaats van „carnis".

6) Hand B. schreef hierbij waarschijnlijk „anno M°CC°XXXVIII°". Bij het afsnijden van het perkament zijn het woord „anno" en de helft van het cijfer „M" weggevallen.

scopus, nomine Johannes, qui [1]) propriis militibus, Ghiselberto videlicet de Aemstel et Hermanno domino de Worden, infestatur. Qui respiciens ipsos, licet terre sue majores, despicit, cogens eos se minoribus inclinare. Cujus causa prefati milites ad comitem Hollandie tendunt, ipsius consilium et auxilium implorantes. Quibus talis [2]) responsio redditur: se nullo modo contra ecclesiam vel ejus prelatum velle aliquid facere. Sed suis omnibus ipsis astare volentibus pia mente frenum imponitur libertatis, ut quando vel quomodo voluerint ipsis auxilium totis viribus impendatur [3]). Quo facto predicti milites contra proprium dominum, omni honore dignum, arma preparant, amicos convocant, per quos labore Hollandensium, de comitis licentia illo tendentium [4]), episcopus vincitur, prelio fugatur et dictorum voluntas militum consequitur, qua inimicus jam [5]) presidens [6]) inclinatur. Ut vero hujus facti major notitia habeatur, locus, quo bellum fuerat et Zoezerende dicitur, nostro carmine recitatur [7]).

Anno MCCXCIIII [8]) Nicholaus papa moritur, cujus loco Celestinus IIII^us^, heremorum habitaculis veniens, elevatur. Sed eodem Celestino papatum resignante et ad heremum redeunte, Bonifacius VIII^us^ queritur et in Lateranensi ecclesia pontificali infula decoratur.

---

1) Een jonge hand voegt hier „a" in.

2) Dit is het laatste woord op fol. XXXVIII verso.

3) Matthaeus heeft „impendant". Ten onrechte.

4) Het handschrift heeft „tendensium".

5) Er staat „jam". Matthaeus heeft „tam".

6) Zoo heeft het handschrift. Matthaeus geeft als conjectuur „prudens".

7) Hand B. schreef hierbij aan den kant: „Corruerunt enim ibidem bellatores egregii, videlicet Stephanus ac Frithericus de Zulen, cum aliis armigeris approbatis". Matthaeus nam deze woorden in den tekst op achter „inclinatur".

8) Nicolaas IV stierf niet in 1294, maar op 4 April 1292. Aan welk geschrift de berichten omtrent hem en omtrent Celestinus V (die 13 December 1294 afstand doet), Bonifacius VIII († 11 October 1303), Benedictus XI († 7 Juli 1304), Clemens V († 20 April 1314) en Johannes XXII (gekozen 7 Augustus 1316, gewijd 5 September 1316 en † 4 December 1334) ontleend zijn, is mij onbekend gebleven.

Iste Bonifacius quantus 1) fuerit, non est necesse nostris 2) inseri, quia ejus scientia ejusque probitas VI° decretalium, per ipsum 3) compilato, potest facillime demonstrari.

Qualiter 4) autem huic apostolico Philippus rex Francie propter justitiam contrarius fuerit, ipsum quoque missis ad urbem nuntiis civibusque subornatis capi fecerit 5), qualiter insuper idem papa cuidam in legibus, domino de Longaret 6) videlicet Willelmo, sibi manum imponenti, responderit ipsumque cum prefato rege usque ad nonam generationis lineam maledixerit, vix adjicimus. Cujus tamen maledictionis mysteria nostris fructificasse temporibus non negamus. Quartum enim a prefato rege successorem infra octo annos vidimus, quod utique divinis flagellationibus dictisque maledictionibus imputamus.

Post istum papam sequitur Benedictus XIus Predicatorum ordine, cujus magister fuerat plurimum commendatus.

Post Benedictum Clemens Vus tollitur, qui Burdegalensis archiepiscopus in Provincia sedem posuit ibique vite spatium terminavit.

Post Clementem Johannes XXIIus papatu suscipitur, cujus adhuc tempore hujus tenor carminis ordinatur.

Tempore Florentii comitis in terminis Hollandie pax summa floruit. Nam ve nobili, si minimum contra justitiam provocavit. Cum itaque leone, animalium rege, in cubili suo cum pacis gaudio quiescitur, per ursum, lupum et vulpem insidiis provocatur et, quia vires deficiunt, consilio nituntur polluere et illum 7) multis detractionibus per-

---

1) Dit woord is bijgevoegd door de oude hand.

2) Er stond „istis", welk woord is doorgehaald, terwijl „nostris" er boven werd geschreven.

3) Hier is eene afkorting voor „videlicet" bijgeschreven, welk woord Matthaeus opnam.

4) Het hier volgend verhaal over de geschillen tusschen Paus Bonifacius VIII en koning Philips IV van Frankrijk is geschreven op den achterkant van het bovenvermeld stukje perkament met de oorspronkelijke hand. Op fol. XXXIX recto wordt er naar verwezen.

5) Het handschrift heeft „fecit". Matthaeus nam terecht op „fecerit".

6) Bedoeld is Willem van Nogaret.

7) „illum" is bij Matthaeus uitgevallen.

versisque studiis inclinare. A simili, dum nobilis [1]) iste comes in pace putat quiescere et absque suspiriis panem suum manducare, supradicti de Aemstel et de Worden milites, sanguine nobiles [2]), sed predictis feris perversis actibus similes, dictum comitem nituntur corripere eiusque famam sub silentio omni pravitatis carmine denigrare.

Anno itaque MCCXCVI Florentius comes Hollandie dum pro pace inter dictos milites, ipsorum quoque [3]) adversarios facienda Trajectum tenderet et in vigilia beati Johannis baptiste [4]) concluso negotio deductionis causa ad campos properaret, assunt sepedicti milites, quibus vestis sua geritur cibusque digeritur, ipsum comitem capientes et ad castrum, dictum Cronenburgh, turba bellica deducentes, quo mora minuitur. Unde ad villam, dictam Muden, eadem nocte trahitur et in castro quodam, quod uttunc [5]) illo situm fuerat, ponitur. In quo absque alicujus amici sive familiaris collocutione per triduum detinetur.

Interea rumor flagitii hujus terras pervolans, auribus Hollandensium percipitur; sed quid gens sine capite faciat, ignoratur. Fit clamor, fit concursus, fiunt rusticorum consilia, quia nobilibus silentium imponitur; nam quod in comite per quosdam actum cernitur, omnibus imputatur. Tandem sic errante proposito Kenemaris navis aptatur et turba plurima ad locum, qui supra Muden dicitur, properatur. Sed hec via comiti mortem intulit; nam ipsum capientes nunquam de morte sua presumebant, nise forte utnunc aliqui vellent eum ipsis vi [6]) subtrahere et ad eorum dampnationem statu pristino relocare. Erat enim istorum propositum, si non possent sufficienti

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XXXIX recto.

2) De woorden „sanguine nobiles" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

3) Matthaeus heeft „ipsorumque"; in het handschrift staat „ipsorum", terwijl daarboven met kleiner schrift de gewone afkorting voor „quoque" is opgenomen.

4) 23 Juni 1296.

5) Een jongere hand voegt hier „ab" in.

6) Bij Matthaeus is „vi" uitgevallen.

cautione cum comite concordare, ipsum, quoad viveret, vel apud regem Anglie vel ducem Brabantie comitemve Flandrie captivitate perpetua detinere.

Interea dum Kenemari [1]) venientes castrum, quo comes detinetur, proponunt spreta morte vallare et inde dilectissimum dominum omni virtute viribusque corporis procurare et hoc a Gerardo de Velzen, uno videlicet principaliorum, suisque complicibus cernitur, mora spernitur et omni festinatione fuge preparatur. Et, proch dolor, sicut iniquo furi ad patibulum tendenti manus, sic equissimo principi equum ascendenti pedes sub jumenti pectore colligantur. Et sic tendunt per viam pariter equus et iniquus, justus et injustus et qui [2]) debebat regere, regitur; pravo more dominum precedit servus et magistrum discipulus, omnique perversitate quod prefuit succedere coartatur. Ecce nunc comes Florentius factus est Petro similis; nam qui in juventute ad voluntatis sue placitum properat, ad annos maturiores veniens, servo suo cingitur et ad loca ducitur, ipsi minimum commendata.

Dum itaque dissimilibus via similis teritur nec multum procul a supradicti castri porta receditur, ecce turba cujusdam ville, que Narden dicitur, quasi pugne preparata eis obviam venit. Qua visa lictores vera dimissa semita per campos et per devia, ab occursu turbe hujus ducentia, satagunt properare motisque calcaribus equorum suorum levitate fossarum latitudinem transvolare. Sed cum nobilis comes equum debilem haberet pedesque ligatos movere non posset, precipue etiam [3]) moram faciens, quia visis quasi de proximo hominibus suffragium speraret, dum nephandorum precepto saltu equi fossam transscenderet, lutosa fossa equus cadens cum principe declinatur. Qui cum de facili non extrahitur et sepedicta turba istis malefactoribus quasi de proximo jungitur, qua [4]) nephan-

---

1) Van dit woord staan de eerste twee lettergrepen aan het slot van fol. XXXIX verso.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „quod".
3) Bij Matthaeus ten onrechte „tamen",
4) Het handschrift heeft „qua", Matthaeus „quo".

dorum ductor, sicut aliis raptoribus raptor, preda nobilissima timuit spoliari, ecce gladius trahitur, comes ceditur [1]) et quibus per ipsum sepe victus tribuitur, illis, proch dolor! ad presens [2]) XXI° vulnere perforatur. Tantus fervor tantaque vesania in hac nephandissima strage quibusdam tortorum affuit, ut visis jam decentibus piissimum comitem defendere volentibus, quod [3]) minus fugiunt, sed [4]) manu armata sanguine respersa capiuntur; quorum quidam animo fervente doloreque crescente capti [5]) propriis consanguineis occiduntur.

Lugeat Hollandia comite privata,
Quo prebentur grandia [6]) pacis et ornata;
Pauperi dans prandia, manus est prostrata.
Jure dolet hodie dives et subtilis.
Nam quo viget pridie pax et forma, vilis
Cadit; vi invidie morti fit [7]) servilis.
Quis quit scire talia nec vexari mente?
Cunctis dans vernalia et pro sua gente
Tollens inequalia moritur cliente.
Huic, pie memorie convocans examen,
Rex eterne glorie conferat juvamen [8]).
Auditor hystorie nostris jungat Amen.

Interea corpus honestissimi comitis suorum manibus tollitur et ad instantiam Frisonum ville, que dicitur Alcmaer, magno excercitu sociatur, cujus ecclesia recipitur, donec habita deliberatione apud claustrum Reynsburgh [9]) paratu debito sepelitur [10]).

---

1) Dit is het laatste woord op fol XL recto.
2) Bij Matthaeus zijn de woorden „ad presens" uitgevallen.
3) Matthaeus heeft ten onrechte „quia".
4) Bij Matthaeus ten onrechte „scilicet".
5) Een jongere hand voegt hier „a" in, welk woord Matthaeus opneemt.
6) Matthaeus vermeldt als conjectuur „gaudia", wel ten onrechte.
7) Bij Matthaeus ten onrechte „sit".
8) Bij Matthaeus „tutamen".
9) Het handschrift heeft „Reynburgh" en iets vroeger „aput".
10) Hier, op eene zeer ongeschikte plaats, neemt Matthaeus eene aanteekening op, die door hand B aan den voet van fol. XL verso ge-

Noverit insuper pietas [1]) legentium, quod major turba comitem interficientium castro quodam domini de Aemstel, dicto Cronenburgh, causa tutele necnon tuitionis recipitur. Quod cum mortuo comiti adherentibus percipitur, mora negatur, castrum vallatur et noctu dieque infestatur, donec maledictis labore et fame afflictis invitissime, quia sine spe misericordie, ad voluntatem obsidentium traditur, quo sublatorum singulis more debito rotarum collisio postque collisionem in elevando aliqualis exaltatio preparatur. Hujus vero maledictionis primi et precipui, dominus videlicet de Aemstel [2]) et dominus de Worden, fuga subtrahunter et in exilio [3]) moriuntur [4]).

Interea cum devotus Hollandie, Zelandie ac Frisie populus, sicut ovis sine pastore, erraret et, sicut puppis sine gubernaculo, vacillaret, vir nobilis Theodericus dominus de Brederode, quasi solus inter ingenuos infamia carens, naves preparat, amicos convocat, inter quos cum ceteris nobilibus Willelmus de Egmonda et Henricus in Leyden castellanus milites affuerunt. Iste prefatus dominus se

---

maakt is. Zij luidt: „Anno Domini M°CC°XCVI°, VI° idus Julii Hugo de Assendelf laicus, avunculus domini Hugonis abbatis Ekmondensis XXVIi, apud Medelmec a Frisonibus occisus est et cum eo LXVI eodem die”. Matthaeus laat VI° voor idus weg, alsook „laicus” en heeft ten onrechte „Medemlec”. Dit bericht kan niet geschreven zijn, vóórdat Hugo van Assendelf abt werd, dat is aan het einde van 1353. († 30 Juli 1367).

1) Matthaeus verandert „pietas” in „turba”.

2) Dit is het laatste woord op fol. XL verso.

3) Het handschrift heeft eigenlijk „exilium”.

4) Aan den kant staat hier eene aanteekening, naar het schijnt, met de oorspronkelijke hand, doch met flauweren inkt geschreven en door Matthaeus in den tekst opgenomen. Zij luidt: „Quorum tertius, de Velzen videlicet Gerardus, castro supra cum ceteris capitur. Qui paulatim, ut prodat complices, penis variis infestatur. Hujus proditioni majores ibidem astabant principes, de variorum conscientia, sed precipue domini de Brederode inquirentes. Qui super finali ipsius carmine quasdam formabant, quas et nos vidimus, litteras, hujus domini innocentiam continentes. Quapropter et idem bona conscientia, qua nichil melius, versus Angliam, ut infra scribitur, properat; unde Johannem, utnunc hujus patrie dominum, reducebat”. Matthaeus heeft „supradicto” in plaats van „supra”, „perditioni” in plaats van „proditioni” en „nobilitate conscia, quo” in plaats van „bona conscientia, qua”.

LX° propriis expensis mare ingreditur, ventus conceditur et [1]) Dei pietate salvis omnibus Anglie partibus applicatur. Cujus adventus dum [2]) nobilissimo rege percipitur, nuntius mittitur et pius dominus suo preclaro comitatu majestati regie presentatur. Causa vero, quare Anglia petitur, nobilissimo principi breviter discutitur, cujus deliberatio diebus pluribus protelatur.

Hujus hora miserie Johannes comes Hanonie versus Hollandiam dirigitur, percipiens quod castrum in Medemlec [3]), Frisonibus vallatum, vix defenditur; nam turba nobilium, illo sedentium, fame tangitur, equus occiditur, cujus carnibus cupiditate maxima satiatur [4]). Sed Dei gratia predictus comes honesto Hollandie exercitu affuit, quo Friso subjicitur et castro obsessorum turba strennuitate [5]) nobilissima, quamvis labore maximo, liberatur.

Cum itaque Hollandensibus [6]) apud Angliam mora extenditur tempusque [7]) expenditur, ad instantiam piissimi militis, domini videlicet de Brederode, ceterorumque Hollandensium regis edicto officiorum prelati advocantur, quibus res nuptiarum jubentur preparari et illas ad honorem Johannis, nunc comitis Hollandie, sueque honestissime conjugis, regis videlicet filie, celebrari. Quibus, prout decebat, peractis necnon domino de Brederode sueque societatis singulis speciali munere provisis naves inestimabili ornamento preparantur, quibus Johannes comes Hollandie suaque sponsa decentissima, domino de Brederode [8]) per regem speciali obsecratione commissi, introducuntur et sic regali [9]) benedictione accepta Anglia

---

1) Matthaeus verplaatst „et" achter „pietate".

2) Een jongere hand voegt hier „a" in, welk woordje Matthaeus opnam.

3) Matthaeus heeft hier „Medelmec".

4) Het handschrift heeft „saciatur". Volgens eene aangebrachte wijziging zou er „sociatnr" moeten gelezen worden.

5) Het woord „strennuitate" is ingevoegd door een oude hand.

6) Matthaeus heeft ten onrechte „Hollandensium".

7) Bij Matthaeus „temporeque".

8) Dit is het laatste woord op fol. XLI recto.

9) „regali" ontbreekt bij Matthaeus.

deseritur, velum tollitur et navis Christo ductore maris fluctibus infestatur.

Anno MCCXCVII Johannes comes Hollandie de partibus Anglie cum sua nobilissima conjuge ad terram propriam revertitur et apud terram Zeelandie portui, qui dicitur Vere, suis navibus applicatur, cujus loco hiis temporibus miles quidam, Wulfardus nomine, preficitur. Qui cum ceteris nobilibus comitis consilio jungitur et etiam in tantum pre aliis, quod [1]) per ipsum pius dominus de Brederode in sibi per regem nobilissimum commissis, id est in comitis custodia, supplantatur. Nam dum quadam die essent pariter apud Reymerswale et ab illo loco dominus de Brederode, simplex nec fraudem cogitans, cujusdam causa negotii ad villam, que dicitur Ziriczee, per comitem mittitur, Wulfardus cum comite navem ingreditur, qui ad castrum suum ducitur, in quo exclusis sibi displicentibus observatur, venerabilique domino de Brederode super comitis licentia atque super reditu ad propria nuntius destinatur.

Interea stultissimi Fresones, sicut canis ad vomitum redeuntes, tempestate malentes deficere quam pacis tranquillitate gaudere, antiqua rabie induuntur et [2]) utnunc Johanni comiti, sicut suis per preterita parentibus, opponuntur, dicentes ipsum non esse Florentii comitis verum filium, sed fictitium, ad eorum illusionem a terre principibus ordinatum. Cum itaque hujus erroris notitia atque rumoris [3]) materia auribus comitis suorumque nobilium percipitur, comes offenditur suorumque consilio exercitus colligitur et ad villam, que dicitur Alcmaer, ordine pulcherrimo properatur. Frisones vero adventum comitis suique exercitus percipientes et suam patriam usque ad mortem defendere volentes, in villam, que Vronle dicitur [4]), conveniunt, in quo fortune munera bellique discri-

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „quam”.
2) „et” ontbreekt bij Matthaeus.
3) Bij Matthaeus „tumoris” en als conjectuur de goede lezing.
4) Dit is het laatste woord op fol. XLI verso.

mina suscipere moliuntur. Comes itaque cogitans sibi plura fructuum de pacis concordia quam de belli discrimine proventura — nam cum bellum quodammodo fuerit intestinum, quecunque pars vinceret, suorum semper aliquis vinceretur —; unde omni lenitate [1]) paternis monitis necnon suorum nobilium precibus studet prefatos Frisones dirigere et ad statum debitum inclinare. Sed ipsi more aspidis aures obturantes, preces et monita obstinata elatione et elata obstinatione despiciunt et ad bellum finaliter dictis omnibus inclinantur.

Quodam itaque tempore, cum comiti suisque nobilibus expedire cernitur, armis induitur et inopinata die turba Frisonum, quarta videlicet feria [2]), cum ipsis bellandi propositum Va feria haberetur [3]). O quam preclarus populus, quam gloriosus exercitus unius juste regiminis hic perverse jungitur et qui jure invicem defensionis clipeo protegitur, causa alterius destruendi vehementi spiritu sociatur.

Relatione percipitur, quod quidam Anglici milites, hiis astantes et utriusque partis ordinationem percunctantes, quod mente conceperant, tali carmine protulerunt: „Vere si iste exercitus, concors et in invicem bene dispositus, a latere uno in fine regni Anglie fuisset, invito rege ad finem alterius lateris processisset".

Et ecce tam probus exercitus, tam valens populus, uni domino per jura subditus, invidia excitatur [4]), contrarie armatur et in quadam planitie, Nove urbi contigua, progressu horribili necnon pace debili sociatur. Fit sonus gementium [5]), fit clamor cadentium; qui putat stare sternitur et pars, qua pax diligitur et qua invite ad pugnam tenditur, comitis videlicet, erigitur atque brevi tramite spe victorie confortatur. Nam nobilitas Hollandie

1) Het handschrift heeft eigenlijk „levitate".

2) Het handschrift heeft „die feria". Het eerste woord is echter uitgeveegd. Bedoeld is Woensdag, 27 Maart 1297.

3) Hier schijnt een werkwoord te zijn uitgevallen, waardoor werd uitgedrukt, dat de „turba" werd aangevallen.

4) Bij Matthaeus „excitatus".

5) Er stond aanvankelijk in het handschrift „gentium"; de oude hand verbeterde in „gementium".

et Zeelandie, sicut semper, ita et nunc pro primi ictus contendunt bravio [1]) et, quis eorum precederet, non verbis, sed cursibus terminatur, quia fossarum fundo se levante necnon palearum injectione redundante diversa semita struitur, quibus disjunctim Hollandia et Zelandia nititur, que earum priorem ictum, immo priorem palmam hostibus susciperet atque victorie gloriam optineret. Erat itaque in conflictu Frisonum societas duabus disjunctim partibus ordinata. Unde Zelandie populus uni congreditur et illa quasi pro majori parte in fugam versa optatis terminis salvo corpore sociatur. Reliqua vero pars, cui nobilitas Hollandie jungitur, quavis parte cingitur, in qua nec solus, qui nuntia deferat, reservatur. Cadunt hoc tempore plus quam tria Frisonum milia, salvo quasi ex toto Dei gratia comitis exercitu, in quo solum quatuor deficiunt, quorum duo nobiles, dominus videlicet de Arkel et Johannes de Dortoghe, absque vulnere suffocantur.

Comes itaque Johannes habita hac victoria versus Hollandiam revertitur et deinceps domini Wulfardi animus contra inimicos et etiam in ceteris ad placitum promovetur [2]). Primum vero sue intentionis studium scribitur, quo nobilis ille miles, apud Vronle pro comite multa sustinens, videlicet Johannes dominus de Renesse, a comite despicitur et quasi proscriptus Zelandie terminis relegatur. Wulfardus vero seviens et ad placitum multa disponens, incipit Hollandensium animo despici et invidie stimulis laniari. Interea cum quadam vice comes Johannes apud curiam suam, que Haga dicitur, quiesceret et Wulfardus de Vere, miles predictus, cum eo ibidem existeret, fit tumultus nobilium, fit concursus clamantium et dicentium: „Ecce traditor adest. Quanto tempore sustinebimus ipsum regnare super nos. Venite; occidamus eum et videamus [3]), quid prosint illi opera sua, quibus per ipsum hactenus infestamur" [4]).

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XLII recto.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „permovetur".

3) Dit is het laatste woord op fol. XLII verso. Aan den voet staan de eerste woorden der volgende pagina „quid prosint".

4) Bij Matthaeus „quibus principem hactenus infestavit". Ten onrechte.

Hec et hiis similia, licet saluti contraria, turba quedam nobilium sepe ruminat, quibus tandem dies ultionis prefigitur horaque, qua conventio fieret, assignatur. Cujusmodi negotium dum forte alicujus relatione Wulfardo percipitur, ipse summo diluculo de Haga cum comite fugiens, apud Sciedam navem ingreditur, qui mox de Mosa nobilibus, sibi non casu, sed deliberatione obviantibus, reportatur. Quorum quidam ipsum inmediate volebant occidere, quod alii propter comitis presentiam [1]) nolebant aliquatenus sustinere. Ducitur itaque Wulfardus, licet invitus, ad villam, que communi nomine Delf dicitur, ubi cum comite domum quandam lapideam ingreditur, jam bene [2]) evadere disputans et mortem, quam prius sibi adesse timuit, non formidans. Interea tumultus nimius concursusque maximus coram domo percipitur talique carmine vox multitudinis exaltatur: „Date nobis traditorem vel domum incendemus et omnia, que in ea sunt, pariter comburemus". Et sic qui intrinsecus erant, timore coacti, Wulfardum lorica exutum solaque diploide [3]) indutum, tamquam canem rabidum, januis ejiciunt. Qui astantibus suscipitur et quasi mille ictibus perforatur [4]) et, qui die pristina sedebat in throno, hodierno tempore absque ullius attractione, tamquam despectissimus, jacet luto [5]).

Dives Wulfardo studeat mentis tibi cardo,
Qui similis pardo prius hic jacet ordine tardo.
Cunctis prelatus Libani cedroque notatus
Hic inclinatus jacet, ut jubet ordo beatus;
Namque superborum labor et via mentis eorum,
Dum vult celorum rex, transit ut umbra minorum [6]).

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „potentiam".

2) Matthaeus heeft aan den kant als conjectuur „jam pene". Zoo reeds aan den kant in het handschrift.

3) Het handschrift heeft „duployde".

4) Hand B. schreef aan den kant „Anno Domini M°CC°XCVIII°". Ten onrechte. Wolferd van Borselen werd op 1 Augustus 1299 vermoord.

5) In het handschrift zijn voor „luto" een paar letters uitgekrabd, vermoedelijk „in", welk woordje Matthaeus opneemt.

6) Dit is het laatste woord op fol. XLIII recto.

Fuit hoc tempore quidam balivus Zuithollandie, nomine Aloudus, qui timore Dordracensium sibi, licet minus juste, adversantium, in castro quodam, quod dicitur Crayensteyn, recipitur. In quo cum suis, quasi ab incursu hostium securus, quibusdam temporibus hospitatur. Iste mortuo Wulfardo, suo videlicet protectore, a Dordracensium communitate verbis nephandis omniumque detractionum carminibus infestatur. Cujus ad presens mansio circumquaque cingitur; qui modico intervallo castro descendens, inimicorum venie presentatur, quibus cum suis navigio recipitur, Dordracum ducitur, quo in navis exitu cum duobus fratribus ceterisque famulis miserabiliter laceratur.

Interea mortuo Wulfardo a nobilibus Hollandie strennuus princeps virque sagacissimus cognato suo preficitur, Johannes scilicet Hanonie comes; nam et ipse de patris Florentii latere proximus reputatur. Post cujus adventum non longo tempore Johannes comes Hollandie febribus tangitur, lecto jungitur et sine aliqua sue carnis propagatione apud villam propriam, que Harlem dicitur, dissenterio moritur. Qui in claustro, dicto Reynsburgh, paratu debito sepelitur.

Anno MCCXCIX Johannes comes Hanonie, filius amite Florentii patris Johannis proximo defuncti, a nobilibus necnon a communitate in dominum et in Hollandie comitem suscipitur et in villis singulis juramenti tramite confirmatur.

Iste comes primo sue confirmationis tempore, sentiens sibi; quosdam in partibus Zeelandie rebelles, parato navigio, collecto Hollandie populo versus partes illas dirigitur et loco, qui dicitur Vere, ordinata multitudine sociatur. Quo in adventu comitis turba ipsi contraria a facie ejus subtrahitur et per dies aliquos suorum presentia propriis liminibus elongatur. Die autem quadam, dum a comitis [1]) exercitu ad placitum proceditur, mansio inimicorum destruitur et omne, quod eorum poterat cedere utilitati,

1) Dit is het laatste woord op fol. XLIII verso.

devastatur: ecce hora, qua mende ignoscitur crimenque despicitur, noctis videlicet crepusculo, repentinus horror horribilisque rumor [1]) de inimicorum adventu innotuit et Hollandie populus, que visu non potuit, tactu didicit; nam inimicorum presentia ictu percipitur, que obscuritate temporis visui denegatur. O nefanda obscuritas, o tenebre detestabiles! Nam per vos nobilis strennuitas strennuaque nobilitas subjicitur, que Summi adjutorio solis presentia salvaretur. Cadunt [2]) in presenti propter vindictam domini Wulfardi multi nobiles, ab ejus perditione immunes; pluribus etiam vero tramite sors dirigitur, quorum consiliis vel consanguineorum manibus prefatus miles mortis nexibus implicatur.

Interea Adulfus [3]) rex Alemannie ad quorundam subornationem [4]) et instantiam versus Hollandiam proponit tendere et Johannem, pro presenti comitem, infestare. Cujusmodi [5]) casus dum Hollandie domino percipitur, ipse convocatis nobilibus causam studet discutere [6]) et eorum consilio in occursum regis maturare, quorum propositum fatur per singula rerum dictamine confirmatum. Unde cum rex Novimagio affuit et adventum comitis tali ordine percipit, ipse quasi immobilis illico manens ultra de minimo non movetur. Cui comes quasi de proximo turba nobilissima sociatur. Fiunt itaque inter prefatos quandoque per biduum vel per triduum quedam pacis intervalla, quibus ex utraque parte sollempnes nuntii conveniunt, sibi mutuo colloquentes. Qui cum tali modo diebus variis se percunctassent et regales exercitum comitis invadere defecissent, rex brevi consilio, unde venerat [7]), revertitur [8]) et comes cum suis Hollandie terminis sociatur.

---

1) Bij Matthaeus „tumor" en als conjectuur de goede lezing.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „cedunt" in plaats van „cadunt" en in den volgenden regel „proditione" in plaats van „perditione".

8) Zie de Inleiding.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „subordinationem".

5) „modi" is door de oorspronkelijke hand aan den kant bijgeschreven.

6) Het handschrift heeft „discuttere". Zoo ook elders.

7) Matthaeus heeft ten onrechte „venit".

8) Dit is het laatste woord op fol. XLIIII recto.

Rex iste cognatum quendam, sororis sue filium, habuit, qui per ipsum injuriatus, sibi satisfieri multis temporibus cum instantia postulavit. Cum autem quadam vice flumen quoddam navigio pariter transirent [1]), famulus, ut sepius, sua requirens, avunculum [2]) extracto gladio suffocavit.

Hujus insuper hora, sicut et per dominum Wulfardum supra, miles honestissimus, apud Vronle probitatis sue meritis reputatus necnon ibidem quam plurimum vulneratus, videlicet Johannes de Renesse, inimicorum traditione atque invidentium consilio et detractione per Johannem, utnunc comitem, a patria sua proscribitur. Qui ad Flandriam tendens, ibidem per comitem sustentatur.

Anno MCCC primo [3]) erat apud Trajectum quidam episcopus, Willelmus nomine, cui cum quibusdam civitatis sue burgensibus via dissimilis teritur et in tantum, quod episcopus a quodam burgense, qui dicitur Jacobus de Lichtenbergh, captivatur. Quod cum ab aliis villanis egre recipitur, episcopus a captivitate solvitur necnon a sede propria, tamquam barbarus, relegatur. Qui mox ad sibi fideles ultra flumen, quod dicitur Ysel, morantes transfertur, quibus benigne suscipitur, negotium discutitur, quo mora seposita ad ipsius voluntatem regalis exercitus preparatur. Quod dum minus fideli [4]) populo Trajectensium percipitur, versus Hollandiam pro suffragio tenditur, quo ad instantiam quorundam nobilium, cursum [5]) proprium sequentium, in comitis absentia, sed de ipsius licentia, exercitus procuratur [6]). Quadam insuper die, cum rumor adventus episcopi suique exercitus intonuit [7])

---

1) In plaats van „pariter transirent" heeft Matthaeus ten onrechte „pertransirent".

2) Bij Matthaeus is „avunculum" uitgevallen.

3) „primo" is door eene oude hand bijgevoegd. Matthaeus nam het niet op.

4) Bij Matthaeus „fideliter".

5) Het handschrift heeft „currum", welk woord Matthaeus behoudt; de verandering in „cursum" is door een jonge hand aangegeven

6) Matthaeus heeft ten onrechte „praeparatur".

7) Het handschrift heeft duidelijk „intonuit", Matthaeus „innotuit".

et hoc Trajectensium relatione turbe Hollandensium innotuit, armis induitur, mora [1]) despicitur, donec loco, qui dicitur Hoghewort, populus Hollandie presentatur. Cum [2]) itaque nobilissimo presule, veniente necnon villam sedis proprie expugnare proponente, Hollandie populus conspicitur, cassis ligatur, frenum laxatur et more pii patris pro tenore sancte matris [3]) contra iniquos filios belli certamine provocatur. Sic flos iste cleri, stans pro forma veri, videns portas civitatis, ad quam mens dirigitur, clausas nec quosdam ejus incolas [4]) pugne preparatos, contra Hollandie populum, licet invitus, vertitur, qui quasi ante omnes adversariis bellorum [5]) impetu sociatur.

Erras, presul nobilis, nimis festinando,
Maneas immobilis tuis propinando
Vultum et fit [6]) debilis te vexans hoc quando [7]).

Sed frustra; nam iste Willelmus, presul pulcherrimus, clericorum optimus necnon de meliori gremio Brabantie genitus, summa voluntate [8]), equi levitate inimicos semel transvolans [9]), sanus revertitur; quod dum secundo facere nititur, equo dejicitur et heu! tamquam catulus nephandorum manibus suffocatur anno, ut supra, in die beati Martini estivalis [10]).

O pastor egregie, nobilis Martine,
Dic qua [11]) dormis hodie, cum minus divine

---

1) Matthaeus verandert „mora” in „mors”.
2) Dit is het laatste woord op fol. XLIV verso.
3) In het handschrift is het woord „ecclesie” achter „matris” doorgehaald. Matthaeus behield het.
4) In het handschrift „incolis”.
5) Bij Matthaeus ten onrechte „bellum”.
6) Matthaeus heeft ten onrechte „sit”.
7) De lezing is niet twijfelachtig. Toch heeft Matthaeus „sic querelis” in plaats van „hoc quando”.
8) Aan den kant staat als conjectuur „velocitate”.
9) Het handschrift heeft „transvolens”.
10) 4 Juli 1301.
11) Matthaeus verandert „qua” in „cur” en in den volgenden regel „perfidie” in „perfidae”.

Gentes et perfidie columpnam cortine
Destruunt ecclesie? Quondam alienis
Fons dictaris gratie, nunc tuis egenis
Spes negatur venie mortis cantilenis.
Quis nunc jure psallitur cetu clericorum?
Nam flos spirans tollitur pratis honestorum,
Dum Willelmus pellitur hinc ad celi chorum.

Willelmo Trajectensi presule declinato, Guido Hanonie, frater Johannis nunc comitis Hollandie, in episcopum eligitur et omnium [1]) gaudio apud sancti Martini ecclesiam honoris cathedra sublimatur.

Hujus comitis tempore erat quidam Francorum rex, nomine Philippus, cupiditatis et avaritie [2]) febribus maculatus. Nam ultra humanum modum divitiis affluens duorumque regnorum, scilicet Francie et Naverre, proventus possidens, suis stipendiis minime contentus, ampliori ingluvie avarorum ad exiguum [3]), suorum comparatione, Flandrie inhiat comitatum. Unde captis quasi traditione Flandrie principibus missisque in Flandriam militibus totam ibidem terram sine alicujus contradictione ad sui imperii dirigit principatum.

Sed quoniam [4]), ut datur [5]) scolasticis, ignoratis principiis necesse est artem similiter ignorari [6]), ad majorem audientium instructionem presentis guerre introitum causamque causarum duxi breviter explicare. Noveritis itaque, sicut supra tractatu Florentii comitis tangitur, quod rex Francie utnunc regi Anglie plurimum adversatur. Quapropter, dum Guido comes Flandrie filiam suam, virginem videlicet pulcherrimam, nobilissimo [7]) principi, filio regis

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „omni."

2) Dit is het laatste woord op fol. XLV recto.

3) Bij Matthaeus zijn de woorden „ad exiguum" uitgevallen.

4) Matthaeus heeft „quum". De afkorting laat zoowel de eene als de andere oplossing toe.

5) De lezing is niet twijfelachtig. Matthaeus vermeldt als conjectuur „dicitur".

6) Het handschrift heeft „ignorare".

7) Het handschrift heeft „nobilissimi".

scilicet [1]) Anglie, desponsaverat, quod regi Francie maxime displicuit, idem comes cum eadem filia ab eodem rege Francie securo conductu Parisius venire dirigitur. Quibus cum fiducia ad prefatum locum venientibus pater cum filia captivatur. Cujus puelle, ut aliquibus dicebatur, per eundem regem violenta defloratio bino partu proditur. Que tandem adhuc in captivitate nequissimi veneni poculo suffocatur. Pater vero debilis, vinculis detentus, domino [2]) Roberto filio suo [3]) consensu principatus singula litteris [4]) adjiciens, apud Compendium moritur, cujus corpus Flandrie allatum honore debito sepelitur.

Interea dominus Robertus Flandrie comes, adhuc vivente patre [5]), a Philippo rege Francie vocatus, ad ipsum venire rennuit [6]). Unde idem [7]) rex magnum [8]) exercitum nobili Flandrie sociavit. Quo infectis suo munere quibusdam traditoribus primo [9]) bello preficitur et per consequens tota quasi suis [10]) Flandria conculcatur. Tandem [11]) Robertus comes in Gandavo obsessus domino Karolo, fratri regis, se et oppidum conditionaliter reddidit. Qui ductus Parisius ammota omni conditione a rege cum patre captus permansit usque ad finem guerre, videlicet usque ad ante Insulam pacis compositionem anno M°CCC°IIII°.

---

1) „scilicet" is hier ingevoegd, of liever het teeken voor dit woord. Matthaeus laat het weg.

2) De woorden „vinculis detentus domino" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

3) Een jongere hand voegt hier „regis" in, welk woord echter weder is doorgehaald. Matthaeus nam het op.

4) Het woord „litteris" is bij Matthaeus uitgevallen.

5) De woorden „adhuc vivente patre" zijn door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.

6) Hier en elders heeft het handschrift „rennuit", wat Matthaeus in „renuit" verandert.

7) „idem" is bij Matthaeus uitgevallen.

8) Dit is het laatste woord op fol. XLV verso.

9) Matthaeus heeft ten onrechte „pio".

10) Dit woord is boven den regel bijgeschreven door de oorspronkelijke hand.

11) Deze en de volgende volzin zijn door de oorspronkelijke hand aan den kant bijgeschreven.

Interea dum populus ultra consuetum modum per regales ducitur talliisque et exactionibus affligitur nec comitis vel alicujus filiorum suorum ducatu fungitur, ipse sibi non sufficit et quoque [1]) consilium deficit, quid agi debeat, ignoratur. Perceperat enim communitas Brugensium propositum et intentionem Francorum, timens se adhuc majoribus deprimi, videlicet in duobus casibus. Quorum primus dicitur quod, cum alicujus filia nuptui traditur, quantum ipsi pro dote tribuitur, tantum regis nuntio preparetur. Secundus casus: quod, dum satum colligitur, secunda pars ad regis beneplacitum deportaretur.

Post hec [2]) textor quidam, Petrus nomine, quamvis parvus omine, tamen virtute consilii plurimum reputatus, sibi similibus loquitur: „Fides asscribitur, quod levius esset semel mori quam continuis flagellationibus infestari". Hec vox gente quasi furibunda percipitur, armis induitur et regalis universitas ipsorum terminis elongatur. Rex itaque Francorum discutiens totam Flandrie terram — villa, que dicitur Brugis, excepta — suo parere nutui, studet inquirere, qua via possent ejusdem incole subjugari. Et quia fides vivendo subtrahitur, ipsorum destructio preparatur. Nam intervallo temporis hujusmodi tumultu sedato et quasi a Francorum memoria declinato, facta quadam treugarum similitudine ad prefatam villam mittuntur Francigene hac, ut fatur, intentione, ut omnem illius communitatem gladio consumerent et mortis gremio sociarent. Cujus intentionis pernicies quodam Francorum cuidam hospite secreto detegitur, per quam [3]) vicinis et sic deinceps quasi cunctis communiter enodatur. Hujus proditionis [4]) materia multa oritur miseria. Nam priusquam Francorum ordinatione statuta aderant tempora, ecce

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „quia".

2) In het handschrift volgde op „hec" het woord „quidem"; doch door punten is aangewezen, dat dit moet wegvallen.

3) Het handschrift en Matthaeus hebben „quem". Dit is het laatste woord op fol. XLVI recto.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „praedictionis".

inordinata apparuit hora resque acta consilio illuditur, fortune vero tumultus fini minus proposito sociatur, quia quod Francigenis contra alios active proponitur, hoc ipsi ab aliis passive verso ordine consecuntur. Omnis namque turba, que utnunc Brugis advenerat, incolis sternitur [1]) paucis exceptis, quorum vita fuga mirabili observatur. Nec mora, hujus tumultus talisque maledictio regi Francie, videlicet Philippo, panditur, a quo in vindictam gloriosus exercitus ordinatur.

Anno MCCCII sancti Benedicti die [2]) nobilis comes de Artois, hoc tempore Francorum principalis, innumerabili multitudine Flandriam ingreditur [3]) et pulcherrimo exercitu ville, que Curtrike dicitur [4]), sociatur. Et nota quod, sicut columba pullos fovente granum, quod prevalet, eligitur, sic utique [5]) prefato de Artois comite in toto Francie regno nobilitas preponderans inspicitur, que tali loco, videlicet in Curtraco, die predicta universaliter inclinatur. Et quibus vel qualiter brevi carmine transcurratur [6]).

Noveritis itaque quod, cum humilis Flandrie populus tantam gentem et vere contra Sarracenos sufficientem propter ejus maledictionem percipit propinquare, Guido, Guidonis comitis filius, et Willelmus de Juliaco, prepositus Trajectensis [7]) superioris, qui [8]) majorum loco Flamingis tunc soli aderant, tertium, videlicet Johannem de Renesse dominum, statuunt fiducialiter advocare. Quo, licet alie-

---

1) Bedoeld zijn „les matines de Bruges" van Vrijdag 18 Mei 1302.

2) Bedoeld is „Benedicti translatio", d. i. 11 Juli.

3) Matthaeus liet de woorden „Flandriam ingreditur" uitvallen.

4) Bij Matthaeus „dicitur Cortrike".

5) Er stond oorspronkelijk „igitur", welk woord door „utique" vervangen is.

6) Matthaeus heeft ten onrechte „transcurram".

7) Bij Matthaeus „Trajecti" in afwijking van het handschrift.

8) In het handschrift volgden hier de woorden: „Willelmus ob vindictam fratris sui in principio istius guerre in Flandria apud Vurnis per comitem de Artois in primo conflictu interfecti". Deze woorden zijn doorgehaald. Toch nam Matthaeus ze op.

nigena, veniente [1]) incolasque verbis et signis confortante gens predicta [2]) instruitur et ad cuncta possibilia roboratur. Nam idem miles [3]) more Jude per singulas turmas transiens et ore jocundo populum inspiciens, astantes studet talibus et similibus roborare: „O fortissimi et divites, patriam et filios defendentes! Non turbetur cor vestrum neque formidet; nam vos animas vestras pro justitia ponitis et Deus justus suam pro vobis semel positam adhuc minus subtrahit, si ejus pietati et misericordie spem et fiduciam tribuatis. Ecce, vos humiliter proponitis vestrum defendere et ipsi in superbia et abusione alienum tollere. Unde qui superbis resistit, ipsis deficiet, et qui humilibus dat gratiam, ipse vos consolatione et victoria decorabit". Quo dicto per eundem exercitus disponitur, cuilibet cohorti ductor tribuitur; ipse vero loco magis laborioso, primo videlicet cornu, sociatur.

Turba preterea Flandrensis horrorem expectans venientium, loca magis commoda studet discernere et fossam quandam antiquam suo lateri sociare. Unde regis exercitus, qui utinam esset previus [4]) eques, humilibus jungitur, quorum nullus equum ascendens tali superbia venientibus recto tramite presentatur. Venientes itaque inflata mente Francigene, prout relatione percipitur, dixerunt „se nolle Flandrie populum presenti certamine esse vinctum marique injectum. Tam bonus in fugando tamque gratiosus in agitando hanc rusticorum aciem ludus Francorum nobilibus ostendetur". Que vox magne superbie, audita Rege [5]) glorie, venientes dejecit et per fossam, superius tactam, mirabiliter inclinavit. Nam quam cito Francorum turba, Flamingorum dampnatione armata,

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XLVI verso.

2) Matthaeus heeft „perdita" in plaats van de goede lezing „predicta". In het handschrift volgden de woorden: „in turmas transiens", welke woorden door Matthaeus zijn overgenomen, ofschoon zij terecht zijn doorgehaald. De woorden „turmas transiens" werden hier zeker bij vergissing opgenomen. Zij keeren toch in de volgende regels terug.

3) Bij Matthaeus is „miles" uitgevallen.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „primus".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „Regi".

inimicos putat cedere ipsosque dejicere, ecce nobilitas venientium, priusquam vox dicentium pleno sermone [1]) discuteret, fosse prefate sociata cecidit alterque alterum oppressit. Nam primo per inequalia cadente sequenti offendiculum ponitur, ut nec quis currentium ipsisve sedentium [2]) reservetur. Cadit servus cum domino equus nobilissimo nec quisquam istorum ictum hosti dantium vel ipso [3]) sustinentium deportatur. Et heu! similis materia tantaque miseria a Rolandi tempore in nobilibus [4]) ignoratur. Turba enim magnatorum militumque cognitorum per nos nescit instrui, que ad presens salvis per cuncta Flandrensibus inclinatur. Tempus non sufficiet pennaque deficiet, quibus quantum ad personas tenor presentium denudetur. Cadunt tamen nostri memoria dominus Godefridus, frater ducis Brabantie, et dominus Johannes, filius utnunc comitis Hollandie, propter quem precipue nostri tenor carminis prolongatur.

O rex nature, quo perverse geniture
Rex inclinatur, qui primus in orbe vocatur.
Vincitur ignotis prius omni laude remotis.
Quid justo rarus per tempora gessit avarus,
Hoc summa mente monstrat vindicta cliente.
Pro domini menda patitur famulus sibi flenda.
Dic: que spes tali, quo gens turba generali
Invidia mentis manibus datur omnipotentis?
Aspicis extinctum, qui mox hostem fore vinctum
Sprevit; in humanis sic ludunt congrua sanis.
Presens conflictus fit, dum colitur Benedictus [5]).

Anno MCCCIII Philippus rex Francie, volens supra-

---

1) De eerste drie letters van dit woord staan aan het slot van fol. XLVII recto. Matthaeus heeft daarna „discuteretur" in plaats van „discuteret".

2) Matthaeus wil hier lezen „ipsosve sequentium". Vermoedelijk zijn evenwel de loopende paarden en de daarop zittende ruiters bedoeld.

3) Matthaeus heeft ten onrechte „ipsum".

4) De woorden „in nobilibus" zijn door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.

5) 11 Juli.

dicta scandala vindicare, ad villam, que Vitri dicitur, cum maximo exercitu venit, cui Flandrenses ibidem obviam venerunt. Sed nichil dignum memorie ibi faciens, Flandriam reliquit et ad civitatem Attrebatensem ivit.

Eodem [1]) anno, M° videlicet CCCIII°, Florentius regalis abbas Egmondensis moritur. Post quem dominus Wernerus, natione Trajectensis, eligitur, per cujus confirmationem, a Guidone episcopo [2]) pretio factam, dictum cenobium multis temporibus aggravatur.

Et nota, quod tempore Philippi, regis videlicet supradicti, miles quidam clam et furtive apud Franciam occiditur, cujus mors vel traditio [3]) cuidam summi nominis nec non precipui generis imputatur. Sed quum divitis negotium, licet injustissimum, in cunctis erigitur, pauperis autem materia, quamvis etiam [4]) verissima, per omnia declinatur, dictus traditor longo tempore sua iniquitate pretenditur [5]) nec ab aliquo occisi amico vel consanguineo provocatur. Ipsi enim [6]) traditore minores et ipsius comparatione quasi humiles nec emendam audent ab eo petere nec sibi vindicte genus aliquod importare. Cum hec itaque diutius tacerentur et quasi neglecta ab omnibus haberentur, monacus quidam novitius, occisi militis germanus, abbate suo ad professionem petitur ipsique porrectis, quibus intraverat, vestibus vel manendi vel recedendi optio [7]) presentatur. Qui brevi deliberatione respondit, quod vellet recedere et militarem habitum induere necnon torneamentis hastiludia more nobilium exercere. Ad cujus vocem non solum abbas prudentissimus, verum etiam totus ibidem conventus confunditur necnon, que sibi recedendi causa fuerit, sciscitatur. Qui ipsis fratris sui mortem et

---

1) Dit bericht over den dood van abt Floris Utenhage en de verkiezing van Werner Uterwaarde is, naar het schijnt, door de oorspronkelijke hand aan den kant van fol. XLVII verso geschreven. Volgens andere berichten stierf abt Floris niet in 1303, maar 24 Februari 1304.

2) De woorden „a Guidone episcopo" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

3) Dit is het laatste woord op fol. XLVII verso.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „tamen".

5) Matthaeus heeft in afwijking van het handschrift: „protenditur".

6) Bij Matthaeus ten onrechte „vero" in plaats van „enim".

7) Matthaeus heeft verkeerdelijk: „opinio".

nullam illius vindictam cepit exprimere et ob hoc se velle claustrum deserere et militis officium usurpare. Qui cum variis per abbatem objectionibus multisque fratrum deprecationibus ab intentione non flectitur, sed idem voluntatis propositum continuatur [1]), facta precum conclusione, ut saltem consecuto Christi gratia proposito ad monasterium redeat, singuli deprecantur [2]). Qui sapientis consilio disputans et sub deliberationis dubio respondens, laicis induitur, equo preficitur, in quo mora postposita regi Francie presentatur, cui adventus sui causam breviter studet exprimere et militis ordinem postulare. Ipse itaque post regalis palme colaphum [3]) gladio precingitur, miles efficitur et regis dono, equo scilicet pulcherrimo, velut enceniis [4]) honoratur. Quo facto traditori nuntius dirigitur, per quem sibi, ut ad regis curiam veniat, imperatur. Qui mox ut comparuit, a neoptholomo impetitur et cyroteca exibita ad duelli certamina provocatur. Qui dictum juvenem verbis nititur despicere et variis cachinnationibus irridere, dicens inter cetera: „Decet magis [5]) ineptum et insulsum monacum a priore disciplinam suscipere quam contra valentes et nobiles dimicare.” Qui audacter et rethorice respondendo ait „se ipso traditore non multum sanguine dissimilem et etiam ordine militarem.” Istis itaque pro et contra dictis et similibus altercationibus necnon variis invicem objectionibus per tempora altercantibus et precipue traditoris amicis, ut ipse evaderet, intonantibus, justo finalique regis edicto precipitur, ut ad duellum ipsorum quilibet loco et tempore preparetur. Hora igitur certaminis veniente et claustrali milite ad pugnam necessariis comparente traditor, reorum more sibi conscius et non modicum disturbatus, omnes quoque cum illo ipsius amicitia mittens ad regem, diligenter obsecrat

---

1) „continuetur” in het handschrift. Matthaeus heeft: „continuat”.

2) Het handschrift heeft „deprecatur”.

3) De eerste twee letters van dit woord staan aan het slot van fol. XLVIII recto.

4) Het handschrift heeft „euceniis”, wat reeds Matthaeus in „enceniis” verandert.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „magistrum”.

et tam propria quam suorum instantia humiliter postulat, ut rex casum certaminis sibi ex utraque parte velit assumere et ad placitum ordinare. Ipse enim [1]) quicquid regis mandato ibidem ordinatum fuerit, fideliter adimplebit. Rex itaque multorum exhortationibus provocatus et nobilium precibus informatus [2]), dictum juvenem, claustralem videlicet militem, jubet assistere, querens ab eo, si causa proposita velit compromittere et per ipsius ordinationem emendam pulcherrimam acceptare. Qui regis petitionem subtiliter studet flectere et illam breviter per omnia denegare, affirmans inter cetera vel manu propria de fratre vindictam consequi vel eadem manu, qua et frater moritur, trucidari. In cujus breviloquio idem a rege divertens et duelli planiciem equi levitate pervolans, a cunctis quasi benedicendo aspicitur et summopere abbate suo et fratribus, quorum [3]) plures aderant, Christi pro eo pietas invocatur. Rex insuper se cernens prefatis deficere et juvenem a proposito non descendere, abbatem suum, qui forte astabat, studet inducere et ipsum, ut sibi in hoc casu subveniat, informare. Qui regis mandato ad juvenem dirigitur, compromittendi casus proponitur, qui, ut prius, adhuc simpliciter refutatur. Abbas vero cum ipsum nec propriis nec regis precibus flecteret nec ad compromittendum induceret, ipse sibi obedientiam nititur proponere et per illam, ut in regem [4]) et in ipsum compromittat, precipiendo mandare. Qui cum se nec laicis vestibus nec aliis evasionibus defenderet et abbas semper suis precibus obedientiam instillaret [5]), ipse attractis suspiriis obedienter et humiliter se inclinans et cum abbate ad regis presentiam incedens, dictorum ordinationibus, regis videlicet et abbatis, dictum casum per omnia presentavit. Qui more sapientum procedentes, capita pro conciliis adunantes, brevi statuunt

---

1) Hier voegt Matthaeus ten onrechte „fideliter" in.

2) Dit is het laatste woord op fol. XLVIII verso. Drie regels bleven onbeschreven.

3) Bij Matthaeus wel door een drukfout „quarum".

4) Dit is het laatste woord op fol. XLIX recto, waarop veel minder woorden staan dan op andere bladzijden.

5) De lezing is niet twijfelachtig. Matthaeus heeft: „insinuaret".

deliberatione: se manu centesima nobilium purgare et ad hec benedicto juveni pro sui rancoris satisfactione bis septem librarum milia [1]) presentare. Qui mininam tota summa pictam [2]) non obtinuit, ast unam illius partem suis monachis, aliam sibi amicis indigentibus erogavit. Cui rex visa probitate, ut secum maneret, mille libras singulis annis exhibuit, quod tamen dictus claustralis miles facere rennuit; sed prudenter incedens et regi grates exhibens necnon habitum, non vanitate, sed pietate dimissum recipiens, ad claustrum revertitur, quod per ipsius probitatem toto multipliciter Benedicti ordine commendatur.

Quem precor ornari tellure poloque beari [3]).

Anno domini MCCCIIII idem Philippus rex Francie ad locum, qui Mons in Pevel [4]) dicitur, in propria persona venit, ubi bellum quasi durissimum suis hostibus, scilicet Flamingis [5]), habuit. In quo, licet campum belli et victoriam optinuit, prius tamen campum relinquens, retrotrahendo quasi fugere perhibetur. Flandrenses vero ad locum, ubi tentoria sua dimiserant, venientes omniaque [6]) ablata invenientes [7]), per diem et noctem ad loca propria festinaverunt [8]). Rex vero hos rumores mane audiens, pro mirabili habuit et ad locum, ubi Flandrenses jacuerant, veniens tentoria sua fixit et altera die exercitum suum ad

---

1) Matthaeus verplaatst de woorden „bis septem librarum milia" en doet ze voorafgaan aan „pro sui", etc.

2) Een zeer kleine munt.

3) Hierachter zijn twee regels opengelaten.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „Penel". Zoo ook later.

5) Dit is het laatste woord op fol. XLIX verso. Het staat echter niet aan het eind, maar in het midden van een regel, terwijl daarna nog een regel onbeschreven bleef. Aan den voet der bladzijde staat met jongere hand „habuit", het eerste woord der volgende bladzijde.

6) „que" is later bijgeschreven.

7) Hier volgde in het handschrift het woord „quilibet", dat evenwel is doorgehaald.

8) In het handschrift zijn de letters „ve" doorgehaald.

villam Insule movit, in qua dominum Philippum de Flandria, comitis videlicet filium [1]), obsedit.

Flandrenses vero amissis suis tentoriis omnibus in loco predicto alia nova et currus coöpertos satis latos et talia necessaria preparant et ad locum, qui Market dicitur, juxta Insulam venientes, XII[a] die a die prelii immediate dicti, tentoria et currus fixerunt et cotidie regem sic impetentes et in tali periculo utrosque et Francos et Flandrenses ponentes, quod vel pugnare vel pacem conferre oportuit. Tandem intervenientibus et intercurrentibus multis magnis principibus pax facta et ordinata fuit X[a] die a die, qua Flandrenses venerant in loco predicto [2]). Qua pace proclamata Franci ad Franciam [3]), Flandri ad Flandriam, quilibet ad propria gavisi redierunt. Quo facto dominus comes Flandrie Robertus a prisione absolutus, patre et sorore diu mortuis, in Flandriam restituitur [4]) et guerra Flandrie cessat usque ad tempus Ludovici regis Francie.

Preterea eodem tempore, quo rex predictus apud Montem in Pevel venire disposuit [5]), Guydo, Guydonis comitis Flandrie filius, Johannis primi comitis Hollandie avunculus, ad possessionem terrarum Hollandie jure successionis [6]) hereditarie aspirans, collecto exercitu Zelandiam ingreditur, quo diviso diversis locis, Arnemuden videlicet et villa, que Vere dicitur, bellis eodem tempore provocatur. Sed in utroque gaudens victoria elato spiritu nititur procedere et, sola Zyriczee excepta, suis alis totam Zeelandiam subjugare. Procedens itaque prefatus Guido

---

1) De woorden „comitis videlicet filium" zijn aan den kant bijgevoegd.

2) Daar de strijd bij Mons-en-Puelle op 18 Augustus plaats greep, zijn volgens het verhaal van onzen schrijver de Vlamingen op 29 of 30 Augustus voor Rijssel gekomen en is de wapenstilstand op 7 of 9 September gesloten. Elders wordt 24 September vermeld.

3) Het handschrift heeft „ad Franci ad Franciam"; doch de eerste twee woorden zijn doorgehaald.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „restitutus".

5) Dit woord is door de oorspronkelijke hand aan den kant bijgeschreven.

6) Dit is het laatste woord op fol. L recto.

quorundam illius patrie consilio tantum, ut sibi videtur, proficit, quod in superbiam presumptuose erigitur, qua suorum verbis et scriptis comes Zeelandie nuncupatur.

Idem insuper Guido hiis stipendiis minime contentus, sufficienti custodia apud Zyriczee relicta, versus partes Hollandie magno exercitu dirigitur et loco, qui dicitur Widel, apud Ghervliet navigio sociatur. Cujus malorum multitudo Hollandensibus, in Sciedam et in Flardinga jacentibus, conspicitur nec, licet ibidem mora fuerit, alter ab altero provocatur. Nam Hollandie nobilibus ejusdem communitate [1]) dissidentibus species quedam treugarum Guidone construitur, quibus cum suis a terminis Hollandie segregatur.

Eodem tempore Willelmus, Johannis comitis senior filius, comitatu Hollandie recipitur et in dominum juramentis omnium confirmatur patre adhuc, licet infirmo, vivente. Hic nobilissimam atque venustissimam duxit uxorem, Johannam nominc, filiam videlicet Karoli [2]) magnifici principis, fratris regis Francie, qui supra Philippus appellatur [3]).

Comes iste super injuria, a Guydone in possessione Zeelandie sibi illata, non modicum mente afflictus, suos Hollandie principes duxit consulere et quid contra Guidonem faceret, ordinare. Quorum quidam, patri tamquam vetulo deficientes et secundum prudentem spem non esse ponendam in senibus cogitantes, ipsi tamquam juveni per futura [4]) probitatis actibus pullulanti [5]), singulis [6]) proponunt assistere et, quicquid ordinatum fuerit, secum fideliter adimplere. Unde communi habito consilio Guidonis

---

1) Matthaeus heeft „comitate".

2) Dit woord is door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.

3) Aan den kant is hierbij met een oude hand deze onjuiste aanteekening gevoegd: „et post predictum regem Philippum et ejus tres regios filios coronatur".

4) Er staat „perfutura" in het handschrift, welk woord door mij in twee woorden verdeeld is. Matthaeus las ten onrechte „profutura" en vermeldt als conjectuur „praefuturo".

5) Dit is het laatste woord op fol. L verso.

6) Matthaeus heeft ten onrechte „singuli".

processus universitati Hollandie innuitur, armis induitur et gloriosissimo exercitu ad unicam in tota Zeelandia comiti optentam, Zyriczee videlicet, properatur. Quo viribus Hollandie, quibus Guydo Trajectensis episcopus pulchro nobilium comitatu affuit, congregatis comes in vigilia Annuntiationis Domini [1]) quorundam consilio utitur et circa horam vesperarum ad insulam, que dicitur Duvelant, universo suorum cetu ducitur. In cujus aggere ordinatis ante et retro utilibus usque ad noctis crepusculum expectatur. Sic itaque cunctis attendentibus et ribaldis inimicorum habitacula comburentibus, ecce rumor murmuris murmurque rumoris de contrariorum adventu circumquaque percipitur; sed cujus vie semita veniant, ignoratur [2]). Cum ergo tenebris orientibus exercitus visu deficeret, silentium indicitur, auris apponitur, ut ita quodammodo inimicorum strepitus ostendatur. Interea singulis hesitantibus nec alicujus adventum percipientibus, fit subito sonus cedentium [3]) a tergo et plangentium planctuque clamantium [4]): „hostes, hostes" et sic fiunt primi novissimi et novissimi primi. Nam quibus cauda committitur, illis inimicus a tergo et furtive [5]) mirabiliter sociatur et in tantum, quod qui percutitur, a lateris socio percussus putaretur. Nec mora, totus exercitus mutato tramite a dorso vertitur et ad locum, quo hostis percipitur, faciei transitus inclinatur. Quo facto, sicut prius alii, sic modo et isti hostes retro percipiunt, qua illusione exercitus confunditur, in fugam vertitur et qui felici ordine ad navem propriam non dirigitur, aut inimicis sternitur vel [6]) amicorum navi pendens amputatis manibus suffocatur. Talis [7]) miseria talisque maledictio nunquam legitur Hollandie partibus affuisse. Cadunt enim nobiles,

---

1) 24 Maart 1304. Door Melis Stoke (uitg. Brill, II bl. 232) wordt Vrijdag, 20 Maart opgegeven.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „ignorantur".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „cadentium".

4) Matthaeus heeft ten onrechte „conclamantium".

5) „furtive" is bij Matthaeus uitgevallen.

6) Matthaeus heeft „aut" in plaats van „vel".

7) Dit is het laatste woord op fol. LI recto.

milites et burgenses nec est pagus unicus, qui hoc pessimo non tangitur vel hujus calore tristitie modicum infestatur. Cadit hoc tempore dominus Nicholaus Persyn et dominus Theodericus de Harlem milites cum multis similibus ceterisque nobilibus, quos tedium inhibet [1]) nominare [2]). Guydo Trajectensis episcopus utmodo capitur et Willelmus de Horne, major Trajectensis prepositus, cum multis nobilibus inclinatur. Inter quos solum duo uterini fratres, videlicet dominus Zuederus de Beverwarde et dominus Theodericus de Zulen milites nostro carmine recitantur.

Nox fructu rara presentia condit amara.
Nox, qua letatur fur vel quibus error amatur,
Destruit ingentes; quos sol velut omnipotentes
Armis ornavit, hos nox nudis sociavit.
Ergo die tendant sapientes, ne mala prendant.

Post hec Guido iste hanc victoriam, licet per alios habitam, nomini suo asscribens, mente plurimum extollitur et sufficienti exercitu pro custodia ville, que Zyriczee dicitur, annotato, ipse turba plurima versus Hollandiam dirigitur et prope Dordracum villule, que dicitur Alblaes, honorabili navigio sociatur, de quo loco omnis quasi Zuithollandie populus preter Dordracum alis Guidonis subditur. Et similiter per dominum Johannem de Renesse datis obsidibus tota Northhollandia subjugatur. Et brevi carmine: nisi miles quidam, Witto nomine, comitis Florentii naturalis filius, latenter de Zyriczee per mare fugiens ad terram Kenemarorum venisset, tota Hollandia jugum [3]) Guidonis in perpetuum suscepisset. Sed postquam miles iste apud Harlem comparuit, mens multorum prius arens refloruit et facto quodam impetu in villa, que dicitur

1) Bij Matthaeus „inhibuit".
2) In het Necrologium Egmundense (bij van Wijn, Huiszittend leeven II bl. 103) wordt op 24 of 26 Maart gezegd: „Hoc die contigit bellum in Duvclant, ubi multi nobiles occisi sunt, inter quos fuerunt Nicolaus Persyn, Theodericus Persyn, frater ejus, anno M°CCC°IIII°.
3) Het handschrift heeft duidelijk „jugum", Matthaeus „imperium".

Gouda, et in aliis, quibus circa aquas [1]) Flandrensium nuntii [2]) aderant, obsides rapiuntur cunctaque cum Flandrensibus federa laniantur.

Dominus Johannes de Renesse apud Trajectum quibusdam nobilibus recipitur [3]); sed Guydo Flandrie magna confusione Hollandiam deserens, ad suos apud Zyriczee existentes revertitur [4]), que villa per ipsum postmodum continuo labore angitnr, victus minuitur, quo resistendi defensionisque diffidentia quam plurimis generatur. Quod cum fidelis Hollandie populus [5]) percipit, ipsius maledictionis Duveland quasi immemor, armis induitur et pulcherrimo navium ordine aquis, Gouda dictis et Zyriczee proximis, sociatur.

Mittitur interea in suffragium comitis Hollandie per regem Francie [6]), apud Mons in Pevel tunc temporis contra Flandrenses existentem, in galeis aliisque magnis navibus quidam exercitus, cujus gentes bene armate, fortes et robuste ibi repertis non modica spei ac fiducie contulerunt.

Cum itaque turba Hollandensis a prefato loco multis diebus cotidie quasi modicum versus inimicos tenderet et per hoc exercitum Flandrensem, qui de proximo conspicitur, timore multum offenderet, brevi consilio magna navis straminibus impleta Flandrensibus accenditur, que contra inimicorum naves, ut comburantur, vi et arte dirigitur; at eadem Dei misericordia tractu aquarum flatuque ventorum ad auctores revertitur. Unde quo dolus instruitur, pene dolo proprio inflammatur. Nec mora, hinc et inde armis induitur, amicus amico navibus con-

1) Matthaeus schrijft „aquas" cursief en met een hoofdletter. Hij hield het voor een plaatsnaam, wel ten onrechte.

2) Dit is het laatste woord op fol. LI verso.

3) In het handschrift is „suscipitur" veranderd in „recipitur".

4) Het handschrift heeft „revertitur existentes" (zoo ook Matthaeus), doch door teekens is de omzetting aangewezen.

5) Het handschrift had oorspronkelijk „fideli Holl. populo percipitur"; doch „ur" is uitgewischt en ook aan de slot-„o" van „populo" is iets veranderd, terwijl aan „fideli" een „s" schijnt toegevoegd. Matthaeus heeft „fideliter".

6) „Francie" ontbreekt bij Matthaeus.

struitur et in festo beati Laurentii [1]) balistarum strepitus, lapidum jactus ceterorumque bellis de longe utilium parte qualibet officia commendantur. Sed mox cum navis tangitur nave huicque jungitur, sagittarum instrumenta abjiciuntur, gladiusque et alia ictibus utilia omni mora seposita amplectuntur [2]).

Hoc navali bello durissimo, turbe Hollandensi secundissimo [3]), tota nocte luditur, cujus conclusione Flandrensis exercitus trivio sociatur. Nam vel fuge traditur vel cum Guydone capitur aut, quod pessimum est, mortis anfractibus inclinatur. Sic iste Guydo per ammiralem, ducem videlicet exercitus regis Francie, re et nomine dejicitur nec ejus memoria, nisi sub Henrico cesare, amplius nostro carmine ventilatur. Capiuntur autem hoc bello comiti Hollandie contrarii quidam Zeelandie nobiles, quorum duo, videlicet dominus Henricus Buffel miles et Willelmus Longus famulus, inimicorum instantia decollantur; omnes quoque alii ex parte Zeelandrinorum [4]) capti vel rota [5]) vel gladio condempnantur.

Factum est autem hoc bellum eodem tempore, immo una et eadem septimana, qua et Flandrenses pugnaverunt in loco predicto Montis in Pevel contra regem et ibidem preter [6]) victoriam campum reliquerunt. Unde hiis infortuniis hic et ibi simul et semel habitis maximum est sine comparatione omnium, que in tota [7]) guerra Flandrie unquam acciderunt, quod pro recuperatione, sicut superius [8]) tactum est, contra regem ante villam Insulam tam cito, videlicet XII[a] die, tota Flandria venire presumpsit et sequenti X[a] die pacem plenam optinuit.

Willelmus itaque comes, gaudens victoria, versus Zee-

---

1) 10 Augustus 1304.

2) Dit is het laatste woord op fol. LII recto.

3) Het handschrift heeft: „scissimo" met een streep boven „ci". Ik meen, dat „secundissimo" bedoeld is. Matthaeus laat het woord weg.

4) Dit is de lezing van het handschrift. Bij Matthaeus „Zelandinorum".

5) Bij Matthaeus „rotae", in afwijking van het handschrift.

6) Matthaeus heeft ten onrechte „propter".

7) In het handschrift „toto".

8) Zoo heeft het handschrift. Bij Mattheus „supra".

landiam dirigitur, qui omnia ibidem subtracta recipiens, in dominum et in comitem quavis insula sublevatur.

Johannes vero de Renesse miles, de suis sinistra percipiens, a civitate Trajectensi, qua hactenus tamquam pro preda latuit, recedere nititur; recessu inimicus [1]) percipitur, unde ad transitum fluvii, qui Lecka dicitur, suis quasi impetu properatur. Et [2]) dictus Johannes ad litus veniens, quibusdam impetitur, navis appetitur, que nimis impleta contentis omnibus mediis fluctibus inclinatur. Et ecce, summa nobilitas, que mille hostibus in terris armata non compungitur, id est miles, quo solo Dei gratia tota Flandria apud Curtracum dudum salvatur, hic haustu parvi fluminis suffocatur.

Johannem de Renesse Christo socium precor esse.

Eodem tempore auditis victorie predicte rumoribus Johannes comes, pater Willelmi, in Hanonia gavisus de victoria filii exspiravit [3]).

Eodem anno capitulum Predicatoribus Colonie celebratur, quo quidam Nicholaus in magistrum ordinis eligitur, qui post Benedicti undecimi nomine [4]) papali infula decoratur, post quem Clemens V^us^ ordinatur.

Hujus comitis Willelmi tempore ad instantiam Philippi regis Francie consensu Clementis pape templariorum ordo confunditur et per futura tempora spe recuperationis carens, in tantum imis jungitur, ut vel incendio vel incarceratione perpetua a majore usque ad minimum degradetur.

---

1) Matthaeus heeft „recessus inimicis".

2) Dit is het laatste woord op fol. LII verso.

3) De woorden „de victoria filii expiravit" zijn door de oorspronkelijke hand bijgeschreven.

4) Matthaeus wil hier „mortem" invoegen. Hij schijnt dus aan te nemen, dat na den dood van Benedictus XI een Nicolaas en daarna Clemens V paus werd. Dit is echter eene vergissing. De magister Predicatorum, die paus werd, droeg als paus den naam van Benedictus XI. Hij werd 22 October 1303 gekozen en overleed 7 Juli 1304. Het bericht van onzen schrijver, dat hij eerst in 1304 „magister" der predikheeren werd, is dus zeker onjuist.

Anno MCCCVII dominus Henricus Lucenburgensis comes in Alemannie regem eligitur [1]). Hic itaque nobilis regno preficitur, Aquisgrani more consueto tollitur et mox multorum facta congregatione nobilium pro imperiali benedictione transitus preparatur. Procedens itaque nobilissimus rex apud Mediolanum recipitur et sic deinceps per totam Lombardiam — ubi et Guydo Flandrie, quondam fictus comes Zeelandie, moritur —, donec urbi potentissime ejus exercitus presentatur. Cujus porta vi suorum panditur, qua aperta rex piissimus in introitu bellis durissimis provocatur, quo frater ejusdem regis, miles decentissimus, Wolraven nomine, suffocatur. Rex vero Rome post bella receptus, quamvis [2]) fratris morte dolore pungatur, gaudens tamen victoria, a legatis domini pape in imperatorem et in totius orbis principem coronatur. Sed heu, proch dolor! fama veridica referente per totum regnum Theuthonicorum cujusdam, videlicet [3]).... sui, perceptione calicis sacramento clam toxicato [4]) potat et moritur. Propter quod tunc temporis fratres illius ordinis multa mala patiebantur in regno predicti [5]). Notandum tamen quod, licet talis maledictio a tali fratre verissime fuisset procurata — quod utinam non esset verum —, non deberent tamen hac de causa boni et innocentes fratres corripi, quum redemptor noster noluit Petro, Johanni vel aliis veris apostolis Jude maleficium imputari.

Et notandum quod, licet moderni gaudeant brevibus et prolixitas noverca dicatur favoris, tamen quia cronicis prolixorum cursus non despicitur, dummodo materia fructu dulcedinis augeatur, hinc est quod hoc sanctissimo prin-

---

1) Niet in 1307, maar 27 November 1308 werd Hendrik VII gekozen. Hij werd 6 Janari 1309 gekroond; 29 Juni 1312 werd hij keizer. Hij stierf 24 Augustus 1313.

2) Dit is het laatste woord op fol. LIII recto.

3) Hier zijn eenige, wellicht drie of vier woorden, uitgekrabd. Men mag onderstellen, dat daarin gezegd werd, dat de moordenaar tot de predikheeren behoorde en des keizers biechtvader was.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „toxicati”.

5) Matthaeus heeft „praedicto”.

cipe quedam propter addenda duxi repetere et sui carminis versiculum protelare.

Itaque dum [1]) rex piissimus primum apud Mediolanum parvo comitatu venisset ibique causa suffragii petitionem, communitati quasi contrariam, accepisset, tumultus in urbe percipitur, unde turba cesaris timoris aculeo provocatur. Super quo balivus cesaris consilio requisitus dictat cum psalmista „gentes, que bella volunt, dissipare" et populum jam nunc in tota urbe unanimem dividere, quo diviso cesar, cum suis unam partem eligens, possit ad libitum properare. Unde balivus quod ore predixerat, exempli studio confirmavit. Nam missis satellitibus quidam unius partis valentior perimitur, quo facto subjicientis et subjecti progenies dividitur et sic [2]) cesar sue partis adjutorio voluntati [3]) congruis sociatur. Qui licet de hoc loco ad urbem superius, Romam videlicet, breviter transmittitur, tamen procul dubio via media disturbatione plurima provocatur. Sed proch dolor! tantis laboribus tantisque [4]) periculis exaltatus et ad tantum honorem necnon totius orbis utilitatem formatus, invidia pungitur, multis affligitur ejusque interitus arte varia maturatur. Ad cujus declarationem et ejus [5]) commendationem quedam notabilia conscribentur.

Quodam [6]) itaque tempore cesar a sompno surgens et ad suos veniens, tristi vultu et humili ostenditur. Super quo comes de Savoy pre ceteris multum confunditur, qui cesarem aggrediens causamque tristitie requirens [7]), sic ore summi principis informatur: „Comes fidelissime! Mens mea quodam sompnio nimis affligitur, cujus exibitio

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „cum".

2) Dit woord is boven den regel bijgevoegd.

3) Van dit woord staan de eerste vijf letters aan het einde van fol. LIII verso.

4) Door Matthaeus is „que" weggelaten.

5) „ejus" is bij Matthaeus uitgevallen.

6) Het hiervolgend verhaal over een droom van Hendrik VII is door de oorspronkelijke hand met kleinere letter aan den kant van fol. LIIII recto bijgeschreven.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „inquirens"

quid innuere poterit, ignoratur. Visum est utique mihi [1]) juvenem quendam pro lotione manuum aquam mihi prebere, me quoque manus lavare necnon ipsas iterum ac iterum lotas magis viles et immundiores remanere. Istud autem quid signare poterit, nescio. Et hoc [2]) est causa doloris et tristitie, quos ostendo." Comes vero respondens cesarem doctrina prudentis sompnia non debere curare, mente memori quid dictum prebere voluerit, nititur diebus plurimis indagare. Interea dum quodam tempore cesar lecto surgeret manusque lavaret et comes predictus sompni memoria juvenem quendam aquam prebere inspiceret [3]), idem juvenis, licet invitus, sepedicto comite ad bibendum eadem aqua compellitur. Bibens custodie committitur et cesar, lotus per alium [4]), missarum sollempniis applicatur. Comes vero post missam rediit juvenemque requirit, qui subito recluso custodie ostio mortuus invenitur. Et sic cesar piissimus ejus sompnio hoc primo sibi miraculo omnipotentis misericordia mortis pernicie liberatur.

Sciendum itaque [5]) quod, cum pater venerabilis, Treverorum episcopus, hujus potentissimi frater carnalis ejusque [6]) custos precipuus, quadam vice cujusdam causa negotii a domino recederet et per tempus aliquod moram faceret, cesar a fratre requirit, cujus custodie ipsum committeret, donec ipse verso tramite remearet. Episcopus: „Reverende! Honor vester salutisque vestre studium omnipotenti committitur; mei quoque fidelis famuli custodia sociatur." Episcopo itaque procedente famulus iste cesaris potui preficitur et super omnes imperatoris camere sociatur. Quadam interea temporis hora cesar sompno se [7]) preparans discalciatus [8]) lecto jungitur, potum postulans, qui

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
2) Bij Matthaeus „haec".
3) Zoo heeft het handschrift. Bij Matthaeus „conspiceret".
4) Bij Mattheaus ten onrechte „alvum".
5) Matthaeus heeft „praeterea" in plaats van „itaque".
6) Bij Matthaeus „ejusdem".
7) Bij Matthaeus ontbreken „cesar" en „se".
8) Bij Matthaeus „discalceatus".

sibi eodem famulo presentatur; quo sumpto cesar mox percipit se infectum. Ipse itaque subito surgens et hostiarios advocans, capellam solus ingreditur, cujus hostium, ne quis secum veniat, obfirmatur. Orationi procumbens altari jungitur, ita postulans ut, si non sit mundo utilis, potus iste sibi maneat ultimus; si vero Deus velit sibi utilitatis causa parcere ejusque vitam protendere, dignetur ipsum potione pessima liberare. Quo dicto venenum via, qua venerat, recedebat. Cesar Deo gratias agens et ad lectum rediens, dicta nulli aperuit; sed quidam, ipso nesciente post altare latitans, ista omnia publicavit.

Nocte sequenti cesar [1]) prout nunc potum desiderat, qui per eundem ipsi presentatur; sed modo sibi precavens famulo, ut bibat et calicem examinet, studet precipere; qui multis et variis renititur, sed tamen spe evasionis cesaris potui sociatur, qui statim suscepto poculo ante pedes cesaris mortuorum ordine pertractatur.

Fuit etiam Alemannus quidam apud Florentiam ad proditionem [2]) cesaris informatus, qui ad ipsum veniens et amicitiam veram ostendens, cifum quendam pulcherrimum, auro et gemmis ornatum, domino presentavit. Quadam die cesar in mensa sedens, dictum cifum sibi presentari voluit et eodem sibi pocula [3]) sociari. Quod quidam comes, vir nobilis et cesari multum fidelis, prohibuit dicens dominum orbis non debere vase incognito cibum vel pocula sumere nec calicem, prius ab alio incognitum, ori suo sociare. Cesar vero pertinaciter instat volens utique dicto cifo bibere. Unde vino infuso facto crucis signo, dum cesar proponit cifum tollere, cifus in modum crucis quatuor partibus dividitur, quo venena cum vino fluere discernuntur. Quo miraculo Christus a suis benedicitur et cunctorum affectu ejus clementia roboratur.

Quodam interea tempore cesar devotissimus ad eucharistie sacramentum [4]) procedens, ut sepius, fratre quodam, ut

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LIIII recto.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „perditionem".
3) Bij Matthaeus ten onrechte „poculo".
4) Matthaeus heeft ten onrechte „eucharistiam sacram".

dicitur, veneno calici immixto inficitur, qui statim corde confunditur et membris [1]) omnibus aggravatur. Unde ambulando deficiens et domino Henrico de Flandria regnum curie committens, camera recipitur, lecto jungitur, quo turba nobilium pro ipso nimis dolentium foras procedere postulatur. Quibus exeuntibus solus frater Bernardus Cesari assciscitur, quem mitissimus intuens ore piissimo sic affatur: „Manus tue, Bernarde, infecerunt me et destruxerunt me totum in circuitu. Unde breviter moriens et omne facinus vobis [2]) indulgens, humiliter postulo, ut mihi discutere dignemini, quid in me vestre displicuit fraternitati et qua causa tam grande malum in me, vobis semper piissimum, mens ingratitudinis operatur". Traditor dimisso capite pre confusione male conscientie stabat corde anxius, vultu pallidus omnique membro trepidus, ad modum furis [3]) magna sarcina patibulo presentatus. Nec mirum, quia vix unum de mille videbis, quo vindicte tempora tali ordine prorogantur. Qui tandem ab alto ducens suspiria, hec vel similia creditur protulisse: „Pie domine, quo ad personam meam sola obedientia datur causa. Sed fratres nostri ordinis pro vestra destructione XL milia florenorum a quatuor maledictis principibus, rege videlicet Francie, Cycilie, Naverre et Tarentorum principe susceperunt. Sunt autem in vestro exercitu plus quam XX nostri ordinis, qui omnes mecum eodem stadio [4]) cucurrerunt; sed heu me miserum, cujus manus pessime ad bravium pervenerunt". Cesar: „O bone frater! que est hec obedientia? Christus dicit: Non occides. Modo per prelatum contrarium habes. Quis igitur [5]) horum est sequendus? Certe, si non erraveris [6]), Christus. Cum enim apostolus filios carnales in Domino parentibus obedire

---

1) Het handschrift heeft „menbris". Zoo ook elders.

2) Dit is het laatste woord op fol. LIIII verso.

3) Dit woord, aanvankelijk weggelaten, is door de oude hand boven den regel bijgeschreven.

4) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „omnes cum eodem studio".

5) Bij Matthaeus „ergo".

6) De lezing is zeker. Matthaeus heeft: „erramus".

jubeat, id est secundum fidem et justitiam, quanto magis filii spirituales suis prelatis tantum [1]) in Domino debeant obedire. Si vero prelatus, ex hominibus assumptus pro hominibus, in hiis, que sunt ad Deum, non constituitur, juste deseritur et ab ejus presentia tamquam a suspecti judicis sententia fugitur et majoris, id est Christi, auctoritas postulatur. Magis namque, ut dicit Petrus, oportet Deo quam hominibus obedire. Non debet ergo a vobis allegari obedientia, sed error et dementia, cupiditas quoque et avaritia. Quarum [2]) ordine si vitiorum aliquid fallente dyabolo in paupertatis mee fabricatione contractum fuerit, illud Christi misericordia in presenti taliter [3]) corrigatur, ut tam agentes quam consentientes in adventu regis justitie in die calamitatis et miserie a portis inferni [4]) nec non eternorum suppliciis eruantur". Traditor: „Pie domine, cor meum [5]) supra modum hac potione nefandissima doloribus aggravatur". Cesar: „Bone frater, dolor iste omnibus meis sero nimium presentatur". Traditor: „Reverende domine, si vestra nobilitas annueret, possem vos curare et sanitate pristina reformare". Cesar: „Domine Bernarde, si hoc potest fieri, ordinem postulo recitari". Traditor: „Submisso capite et suspenso pede [6]) venenum via, qua venerat, revertetur". Cesar: „Absit, bone frater; si alio modo non potest fieri curatio, nunquam fiat mentio. Nolo enim aliquo modo anime mee cibum suum subtrahere, sed illam destructo per vos corpore creatori humiliter presentare. Non enim decet violenti [7]) remedio assistere, quo artium auctoritas nescit proficere et logicorum sententia, in eodem negans contraria, plurimum cernitur deviare. Que secundum ipsos impossibile est convenire; nam posito

---

1) Dit woord is bij Matthaeus weggevallen.

2) Matthaeus heeft „quorum".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „aliter".

4) Het handschrift heeft „inferi".

5) Dit is het laatste woord op fol. LV recto.

6) De woorden „submisso capite et suspenso pede" zijn het eerste deel van het antwoord. Matthaeus begreep dit niet en gaf dien ten gevolge eene onjuiste interpunctie.

7) Bij Matthaeus „violento".

uno necesse est reliquum deperire. Quorum syllogismus [1]) ad presens videtur [2]) deficere; sunt namque in meo corpusculo duo maxime seposita, mors videlicet et vita, mors veneni et vita sacramenti. Sed [3]) singula singulis applicantur, carni scilicet mors veneni, spiritui vero vita sacramenti. Quare si cursus corporis extenditur, anima — quod absit — in periculo ponitur. Unde si vestra ordinatione, frater Bernarde, corpus per veneni subtractionem medetur et eodem tramite, sacramenti videlicet redditione, anima vita, que Deus est, secernitur et [4]) penitus suffocatur. Malo igitur mori et corpus vilissimum breviter, licet ad presens evaderet, moriturum vermibus, sibi similibus, committere, spiritum quoque nobilissimum, per secula duraturum, Christi misericordia Deo et angelis [5]) sociare". Ecce vera numina, fidei cacumina et humilitatis. Ecce patientie virtus et clementie. Quid datur beatis, quod in hoc piissimo, immo perfectissimo, non cernitur? Cui flamen Heli fiat socium. Henrici negotium sit benedictum. Amen.

Item Cesar: „O frater Bernarde [6]), licet per vos, sicut scriptum est, michi malum pro bono tribuatur [7]), nolo tamen vos hac occasione corripi aut michi familiaribus infestari. Unde quum mora vobis possit esse periculo, locus persone vestre securus eligatur et illi sine [8]) offensione vos faciam presentari, quia pro certo, si populus meus modo miserrimus [9]) actum vestrum perciperet, corpus vestrum nullo modo evaderet mortem, quo tamen meo spiritui fructus modicus proveniret." Cesar itaque

1) In het handschrift: „sillogismus".

2) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgevoegd.

3) De volzin: „Sed..... sacramenti" is aan den kant van de bladzijde bijgeschreven door de oorspronkelijke hand.

4) Matthaeus heeft „etiam".

5) Het handschrift heeft „anglis".

6) De lettergreep „nar" is in het handschrift twee malen geschreven. Door punten is aangegeven, dat drie letters moeten worden doorgehaald.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „tribuatis".

8) „Sine", twee malen in het handschrift geschreven, is eenmaal doorgehaald.

9) Dit is het laatste woord op fol. LV verso.

traditori suo, Florentiam elegenti, omnia indulgens, ejus quoque honore, qui pro ipso cruci affigitur, illata sibi humiliter sustinens, solempnes vocat nuntios, non nuntios, sed principes, quorum ducatu traditor versus Florentiam causa quasi negotiorum duceretur, qui parati, prout cesar jusserat, diriguntur [1]). Venientibus itaque nobilibus cum traditore ad portas prefate civitatis, traditor a complicibus suis intromittitur, sed ipsis principibus porta strictissime obfirmatur. Qui stupefacti, quid dicere vel quid agere ignorantes, verso tramite cursu festino ad cesarem redeunt, ipsi singula referentes. Quibus imperator tunc nichil celavit, sed ipsis et aliis omnia manifeste revelavit, scilicet qualiter a fratre Bernardo ultima missa, per ipsum celebrata, veneno inficitur et mortis poculo declinatur. Quo audito fit clamor maximus, fit planctus continuus [2]) nec cessant duces traditoris sibi ipsis maledicere, dum ipsum sic recolunt evasisse.

Cesar vero mortem sibi imminere sentiens, omnes sibi dilectos convocat, quibus astantibus et ipsum vultu lacrimabili intuentibus talia creditur protulisse: „Ecce, karissimi, dies illa judicii exigit a me tributum carnalis debiti; ego jam delibor et tempus mee resolutionis instat. Vocor utique a Domino, qui vos dignetur regere et ab hostium insidiis defensare. Mors, ut cernitis [3]), stans ad ostium, subito proponit irrumpere et nostre dulcissime societatis federa dissipare. Karissimi, ductor vester [4]) vobis subtrahitur; eligite ergo aliquem, quo mei hactenus filii, utnunc pupilli et orphani, dirigantur". Quibus eligere nolentibus, sed cum instantia aliquem per ipsum [5]) institui petentibus [6]), deliberatione habita dominus Henricus de Flandria ductor exercitus ordinatur. Quo facto cesar saluti sue congrua fidelissime disponens, intentissime

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „dirigunt".

2) Matthaeus heeft ten onrechte „maximus" in plaats van „continuus".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „cunctis" in plaats van „cernitis".

4) „vester" is bij Matthaeus uitgevallen.

5) In de plaats van „per ipsum" heeft Matthaeus ten onrechte „principem".

6) Bij Matthaeus, wel door een drukfout: „patentibus".

prohibet, ne sumptus superflui et inutiles ejus fiant [1]) exequiis. Sed ne forte, si mors ejus barbaris circumsedentibus perciperetur et tunc ipsorum animus in exercitus prejudicium mutaretur, rogat ut ipso mortuo corpus suum, tamquam vivum equorum ferculo suppositum, ad Pisanorum civitatem [2]) dirigatur ibique in majori ecclesia humilitatis [3]) ordine tumuletur. Post hec imperator Christianissimus suis valedicens et manus devotissime erigens, in Domino feliciter obdormivit. Cujus petitionis omnia per ordinem dantur fieri, nisi quod corpus nobilissimi in pretioso vase ponitur, in quo nobis propitii sanctitas signis et miraculis demonstratur.

Et nota huic maledicte cesaris pensioni, sicut et Domini nostri Jhesu Christi traditioni, quatuor posse inseri, scilicet institor, pretium, mercator et venditum, quibus salva reverentia Domini Judas et Bernardus, ambo videlicet traditores, possunt per singula comparari. Institor: ibi Pharisei et principes sacerdotum, hic heretici et gentium reges. Pretium [4]): ibi XXX argentei, hic M aurei; quo tamen secundum apparentiam traditores minus conveniunt, sed discusso negotio in hoc magis quam in aliis convenerunt, quia — Bernardo [5]) multis astantibus secumque contractum facientibus, dum pretium sanguinis dividitur — Bernardus, sicut Judas, vix XXX argenteis gratulatur. Mercator: ibi Judas pessimus, hic frater Bernardus. Ille Christi nequam discipulus, hic Henrici fictus amicus. Ille osculo Christum tradidit, iste post vere pacis osculum, scilicet [6]) eucharistie sacramentum, Cesarem suffocavit. Ille penitendo nummos reddidit, iste nequitiam confitendo

---

1) Bij Matthaeus: „fiant ejus".

2) Dit is het laatste woord op fol. LVI recto.

3) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgeschreven.

4) Dit eerst overgeslagen woord is aan den kant door de oorspronkelijke hand bijgeschreven.

5) Bij Matthaeus zijn hier tien woorden uitgevallen, nl. de woorden: „Bernardo ..... dividitur".

6) Matthaeus heeft „id est". Wel ten onrechte. Het handschrift heeft eene afkorting, zooals gewoonlijk, voor „scilicet".

dolere se ostendit [1]). Ille laqueo propriis manibus corpore suspenditur, iste cum omnibus sibi hoc maledicto adherentibus manibus dyaboli corpore et anima suspendatur. Venditum: ibi Christus, hic Henricus. Ille maximus, iste magnus. Ille rex eternus, iste rex modernus. Ille carne solum moritur, cui et iste, solum carne moriens, anima perhenniter conjungatur.

Orbem lugere decet, orantem miserere,
Dum pax cunctorum cadit atque pater [2]) miserorum.
Nobilis Henricus, fidei princeps et amicus,
Proponens cara, perverso gustat amara.
Cujus ductorem peto laudis perdere florem.

Et notandum [3]) quod, licet talis maledictio a tali fratre fuerit [4]) verissime [5]) procurata, non tamen debent hac de causa boni et innocentes fratres ejusdem ordinis corripi, quum redemptor noster noluit Petro, Johanni et aliis veris apostolis Jude maleficium imputari.

Anno M°CCC°VIII° dominus Wernerus abbas Egmondensis moritur [6]), cujus loco dominus Bertoldus de Oyen, vir nobilis, exaltatur.

Eodem tempore fit in tota Christianitate quasi [7]) quedam commotio et ad terre sancte peregrinationem [8]) quedam devotionis ostensio, quo turbe varie diversis partibus ordinantur; sed in milibus vix decem, sibi sufficientes et expensas propriis facientes, nunc videbis. Omnes enim erant quasi pauperes, de vico in vicum mendicantes et,

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „respondit”.

2) Dit aanvankelijk weggebleven woord is door de oorspronkelijke hand bijgeschreven boven den regel.

3) Bij Matthaeus „nota”.

4) Bij Matthaeus „fuerit fratre”.

5) Matthaeus laat „verissime” weg.

6) Hij stierf 5 Februari 1308.

7) Dit is het laatste woord op fol. LVI verso.

8) Dit woord is boven den regel bijgeschreven door de oorspronkelijke hand.

tamquam ad pugnam, armis et vexillis civitatibus, quibus [1]) subsidium petitur, properantes. Nec sufficerem scribere, quanto et quam diverso agmine ipsis tenditur, sed quot sunt urbes et villule, toto istis ordine versus Avionam facies dirigitur. Quorum paucissimis reditus ad patriam conceditur; nam victu inter barbaros deficiente nec aliquo ipsis propter Deum aliquid largiente, manus vi apponitur. Unde multis civitatibus ipsorum multitudo maxima sternitur et sic paganorum liminibus paucissimi sociantur. Sicut enim autumpnali tempore volucres orientali plaga [2]) propter frigora fugientes et propter calorem ad loca zephiri volitantes, medio itinere, antequam illo perveniunt, capiuntur, sic et isti inordinato tramite, stoliditate nimia procedentes, nec Deum, prout decuit, pre oculis habentes, antequam paganismum videant, deficiunt nec, quod querere ostenderant [3]), consequuntur.

Post mortem nobilissimi imperatoris principes Alemannie, quorum interest eligere [4]), loco conveniunt, sed diversos eligendo mentis ordine se disjungunt [5]). Quibusdam enim ipsorum, majori videlicet parte, Ludovicus, frater ducis Bawarie, suscipitur; solo vero Henrico Coloniensi episcopo dux Austrie postulatur, qui et per ipsum sibique adherentes [6]) apud villam, que dicitur Bonne, sicut de facto potuit, attollitur [7]). Ludovicus vero juris ordine Aquisgrani cunctis Alemannie [8]) principibus coronatur. Quorum dissentio dissentionisque altercatio adhuc minus concluditur nec dictorum aliquis versus sanctorum

---

1) Dit woord of eigenlijk „quis" is boven den regel bijgeschreven.

2) Matthaeus vermeldt een, ook aan den kant der bladzijde in het handschrift opgenomen conjectuur: „borealem plagam".

3) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „ostenderunt".

4) Door eene, naar ik meen, jongere hand zijn hier bijgevoegd de woorden „regem anno Domini M°CCC°XIIII°". Matthaeus nam alleen het woord „regem" op.

5) Matthaeus heeft ten onrechte „distinguunt".

6) Het handschrift heeft „adherentibus", welke lezing Matthaeus behoudt.

7) Het woord „attollitur" is bij Matthaeus uitgevallen.

8) Dit is het laatste woord op fol. LVII recto.

limina pro imperiali benedictione, quo ad presens, id est: conclusione nostri carminis, tendere declaratur.

Anno MCCCX in vigilia apostolorum Symonis et Jude [1]) obiit dominus Gerardus de Tetrode canonicus sancte Marie in Trajecto, qui divine pietatis intuitu aream suam in Harlem cum omnibus sue possessionis habitaculis domui sancti Johannis baptiste vel sancte Katerine in Trajecto optulerat et in manus ejusdem domus commendatoris libere resignavit. Et eodem anno, vivente adhuc predicto domino [2]) Gerardo, in vigilia beate Marie Magdalene [3]) fratres predicte domus primitus venerunt [4]) in Harlem in loco predicto.

Anno MCCCXII fratres, per Willelmum de Egmonda juxta Harlem in silvis constituti, ad domum sancti Johannis predictam in Harlem se et sua omnia transtulerunt.

Anno MCCCXIIII Philippus rex Francie quadam die venationi [5]) instans, equo cadens leditur, lesus lecto jungitur et post hoc brevi tempore mortis gremio sociatur [6]). Hic rex habuit tres filios, scilicet Ludovicum, Philippum et Karolum; post quem Ludovicus ejus major filius coronatur.

Anno MCCCXV Ludovicus rex Francie cum maximo [7]) exercitu in loco, qui Curtrike in Flandria dicitur, supra

---

1) 27 October. Dit bericht stemt niet geheel overeen met de aanteekening in het Necrologium Egmundense op 26 October (bij van Wijn, Huiszittend leeven II bl. 131) „Magister Gerardus de Tetrode, canonicus S. Marie Trajectensis, anno M°CCC°V°, qui legat V libras".

2) Bij Matthaeus is „domino" uitgevallen.

3) 21 Juli.

4) Bij Matthaeus „venerunt primitus".

5) Er stond aanvankelijk „venetioni", doch boven de tweede „e" is een „a" geplaatst.

6) Hij stierf 29 November 1314.

7) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

flumen Lilii [1]), satis prope oppidum ingreditur, in cujus adjutorium Willelmus comes Hanonie et Hollandie turba nobilissima versus orientem eidem patrie sociatur. Et sic nobilis Flandria, inter tot pericula totque insidias constituta [2]), quid poterit agere, nisi solum divine pietatis adjutorium cotidianis precibus invocare? [3]) Quod et experientia miraculose factum esse ostenditur. Nam rex prefatus pluviarum habundantia recedere compellitur, sicut et quondam Hanibal, Romam obsidens, confusione ymbrium urbem duabus vicibus deserere perhibetur. Willelmus vero comes auditis rumoribus de recessu regis, destructis in Flandria quibusdam villis fluvio, qui dicitur Scelth, contiguis sanus et incolumis proprie [4]) terre, partibus videlicet Hollandie, sociatur. Unde, sicut in veteri testamento Susanna innocens per Danielem a seniorum traditione defenditur, sic et in presenti regalis Flandria per Christum ab infestatione dictorum principum liberatur.

Eodem tempore, quo et predicta fiunt, videlicet circa mensem Augusti, omnipotentis justitia, volens humanum genus corripere necnon pro suis sceleribus quam plurimos castigare, famis tristitiam famemque [5]) per omnes casus tam validam incepit mittere in terram, qua mundus corripitur et etiam multi quodammodo divites affliguntur, pauperum [6]) vero quam plurimi, per vias semitasque errantes nec se famis miseria dirigentes locorum variis moriuntur.

---

1) Zoo staat in het handschrift. Daarboven is „Lise" geplaatst, welke lezing Matthaeus opneemt. Bedoeld is de Lys of Leye. In het Latijn der Middeleeuwen heet deze rivier: Legia, Leja, ook wel Lisia.

2) Dit is het laatste woord op fol. LVII verso; doch aan den voet dier bladzijde zijn geschreven de eerste drie woorden van de volgende: „quid poterit agere".

3) Matthaeus vervangt „adjutorium" door „auxilium". Hij laat „cotidianis precibus" weg en schrijft „implorare" in plaats van „invocare".

4) Dit woord is bijgeschreven.

5) De hongersnood van het jaar 1315 wordt ook vermeld in een vierregelig versje, dat in de 15de eeuw in het handschrift der Annales Egmundani is opgenomen.

6) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift „pauperes".

Anno sequenti, scilicet MCCCXVI [1]), fuit tam valida hec pestis tamque amara, quod per eam omnis pietas omnisque caritas negligitur, perpaucis elemosina tribuitur quia, licet pluribus copia panis largiendique possibilitas affuerit, divine tamen pietatis fiducia carentibus, quod utnunc in pauperibus cernitur, magna diffidentia ipsorum [2]) corporibus proximis temporibus affirmatur. Nec solum inter ignotos hoc tempore deficit misericordia [3]), sed etiam inter affines sanguineque contiguos omnis clementia omnisque sublevatio denegatur, quum nec pater [4]) filiis, nec filii parentibus in hac necessitate maxima volunt assistere ipsisque, licet habundantes, vite necessaria ministrare. Et ecce, quod magis est, conjuges divina ordinatione una caro existentes, sibi invicem deficiunt et inter eos victu parvi muneris thori fidelitas violatur. Fuit autem tantus horror tantaque necessitas presenti agone, quod pauper, dum fame moritur et in plateis jacere conspicitur, non multo magis quam canis rabidus diversorum oculis reputatur. Fertur quoque veridicis, quod homines cujusdam ville tanta hoc tempore famis penuria cohercentur [5]), ut ranis extractis paludibus caninisque carnibus [6]) vescerentur. Insuper, quod magis est, veritate percipitur pauperes quosdam ad abjecta pecorum cadavera procedere et ibi more canum carnes crudas dentibus abstractas deglutire. Unde presens maledictio non multum ab illa, que in trenis [7]) legitur, distare dinoscitur, nisi quod hic manus mulierum filios non coxerunt.

Interea divine pietatis clementia sue benignitatis largitatem volens ostendere, eodem anno eisdem locis humano generi tam clementer affuit, quod mensura siliginis, XV

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „MCCCXV".

2) Achter „ipsorum" is „carentibus" uit een vorigen regel herhaald. Het is doorgehaald.

3) Dit is het laatste woord op fol. LVIII recto.

4) Matthaeus heeft „parentes".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „cohaererent".

6) De woorden „caninisque carnibus" zijn door de oorspronkelijke hand bijgevoegd. Matthaeus heeft „quoque" in plaats van „que".

7) Matthaeus verbetert in „Threnis".

solidis Hollandensibus comparata et amplius, totidem ejusdem monete denariis comparatur [1]), in quo omnipotentis clementia ejusque potentia quam plurimum collaudatur [2]). Nec solum hac miseria hujusque tedio populus hoc triennio affligitur, sed etiam in fine hujus mortalitate pecorum aggravatur.

Morte famis cocto fuit M, ter C que, bis octo,
Cum reliquis binis; doluit pecorum nece finis [3]).

Eodem tempore hujus Ludovici regis predicti conjugi, regine videlicet Francie, adulterii crimen imponitur, cujus causa duobus vivis militibus, tamquam adulteris, pellis detrahitur, qui sic inaudito necnon tormentorum maximo moriuntur.

Iste Ludovicus puerili ludo calefactus frigido vino tantum suscipit, quod febribus tangitur et in proximo mortis venabulo [4]) declinatur [5]). Post quem [6]) Philippus frater ejus regno suscipitur et more debito Remensi presule consecratur.

Iste [7]) Philippus nigromanticum invenisse dicitur patrisque ab eo statum pro tempore quesivisse. Qui obmissis celestibus ad infernorum tormenta conjurationibus dirigitur, quorum uno spirituum relatione facte [8]) questionis miserrimus invenitur. Quo comperto circulus quidam incantationibus, ut mos est, construitur, cujus medio solus

---

1) Matthaeus verandert „comparatur" in „comparetur".

2) Mattheus heeft „commendatur" in plaats van „collaudatur".

3) Dit is het laatste woord op fol. LVIII verso.

4) Het handschrift had oorspronkelijk „venebulo"; doch de tweede „e" is in een „a" veranderd.

5) Hij stierf 5 Juni 1316.

6) Een oude hand voegt hierbij „filio mortuo". Hierbij wordt gedacht aan den op 16 November 1316 uit de weduwe van Lodewijk X geboren zoon, die slechts weinige dagen leefde.

7) Het hiervolgend verhaal over eene bezwering van den geest van Philips den Schoone is geschreven door de oorspronkelijke hand op een stuk perkament, dat in het handschrift is ingevoegd.

8) Het handschrift heeft „face", welke lezing door Matthaeus behouden wordt.

magister cum principe reclinatur. Ubi eodem magistro studente orationumque suarum vocabula proferente statim in specie nuntiorum regalium visi sunt demones, quorum quidam tapetas, alii sedem auream in circuli confinio posuerunt; istos janitorum turba prosequitur [1]), quibus tam famulorum quam militum societas combinatur. Tota itaque quasi [2]) familia precedente dominique adventum variis ex utroque stationibus nuntiante, ecce, qui [3]) queritur, omni ornatu et habitu, quo dum viveret, affuit, qui sede [4]) prius posita se recepit [5]). Cujus aspectu filius ista procurans, non modicum confunditur, qui per magistrum, ne membrum aliquod extra circulum porrigat, informatur. Cui pater post horam locutus fuisse dicitur et, quare nichil ab eo quereret, intimasse. Qui tandem sopito timore, de statu patris questionem subjicit, quem alter fore pessimum jam respondit [6]). Cui filius equitatem, justa quoque ejus judicia proposuisse legitur et adhuc pro statu ejus et, cur sibi pessimus, quesivisse. Ad quem pater: „Fili, tria mihi abjectis ceteris fuerunt crimina, dum viverem, videlicet pape infestatio, cesaris traditio et destructio templariorum [7]). Quorum solo totus mundus justo Dei judicio deficeret et in perpetuum apud inferos resideret". Varia insuper habita inter eos collatione pater a filio manum petit porrigi, quod sibi cernitur denegari. Unde velut iratus, pallium in faciem filii cum impetu sustulit, cujus aspersione ipsum, ut dicitur, inflammavit.

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „persequitur".

2) Het teeken voor „quasi" is boven den regel door de oorspronkelijke hand bijgeschreven. Bij Matthaeus ontbreekt het woord.

3) Het handschrift heeft „quo". Matthaeus vermeldt „qui" als conjectuur.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „fide" in plaats van „sede".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „recipit".

6) Het handschrift heeft duidelijk „respondit". Toch heeft Matthaeus „subjicit".

7) Matthaeus heeft in plaats van „pape.... templariorum" in strijd met het handschrift: „propter infestationem caesaris, traditionem et destructionem templariorum", wat geen goeden zin oplevert. Iets verder ontbreekt bij Matthaeus het woord „judicio".

Quo facto omnes maligni nituntur fugere suisque tormentis miserum reportare. — Quid autem in hac materia mera [1]) veritate credendum sit, non didici. Scio tamen regem istum usque ad mortem igne quodam absque remedio devorari.

Hujus Willelmi comitis tempore quidam perversissimus rex Suavie tanta contra proprios fratres dyaboli infestatione [2]) invidia pungitur, quod infra treugarum januas, pacis quoque tempore uterque capitur et, heu, captis omni mora postposita mortis pernicies procuratur.

Anno eodem, scilicet [3]) M°CCC°XVI°, Guydo Trajectensis episcopus, Willelmi comitis Hollandie patruus, de medio tollitur [4]), cujus sede Fredericus de Zeric tam clero quam populo sublimatur.

Eodem anno obiit vir nobilis et elegans Willelmus de Brederode miles, filius piissimi Theoderici domini ejusdem loci. Cujus memoria sit in pace.

Hic, si vixisset, dominus Brederode fuisset;
Sed non successit, quia patre manente recessit.

Eodem anno nobilis domina Elysabeth apud Wieldrecht genita, in Rainsburgh abbatisa, de medio tollitur, cujus probitas in ordinatione dormitorii et regalis horrei demonstratur. Hujus loco quedam elegans domina, Symonis de Teylinghe militis filia, Ada nomine, a conventu eligitur. Qua eodem anno mortua, domina quedam piissima, etiam Ada nomine, domini Henrici castellani in Leyden [5]) filia, sublimatur. Hac etiam eodem anno deficiente domina Mabilia de Wassenaer sede suscipitur, per quam claustralia hactenus sapientis studio disponuntur [6]).

---

1) In plaats van „materia mera" heeft Matthaeus „modo nimia", wat er zeker niet staat. De lezing „mera" is zeker. Daaraan gaat vooraf een „m" met een afkortingsteeken.

2) Bij Matthaeus „infestatione diaboli".

3) De woorden „eodem, scilicet" zijn boven den regel bijgeschreven.

4) Hij stierf niet in 1316, maar 29 Mei 1317.

5) Dit is het laatste woord op fol. LIX recto.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „disponunt".

Annis millenis, ter centum, sex, quoque denis,
Heu cano, prelatis tribus uno tegmine stratis.
Quarum prima satis nitet ortu nobilitatis
Wieldrecht, cognatis Teyling fovet altera gratis,
Ternaque prefatis Leydis ovat urbe sciatis.
Quas tres virgo pia sibi servet pace Maria.

Eodem anno vir venerabilis Jacobus Zudensis episcopus, commendator domus sancti Johannis in Trajecto, regalem aulam apud Harlem fabricavit.

Anno MCCCXVII predictus episcopus Zudensis [1]) eodem loco in Harlem decoratam ecclesiam ornato ambitu fabricari fecit et in sequenti anno perficitur. Quo loco Deus summa virgine necnon precursore per militem piissimum, Theodericum videlicet dominum de Brederode, oblatione calicis [2]) auri purissimi veneratur. Cujus memoria sit in pace.

Anno MCCCXVIII [3]) erant in villis et in finibus quasi totius Christianitatis quedam Beghine, mulieres longo per preterita tempore [4]) habitum griseum cum faliis deferentes sibique magisterium et ordinem absque superioris confirmatione procurantes, quarum habitus et regulatio utnunc per dominum papam abjicitur, sicut in septimo decretalium causis dilucide propositis continetur [5]).

Eodem anno miles piissimus Theodericus dominus [6]) de Brederode causa devotionis peregre proficiscens, in

---

1) Bij Matthaeus ,,Zudensis episcopus".

2) Matthaeus heeft, wel door een drukfout: „calcis".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „MCCCXVII".

4) Er stond „tempore", welke lezing ook Matthaeus behoudt. In het handschrift is de laatste ,,e" evenwel in „a" veranderd.

5) Clementinae Libro III tit. XI c. 1 (in Friedberg's uitgave van het Corpus Juris Canonici II p. 1169). De bul tegen de begijnen werd door Clemens V in 1311 op het concilie te Vienne uitgevaardigd. De verzameling der Clementinae, hier evenals door eenige andere schrijvers „(liber) septimus decretalium" genoemd, werd echter eerst in 1317 door Johannes XXII naar de universiteiten van Parijs en Bologna gezonden.

6) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

reditu apud Franciam, Remorum civitate videlicet, moritur [1]). Qui ibidem in Predicatorum [2]) ecclesia sepelitur.

Quem suus Henricus sequitur, pietatis amicus.

Anno MCCCXIX Bartoldus abbas Egmondensis de medio tollitur [3]), post quem vir piissimus, prudens et nobilis, dominus videlicet Theodericus, agnomine Screvel dictus, ingenua Egmondensium prosapia genitus, pastorali regimine sublimatur.

Hic pater venerabilis statim post tempora sue electionis ad dominum Fredericum, ipsius dyocesanum, causa benedictionis, prout debuit, versus Trajectum se dirigit. Quo presule causa cupiditatis et extorquendi percunctante et domini abbatis petitionem ultra debitum prorogante, idem dominus abbas ad honestum virum, dominum Jacobum videlicet Zudensem episcopum, dirigitur, a quo inspectis sui conventus privilegiis non solum de facto, sed juris ordine consecratur. Nam regalis abbas canonice electus, domino apostolico immediate subjectus, ad dyocesanum, ne videatur ipsum contempnere, pro benedictione habenda debet [4]) tendere; qui si negaverit vel malitiose distulerit, potest talis abbas a quocunque presule voluerit, in nomine Domini consecrari.

Eodem [5]) anno, videlicet XIX°, informatione dyaboli, cujus invidia orbi terrarum mors immittitur, infectio Johannis pape quibusdam Minorum ordinis proponitur, quorum ars nequissima necnon occultissima brevi carmine peroratur. Sciendum itaque, quod dicti Minores crucifixi ymaginem, auro gemmisque contextam, pulcherrime fecerunt fieri et illam suis fratribus apostolico presentari,

1) Volgens het Necrologium Egmondense (bij van Wijn, Huiszittend leeven II bl. 137) stierf hij 16 December 1318.

2) De eerste drie letters van „Predicatorum" staan aan het slot van fol. LIX verso.

3) Hij stierf 12 Februari 1319.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „dicitur" in plaats van „debet".

5) Het hiervolgend bericht over een aanslag op het leven van paus Johannes XXII is in het handschrift met de oorspronkelijke hand, doch met kleinere letter, aan den kant van fol. LX recto bijgeschreven.

que per dominum papam benigne recipitur et dictis recedentibus explicatur. Interea papa suis astantibus Christi passione magna devotione compungitur et ad pedum oscula dicte ymaginis incurvatur. Quod cum a sibi astante non patitur et investigandi species requiritur, canis apponitur ariesque jungitur, qui mox summi pontificis presentia veneni potentia discerpuntur. Quod cum dominus papa, sua gaudens evasione, sed fratrum dolens traditione, cerneret suosque consuleret, nuntii mittunter, fratres requiruntur. Quorum quatuor fugientibus tutaque petentibus [1]) duo solum reperti loco ymaginis adducuntur et humiliari [2]) ad pedum oscula compelluntur, quibus tactis astantibus stupefactis, ut supra canis et aries, moriuntur. Et sic ad presens pene dominus papa Minoribus [3]) — — — — — — — — — — —, qui utinam, ut dictus, divine pietatis gratia salvaretur [4]).

— — — — — — — — — — — — — — —
Infestatur eo perit [5]) hec canit ille tropheo [6])
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — ea scit bene scribi.

Anno MCCCXX quidam casus inter preterita mirabilior, gestis quoque nostri temporis rarior percipitur, quo regule „afflictis afflictionem neganti", prout absque discussione

1) De woorden „tutaque petentibus" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „humiliati".

3) Hier achter zijn ongeveer tien woorden uitgekrabd en onleesbaar gemaakt. Matthaeus meende nog te kunnen lezen „ut quondam Fredericus" en vlak voor „qui utinam" het woord „interficitur". Dit is mij niet gelukt. Met zekerheid kan ik slechts één woord lezen, nl. „Henricum" en ik vermoed, dat in het weggevallene zal gesproken zijn over het aangaande keizer Hendrik VII vroeger verhaalde.

Prof. Blok in het in de Inleiding vermeld opstel bl. 12 las tusschen „Minoribus" en „Henricus" nog „suadentibus" en iets verder „Fredericus imperator". Mij gelukte dit niet.

4) Achter „salvaretur" zijn weder eenige woorden weggekrabd, waarschijnlijk den eersten regel vormende van een gedichtje, waarvan de tweede behouden bleef.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „prout" in plaats van „perit".

6) Hierachter zijn weder een geheele regel en het eerste gedeelte van den laatsten regel van het versje weggevallen.

ostenditur, quam plurimum derogatur. Omnes namque imperatorum [1]) codices omniaque pontificum decreta super afflictos pia gestant viscera, sed presentis domini Johannis pape decretum, quo mundo pauperrimi, leprosi videlicet, jubentur comburi, a cunctis per preterita [2]) legibus scriptisque papalibus [3]) videtur nimium elongari. Est igitur inspicienda regula, qua dicitur „anima, que peccaverit [4]), ipsa morietur", a qua nec pauper nec debilis excipi demonstratur. Dum ergo homines leprosi, licet vere miserrimi, paganorum muneribus subornati, suis maledictionibus fontes et rivulos student inficere et tali via totam Christianitatem destruere, dignum et justum est ipsos in foveam, quam fecerunt, cadere et morte gravissima, ignis videlicet incendio, deperire. Quod et veraciter factum est; nam hoc tempore per patrias omnes leprosi requiruntur, qui inventi omni mora postposita flammarum voragini committuntur.

Eodem anno Reynoldus comes Ghelrie, probitatis actibus multisque vulneribus in juventute susceptis, verbis et conversatione quodammodo deficiens, a proprio filio capitur et contra voluntatem suam, quasi vinctus, villis et urbibus ad filii placitum detinetur.

Anno MCCCXXI venerabilis pater, dominus Henricus, abbas cenobii sancti Pauli Trajectensis, malens sibi utiliter proficere quam inutiliter preësse, et intendere contemplationi quam cotidianis causarum tediis infestari, dignitatem resignando simplex monachus efficitur; cujus loco vir piissimus, etiam Henricus nomine, confirmatur.

Eodem [5]) anno, videlicet XXI°, quidam fratres de ordine Minorum domino Johanni pape se objiciunt, contra [6])

---

1) Bij Matthaeus in afwijking van het handschrift „imperatorii".

2) Dit is het laatste woord op fol. LX recto.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „principalibus".

4) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „peccavit".

5) Wat hier verhaald wordt over de aanvallen der Minorieten op den paus is aan den kant van fol. LX verso door de oorspronkelijke hand bijgeschreven.

6) Mattheus heeft ten onrechte „quotidie" in plaats van „contra".

ipsum publice predicando et ejus auctoritatem detestando. Quorum XV captivitate detenti et postea pariter colligati apud Lunellam incendiis applicantur.

Eodem [1]) anno sodomita quidam miserrimus juveni cuidam XVI annorum commisceri percipitur. Quorum uterque capitur et convictus incendiis applicatur, quibus vetulus cito discerpitur; juvenis vero jam tertio appositus, sanus et incolumis sublevatur, qui causa miraculi pape producitur, a quo competenti beneficio commendatur.

Albia villa datur, qua res presens generatur [2]).

Eodem anno Henricus dominus de Brederode nobili domine, filie videlicet domini de Fontaynes, matrimonio copulatur. Et quia, sicut beatus Paulus suum officium, sic capellanie mee locum, Brederode videlicet, duxi attollere et modis omnibus honorare, noveritis quod primus [3]) ibidem dominus, frater domini de Theylinghe, Theodericus Drossaet dicitur, cui domina Alveradis, filia domini de Huisdune [4]), conjugio sociatur. Istis Willelmus, secundus ibidem dominus gignitur, cui Hildegondis, domini de Vorne filia, copulatur. Quibus tertius ibidem dominus, Theodericus nomine, nascitur et supra [5]) Remis moritur, cui Maria, domini de Lecke filia, conjugatur. Istis presens Henricus oritur, cujus sponsa Elysabeth nominatur.

Versus [6]).

Elysabeth fatur, cui conjugio sociatur
Nobilis Henricus, dominus Brederode pudicus.

---

1) Het hier volgend verhaal is aan den voet van fol. LX verso bijgeschreven door de oorspronkelijke hand.

2) Ook deze versregel is met de oorspronkelijke hand aan den voet der bladzijde bijgevoegd in onmiddellijke aansluiting aan het vorige verhaal.

3) Dit is het laatste woord op fol. LX verso.

4) Het handschrift heeft „Huisdune", Matthaeus „Huusdune".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „super". „Supra" verwijst hier, evenals elders, naar wat vroeger verhaald is.

6) Hier wordt het woord voluit geschreven. Elders wordt het door teekens aangewezen; daar heb ik het niet opgenomen.

Hec datur ornata virtutibus, intitulata
Sanguine majorum, velut Augustique [1]) suorum,
Henricus fati, Lucemburgh patre creati,
Quem dicte fundo graduum [2]) genetrice secundo [3]).

Eodem anno in terminis Colonie in vigilia Johannis baptiste [4]) maxima tempestas grandinis oritur, cujus impetu per XVII leucas fructus satis omnibus devastatur. Mulier etiam quedam, sedens sub arbore, eodem tempore horrore nimio [5]) suffocatur.

Eodem anno

In Prothi festo [6]) vento ruit unda molesto,
Occidens multos homines maris aggere fultos.

Eodem anno

Festo Cunctorum [7]) cecidit nix prima bonorum,
Qua vult Emundus [8]) vento dator esse secundus.
Hac tempestate majore nivis simul a te,
Turbo ventorum, non sunt variata locorum.
Namque pedester equo delirat tramite ceco,
Quem nego discerni prato nivis arte moderni.
Per loca tendentes sunt ventosa nive flentes.

Eodem anno

Est zepherinus nimio flatu peregrinus,
Quo nautis gentes pereunt maris aure sedentes.

---

1) Het handschrift heeft „augustique", Matthaeus „Augustisque".

2) Matthaeus heeft „gradu". Zoo ook aanvankelijk het handschrift. De oorspronkelijke, of althans een oude hand heeft daar echter „um" bijgevoegd.

3) Het voor mij niet zeer duidelijk versje wil, meen ik, zeggen, dat de moeder van Elisabeth van Fontaines (welke moeder Machteld van Luxemburg heette) aan den vader van keizer Hendrik VII in den tweeden graad bestond.

4) 23 Juni.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „maximo".

6) 11 September.

7) 1 November.

8) Waarschijnlijk 16 November.

Eodem anno fractis aggeribus apud villam, que dicitur Nuwevaert [1]), aquis Rheni fluminis versus Hollandiam patet introitus, quarum inundatione tota quasi Northollandia per totam hyemem obruitur. Unde gens illo morantium multis doloribus magnisque laboribus aggravatur.

Eodem anno Ludovicus comes de Nivers, Roberti comitis Flandrie senior filius [2]), jussu patris capitur et fere per annum captus [3]) detinetur. Causa autem hujus est: Quidam famulus veneno preparato ad destructionem comitis Flandrie predicti comprehensus capitur et morte miserabili condempnatur. Qui dum fateretur, dixit se a domino Ludovico fore constrictum vique ac minis ad hoc fuisse compulsum. Quod non est verisimile, cum ipse pater erga filium suum semper extiterit piissimus et, nunc senex XC annorum et amplius [4]), naturaliter diu vivere [5]) non deberet. Ipse etiam Ludovicus filius suus dives comes de Nivers proximusque ac legitimus heres in Flandria extitit, hereditatem senis patris pacifice exspectando.

Hujus prefati Ludovici filius filiam regis Francie Philippi in anno preterito duxerat uxorem [6]), quo matrimonio mediante de guerra diu habita inter regem Francie et comitem Flandrie pax firma conditionibus appositis reformatur.

Eodem tempore, videlicet quo aquarum inundatione tota quasi Northhollandia obruitur,

Lepra Francorum rex deficit, unus eorum,
Quorum tres binis quater annis mortua finis
Suscipiunt, gestis studii sociare potestis.

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXI recto.

2) „filius" ontbreekt bij Matthaeus.

3) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „captivus".

4) Deze opgave van den leeftijd van den graaf van Vlaanderen is onjuist. Toen Robert van Bethune op 17 September 1322 overleed, was hij 82 jaren oud.

5) Het handschrift heeft: „vivere diu vivere"; doch door punten is aangewezen, dat het eerste woord moet vervallen.

6) In Juli 1320 werd het huwelijk van den jongen Lodewijk van Nevers met Margareta van Frankrijk voltrokken.

Quorum [1]) prior istorum, rex summus in orbe malorum,
Quis cadit Henricus cesar, datur actor iniquus.
Silvis venatur, quem ramus equo recitatur
Sternere, tractatur pede fesso, lectus [2]) amatur,
Lesio scrutatur. Pulcherrimus ante vocatur.
Leproso similis vindicta Dei tibi vilis
Hic rex successit. Moritur. Puer ultimus assit
Nunc dicti regno, Karoli quem nomine signo.

Anno milleno, ter centum, bis quoque deno,
Uno, clauduntur humili que scripta leguntur [3]).

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „qui".

2) Dit is het laatste woord op fol. LXI verso.

3) Dit versje wordt door Matthaeus in zijne uitgave met het voorafgaande over de Fransche koningen verbonden. In het handschrift is het duidelijk daarvan afgescheiden. In dit versje wordt door den schrijver, die zich „humilis" noemt, gezegd, dat met het jaar 1321 zijne kroniek, d. w. z. — daar deze is voortgezet — het eerste gedeelte daarvan, wordt afgesloten.

PARS ALTERA.

(1322—1332 [1]).)

Anno MCCCXXII Karolus rex Francorum, tertius videlicet Philippi regis filius [2]), Philippo fratre lepra infecto et ob hoc honore dyadematis privato, in vigilia Cathedrarum Principis apostolorum [3]) Remis attollitur et presente Willelmo comite cum multis tam Hollandie quam Hanonie nobilibus coronatur.

Eodem tempore hyemalis tempestas validiore efferbuit frigore, aquas diebus plurimis constringendo, in quo gentibus terris, aquis Rheni tectis, sicut supra dictum est, morantibus dolor nimius laborque continuus famis inedia generatur. Illi namque avium pisciumque captura, quorum usu actuque vivebant, per presens congelatis fossis carentes et domorum suarum trabibus insidentes, modo mirabili cruciantur. Quorum pluribus, molendini furnique officio carentibus, avena granis integris cocta victus sumitur et corpus longo tempore absque panis alteriusve cibi solatio, prout potuit, sustentatur. Et nota, quod in dictorum aggerum confractione et istarum aquarum inundatione, sicut veritate percipitur, viginti quinque homines occiduntur.

Eodem tempore fuit festum beati Mathie in die cine-

---

1) De woorden „Pars altera (1322—1332)" zijn door mij ingevoegd.

2) Dit woord is boven den regel bijgeschreven.

3) 21 Februari 1322. Philips V was 3 Januari 1322 overleden.

rum [1]), quod propter vigiliam instantia populi ad quintam feriam est translatum.

Eodem tempore omnibus adhuc solidissime congelatis [2]) populi miseria nivibus prima die Martii cadentibus augmentatur, cui usque ad festum sancte Ghertrudis [3]) gelu gravissimum sociatur.

Marthe, tuis prendis nimium modo multa kalendis [4]),
Ac idus certe sexto [5]) magis horror aperte
Nunc hyemis sevit, qui cum Gertrude quievit.
Post nive conflictus fit, dum colitur Benedictus [6]).
Cui [7]) quibus hic fatur lux proximior sociatur,
Qua tempestate majore nivis simul a te,
Turbo ventorum, non sunt variata locorum [8]).
Aprilis nono kalen [9]) hic hyemis mala pono,
Cujus cras juste colitur tua nuntio, Christe [10]).

Nota insuper prescripta aquarum inundatione, usque ad mensem Maji et amplius continuata, infra limites Hollandie circa LXX homines infinitis pecoribus defecisse. Quapropter Willelmus comes contra quosdam Trajectenses summa vehementia provocatur.

Eodem anno quedam annone extitit caristia, qua modius siliginis quatuor solidis et amplius comparatur.

Eodem anno inter regem Anglie suosque barones tumultus quidam oritur, quo rege prevalente totus pene sui regni conventus nobilium trucidatur. Ad cujus materie

---

1) 24 Februari is de gedenkdag van den apostel Matthias, in 1322 een Woensdag. De dies cinerum is de Woensdag na den Zondag „Esto mihi", in 1322 de 24ste Februari. De beide feesten vielen dus samen. Dat van Matthias werd daarom op een Donderdag gevierd.

2) Dit is het laatste woord op fol. LXII recto.

3) 17 Maart.

4) 1 Maart.

5) 10 Maart.

6) 21 Maart.

7) Het handschrift heeft eigenlijk „qui".

8) De twee voorafgaande regels zijn met kleine wijziging aan een ander versje ontleend. Zie hierboven bl. 99.

9) 24 Maart. „Kalen" staat voor „Kalendas".

10) Op 25 Maart valt de Annunciatio Domini, de Annunciatio Marie.

declarationem ortus ipsius et causa breviter enodatur. Notandum itaque quod Eduardo nobilissimo rege Anglorum defuncto, filius ejus regno preficitur [1]), a quo quidam, sodomie vitio diffamatus, Petrus de Causton [2]) nomine, in consiliarium recipitur, qui ditatus cunctis preponitur ejusque dictamine abjectis principibus regni negotia disponuntur. Quapropter omnibus pene nobilibus in dictum Petrum fomes invidie gignitur, quibus conspiratione facta apud Lonnen capitur et subito regis absentia decollatur [3]). Quo quasi sopito rex, ut prius, cuidam alteri, scilicet Hugoni Spensier [4]) nomine, speciali amicitia jungitur necnon ditato plurimum despectis baronibus privato ordine combinatur. Per istum utnunc Anglia corrigitur et quasi solo contra magnatum imperia dispensatur [5]). Quamobrem, ut dicitur, omnes fere nobiles barones et milites neglecto rege proprio regi Scotie, Anglorum scilicet contrario, scriptis amicitie et confederationis carmine obligantur. Interea rex Anglie hujus tumultum percipiens et se ad bella disponens, cuidam balivo suo nuntios destinat, ut collecta armatorum copia supradictos invaderet; ipse cum suis mora postposita in ejus auxilium properaret. Nobiles vero audito regis ordine duabus turmis Anglorum umbilico declinantes, pro Scotorum suffragio ad ipsorum confinium nituntur procedere et a proprii regis potentia declinare. Ordinato itaque exercitu nobilium comes de Herenfort uni parti preficitur, altera vero comiti de Lancastiel [6])

---

1) In 1307.

2) Piers Gaveston.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXII verso. Het handschrift heeft „decolatur". De onthoofding van Gaveston had plaats op 19 Juni 1312 te Blakelow Hill in Warwickshire.

4) Later heet hij Hugo Despensier. Bedoeld is Hugo De Spencer of Le Despencer.

5) Eene woordspeliug, zooals reeds aan den kant der bladzijde wordt opgemerkt, op den naam „De Spencer".

6) Thomas van Lancaster, een neef van Eduard II. Hij werd in het in den tekst beschreven gevecht, dat op 16 Maart 1322 bij Boroughbridge plaats greep, door Andrew de Harclay, den koninklijken baljuw (custos) van Carlisle, gevangen genomen en kort daarna te Pomfret ter dood gebracht.

subjugatur; que partes divisim tendentes, circa quinque leucarum spatio disjunguntur. Cum igitur prima cohors summo mane pontem quendam transiret et secunda circa meridiem sequi deberet, ecce supradictus regis balivus magno comitatu improvisus isti jungitur, probos interimens, vulgus ignobile in fugam conversum deviis infestando. Cohors autem previa [1]), dicta ignorans et consodales exspectans, villa quadam recipitur, mense jungitur et refectionis causa lectulis applicatur. Quo idem balivus superveniens prefatam villam exercitu suo vallatam obsidet, omnes quasi ibidem nobiles capiens captosque regi adducens [2]). Qui mox vel rotis attriti vel gladiis decollati mortis gremio sociantur, quorum numerus in baronibus viginti uno, in militibus centesimo describitur; sed vulgus ignobile numero non artatur.

Eodem anno dominus Ludovicus comes de Nivers jussu patris, videlicet comitis Flandrie, ut supra, captus, per eundem deliberatur et eodem anno in Francia moritur [3]), post [4]) quem eodem anno in brevi pater suus, videlicet dominus Robertus comes Flandrie, apud Cortracum moritur [5]).

Eodem anno relatione archydiaconi Trajectensis cuidam magni [6]) generis et fratri Minorum ordinis pravitas heretica objicitur, cujus labe cunctis quasi provincie terminis infamatur. Ad quem unus inquisitorum, frater videlicet ordinis Predicatorum, dirigitur, a quo forma juris servata convincitur et curie presentatur, quo similiter in presentia cardinalium arguitur et probatis contra ipsum denuo articulis condempnatur. Qui, ut moris est, potestatibus

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „prima". In het handschrift staat „prima previa"; het eerste woord is doorgehaald.

2) Dit is het laatste woord op fol. LXIII recto.

3) Lodewijk werd vrijgelaten 11 April 1322 en overleed te Parijs op 6 Juli 1322.

4) Bij Matthaeus zijn hier „post" en de volgende vijftien woorden uitgevallen.

5) 17 September 1322.

6) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgevoegd.

secularibus traditur, ut ipsis animadversione debita puniatur; cui incendium asscribitur. Ad cujus locum ducitur stipitique appositus flammis jungitur; sed earum medio, quasi rore salvifico temperatoque balneo, subportatur. Super quo inquisitor non modicum confunditur, qui reliquis astantibus stupendumque videntibus ammiratur. Prefatus itaque hereticus stipite tollitur, carceri traditur, donec transacta nocte dies crastina presentatur. Qua lucescente necnon hora dictis congrua [1]) veniente idem inquisitor vehementi instantia summaque diligentia dictum postulat, ut prius, penis dirigi et flammarum incendiis alligari [2]). Qui, ut pridem, palo jungitur, igni imponitur; sed nec pilis nec vestibus flamme voracitas operatur, unde stipiti subtractus, illesus et intactus ergastulo sociatur. Super quo sepedictus [3]) inquisitor cum ceteris, verum multo pre ceteris, tangitur et suspiranti studio, quid res acta velit innuere, percunctatur. Hic itaque vir peritissimus talique negotio sagacissimus, sciens istum veraciter hereticum incendiique penis dignissimum, cogitat ista non posse fieri, nisi arte demonum nutu Dei. Quapropter die tertia, juventutis delicta repetens et puram confessionem faciens, altari jungitur, missa perficitur et [4]) quedam substantia, pixidi imposita, ejus gremio deportatur. Interea ad instantiam inquisitoris dictus hereticus carcere promitur, igni attrahitur et stipiti jam tertio combinatur. Qui, ut prius, flamma [5]) non tangitur, cute non leditur nec quavis sui parte corporis infestatur. Cujus ammiratione necnon stupenda ratione inquisitor pre ceteris dejicitur, qui prolata pixide veri numinis invocatione tali sono carminis elevatur: „O Deus piissime, o Christe

---

1) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgeschreven.

2) Matthaeus meent ten onrechte, dat hier het woord „debeat" is uitgevallen.

3) Bij Matthaeus ontbreekt „sepe". „Sepedictus" is het laatste woord op fol. LXIII verso; doch aan den voet dier bladzijde zijn de eerste drie woorden der volgende bladzijde: „inquisitor cum ceteris" vermeld.

4) „et" ontbreekt bij Matthaeus.

5) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „flammis".

clementissime, cujus corpus sanctissimum presenti vasculo deferimus et [1]) fide integra cordis hospitio deportamus. Pande tuam, queso [2]), pietatem nostreque fidei veritatem, ut, cur iste despectissimus, omni Catholico inimicus igne non roditur, flammis non rapitur [3]), ostendatur. Nam, si sua heresi contra fidem prevaluerit nec ipsum flammarum vorago involverit, necesse est orthodoxe cultores deficere Petrique naviculam, id est sanctam matrem ecclesiam, despectorum fluctibus vacillare". Qua oratione suspiriis prolata lacrimisque finita, sicut fraxinus pice madida pinusque sudans resina, iste maledictus uritur et stipularum more leviori incendio devoratur. Cujus hora vox caliginoso aere percipitur, que utique demonibus traditur: „Majoris nostri presentia te amplius non possumus defendere nec tui custodia prevalere".

Eodem anno IX° kal. Julii [4]) aggere [5]) suprascripto vulnus antiquum ruptis cicatricibus dissolvitur et majori quam pridem impetu aqua Rheni fluminis terre superficies obumbratur, cujus horrore non solum Trajectensium confinio luctus perpenditur, verum etiam quibusdam terminis Hollandie tedium triplicatur. Nam satum destruitur, pecus arvo pellitur et pro struendis aggeribus in Suadeburghedam et alibi expense laboribus effunduntur nec dicere sufficio [6]), quanto timore quantoque periculo tota Northollandia infestatur. Nec mirum quum, si aqua, prout potuit, advehitur et novis aggeribus non retunditur, omnis spes victualium tam jumentorum quam hominum deportatur. Et sic permissione divina Hollandie terminus [7]) utnunc caristia annone necnon aquarum inundatione, duplici videlicet [8]) contritione, impetitur ut, si forte quis,

---

1) „et" ontbreekt bij Matthaeus.

2) Het handschrift heeft „qs" met een streep boven deze letters. Matthaeus heeft hier terecht „queso", en niet „quoque". Vgl. boven bl. 30 noot 5.

3) De woorden „flammis non rapitur" zijn bij Matthaeus weggevallen.

4) 23 Juni 1322.

5) Dit is het laatste woord op fol. LXIIII recto.

6) Zoo heeft het handschrift. Matthaeus heeft „sufficit".

7) Bij Matthaeus ten onrechte „terminis".

8) Bij Matthaeus ten onrechte „velut".

pascuis pinguibus residens, prima non leditur, saltem secunda destructis seminibus opertisque [1]) graminibus impugnetur.

Nota insuper, quod quidam clericus, ad majorum presentiam evocatus, super vaticinio dicte fractionis impetitur necnon ut corrigibilis [2]) infestatur. Qui ipsorum constitutus presentia, modicum curans de potentia, constanter asseruit se dixisse necnon ad presens dicere aggerem die assignato debere destrui nec illius destructionem per mortalis consilium impediri. Cum igitur prefati potentes dictum non viderent deficere, sed in sue assertionis proposito immobiliter permanere, minis, quibus inceperant, postpositis blandisque appositis vultus remittitur causaque petitur, que per dictum [3]) taliter explicatur: „Sunt utique tres maligni spiritus sive demones dictis aggeribus insidentes, quorum binis Dei permissione agger impellitur, per unum vero, ne subruat, impeditur. Cum ergo major auctoritas minori [4]) preponitur et minor majoribus dejicitur, quod duobus trahitur invito tertio procuratur." Cujus assertio rei eventu ostenditur; nam die per eundem predicto aquis Rheni fluminis fundus prescripti aggeris inclinatur. Fuit autem tanta presens inundatio, quod vina eodem navigio, quo versus Trajectum a terminis Colonie ducuntur, Trajectensium cellariis reponuntur. Quibus exhaustis naves lagena vacua rivulis inferuntur, quod etiam cujusdam fratris nostri testimonio perpenditur, qui prefato loco infra cellarii habitacula de dolio ad dolium navigio trahitur, ut vini sapore, ejus quoque [5]) specie imbuatur.

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „optatisque".

2) Matthaeus heeft „corrigibilis" veranderd in „incorrigibilis". Ten onrechte.

3) Het is nog al zonderling, dat Matthaeus hier „Deum" las in plaats van „dictum", dat in het handschrift staat.

4) Dit is het laatste woord op fol. LXIIII verso. Aan den voet dier bladzijde zijn de eerste twee woorden der volgende bladzijde („preponitur et") opgenomen. Bij het afsnijden is echter het onderste gedeelte van de beide letters „p" verloren gegaan.

5) Bij Matthaeus „ejusque".

Eodem anno fructuum maturatio in tantum tardaverat, ut ceresarum [1]) species, que humano generi in Baptiste nativitate [2]) haberi consueverat, in festo Laurentii [3]) majori copia presentetur, cujus simile de reliquis fructibus secundum tempora perhibetur.

Eodem anno Augusti kal. XIII° [4]) Fredericus Trajectensis episcopus, sedi minus utilis, de medio tollitur. Cujus capitulum electionem faciens variatur; majori enim et saniori parte dominus Jacobus de Otshorne, decanus ecclesie majoris, eligitur; minori vero Zudensis episcopus, qui et ipse Jacobus, postulatur. Quo deficiente et reliquo prevalente Willelmus comes Hollandie, qui intererat et Zudensis partem pro [5]) posse suo foverat [6]), in majorem prepositum ire vehementia accenditur, cujus causa ejusdem prepositi habitaculum incenditur et in ecclesie prejudicium per ministeriales proprios devestatur.

Eodem anno Jacobus de Otshorne, supra in Trajectensem episcopum electus et confirmatus, sed minime consecratus, XII° Kal. Octobris, beati Mathei videlicet vigilia [7]), hujus mundi spatio tollitur, cujus sede vir prudens et nobilis, Johannes nomine, domini de Bronghorst frater [8]) legitimus et sancti Salvatoris prepositus, sublimatur.

Eodem anno multis impregnata temporibus variisque protelata rancoribus partum student exuere et maledictioni proxima generare. Mundi enim majores, vero regi ad oculum servientes et juris ordine pro justitia contra inimicos ecclesie eodem spiritu procedentes, reges videlicet post nobilissimi imperatoris mortem regnum Alemannie

---

1) Het handschrift heeft „ceresarum", welk woord Matthaeus in „cerasorum" verandert, wat inderdaad beter latijn is. Ik acht het echter zeer goed mogelijk, dat de Egmondsche monnik „ceresarum" of „ceresiarum" geschreven heeft.

2) 24 Juni.

3) 10 Augustus.

4) 20 Juli 1322.

5) Dit woord is later bijgevoegd.

6) Aldus duidelijk is het handschrift. Matthaeus heeft „faverat".

7) 20 September 1322.

8) Dit is het laatste woord op fol. LXV recto.

sub discordia occupantes et hactenus, quis ipsorum prevalere poterat, dimicantes, utnunc convocatis amicorum suffragiis quasi finali bello satagunt discutere, ad quem solum per victoriam deberet ejusdem regni dominium pertinere. Tempus itaque mense Octobri prefigitur, locus Argentine vicinus eligitur [1]), ad quem, prout condictum fuerat, convenitur [2]). Interea Boemie [3]) Johannes, filius quondam Henrici imperatoris Lucenburgensis, veniens partibus Ludovico Bawarie multis nobilibus affuit, in quorum etiam suffragium prefati domina, Boemie scilicet regina [4]), magnam militiam convenientissime destinavit. Quo rex Boemie, majoris quasi potentie, exercitum studet disponere, quod Ludovici societas non valuit aliquatenus sustinere. Unde fere inter ipsos briga oritur, que tamen prudentum studio subtiliter declinatur. Cum igitur sopita discordia ad locum certaminis concorditer tenderent et hostem suum, ducem videlicet Austrie, invaderent, dux ipse, licet paganorum necnon Ungarorum adjutorio majori habundaret populo, more tamen timentium montibus et rivulo includitur veraque semita curribus, ceteris quoque offendiculis prepeditur. Quod dum audacissimo Boemorum rege, eodem bello vulnerato, percipitur, nova semita montium cacumine sternitur, quo laboriosissimo necnon periculosissimo itinere a tergo [5]) contra ducem invehitur [6]), qui etiam a facie per Ludovicum Bawarie totis viribus infestatur. Duce vero Ungarorum sagittariis habundante et illo magis adversarios impugnante, sagittis quasi omne regum pecus occiditur. Quibus tamen post longa certamina victoribus dux ipse multis suorum nobilibus necnon fratre proprio captivatur. Rex quoque quidam gentilium, qui ducis parti aderat, turba innumerabili tam suorum quam Ungarorum mortis gremio sociatur. Preterea, dum

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „deligitur”.

2) De slag bij Mühldorf, dat geenszins bij Straatsburg, maar in Beijeren aan de Inn ligt, greep plaats op 28 September 1322.

3) Matthaeus voegt hier „rex” in.

4) Elisabeth van Bohemen, in 1310 gehuwd met Jan van Luxemburg.

5) De woorden „a tergo” zijn bij Matthaeus uitgevallen.

6) Dit is het laatste woord op fol. LXV verso.

prefatus [1]) dux in presentia regis Boemie armis exuitur nec vestis propria, qua se reinduat [2]), haberetur, rex nobilissimus meliora sibi indumenta jubet porrigi et duci, ut induat, presentari. Ad quem dux: „Non decet captum et humilem ornamentis refici, sed ejus pudibunda vili [3]) habitu occultari. Absit me captum varium induere aut ornamenta regalia postulare." Dux insuper Ludovico Bawarie nimium confusus et mortis timore plurimum disturbatus, regalem vultum piissimi Johannis studet inspicere et ejus suffragium contra Ludovici impetum postulare. Cui rex: „Vestre perditionis concilio interesse non querimus; quod utique, si per alios factum percipimus, omni [4]) nostrorum conamine resistemus." Sic itaque discordia pro divite Alemannorum regno multis temporibus habita, ad presens remittitur, in quo solus Bawarie Ludovicus, miles videlicet decentissimus, Christi misericordia sublimatur.

Prefata lite loquimur pluralia rite,
Qua poterant cerni reges virtute quaterni,
Quorum gentilis fuit unus, quem quasi vilis
Advocat Australis dux; iste magis specialis
Est interfectis ducis ordine. Das bona rectis
Atque piis, Domine, qui summa colis sine fine.

Eodem anno thesaurus ecclesie [5]), fons videlicet gratie sanctorum martyrum scaturiens ubertate, a domino papa recluditur, quo per mundi climata plebs fidelium variis donorum rivulis [6]) irrigatur. Statuto enim per ecclesias trunco dantibus elemosinam salus promittitur, quorum tenore scripta papalia multis indulgentiarum remediis impregnantur. Cujus petitionis causam vel verius extor-

---

1) De woorden „dum prefatus" zijn bij Matthaeus uitgevallen.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „reinducat".
3) Matthaeus heeft ten onrechte „tali" in plaats van „vili".
4) Bij Matthaeus ten onrechte „omnium".
5) Het handschrift heeft „ecce" met een streep er boven, wat „ecclesie" beduidt. Matthaeus heeft ten onrechte „ecce".
6) Dit is het laatste woord op fol. LXVI recto.

sionis occasionem duxi pandere et breviori, quo possum, ordine propalare. Noveritis itaque, ut supra cernitur, Henricum bone memorie imperatorem a Roberto Cycilie sibique adherentibus infestationes varias usque ad mortis tempora pertulisse. Quo quidem sublato pars sua, Ghibelinus videlicet, electis sibi capitaneis nexili [1]) federe contrahitur, quo contra Robertum bellis variis palma victorie decoratur. Unde Robertus suos videns [2]) deficere et adversarios Theuthonicorum audacia, qui ipsis aderant, prevalere, consilio proponit extendere, quod viribus aut gladio non poterat optinere. Ipse itaque domino pape sibi specialissimo jungitur, cujus instantia quod Ghibelino agitur, pape [3]) attrahitur et totum in ecclesie prejudicium fieri predicatur. Unde Ghibelinus mandatis et monitis papalibus impellitur, qui tamen hactenus precibus et dissimulatione subtrahitur. Sed utnunc excedente materia excommunicationis et dampnationis sententia provocatur. Sed [4]) prefato cum suis excommunicationis sententia modicum curantibus et sua imperiali auctoritate defendentibus, dominus papa nititur procedere et verbum gladio confirmare. Unde prefatum casum scriptis suis per totum orbem fidelibus annuntiat, horum petens auxilium, cum proprium deficiat, cunctis illo venientibus et contra Ghibelinum in persona propria per annum bellantibus vel bellantes suo munere sustentantibus easdem promittens indulgentias, que ad terram sanctam tendentibus conferuntur. Quas etiam indulgentias juxta devotionis affectum et subsidii quantitatem per truncum pauperes consecuntur. Hac itaque occasione — audeo dicere — non Christi, sed Roberti gratia truncus in ecclesia statuitur ipsique indul-

---

1) Het handschrift heeft „nexuli".

2) Bij Matthaeus „videns suos".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „populo" ten gevolge van de verkeerde aanvulling van eene afkorting. Zoo ook elders „populi" in plaats van „papali". Ik heb dit niet altijd aangegeven.

4) Deze volzin en de eerste drie woorden van den volgenden volzin („Sed.... casum") zijn aan den voet der bladzijde bijgeschreven door de oorspronkelijke hand. Bij het overschrijven waren wel twee regels van het concept overgeslagen. Matthaeus heeft „sententiam" in plaats van „sententia".

gentia per biennium construitur, ut fidelium elemosinis ad manus Roberti de trunco venientibus et multiplicatis per ipsum stipendio pugnatoribus pars sua, Ghelfus [1]) videlicet, tollatur et [2]) Ghibelinus, omni jure melior, destruatur. Ecce casum mirabilem, omni quasi justitia dissidentem. Quid est enim fidelium elemosinis credentes destruere et in crucis cultores crucis ignominiam vindicare, quorum superficies errore et impietate cernitur habundare? Unde:

Huic sua dans trunco, sathane detur, precor, unco.

Absit; debemus enim credere domino pape in omnibus adesse justitiam, sicut eidem in ligando atque solvendo inesse credimus potestatem, sperantes ut, cum ab ejus majestate sententia funditur, quod eadem omni maturitate pietatis et sanctitatis studio reguletur. Debent igitur ad pape instantiam presenti trunco fidelium dona tribui. Videat ipse, quibus usibus post collecta permiserit erogari. Non enim decet papale judicium credentibus contumaciter discuti, sed illud, velut [3]) ewangelium [4]), a cunctis humiliter venerari; nam, sicut scrutator majestatis a gloria opprimitur, sic et papalis potestatis detractor per secula confundetur [5]). Unde:

Non veniant unco sathane dantes sua trunco. — Amen.

Eodem anno regnum Armenie viribus paganorum impetitur et totum eorum potestati subditum tribus tantum [6]) exceptis civitatibus devastatur.

Anno Domini MCCCXXIII° hyems fortissima, ventis

---

1) Hier volgde het woord „nomine", dat evenwel is doorgehaald.

2) „et" is het laatste woord op fol. LXVI verso. Het ontbreekt bij Matthaeus.

3) Het handschrift heeft „velud".

4) In plaats van „ewangelium" heeft Matthaeus „aequissimum". Het handschrift heeft „ewm" met een streep boven deze letters.

5) Matthaeus heeft „confunditur".

6) Bij Matthaeus „tamen". Het handschrift heeft „tm" met een streep er boven.

et nivibus varia, indefesso gelu protenditur et inter fratres apostolos [1]) continua quasi glacie commendatur.

Non habet Agnetis festo [2]) nix ulla quietis.
Turbine ventorum delirat iter populorum.
Frigus Paulinum [3]) nimis hic vexat peregrinum;
Majus enim Phebus dare vix valet octo diebus.
Vix ait hic testis tibi, virgo Scolastica [4]), festis,
Quis furor horrescit, quibus equivalens homo nescit.
Transactis socie data jungas namque Mathie [5])
Festa quasi more simili tenduntve furore.

Eodem anno [6]) nobilibus pro virium suarum ostensione laborantibus et in crastino Agathe [7]) apud Compendium Francie causa tyrocinii concurrentibus, ecce regis Armenie solempnes nuntii affuerunt, qui sui domini lamentationes et ejus regni per paganos depopulationes verbis et scriptis lacrimabiliter ostenderunt. Cujus precipue causa tyrocinii stultitia obmittitur cunctis studentibus, quo consilio vel ordine prefati regis patrie succurratur. Habita itaque hujus negotii eollatione varia predictis nuntiis in domini sui [8]) auxilium et in ejus terre defensionem solum decem milia hominum petuntur, qui ipsis a quatuor principibus, rege videlicet Boemie, Francie, duce Brabantie et Willelmo comite Hollandie promittuntur. Et nota, quod Francie Karolus pro fidelium subsidio requisitus, habito consilio breviter respondebat, quod in regno novitius et pro bello necessariis immunitus, nummos aut alia pro majori transitu congrua non habebat.

---

1) Indien onder de „fratres apostoli" Andreas en Petrus zijn te verstaan, dan zou de vorst van 30 November 1322—22 Febr. (Petri ad Cathedram) 1323 hebben aangehouden.
2) 21 Januari.
3) Waarschijnlijk wordt hier aan 25 Januari (Pauli conversio) gedacht.
4) De gedenkdag van de „virgo scholastica" is 10 Februari.
5) 24 Februari.
6) Dit is het laatste woord op fol. LXVII recto.
7) 6 Februari 1323.
8) Dit woord is boven den regel door de oude hand bijgeschreven.

Insuper quodam venerabili, Parisius studente et prefatos nuntios cum instrumentis [1]) papalibus intuente, nobis transscribitur, quod presentibus annotatur. Scripserat itaque dominus papa regi Francie et principibus pro subsidio Christianitatis, adjiciens inter cetera, qualiter rex Morrocorum Hispaniam et terram sibi convicinam cum decem et octo milibus militum horribiliter invaserat et omnes illius patrie populos confundebat. Quod cum a quodam ibidem episcopo percipitur, studiose sagacique ingenio discutitur quod, licet terram bonaque desereret, manus tamen inimicorum evadere non posset. Unde idem episcopus fecit quod potuit et circa trecentos milites congregavit, qui se sponte cum prefato pro Christi nomine obtulerunt martyrio, auxilio sancti Jacobi, ejusdem scilicet terre patroni, devotissime invocato. Bello itaque ingruente et sancto Jacobo visibiliter apparente dictus paganorum rex [2]) cum XVII milibus militum occiditur, episcopus vero cum suis quasi omnibus sanus et incolumis observatur. Est etiam rumor et mentio et cunctorum fidelium optio [3]), quod ejusdem regis germanus hujus causa miraculi fidem suscipiet Jhesu Christi.

Ut autem supradicti tumultus prefatio regisque prescripti, qui Christianus fuerat, apostatio attendatur, sequentis tenor carminis audiatur. Noveritis itaque Morrocorum regis patriam regno Hispanie [4]) convicinam eundemque Morrocorum regem subditum regi Hispanie ejusque tributarium extitisse, cujus tributi pensio pro subjectionis titulo tribus pilis quolibet anno solvitur, qui mento regis, barba videlicet, sustolluntur. Rex autem Hyspanie quibusdam temporibus inimicorum impetu provocatus bellis utique multis deficeret, si Morrocorum regis probitas fato Hispanie in suis necessitatibus non astaret, quapropter recitata pilorum pensio XVIII annis non petitur et quasi neglecta

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „ministris” in plaats van „instrumentis”.

2) Dit is het laatste woord op fol. LXVII verso.

3) Misschien is te lezen „optatio”.

4) Het handschrift heeft „Armenie Hispanie”; doch het eerste woord is doorgehaald.

seu indulta mentione qualibet elongatur. Interea sepedicto Hispanie contra inimicos prevalente et aliquorum suffragio tranquillitatis tempore [1]) non curante, dictus Morrocorum super tributo emulorum informatione requiritur hujusque causa ad Hispanie regis presentiam evocatur. Cujus orationis obsecratio diversique servitii propositio astantium invidia non admittitur, unde sibi pro restantiis major quasi barbe cesaries depilatur. Hac itaque confusione dictus Morrocorum rex suprascripto Hispanie opponitur, paganis jungitur, quorum placentia vere norma fidei denegatur. Et quia semper species multiplicatione individui sunt gaudentes, turba gentilium hujus quodammodo apostatione reficitur et ejus mandato armis et gladio preparatur. Quorum impetu plebs fidelium dictorum confiniis commorantium hactenus confunditur, que utnunc Christi misericordia sanctique Jacobi, ut dictum est, presentia liberatur [2]).

Eodem anno Johannes papa scripturarum auctoritate beatissimus presul et pontifex [3]) totius Christianitatis deviare quam plurimum cernitur, dum Christianis magis offenditur quam paganis. Ipse enim regis Armenie lamentationi ejusdemque per gentiles depopulationi modicum curat assistere, in quo tamen posset inimicorum Christi superbiam declinare. Sed quorundam informatione, licet non vere fidei ordinatione, mentis studio vertitur et armis invidie patrie credentium sociatur aciemque gladii, quam inimicis debebat ostendere, propriis studet filiis applicare. Unde etiam [4]) sibi eadem mens, que [5]) et pagano, esse ostenditur, dum per utrumque populus fidelium infestatur. Nam, sicut regnum Hispanie per gentiles confunditur, sic et quodammodo per papam terra Lombardie quibusdam

---

1) „tempora" bij Matthaeus. Het handschrift heeft eene afkorting, welke gewoonlijk „tempore" aanduidt, en onze schrijver gebruikt bij „curare" gewoonlijk den ablativus.

2) Dit is het laatste woord op fol. LXVIII recto.

3) Hierachter volgde het woord „Romanus", dat evenwel is doorgehaald.

4) Matthaeus heeft „et".

5) Bij Matthaeus ten onrechte „quam".

incolis, Ghibelinis videlicet, comdempnatur [1]). Sed eisdem Ghibelinis verbis apostolicis, id est sententia excommunicationis, modicum curantibus et sua imperiali auctoritate defendentibus, dominus papa datur procedere et verbum gladio confirmare. Unde cujusdam cardinalis prelatione triginta bellatorum milia procurare traditur, quibus utnunc Ghibelini societas infestatur. Sed, sicut supra Morrocorum exercitus sancti Jacobi miraculo confunditur, sic et ad presens summi turba pontificis divine pietatis auxilio declinatur. Nam turbis bello concurrentibus et Ghibelinis Theutonicorum audacia prevalentibus prefati cardinalis potentia, ter dena videlicet servans milia, tota quasi dispergitur et mortis imperio subjugatur. Sepedictus vero cardinalis, ductor scilicet exercitus, capitur, qui per tempora multorum testimonio Ghibelinorum vinculis detinetur. Sic itaque dominus papa contra fideles deficiens, tot minus juste suorum perdit milia, quorum parte tertia contra gentiles poterat proficere et crucis ignominiam vindicare.

Eodem anno ewangelii auctoritas, qua malus male perditur [2]) et mensuranti eadem mensura tribuitur, traditione fratris Bernardi, traditoris videlicet pessimi, commendatur. Iste Bernardus, quo quondam imperator dulcissimus veneni tabe infectus legitur, hora presentium captus occiditur. Quibus vel qualiter, audiatur. Noveritis itaque fratrem Bernardum post sue maledictionis potionem urbem sibi magis placabilem eligere, in qua proposuit vite terminum delectatione qualibet exspectare. Hac autem civitate tres burgenses, rebus et potentia majores [3]), eliguntur, qui dicti fratris provisioni et custodie deputantur et hac forma, ut quicquid Bernardus pro suo corpore peteret, vellet aut preciperet, hoc dictorum quilibet omni mentis conamine procuraret. Interea prefato traditore delectationibus pullulante et omni carnis dulcedine se regente, quidam Ghibelinorum principes, pietatem nobi-

---

1) Mattheus heeft ten onrechte „condempnatis".
2) Dit is het laatste woord op fol. LXVIII verso.
3) Dit woord is boven den regel door de oude hand bijgeschreven.

lissimi cesaris recolentes ejusque interitu suspiriis habundantes, nequissimi traditoris rumores student inquirere hujusque stipendio laborare. Percipientes igitur ejus, ut dictum est, in quadam urbe residentiam, per tresque ipsius specialiter custodiam, varia donorum largitione nituntur proficere et dictos tres ad proditionem pessimi subornare. Quod factum per singula cernitur, si tenor sequentium attendatur. Proditionis itaque tempus prefigitur, locus eligitur, ad quem deductionis quasi [1]) causa dictus traditor extra villam custodibus deducetur. Quo tempore Ghibelinorum fidelitas turbis armatorum variis in suburbio latitare traditur, quibus maledictus exiens capitur et majorum presentia [2]) summa deductionis letitia presentatur. Quorum intuitu et allocutione multum confunditur, sed precipue mortis confinio disturbatur. Interea Ovidii regula, qua fallentes fallere precipitur, dictis principibus proceditur, dum traditori vita promittitur, si maledictionis causam et occasionem velit pandere et nequissimi processus ordinem explicare [3]). Dicunt itaque principes, imperatori mortuo fidelitatis studio adherentes: „Frater Bernarde, non turbetur cor vestrum neque formidet, quum vestre mortis infestatio a nobis non queritur, sed solum, ut tenor et species, quibus imperator periit, ostendatur". Quo audito dictus traditor presentia diversorum mirabilia necnon ordine proprio horribilia studet promere et dictorum singula tam scripturarum quam sigillorum testimoniis affirmare, addens inter cetera, qualiter fratres sui ordinis favore summi pontificis necnon Roberti Sicilie piissimum imperatorem querebant perdere ipsumque, renitentem ad hoc, diebus plurimis septem prudentioribus informare, qui tandem munerum datione donorumque promissione flectitur, quorum numerus non habetur. Fuit autem tam multiplex tamque varia per Predicatorum claustra aureorum ad usum traditoris col-

---

1) De afkorting voor „quasi" is boven den regel door de oude hand bijgevoegd. Matthaeus liet het woord weg.

2) Matthaeus wil „presentiae" lezen.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXIX recto.

lectio et singulorum promittentium per sigilla promissio, quod ille, per quem sub numero ponitur, mendax cunctis auditoribus diceretur. Et nota: si mendicantes et ad oculum indigentes tot et tanta possunt tribuere, quantis crumena divitum poterit redundare. Hic autem traditor dictorum singula non solum verbis nititur pandere, sed etiam scripturarum testimoniis et sigillorum ostensionibus propalare. Qui post omnia pelle rasoriis exuitur et morte turpissima condempnatur.

Que tibi, Bernarde, modo gloria, quis tibi fructus
Gestis, quis luctus est orbi? Mens pia tarde
Christum pulsabit bene pro talive rogabit.
Ast [1]) hunc confundi Juda veniat prece mundi,
Cujus mactatur per eum caput, unde creatur.
Dulcoris vena datur heu gustare venena.
Horum latores moveant tibi, Christe, furores.

Et nota, quod in precedenti, ubi de cesaris [2]) morte agitur, ejus interitus quatuor principibus applicatur, hic autem non ipsis, sed fratribus. Quorum utrumque, si rite perpenditur, veritatis [3]) ordine commendatur. Quandoque enim non solum propinquo agente res fieri dicitur, sed etiam per illum, licet remotum, cujus mandato vel spiritu procuratur; nam, sicut prudente scribitur, causa cause et causa causati eadem essentia diriguntur. Cum itaque Bernardus dictis supra principibus ad maledicta prece vel pretio trahatur vel ipse instinctu dyaboli fermento cordis proprii ob promerendam dictorum principum amicitiam ad iniqua ducatur, non solum ipso piissimus cesar occiditur, sed etiam illis, quorum favore, jussu vel munere mors dictatur. Sic igitur, ut supra, cesar potentissimus principum consilio perditur [4]), qui et hic Bernardi complicibus veneni flumine suffocatur. Et quum scripturarum

---

1) Matthaeus verandert „Ast" in „Aut".
2) Het handschrift heeft door een schrijffout „cesasaris".
3) Dit is het laatste woord op fol. LXIX verso.
4) Bij Matthaeus ten onrechte „proditur".

testimonio agentes ipsisque consentientes pena simili sunt plectendi, hujus auctores singulos, quamvis etiam remotos, cum traditore proximo precor affici et carnis ordine declinari. Amen.

Eodem anno pater venerabilis, omni dignitate preclarus, Johannes scilicet Trajectensis electus, a quodam Brabantino, etiam Johanne, domini de Diest videlicet fratre, impetitur et, ut sibi cedat, scriptis papalibus infestatur. Cujus seriem a principio breviori, quo [1]) possum, studio presentibus annotabo. Noveritis itaque, ut supra, quod Frederico Trajectensi mortuo et Jacobo de Otshorne post domini Zudensis cassationem sollempniter sublimato, quod idem dominus Zudensis, Trajectensem sedem larga manu ambiens, sed spei anchoram a capitulo trahens, diversorum, ut dicitur, studia concipit et finaliter illam, que sequitur, viam querit. Hic itaque, videns Jacobum de Otshorne corpore debilem et infirmitatibus afflictum, missis versus curiam nuntiis quodam ibidem sibi speciali procurat et scienter impetrat primam Trajectensis sedis vacature collationem ejusdem capitulo subtrahi et camere summi pontificis reservari, sperans [2]) videlicet hac via proficere et eandem sedem apostolici collatione quorundam suffragio procurare. Interea Jacobo de Otshorne breviter inclinato et omni juris ordine per sancti Martini capitulum observato Johannes de Bronghorst inscius et absens eligitur, qui veniens confirmatur. Quo tempore dominus Zudensis carnem brachium suum ponens et magis in Willelmum comitem quam in Deum fiduciam habens, versus Hanoniam nititur tendere et ibidem Willelmo comiti adventus sui negotia denudare, a quo breviter confunditur, dum preventus ab alio declaratur. Willelmus enim comes pro suprascripto Brabantino, Cameracensi videlicet preposito, jam preces suas Roberto Sicilie direxerat, qui eas suis additis apostolico presentabat. Quo audito dominus Zudensis terrena ambiens, fugitiva sequens, benedictionem hereditare cupiens, contristatus

---

1) Matthaeus vervangt „quo" door „quam".
2) Dit is het laatste woord op fol. LXX recto.

minor redire cernitur quam exire. Hic itaque prepositus Trajectensis sedis collationem a domino papa consequitur, qui tamen a procuratore Trajectensis electi apud curiam diebus plurimis infestatur. Sed eodem Brabantino principum afflatu, scilicet Brabantie, Hollandie et Ghelrie, qui omnes in alium [1]) conspiraverant, prevalente et ipso utnunc instrumentis papalibus comparente, Johannes de Bronghorst se cernens gravari et contra juris ordinem infestari, ipse facto appellans prima Martii ebdomada [2]) in propria persona versus curiam dirigitur; per quem [3]) adversarius, ut sibi illo compareat, evocatur.

Eodem anno diversorum studens, carmine dignum duxi tangere, qualiter quidam sanguine nobilis, morum vero tramite bestialis, Zuederi videlicet de Montforde filius, contra quartum decalogi preceptum proprios parentes persequitur horumque naufragio gratulatur. Raptor [4]) enim iste juvenis, domini de Yselstein filie sociatus, soceri [5]) adjutorio nititur procedere et noctis conticinio muros patris scalis appositis vi intrare dormientesque vetulos infestatione qualibet excitare.

Pro sibi congestis mihi pretacto furor est, is
Vexatur plenus, qui pace maneret egenus.
Est miser ergo nimis, quem nummis subtraho primis,
Cum sibi presenti fore nescit paxve sequenti.

Hujus itaque criminis [6]) detestatione processus domicelli Ghelrie exceditur; nam ibi solus pater, hic vero uterque parens captivorum vinculis in domo propria detinetur. Quorum utrique, quod hac hora patribus agitur, pati suo

---

1) Matthaeus wil „alium" in „illum" veranderen. De schrijver gebruikte echter „alium" in tegenstelling met „Johannes de Bronghorst", het onderwerp van den hoofdzin.

2) De eerste week van Maart 1323.

3) Matthaeus verandert „quem" in „quam". Ten onrechte. Niet de curia, maar Jan van Bronkhorst riep zijn tegenpartij op.

4) De zoon van Zweder van Montfoord heette Hendrik de Rover.

5) Dit is het laatste woord op fol. LXX verso.

6) Het handschrift heeft duidelijk „criminis", Matthaeus „carminis".

tempore filiis concedatur, ut per hoc ewangelica veritas commendari poterit, qua legitur, quod mensuranti eadem mensura, quam [1]) dederit, tribuetur.

Notandum secundum prudentem quod, sicut caro cibis et potu pascitur, ita et anima piis actibus devotisque orationibus impinguatur. Si vero corpus in anime prejudicium ejusque despectionem turfis inseritur vanisque cogitationibus inficitur, illud vel in presenti Christi misericordia penitentie medicina [2]) confusione quadam detergitur vel perhorrendo judicio dampnationi perpetue reservatur.

Cur data sint ista, sciri peto mente venusta.

Notandum itaque, quod eodem anno in Paschali ebdomada [3]) quibusdam nostris monachis causa hospitum tripudiis et coreis intenditur, quod divine pietatis judicio apertissime vindicatur. Eadem enim ebdomada inter quosdam monachos et quendam laicum, ab eis verberatum, dissentio magna oritur, cujus utique causa tota quasi patria duro nostrorum scandalo commovetur.

Eodem anno Johanne de Bronghorst, Trajectensi videlicet electo, apud [4]) curiam existente et sui juris discussionem papali judicio prestolante, Johannes de Diest, adversarii reditum nolens attendere, auctoritate papalium [5]) nititur procedere et precepto Willelmi comitis, licet absentis, maximam tam [6]) Hollandie quam Brabantie multitudinem congregare, quorum societas apud castrum Yselstein sexta quadam feria [7]) colligitur, ut ab inde proxima dominica singulorum ordinatione versus Trajectensium menia procedatur. O Trajectensium universitas,

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „qua".
2) Matthaeus voegt hier „et" in.
3) In 1323 viel Paschen op 27 Maart.
4) Het handschrift heeft „aput".
5) Matthaeus heeft ten onrechte „popularium".
6) Dit is het laatste woord op fol. LXXI recto.
7) Vrijdag, 15 April 1323, zooals uit het vervolg blijkt.

que Johannis de Bronghorst creationem summo desiderio collaudabas cuique tam clero quam populo fideli assertione promisisti assistere et suggestione qualibet subvenire! Ne, queso, qui utnunc tibi [1]) oculis subtrahitur, cordis tibi lumine subtrahatur; sed consuete fidelitatis officio studeas presenti portas claudere et absenti, dum sors poposcerit, aperire. Quod utique fieret, si presenti spiritus Willelmi comitis non adesset. Cujus auctoritate, sicut dicitur, talis [2]) porta magis panditur quam papali [3]). Sunt enim ibidem [4]) majores divinorum testimonia invocantes, quod [5]) mallent canonis sententiam summique pontificis offensionem incurrere quam absente neglecto presentem suscipere, si Willelmus comes se subtraheret et partem alterius non foveret. Hujus itaque mandato apud Yselstein, sicut tactum est, populus colligitur, quo Johannes de Diest manu armata turbaque prevalida XV kal. Maji [6]) ville Trajectensi presentatur. Quorum turba quidam probus et nobilis impulsu equi, in navem salientis, submergitur, cujus morte tota quasi presens collegio conturbatur. Venienti itaque Johanni de Diest armis depositis porta panditur, sedes episcopalis ostenditur, in qua sollempnitate precipua collocatur. Cujus largitate detractorum invidia leditur, dum ejus donis ac vestibus turba quasi melior insignitur. Et quum eterni numinis furore quandoque ignis aut aeris infestatione panditur, utrum effectus [7]) humani cupiditatis aut impietatis ordine dirigantur, dicti Johannis promotio ejusdemque per Trajectum [8]) admissio sinistra suspicione tangitur, dum fata Trajectensis villula eadem post dicti receptionem ebdomada novem [9]) in-

---

1) Matthaeus heeft in plaats van „tibi” „tuis” en iets verder „tui”.
2) Het handschrift heeft „tali”, welke lezing Matthaeus behoudt.
3) Bij Matthaeus ten onrechte „populi”.
4) Dit woord is later boven den regel bijgevoegd.
5) Het handschrift heeft de gewone afkorting voor „quod”. Bij Matthaeus „qui”.
6) 17 April, in 1323 een Zondag.
7) Matthaeus verandert „effectus” in „affectus”.
8) Zoo heeft het handschrift, Matthaeus „Trajectenses”.
9) In afwijking van het handschrift heeft Matthaeus „novis”.

cendii [1]) tempestatibus inquinatur. Cujus horrore non solum laicorum domicilia, verum etiam quarundam [2]) puellarum, albarum videlicet dominarum, habitacula devastantur.

Eodem anno cicatricis auctoritas, que male sana in antiquum vulnus redire traditur, vera esse perpenditur, dum Karolus rex Francie denuo contra partes Flandrie provocatur. Ad cujus notitiam quod sequitur attendatur. Noveritis itaque, quod Ludovicus domicellus Flandrie, qui patre mortuo et patruo [3]) conditionaliter deficiente avo suo in comitatu successerat, utnunc sufficienti quasi conductu cum Willelmo comite Hollandie Parisius properat [4]), ubi a Karolo rege benigne satis recipitur, sed ultra quam placuit detinetur. Quo tempore idem rex parentum more ad dicti juvenis comitatum aspirans et eundem palliata captivitatis specie detinens, scripta quedam formare nititur et a domicello sigillata per episcopum Attrebatensem et quosdam alios sollempnes nuntios Flandrensi populo destinare. Quorum tenore fatus supra domicellus a comitatus sui possessione absolutus cernitur et Karolus rex Francie institutus, qui utnunc se solum et non alium a Flandrie gentibus in dominum et in excessivum inquisitorem petit et jubet suscipi et vice [5]) comitis recognosci. Ad cujus petitionem fato Flandrie populo, qui presenti casu non modicum leditur, tali tenore vel simili respondetur: „Prudentis auctoritate valde periculosum traditur, si sola navis anchora tempestatis turbine reservatur, que si pluribus ducitur, una licet defecerit, per alteram conservatur. Fatur insuper greges ovium diverso pastore gaudentium majori securitate dirigi et a luporum insidiis defensari. Eapropter Flandrie populus duorum [6]) protectione gaudens hactenus, regis videlicet

---

1) Van dit woord staan de eerste vijf letters aan het slot van fol. LXXI verso.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „quaedam".

3) Robert van Cassel.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „properavit".

5) In plaats van „vice" heeft Matthaeus ten onrechte „jure".

6) Eene oude hand schreef hier boven den regel „scilicet here ende overhere"

et comitis, parentum more petit incedere et dictorum altero non carere. Nam si solius dominio regi ceperit [1]) et ille injurias inferre [2]) voluerit, cujus auxilium more appellantium invocabit? [3]) Quod si Flandria ad hec regi consentiret, juri suo potissimo hactenus obtento renuntiasse videretur. Sufficiat itaque regi Francie, quod pro mediato Flandris domino agnoscitur, qui ipsis utique pro immediato tam majorum quam minorum studio usque ad effusionem sanguinis denegatur."

Sit confortatum tibi, Flandria, cor, quia fatum
Deludens more, patrio remanebis honore.

Eodem anno supernorum altissimus necnon eternitatis officio singulis pietatis sue gratiam in oculis omnium explicat, dum trunco humiliatam [4]) quodammodo stipite, qui inseritur, recommendat, id est: dum nobilissimam orbis creaturam, Henrici videlicet imperatoris filiam [5]), que in patris dejectione multum defecerat, per exaltationem conjugis refocillat. Hic est Francie Karolus regno suo formositate precipuus, qui utnunc pro sue conjugis coronatione, prenotati scilicet imperatoris filie, tam suorum quam vicinorum majores studet allicere et Parisius demandare. Cujus sollempnitati Willelmus comes sibique socia non deficiunt, sed illi in die Pentecostes [6]) multis tam Hollandie quam Hanonie nobilibus affuerunt.

Carnis habens grata necnon pietatis amata,
Cesare prolata, Karolo regi sociata,
Hic sublimata, sit in omni parte beata.

Et nota, quod presens sollempnitas mimorum studiis, variis quoque tripudiis, prout decebat, extenditur, quorum

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „coepit".
2) „in" is door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.
3) Dit is het laatste woord op fol. LXXII recto.
4) Matthaeus heeft „humiliatum".
5) Zij heette Maria. Het huwelijk werd reeds 24 Augustus 1322 voltrokken.
6) 15 Mei 1323.

singula nichil vel modicum unius presentatione femine reputantur. Omnis namque jocus despicitur, ut sola mulier, quam Zelandia transmiserat, videatur. Erat enim tanti corporis necnon tam mire quantitatis, quod viri stature sufficientis ejus estimatione seu presentia pueri reputantur. Cujus similiter fortitudo perpenditur, dum manus quelibet Hamburgensi dolio non gravatur. Veridici quoque relatione didici, quod trabem quandam, cujus translatio octo viris defecerat, ad placitum transferebat. Hoc itaque propter miranda gestis asscribitur, quum nostro tempore mirabilius ignoratur [1]).

De cujus simili per Augustinum in „de civitate Dei", XV° [2]) sic narratur: „Erat Rome cum suo patre et matre quedam femina, que corpore quodammodo [3]) gyganteo longe ceteris preminebat, de qua" — sicut et supradicta — „maxime ammirationi fuerat [4]), quod ambo parentes ejus non tam longi erant homines quam longissimos videre consuevimus".

Extitit similiter nostro tempore quidam Nicholaus, minimis [5]) quasi [6]) parentibus apud villam, que Sparnewoude dicitur, procreatus, cujus substantia comparationem non suscipit. Sub extento namque ipsius brachio eadem hora maximus se divertit. Poterant etiam, si membrorum queratur species, sub privato ipsius calcio [7]) majorum pedes quatuor latitare. Cujus mensuram nos scolares, a dorso venientes, frequenter suscipimus, quum ante oculos

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXII verso.

2) Matthaeus voegt hier in de woorden „cap. 23", welke in het handschrift niet voorkomen.

3) Zoo heeft het handschrift in overeenstemming met den tekst van Augustinus. Matthaeus heeft ten onrechte „quodam".

4) Bij Augustinus volgt op het woord „praeeminebat": „ad quam visendam mirabilis fiebat usquequaque concursus. Et hoc erat maxime admirationi, quod" etc. Augustinus heeft verder „nec saltem", waar in ons handschrift „non" staat.

5) Bij Matthaeus zijn de woorden „Nicolaus Minimis" cursief gedrukt. Hij hield „Minimis" voor den geslachtsnaam van den man. Het woord is echter een bijvoegelijk naamwoord, behoorende bij „parentibus".

6) Bij Matthaeus ten onrechte „qui".

7) Aldus het handschrift. Bij Matthaeus „calceo".

accedere multipliciter formidabamus [1]). Isti, si pro quantitate vires assisterent, inimicorum acies solius utique presentia formidarent.

Eodem tempore miles quidam magni nominis, de Insula videlicet Jordanus [2]), domini Clementis pape sororis filie conjugatus, causa duelli, quod comite quodam contraxerat et in Francorum regis presentia fieri decreverat, multum remotis partibus plus quam trecentis equorum phaleris Parisiorum opidum introibat. Cujus rota Karoli regis consilio sic volvitur, quod despecto majori florenorum dolio, regi per ipsum exibito, et similiter vestibus, quibus indutus erat, papalibus post pauca sue captivitatis tempora latronum miseriis implicatur. Hujus autem causa traditur, quod quidam regis Francie [3]) nuntius ad ipsum specialiter destinatus, sed ab ipso modicum reputatus, hasta propria per anum intrante et intestinorum substantiam disturbante confoditur et mortis imperio subjugatur. Perduntur etiam per eundem quidam regis armigeri, contra paganos [4]) in Christianorum subsidium destinati. Inter varias insuper istius iniquitates una describitur, quod uxore sui famuli in ejus presentia abutitur et quod per ipsum idem famulus, tacens utique et dissimulans, gladio perforatur. Cui ad presens eadem mensura tribuitur, dum equis distrahitur et aerem inficiens exaltatur. Ecce pendentem patibulo, cujus terror et offensio cunctos ipsius patrie populos per X dietas in circuitu invaserat et quemlibet sibi adversarium pro voluntatis sue libito confundebat. Dicant igitur sui cum Ovidio [5]): „Omnia [6]) sunt hominum tenui pendentia filo”.

Eodem [7]) tempore relatione nobilium, suprascripta Fran-

---

1) Het handschrift had „formidamus”. De lettergreep „ba” is later ingevoegd. Matthaeus heeft „formidavimus”.

2) Hij was heer van Casaubon en hoorde te huis in het land van Toulouse. Op 21 Mei 1323 werd hij ter dood gebracht.

3) Bij Matthaeus „Franciae Regis”.

4) Dit is het laatste woord op fol. LXXIII recto.

5) Ovidius, ex Ponto IV, 3 v. 35.

6) Het handschrift heeft „omina”.

7) Het hiervolgend verhaal over den kater, die in een kastje onder de aarde verborgen werd, is in het handschrift doorgehaald.

corum sollempnitate venientium, de quodam murilego, a quibusdam monachis sub Petri nomine baptizato et postea quodam scrinio una cum dominici corporis substantiis subterrato, quedam miranda et cunctis fidelibus abhorrenda percepimus, que gestorum cronicis annotamus [1]). Notandum itaque, quod quidam pastores ad locum quadrivii, scilicet [2]) quatuor viarum, venientes et ibidem sub terra clamorem cujusdam murilegi audientes, ejusdem loci tellurem student evertere. Qui vocem quandam de sublimi emissam, ne quicquam foderent, sed percepta preposito innuerent, audiere. Voluit enim Dei filius, sicut olim mundo natus, sic et modo tacto subterratus, pastorum preconiis apparere. Sed illis ammiratione stupescentibus et moram in annuntiando facientibus, miles quidam causa venationis necnon deductionis percipitur eisdem Francorum terminis tendere et in dicto quadrivii loculo suum catulum miro et insolito investigationis studio laborare. Miratur dominus, miratur insuper et quilibet [3]) sibi famulus, quum nec rubum nec foveam sciunt perpendere, quibus possent venationum bestie latitare. Catulo itaque, quo murilegi odor sub terra percipitur, magis ac magis [4]) in sui naris sagacitate perdurante et ejusdem domino cum famulis plurimum ammirante, ecce pastor quidam non longe abesse dinoscitur, qui fato milite signis et vocibus appellatur. Quo protinus accurrente et canis etiam studium intuente, miles ab ipso incipit querere, si ipsis aliquam furoris catuli causam sciret per circuitum demonstrare. Pastor autem simplex et humilis dictum militem datur inspicere et hec vel similia vacillante [5]) animo respondere: „Reverende domine, perfecte non sentio, quid hoc loco esse poterit aut latere; sed quod die utnunc septima percipio, possum, si precipitis,

1) Matthaeus heeft ten onrechte „annotavimus"

2) Er staat hier in het handschrift een teeken, naar ik meen, voor „scilicet". Matthaeus heeft „id est".

3) Dit is het laatste woord op fol. LXXIII verso. Iets vroeger heeft Mathaeus „pervestigationis" in plaats van „investigationis".

4) De woorden „ac magis" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

5) Het handschrift heeft „vacillanti".

enarrare. Vidi utique talem abbatem cum quibusdam monachis hoc [1]) quadrivii loco fodere et semper ibidem rem aliquam, licet mihi incognitam, subterrare". Quo audito miles predictus, divina inspiratione ammonitus, diligenter [2]) studet procedere et missis quibusdam nuntiis sibi patrie prepositum advocare. Qui adveniens vocationis causa imbuitur et sepedicto quadrivii loculo presentatur. Quorum studio tellus evertitur, spelunca construitur, de qua tandem quoddam scriniolum subtrahi procuratur, quo aperto niger quidam murilegus percipitur, cui nichil pro viatico, nisi quedam [3]) dominici corporis substantie, prejactatur [4]). Erant etiam ibidem, ut quidam [5]) dicunt, bufones positi et super easdem substantias dimisso capite suspensi, ut veneni maledictionem super easdem emitterent et quamlibet illarum et per consequens murilegum toxicarent. Porro nobiles horum nefanda atque inaudita visa maledictione maximi timoris horrent incussione, vicinos [6]) sibi magis presbiteros advocantes et illis substantiarum omnino illesarum custodiam committentes. Ipsi vero reliquorum [7]) maledictione reservata student proficere et omni mora postposita sepedictum abbatem cum monachis captivare. Qui omnes post hujus flagitii denudationem et pessimi sortilegii confessionem cunctorum presentia condempnantur et incendiorum voragini deputantur. Extitit autem miserorum finalis intentio et propositum dicto murilego nona die post ejus subterrationem [8]) pellem subtrahere et hujus particulis amicos singulos premunire. Nam quicumque, illorum estimatione, dicta pelle particulam quantumcumque modicam secum detulerit, omni litis examine coram quocunque judice prevalebit; capitis vero possessor in nullo posset deficere, quod etiam sibi deberet ad quesita singula respondere. Hoc autem de monachis duxi

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
2) Ook dit woord ontbreekt bij Matthaeus.
3) Aldus het handschrift. Matthaeus heeft „quiddam".
4) Matthaeus heeft ten onrechte „projactatur".
5) „quidam" is bij Matthaeus uitgevallen.
6) Dit is het laatste woord op fol. LXXIIII recto.
7) Matthaeus verandert „reliquorum" in „reliquarum".
8) Bij Matthaeus ten onrechte „subtractionem".

monachis [1]) scribere optans, ut se velint a talibus et a malis omnibus custodire.

Et quum jam pridem, cum de Francorum festivitate egimus, quedam breviter de Willelmo comite Hollandie, nostro videlicet principe, tetigimus, consequenter [2]) ad ejus commendationem pauca scribere studeamus. Noveritis, quod in presenti comes Hanonie, Hollandie, Zelandie et dominus Frisie Willelmus, morum honestate conspicuus, dominatus sui patrias, tranquillitatis et pacis munere [3]) dedicatas, solum quasi nominis magnitudine dirigit. Terra enim propria sepius absenti, sicut et continue presenti, ad humilitatis obsequia se extendit. Hujus etiam Willelmi comitis amicitia cunctis fere principibus circumcircaque [4]) commorantibus miro pietatis studio queritur; nec est unus, licet etiam maximus, per cujus audaciam provocatur. Flandria utique Willelmi parentibus a tempore, cujus non extat memoria, infesta et ejus predecessoribus [5]) variis bellorum tediis permolesta, hujus se gaudet gladio subtrahi et cum eodem pacis concordiam procurari [6]). Hoc enim sepius, ut comparationis ordine procedatur, experimento addiscitur „ollam luteam ferrea destrui et tam active quam passive ejus impetu demolliri". Dux insuper Brabantie, cujus patria se Willelmo comiti suisque parentibus sepius opposuit, ad presens conjugio filie pacis et concordie viam querit; hec enim eodem anno, quo nascitur, Willelmo Willelmi comitis filio desponsatur. Si autem, qualiter dictus comes se cum Trajectensibus habeat, queritur, liber cronicorum Egmondensi cenobio videatur. Ibi enim perfecte ostenditur, quod sibi sunt humiles et ad ejus nutum quasi singula disponentes. Breviter, cuncti Germanie principes, citra Coloniam commorantes, Willelmo

---

1) Het tweede „monachis" ontbreekt bij Matthaeus.

2) Matthaeus heeft, in afwijking van het handschrift: „consequitur".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „munimine".

4) Matthaeus heeft „circumquaque", in afwijking van het handschrift.

5) Dit is het laatste woord op fol. LXXIV verso.

6) Hierbij zal wel gedacht zijn aan het vredesverdrag tusschen Willem graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland en Lodewijk, graaf van Vlaanderen en Nevers van 6 Maart 1323 (Kluit, Cod. dipl. nr. 399.)

comiti student applaudere et ad ejus placitum apud ultimam sibi villulam, Haerlem videlicet, hastiludii stultitiam exercere. Quibus etiam nobilibus dignis et comitibus Willelmus comes, non semel, sed sepius versus Coloniam transire petitur, ut ipsius, qua deficiunt, potentia bona mercatorum, per aquas Reni fluminis tendentia, protegantur. Quid autem loquor minoribus? Videatur, qua devotione, quo studio Willelmi favor majoribus, regibus videlicet Francie et Anglie, petitur, dum illorum quilibet precavere nititur, ne sibi flos principum offendatur. O quam miro nimiumque devoto affectu Willelmus comes potenti rege Boemie diligi perpenditur, dum ejus instantia precipue seu favore dicti regis filius filie domini Karoli, utnunc Francie regis patrui et Willelmi comitis soceri [1]), matrimoniali gremio combinatur [2]). Est itaque Willelmus comes in statu pulchritudinis necnon cursu temporalium perfectionis. Qui tamen non immerito videtur argui et binis prudentum [3]) semitis infestari. Morosi etenim studia precipiunt hominem extraneis se non intromittere. Apostolus quoque jubet propriam diligenter familiam gubernare. Quorum precepta Willelmus comes [4]) negligere cernitur, dum oblitis quasi propriis aliorum negotiis implicatur, non advertens utrobique subesse pericula, quorum uni subvenit experientia, dum mors Florentii comitis, ejus videlicet predecessoris, proponitur et hujus traditio recitatur, qui utique hac occasione deficit, quum se de aliorum, scilicet Trajectensium, negotiis intromisit. Ad alterius vero confirmationem auctoritas sufficit, qua [5]) dicitur, quod multociens per absentiam despicitur, cujus presentia decoratur. Caveat igitur sibi Willelmus comes dictis casibus et erit reputatione temporalium vir perfectus.

---

1) In plaats van „soceri" heeft Matthaeus „socii". Ten onrechte.

2) Blanca van Valois huwde 8 Mei 1323 met Karel, den zoon van Jan van Luxemburg, koning van Bohemen. Deze Karel werd in 1346 tot koning van Duitschland verkozen; in 1355 werd hij keizer. Karel IV stierf in 1378.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXXV recto.

4) „comes" is bij Matthaeus uitgevallen.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „quia".

Veniat ergo quandoque visitare fructuosam magis Hollandiam, non semper aspiciens Hanoniam floribus speciosam. Jacob enim filiorum testimonio sepius Lye jungitur, qui tamen summopere Rachelis pulchritudine provocatur.

Eodem anno summe divinitatis humilitas, incarnationis mysterio commendata et olim circa eandem infandorum nequitiis provocata, ad presens etiam quibusdam eucharistie miraculis preficitur [1]), quibus humane fragilitas fidei confirmatur. Sciendum itaque, quod in partibus Alemannie, villa scilicet quadam Rymaghen nomine, mulier quedam, filia dyaboli, suis utique fratribus, dicti etiam filiis, Judeis videlicet, ibidem commorantibus et in Christi passione patrizare [2]) studentibus, collatione munerum, vestium scilicet et quinque marcarum, ad hoc instruitur, ut ipsis per eandem dominici corporis substantia procuretur. Que maledictionis studio devotam se simulans locique et temporis oportunitatem eligens, in die natalis jam preterito altari [3]) jungitur; corpus suscipitur, quod ori subtractum et bursa quadam repositum suis institoribus, quorum jam IX hujus causa convenerant, presentatur. Quibus etiam quidam extraneus, Vivus nomine, Judeus advenerat, qui mense, cui sanctissimum corpus supponitur, cum ceteris assistebat. Quorum singuli stilos et similia ad pungendum congrua [4]) student promere et summo diligentie studio puncturis et verberibus, heu! corpus sacratissimum infestare; sed benedictionis substantia post varios ictus illesa manente [5]) et sub eadem immensa [6]) lesione varia comparente — numero enim verberum correspondet numerus cicatricum —, Judeis mirari incipitur. Quorum magis impio [7]) cultellus quidam

---

1) Matthaeus verandert dit woord in „perficitur".

2) Zoo is de lezing van het handschrift. Bij Matthaeus „patrissare", wat de gewone Latijnsche vorm is.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXXV verso.

4) Dit woord is door Matthaeus weggelaten.

5) Matthaeus veranderde „manente" in „permanente".

6) In plaats van „immensa" heeft Matthaeus „in mensa". Het handschrift laat beide lezingen toe.

7) De lezing van het handschrift „magis impio" is niet twijfelachtig. Toch heeft Matthaeus „magistri imperio".

magne quantitatis promitur, qui invocatione dyaboli pro ictu multum horribili sublevatur. Qua hora venerabilis substantia, more quasi pueri confusa, in ictu subtrahitur, vagientis vox percipitur, que etiam apertissime auribus Christianorum foris existentium implicatur, quorum singuli student accurrere, hostium domus infringere et vagientis, ut putant, pueri interitum prevenire. Quibus dampnati carnifices totis viribus student occurrere et illorum ad ipsos introitum impedire; sed Christianorum turba, fortiori videlicet, prevalente et miserorum nequitia fugiente, fideli populo accessus panditur, sanguinis inundatio super mensam cernitur, sed sacratissimi corporis substantia, que voce prius dicta disparuit, non habetur. Hujus itaque flagitii comites IX capiuntur, qui omnes, prout ipsorum merita exigunt, condempnantur. Decimus vero, quia extraneus et facie ignotus, Christianorum turbe in tumultu se miscuit; qui statim ad ecclesiam fugiens et baptismum, Hermanni nomine, suscipiens dicta mihi miracula [1]) scriptis autenticis demonstravit, addens inter cetera, quod prefatus eucharistie clamor quavis ville parte tam bene percipitur, sicut in eadem domo, qua presens flagitium procuratur.

Eodem anno in kalendis Julii [2]) inter virum laudabilem [3]), Monasteriensem videlicet presulem [4]), et quendam de Marke comitem [5]) bellum durum concipitur, in quo sexcentis occisis idem episcopus [6]) multis suorum nobilibus et precipue XVIII militibus captivatur.

Et quum prefatus jam supra casus populo presidentes utiliter tetigit, adhuc etiam hoc equissimo Monasteriensi episcopo scribere non gravabit. Notandum itaque, quod quidam advena sive extraneus, villa quadam dicti pontificis hospitatus, denariorum summam protulit, quam hospitis custodie deputavit. Interea dicto advena completo negotio recedere volente et commissam hospiti pecuniam

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXVI recto.

2) 1 Juli 1323.

3) Matthaeus verandert „laudabilem" in „venerabilem".

4) Lodewijk van Hessen. Matthaeus heeft „episcopum".

5) Engelbert II van de Mark.

6) Een jonge hand voegt hier „cum" in, wat Matthaeus opneemt.

repetente, idem hospes falsariorum semitam nititur currere et veritatis ordinem negatione pecunie disturbare. Quapropter dictus advena fatum supra pontificem studet querere et sibi cursum negotii explicare, a quo veste mutata silentioque imposito in famulum [1]) recipitur et ejus continue lateri sociatur. Hujus itaque causa nobilis episcopus venationis deductionem circumquaque precipit innuere et scabinos supradicte ville, quorum fatus hospes unus fuerat, specialiter advocare. Cum igitur per nemora more venantium errando quasi tenderent et per varios saltus bestiam quererent, episcopus advene informatione hospiti jungitur; qui dissimulato proposito secum de variis fabulatur. Rogat autem inter cetera episcopus, ut mitra, que hospitis capite cernitur, suo capiti ad videndum, qualiter sibi sedeat, imponatur, quod et fieri traditur et sic episcopus per horam mitratus incedere predicatur. Post hoc clam [2]) vocato famulo eadem mitra hospite pro intersigno mittitur, a qua nomine hospitis talis pecunia, advene videlicet, tribui postulatur. Mulier vero intersigno cognito mora postposita nititur procedere et negatam a viro pecuniam nuntio destinare, qui verso tramite domino jungitur; pecunia promitur, que per ipsum advene presentatur. Hoc itaque negotium maledicto hospite ignorante perficitur, qui ab episcopo cum ceteris ad prandium invitatur. Interea cunctis gaudentibus, cibo et potu precipua deductione fruentibus, episcopus questione proposita interserit, quo dignus habeatur premio, qui depositam apud ipsum pecuniam non vult reddere, sed abscondit. Hec autem questio communiter proponitur, sed ejus solutio sepedicto hospiti specialiter indicatur, a quo brevi consilio palam asseritur, quod talis, quicunque fuerit, digne furis ordine premiatur. Ad quem episcopus: „Ex ore tuo te judico, serve nequam. Fiat tibi secundum verbum tuum." Qui statim cunctorum ammiratione tollitur et furca patibuli condempnatur.

Hujus etiam episcopi terminis clericus quidam pilleo

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „familiam".

2) Dit is het laatste woord op fol. LXXVI verso.

suo per nobilem spoliatus, dicto pontifici conquerendo jungitur, cui dictus raptor, habens in capite pilleum, indicatur. Qui amicorum precibus patibulo vix subtrahitur; sed dictus pilleus hujus capiti clavis ferreis affirmatur.

Eodem tempore tactis jam pridem Trajectensis ecclesie litibus summi pontificis cancellario ventilatis et alterius partis, de Bronghorst videlicet Johannis, petitionibus annullatis, nobili viro Johanni de Dyest fata sedes asscribitur, cujus adversario expense probabiles refunduntur et hoc taxatione venerabilium dictis apostolico prefectorum.

Eodem tempore falsarii quidam scriptis papalibus discurrentes et indulgentiarum largitione [1]) maximam in ecclesia pecuniam procurantes, detecta ipsorum nequitia captivantur et incendiorum voragini deputantur.

Eodem anno in Flandrie partibus mira tempestas cernitur, dum bello utique intestino unius [2]) ville populus per gentem alterius et maxime contra voluntatem comitis infestatur. Cernens equidem de Brugis communitas villam, que Sluis [3]) dicitur, sibi vicinam et in portus sui parte, inferiori scilicet, versus mare repositam, divitiis ac potentia erigi et preventione [4]) mercatorum in ejus quodammodo prejudicium augmentari, vicinos sibi populos minis ac precibus studet allicere et II kal. Augusti [5]) totis prefatam viribus impugnare. Quorum conflictu XL meliorum [6]) vel pluribus vita subtrahitur, inter quos Florentius de Bersalia [7]) dominus, a Selandia longo tempore proscriptus, dejicitur et comes quidam de Namur, nomine Johannes, patris utnunc comitis patruus, capitur et plurimum vulneratur. Ubi post longa certamina dicta villa decipitur [8]), capta obruitur et funditus igne vel gladio devastatur.

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXVII recto.
2) Bij Matthaeus wel door een drukfout „unus".
3) Aldus het handschrift. Bij Matthaeus „Sluus".
4) Bij Matthaeus ten onrechte „proventione".
5) 31 Juli 1323.
6) Matthaeus heeft ten onrechte „melioribus".
7) Het handschrift heeft duidelijk „Bersalia", Matthaeus „Borsalia".
8) Matthaeus verandert „decipitur" in „diripitur".

Vires destructe proprias si queris, eorum
Preco dabit recte tibi milia quinque virorum.

Et nota, quod comes de Namur, qui supra capitur et in captivitate mori presumitur debere, vix duobus ibidem mensibus detinctur [1]). Nocte enim quadam, dum artissima detentus custodia, ad aleas luderet et subornato sibi famulo infirmitatem ostenderet, candela quedam accenditur, ad privatam acceditur, per quam colligatis manutergiis ipsum inferius exspectantibus presentatur [2]), ubi una cum famulo equis receptus deducitur, cujus evasione hostis concutitur et suorum animus gratulatur.

Eodem anno

Veri sermone recitata mihive [3]) loquelis
Construo; namque bone loca [4]) mentis habentque fidelis.

Cum prudentis auctoritate non pandatur melius rei excellentia quam si sui contrarii vilitas [5]) ostendatur [6]), hinc est quod ad veritatis [7]) commendationem gesta cujusdam casus nequissimi duxi promere et scripturarum memorie commendare. Notandum itaque quod, sicut in veteri testamento Naboth causa vinee per Achaz [8]) regem occiditur, sic et in Theutonice partibus dominio cujusdam comitis rusticus quidam milite quodam pro vinea molestatur. Iste enim rusticus dicto militi vicinus et fertilitate cujusdam vinee, agris dicti militis contigue, commen-

---

1) Hij ontsnapte 9 October 1323.

2) Matthaeus heeft „praesentatus".

3) Matthaeus heeft „mi" in plaats van „mihi". Het handschrift heeft echter de gewone afkorting voor het laatste woord.

4) Er staat „joca" in het handschrift en het is mogelijk, dat dit de juiste lezing is, ofschoon het mij niet duidelijk is geworden, hoe hier „joca" (grappen) kunnen te pas komen. Matthaeus heeft „loca".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „utilitas" in plaats van „vilitas".

6) Dit is het laatste woord op fol. LXXVII verso.

7) In afwijking van het handschrift heeft Matthaeus „Trinitatis" in plaats van „veritatis".

8) Matthaeus verandert „Achaz" in „Achab".

datus [1]), multo tempore horisque variis super vinee sue venditione ejusdem militis cupiditate impetitur, cujus venditio horis singulis absque variatione carminis necnon verbo simplici denegatur. Quapropter miles offenditur, rusticus capitur, qui XII mensibus afflictione carceris infestatur; sed eodem perseverante et propositum non mutante — maluit enim vitam perdere quam vineam vendere —, carcer recluditur, dictus absolvitur necnon familie, que ipsum jam diu putabat mortuum, presentatur. Hic itaque facie pallidus totoque corpore macelentus [2]), uxore propria non agnoscitur, que tandem intersignis verbisque cognitis informatur. Cujus rumore fiunt letitie amicorum, commessationes et tripudia vicinorum, quum dilectus, eorum opinione, mortuus fuerat et revixit et, qui perierat, est inventus. Interea idem rusticus mentis turbatione confractus et afflictione carceris defecatus, lecto jungitur, sacris conficitur et contra mortis impetum preparatur. Quod dum sepedicto percipitur milite, ipse consuete cupiditatis tendens ordine, ad languentis lectum studet procedere et super promissorum [3]) observatione jacentis spiritum [4]) provocare. Qui per maledictionis invocationem eternique judicii dampnationem coram omnibus constanter asseruit et finaliter affirmavit se nec ordine venditionis nec alicujus forma promissionis prefato militi aliqua debere, pro quibus ipse aut sui heredes tenerentur [5]) respondere. Quo dicto idem rusticus infirmitate tantum [6]) affligitur, quod [7]) post pauca mortis gremio sociatur. Post hec sepedictus miles discutiens presenti se via deficere nec supradicte iniquitatis itinere profecisse, ipse novam maledictionis semitam [8]) studet inquirere et se conjuncte civi-

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „commendatur."

2) Matthaeus verbetert dit woord in „macilentus".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „praemissorum".

4) Bij Matthaeus ten onrechte „suspiria".

5) Dit is het laatste woord op fol. LXXVIII recto.

6) Matthaeus heeft „tamen", het handschrift „tm" met een streep boven deze letters.

7) Matthaeus heeft „quare".

8) De lezing is niet twijfelachtig. Toch heeft Matthaeus „sententiam".

tatis rectoribus sociare. Quibus intentionis sue tenor ostenditur, consilium petitur, quorum singuli vel prece vel pretio ad detestationis libitum informantur. Qui omnes prehabita ordinatione cujusdam [1]) noctis crepusculo cum prefato milite ad locum cimiterii nituntur tendere, dicti quoque rustici jam triduo mortui sepulchrum effodere et quandam summam pecuniae [2]) tamquam vinee solutionem collo cadaveris alligare. Quorum singuli clauso sepulchro festinant recedere, cartas testimonii scribere et illas sigillorum appensionibus confirmare. Quarum series tali tenore protenditur [3]) et tali conclusus ordine predicatur: „Nos scabini et consules talium contractui assistentes, protestamur talem militem a tali rustico vineam [4]) comparasse et sibi pro illius solutione in nostra presentia cum [5]) primo denario ultimum persolvisse, cujus rei causa nostrum omnium sigilla presentibus sunt appensa". Harum igitur literarum auctoritate dictus miles datur procedere, vineam colere et vidue famulos infestare. Que summo clamore et gemitu ad predicte civitatis locum studet pergere et fatos jam pridem consules super literarum confirmationibus implorare, cui mitis aut benigna responsio non tribuitur; sed vox tumescentium et pauperes offendentium singulis explicatur. Interea horum dominus, comes videlicet, qui quodam spatio temporis aufuit [6]), revertitur, cujus presentie fata prius vidua inaudito clamoris turbine sociatur. Comes vero stupens et doloris causam astantibus inquirens [7]), precipit [8]) viduam cum filiis ad hospitium tendere et sue revocationis carmine non tardare. Hic autem comes, ab adolescentia sua equitatem diligens et semper salva justitia causas humilium promovens, hujus negotii

---

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

2) In het handschrift „quandam summa pecuniam".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „pertenditur" en iets verder „assidentes" voor „assistentes".

4) Dit overgeslagen woord is boven den regel bijgeschreven.

5) Matthaeus nam dit woord niet op.

6) Zoo heeft het handschrift. Bij Matthaeus „affuit".

7) Dit is het laatste woord op fol. LXXVIII verso.

8) Bij Matthaeus ten onrechte „percipit".

diversa consilia discutit, qui tandem Christi gratia illam, que sequitur, viam querit. Ipse itaque considerans fallentes auctorum licentia fallaciis opprimi et decipientes deceptionibus infestari, cujusdam noctis crepusculo nuntios ordinare [1]) nititur et illos divisim pro quolibet, qui hoc negotio tangitur, destinare. Quorum unus curie militis jungitur, ipsum excitans et suadens, ut aule comitis presentetur. Qui quorundam rumore necnon mentis conscie presumptione vinee negotium vocationis causam existimat, quapropter secum sui testimonii literas deportabat. Interea quidam scabinorum solus advenerat, qui se comitis conspectui presentabat, cui comes diversa loquitur; dominicaque oratio inter cetera legi precipitur et post hec idem scabinus cujusdam camere custodibus presentatur. Quo facto secundus aderat, quem etiam comes lecta oratione dominica speciali camera recludebat. Scabinorum insuper tertio veniente et ipso comitis faciem intuente, comes vocationis causam verbo simplici studet exprimere et vinee [2]) venditionem, vidue quoque cum pupillis lamentationem inter cetera propalare, adjiciens et sacramento affirmans ipsum duos scabinorum, ejus videlicet sociorum, audivisse et illorum quemlibet veritatis carmina protulisse, a quibus si defeceris, anima et corpore morieris. Audiens itaque tertius verba comitis, orationem dominicam veritatis carmine intendentis, ipse putans ea de venditione vinee fieri et super illam [3]) socios confiteri, veniam postulat, cursum explicat. Qui post, ut reliqui, privatam custodiam introibat. Comite autem utnunc plurimum gaudente et pro veritatis indagatione Christo gratias referente, ecce miles despectissimus intromittitur, qui labiis ridentibus, ut mos est traditoribus, nobilissimo comiti presentatur. Cui similiter, ut ceteris, sed magis expressius, quum autor et principalis, vinee casus proponitur, veritas inquiritur, super quibus dicto milite nichil

---

1) In het handschrift stond aanvankelijk „destinare", dat door de oorspronkelijke hand in „ordinare" is veranderd.

2) Er stond in het handschrift aanvankelijk „vidue", welk woord door de oorspronkelijke hand aan den kant in „vinee" is verbeterd.

3) „illam" is het laatste woord op fol. LXXIX recto.

tribuitur quam suis literis comiti exhibitis demonstratur. Comite vero susceptis literis perstante et signa quedam negotii proferente miles confusus veniam postulat, qui presens flagitium per singula denudabat. Quo facto idem, ut ceteri, capitur et speciali custodie deputatur. Et ut multa paucis concludam, hujus flagitii singulis comitis custodie deputatis et ante ortum luminis vinculis mancipatis, comes omni mora postposita civitatis confinio rotas jubet construi et singulos singulis exaltari. Miles vero, hac maledictione precipuus hujusque [1]) negotii principalis, inter ceteros excellentiori rota ponitur, cui judex scabinis, potestas consulibus sociatur. Interea sole oriente et civitatis populo [2]) rotata corpora perpendente, fit variorum inquisitio necnon personarum rotis jacentium investigatio. Quorum amici volebant comiti insurgere et ejus habitaculum debellare, sed horum tumultus nuntii comitis missione, maledictionis per literas denudatione brevi hora confunditur et pacis series confirmatur. Quo facto vidua cum filiis ad comitem venire precipitur, vinea redditur; cui etiam tota militis substantia sociatur. Sic itaque divine pietatis judicio miles despectissimus [3]) perditur, vidua cum filiis erigitur et benedicti comitis [4]) justitia, quam cunctis prefero, commendatur.

O si presentes comites dominique potentes
Prescriptis mentes dare vellent, qui modo flentes
Sunt aut lugentes, gauderent nec male dentes
Majorum gentes, minime seu pauca legentes,
Sentirent; sentes hos perdant cuncta regentes.

Eodem anno Willelmus comes Hollandie binas filias desponsare nititur, quarum prima regi Germanie jungitur, secunda vero juveni strennuo, Juliacensis videlicet comitis filio, copulatur. Pro quorum suffragio in toto Willelmi comitis dominio, ipso personaliter circumeunte, exactio

---

1) Matthaeus laat ten onrechte „que" achter „hujus" weg.
2) Dit woord is later boven den regel bijgevoegd.
3) Door een schrijffout staat in het handschrift „despectissimis".
4) Dit is het laatste woord op fol. LXXIX verso.

quedam statuitur, que tam urbanis quam rusticis ferventissime procuratur. Et merito; nam post Willelmi regis tempora nunquam presens patria tali decore producitur, quali dum filia sui comitis futuri per Summi gratiam imperatoris amplexibus honoratur.

Eodem anno

Monstrat hyemps festis Zepherini [1]) dura molestis
Ventorum, fossis glaciem magnam fore noscis.
Cecilie festis [2]) solum vel nocte potestis
Cernere tam fortes glacies, quibus addo cohortes,
Quas doluit Phebus calcari quinque diebus.
Noctem Clementis [3]) primasque nives dare sentis.

Eodem anno magister Thomas de Aquino — — — — — [4]), ordinis — — — — [5]) per Johannem papam canoni inseritur, cujus ingenium, mirabile quoque studium scriptis mirabilibus ostentatur.

Eodem anno, etc. Nota quod a tempore, cujus non extat memoria, in partibus Oestfrisie gens erat perversissima, rapinis et cedibus paratissima, a qua utnunc divine bonitatis intuitu tanta pietas tantaque pacis tranquillitas concipitur. Omnium quoque illius patrie majorum assertione construitur, quodve [6]) maximo, si per ipsum

---

1) Waarschijnlijk is 23 October bedoeld, waarop een Severinus episcopus Coloniensis, confessor herdacht wordt. Op 26 Augustus wordt een paus en martelaar Zephyrinus, vooral door Franciscanen en Augustijnen herdacht, op 8 Januari een abt Severinus confessor, vooral in de diocese Salzburg. Ook vond ik nog op 20 December een bisschop Zepherinus vermeld.

2) 22 November. In den voorafgaanden regel heeft Matthaeus „duram" in plaats van „magnam".

3) 23 November.

4) Of hier vroeger iets in het handschrift stond en, zoo ja, wat is uitgekrabd, is niet te zeggen. Een andere hand vulde de ledige ruimte aan door de woorden „ortus de comitum prosapia". Matthaeus nam dit op.

5) Ook hier was een opene ruimte, vroeger al dan niet beschreven, doch nu door eene latere hand aangevuld met de woorden „sacri Predicatorum". Ook dit is door Matthaeus opgenomen.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „quove". Twee regels vroeger heeft Matthaeus „pietatis" in plaats van „bonitatis"

etiam miserrimus contra justitiam provocetur, nec est adeo audax vel [1]) strennuus, a quo gladius vel canipulus vel etiam cultellus ad pungendum congruus deferatur. Quorum utique concordia — — — — — — — [2]) casibus a Deo esse perpenditur, de quibus ad [3]) presens scriptor quedam tangere gratulatur. Primus itaque ibidem divinum [4]) innuens articulus est hanc pacis devotionem in tanto terrarum spatio ex arrupto concipi et a tot hominibus vix unius [5]) mensis tempore comfirmari [6]) — — — — — — — —. Et quoniam teste beato Gregorio sequentium rerum certitudo est preteritarum exibitio, tactis supra casibus poterit utique presumi fato tumultu magna [7]) et insuper maxima procurari, quo nobis [8]) — — — — — —.

Eodem anno Johannes rex Boemie, Willelmo comiti Hollandie cognatissimus et Vespasiani filio largitatis officio comparatus, apud Boemiam, regnum videlicet proprium, constituitur, ubi a septem majoribus, regni quoque sui potentioribus, ad epulas invitatur. Ipse itaque ad locum

---

1) Wat hier verder volgt tot aan „Eodem anno" laat Matthaeus als onleesbaar weg. Het is grootendeels uitgekrabd. Prof. Blok in zijn in de Inleiding vermeld opstel over Wilhelmus Procurator bl. 13 en 14 ontcijferde nog het een en ander, hetwelk ik opneem, voor zoover ik het zelf lezen kon in het handschrift en voor zoover het nog eenigen zin oplevert. „Vel" is het laatste woord op fol. LXXX recto.

2) Tusschen „concordia" en „casibus" is ruimte voor drie of vier woorden. Vóór „casibus" las Prof. Blok „in quibusdam," welke woorden ik er niet zien kan.

3) Dit woord is duidelijk leesbaar. Prof. Blok heeft „et" in plaats daarvan.

4) De lezing van dit woord is m. i. eenigszins twijfelachtig.

5) Ook de lezing van dit woord is m. i. onzeker.

6) Hier volgen bijna 27 regels, die zoo zijn uitgekrabd, dat slechts enkele woorden en gedeelten van volzinnen met veel inspanning te lezen zijn. Dit alles is bijeengebracht door Prof. Blok t. a. p. bl. 14. Die bijeenbrenging heeft belang, vooral omdat er uit blijkt, wat de auteur van onze kroniek niet heeft gezegd. Ik neem het niet op, omdat het geen doorloopenden zin oplevert. Van de bovengemelde 27 regels staan er ruim 21 op fol. LXXX verso.

7) De lezing „tumultu magna" is m. i. onzeker. Achter „tumultu" is er een spoor van nog een letter.

8) Hierachter is weder 2/3 van een regel voor mij onleesbaar. Prof. Blok heeft achter „nobis" „perpetuo" en iets verder „de Deo" gelezen.

convivii veniens, ante prandium supradictis ad secretum quasi consilium trahitur et solus cum ipsis private quasi camere sociatur. In qua brevi deliberatione intentio panditur; quolibet enim illorum cultellus ad pungendum congruus trahitur, quorum singulis rex piissimus infestatur. Qui minori utique reluctatione deficeret, si lorica, quam ex consuetudine ad tunicam deferre consueverat, defuisset. Dicta igitur lorica regem nobilissimum protegente ipsoque susceptis vulneribus intonante [1]), ecce duo ipsius famuli, qui casu ad opus nature processerant et sibi hac hora magis vicini fuerant, audito regis clamore omni mora postposita student accurrere et subpeditato traditoribus domino subvenire. Quorum etiam clamore tum [2]) propria lesione, tum [2]) domini protectione tumultus in aula percipitur fractisque foribus aditus familie preparatur, ubi subito tres traditorum, regem videlicet artius infestantium [3]), captivantur, qui rotis, ut decuit, penis variis applicantur- Quatuor vero fenestris exilientes et equorum levitate silvis et nemoribus evadentes, bonis et patria proscribuntur.

Anno Domini M°CCC°XXIIII° Egmondensis utnunc monacus, quondam in Brederode capellanus, presentem cronicam a tumultu comitis de Lone Christi gratia prosecutus [4]), eandem ejusdem ad presens gratia horribilissima mundo materia prosequitur [5]), cujus intentioni pietas legentium invocatur.

Notandum itaque quod, cum jam diu in partibus Flandrie tempestates non fuerint modice, communitate scilicet perversissima contra probos [6]) et nobiles irruente, eadem

---

1) Matthaeus heeft in afwijking van het handschrift „intonanti".

2) Het handschrift heeft eigenlijk twee malen „cum", wat eene jongere hand in „tum" verandert. Doch „c" en „t" worden in het handschrift voortdurend verwisseld. In den regel heb ik die verschillen niet aangegeven.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXXXI recto.

4) Bij Mattheaus ten onrechte „persecutus".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „persequitur".

6) Matthaeus verandert „probos" in „privatos".

X° kal. Martii [1]) magis impie cernitur, dum apud villam, que Brugis dicitur, meliorum societas expellitur et ditiorum varii suffocantur. Quorum turba dum quidam juvenis cum patre jam occiso non modicum vulneratus [2]) et per fenestram elevate domus in plateam projectus, ab amicis vix salvo spiritu ad lectum trahitur, medicus queritur et sacerdotis clementia postulatur, ecce revertuntur carnifices, dictum in lecto, proch! juvenem confessoris presentia membrorum numero lacerantes, cujus miseriam inter multa specialiter tangimus, quoniam [3]) sibi summopere propter mortis speciem condolemus. O quis status! Que salus patrie! Ubi, ut hic, serviles omnique reputatione inutiles melioribus preferuntur, quorum etiam placito dives et nobilis absque juris ordine confunduntur. Et nota, quod de Romanis aliorumque civitatibus bella intestina necnon multa prelia [4]) legimus; sed huic maledictioni similia non habemus. Quis enim unquam [5]) in cronicis aliisve sententiis [6]) repperit sutores, textores, carnifices ac illis similes manu armata absque duce surgere et omnes apud ipsos divites, nobiles et burgenses vel patrimonio pellere vel qualibet procul justitia lacerare?

Eodem tempore comes [7]) Willelmus, tam Hanonie quam Hollandie dominus, multum pre ceteris ibidem principibus extollitur, dum rex potentissimus Germanie, videlicet Ludovicus, ejus matrimonialiter filie, contra voluntatem tamen conjugis, applicatur. Quorum sollempnitas infinitis quasi presentibus in crastino Mathie necnon dominica quinquagesime [8]) apud villam nobilis Colonie celebratur.

---

1) 21 Februri 1324.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „vulneratur".

3) Het handschrift heeft: „qm" met een streep er boven, Matthaeus „quum".

4) Matthaeus heeft „praelia multa".

5) „unquam" ontbreekt bij Matthaeus.

6) Het handschrift heeft „sniis" met een streep boven de „n", wat ongetwijfeld „sententiis" moet aanduiden. Matthaeus maakt er „commentariis" van.

7) Dit is het laatste woord op fol. LXXXI verso.

8) De „dominica quinquagesimae", de Zondag „Esto mihi" viel in 1324 op 26 Februari en was dus tevens de dag na Matthias' gedenkdag,

Ibidem quoque secunda Willelmo comiti filia filio comitis de Juliaco ducitur, qui juvenis tam probitate quam facie commendatur. Velit autem omnipotens prefatos temporaliter honore refici [1]) necnon post omnia salutis stipendio munerari. Nota insuper, quod dicitur superius „contra voluntatem conjugis", cujus materie causam, filie videlicet apud barbaros [2]) elongationem, breviter et carmine propalamus.

En, quia mens tristis comitisse tangitur istis,
Ut patet auctore, repetam cursu leviore
Causas turbate supra. Perpenditur a te,
Quod pro longinquis sibi dilecte dolet; inquis,
Ni fuerit reliqua via tristitie, quod iniqua
Vel nimium stulta datur hec quia virgine multa
Cerno, quod a matre datur elongatave patre;
Unde magis duro strepitu sibi scribere curo.
Noscat eo lector, quod Robbertus tibi rector,
Cycilie terra [3]), comitisse jungitur isti
Sanguine [4]), quem [5]) tristi timet offendi modo guerra
Per sponsum nate, cui si conjunx [6]) pietate
Congruit, ut debet, et ad arma suos sibi prebet,
Presenti mense cognatus perditur [7]) ense
Conjugis et carus sibi caro fiet amarus.
Insuper elatus presens nate sociatus

---

welke in gewone jaren 24 Februari is, doch in schrikkeljaren 25 Februari.

1) Het handschrift had aanvankelijk „honore prefici", doch de oorspronkelijke hand heeft „pre" in „re" veranderd. Matthaeus verving de beide woorden door „honorare".

2) Zoo heeft het handschrift en eveneens Matthaeus. Aan den kant wordt in het handschrift door een jonge hand als conjectuur „Bavaros" voorgesteld, welke lezing mij wel zoude toelachen. Liever nog „Bawaros".

3) Matthaeus verandert „terra" in „terrae".

4) De gravin van Holland was eene dochter van eene zuster van Robert van Anjou, koning van Napels. Het huis Anjou bezat Sicilië echter niet meer.

5) Het handschrift heeft „quem", Mattheus „quam".

6) Bij Matthaeus „conjux".

7) Bij Matthaeus ten onrechte „proditur".

Est impregnatus annis [1]), relique mulieri
Quondam collatus [2]), cujus pueris nego queri;
Sunt etenim plures. Eapropter discere cures,
Hujus quod jure dos ipsius geniture
Non valet aptari, poteratque puella beari
Anglorum nato sibi carnis, que via grato
Intuitu summo pastore coli datur. Immo [3])
Scribitur ornate [4]) per eum comiti: „petit a te
Servus servorum, ne regi Theutonicorum
Nata tibi detur, quia per nos suscipietur
Anglorum puero." Patet istis carmine vero,
Quod dolor aut vultus fate nequit ordine stultus
Dici, cum tantis vexetur. Jungito sanctis
Hos Deus auctore recitati carminis ore
Puro dictamen recitans quoque [5]) gaudeat. Amen.

Eodem anno magna oritur materia scriptis memorie commendanda. Notandum igitur quod, sicut olim inter summos quosdam pontifices et Fredericum imperatorem briga quedam cernitur, sic ad presens inter utnunc apostolicum et regem Theutonie Ludovicum major dissentio propalatur. Sicut etiam dictus imperator suo tempore per Innocentium quartum excommunicationi subditur, sic etiam prefatus rex per Johannem XXII^{um} graviori pro

---

1) Het handschrift heeft „avius", waarvoor Matthaeus „animus" wil lezen. Ik meen, dat „annis" (welk woord in de letters van ons handschrift slechts zeer weinig van „avius" verschilt) bedoeld is. „Impregnatus annis" zal misschien moeten beteekenen „bezwaard met jaren", „niet jong meer". Toen Lodewijk van Beyeren hertrouwde met Margareta van Henegouwen, was hij 37 jaren oud.

2) Matthaeus verandert „collatus" in „tollatur". Ik meen, dat „relique mulieri quondam collatus" moet beduiden: „vroeger aan eene andere echtgenoote verbonden". Lodewijk was vroeger gehuwd met Beatrix van Glogau, uit welk huwelijk er eenige kinderen waren. Bedrieg ik mij niet, dan eischt het rijm van het gedichtje eigenlijk de omzetting van de woorden „relique mulieri" en „quondam collatus'.

3) Dit is het laatste woord op fol. LXXXII recto; Matthaeus heeft in afwijking van het handschrift „uno" in plaats van „immo".

4) Bij Matthaeus ten onrechte „ornato".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „quo" in plaats van „quoque".

tempore sententia provocatur [1]), cujus executio tribus Germanie archiepiscopis, videlicet Coloniensi, Treverensi et Magontinensi, singulis bullis committitur; quibus etiam dicta dampnationis sententia, si in hujusmodi mandati executione timore vel amore defecerint, applicatur, cunctis insuper Alemannie principibus dicti regis fidelitate vel homagio absolutis. Ejusdem protestatione sententie precipitur, ne post hanc horam sepedicto regi ab aliquo auxilium vel consilium aut aliquid humanitatis suffragium impendatur. Quo tractatu gens nostra, Hollandie videlicet [2]), propter comitis sui filiam multum compungitur, que dicto regi nuper in conjugem sociatur; sed eadem gens tali cujusdam auctoritate erigitur: „Spem et metum examina et, cum incerta fuerint, omina tibi [3]) fave", quum, ad quem finem dicta contra regem sententia veniet, ignoratur.

Eodem anno idem [4]) Ludovicus, Alemannie videlicet electus, Brandeburgensem comitatum, ad ejus collationem, ut credidit, devolutum filio suo [5]) contulit, qui sibi filiam regis Dacie sociavit [6]). Quorum materiis et precipue collatione comitatus Johannes papa multum offenditur, asserens quod Baurus [7]) nichil conferre poterat, antequam

---

1) Hier maakt onze schrijver voor het eerst melding van de zoogenaamde „processus" van Paus Johannes XXII tegen Lodewijk van Beyeren. De eerste processus is van 8 October 1323 en werd door vele andere gevolgd. Zij zijn alle opgenomen in Martène et Durand, Thesaurus novus anecdotorum II pp. 637—842. Onze schrijver schijnt hier ter plaatse bepaald het oog te hebben op de bul van 23 Maart 1324.

2) Bij Matthaeus „videlicet Hollandiae".

3) Er stond aanvankelijk „omnia ter". Een oude, misschien wel de oorspronkelijke hand, bracht de verbetering aan.

4) Dit woord is door de oude hand bijgevoegd.

5) Lodewijk de oudere, en niet — zooals Matthaeus aanteekent — Lodewijk de Romein; deze werd in 1330 geboren. Zie hierachter op dat jaar. Lodewijk de oudere was de oudste zoon uit het eerste huwelijk van Koning Lodewijk met Beatrix van Glogau.

6) Dit is het laatste woord op fol. LXXXII verso.

7) Hier en elders is in de uitgave van Matthaeus „Baurus" veranderd in „Bavarus". Doch dit geschiedde niet altijd. Ik houd mij aan het handschrift.

coronatur [1]), quapropter idem apostolicus omni studet conamine [2]), ut dictus Bauri filius ad patris ignominiam destruatur. Ad cujus subversionem cum vicini circumquaque deficerent necnon Christianorum singuli ipsum hiis gestis impetere formidarent, paganorum amicitia queritur, quorum ad Christianos introitus a Theutonicorum fratribus bulla summi pontificis impetratur. Tres itaque gentilium reges maxima multitudine versus Marciam proponunt tendere, hujus quoque comitem cunctis sibi adherentibus debellare. Qui cum per Nusiam tenderent illamque funditus ab homine usque ad animantia devastarent, quedam illius patrie villula medio itinere se dictis opposuit. Cujus impetu cum amicorum suffragio gentilium exercitus [3]) perditis cum quodam rege multis milibus a proposito deficere necnon ad propria tendere festinavit. Qui tamen non impune revertitur; infinitus etenim [4]) ipsorum numerus quodam ibidem flumine suffocatur. Quidam similiter ipsorum regulus cujusdam [5]) captivi militis conjugi varia vice nocturno tempore sociatus, eodem milite dormiens perfoditur. Qui miles assumpto, qui ipsum a vinculis solverat, puerulo ad propria revertitur. Quid autem ejus conjugi postea evenerit, ignoratur. Sic itaque Johannes apostolicus, Herodi hac parte similis, infinitos quasi pueros perdidit [6]), qui tamen Bauri filium, sicut nec Herodes Dominum, trucidavit. Hiis gestis maximus quasi contra cruce signatos rumor oritur; ipsis etenim paganorum ad [7]) Christianos introitus imputatur. Qui se summi pontificis licentia nituntur defendere, hujus quoque bullam super hujusmodi negotiis ostentare, que quodam illius patrie [8]) precipuo suscipi dicitur et Ludovico Bauwarie [9]) presentari. Cujus tenore propriisque legibus

---

1) Matthaeus heeft ten onrechte „coronatus".
2) Bij Matthaeus „conamine studet".
3) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
4) Bij Matthaeus in afwijking van het handschrift „enim".
5) Matthaeus heeft ten onrechte „cuidam".
6) Bij Matthaeus ten onrechte „prodidit".
7) Matthaeus verandert ten onrechte „ad" in „contra".
8) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIII recto.
9) Matthaeus schrijft „Bawariae".

idem Baurus contra apostolicum annis multis invehitur, obsecrans generale fieri concilium, ut hujus bulle nequitia necnon ipsorum altercationis materia cunctis Christi fidelibus ostendatur.

Horum lis, Christe, tibi displiceat, quia teste
Quovis provecto mundus per eam maledicto
Tangitur atque malis; cesset, precor, huic via talis.

Et nota, quod Johannes papa dicta superius bulla tantis confunditur, quod summa florenorum, que pro ejus redditione preberi dicitur, equorum fortissimo non portatur. Que tamen frustra queritur, quoniam [1]) Baurus per eam summe contra apostolicum roboratur. Hec enim inter alia Johannem papam magis confunderet, si ad lucem generalis concilii, ut a Bauro petitur, perveniret.

Eodem anno civitas Tolozana, in partibus Gasconie quasi maxima, Karolo regi Francie, proprio videlicet principi, opponitur, cujus excessu regalis auctoritas, secundum quod decuit, provocatur. Unde idem prepotens regem Boemie, generum suum, virum utique nobilissimum, una cum ceteris amicis et potentibus, quibus etiam Johannes frater nostri comitis intererat, studet allicere et ad dicte civitatis confinia apparatu regio properare. Quorum adventu et precipue Theutonicorum dicte civitatis incole vacillantes et suorum funditus subversionem non modicum abhorrentes, brevi consilio student procedere ad regis voluntatem, portas recludere et in eorum numero magis reos ac divites ordinationi regie presentare. Quorum turba per regis ministros suscipitur et deliberatione brevissima patibulis sociatur. Consummato itaque negotio regisque proposito consecuto quidam Theutonicorum milites, quorum plures aderant, procurata a regibus licentia ad partes proprias student tendere, sed instinctu dyaboli vel infortunio in itineris quasi medio, apud locum [2]) videlicet, qui dicitur Montaguit, torneamentorum stultitiam exercere.

---

1) Bij Matthaeus „cum".
2) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIII verso.

Quibus ludentibus et more suo contra Francos prevalentibus, die enim inclinante et noctis crepusculo appropinquante, Alemannus clamore preficitur et ceteris quasi nationibus per omnia dominatur, ecce Lothoringi cum incolis se ad presens, ut semper, videntes ludendo deficere et furorem Theutonici prevalere, quod virtute non poterant fraude supplent. Unde circa horam tenebrarum iniquorum more se student jungere, nobiles jam fessos et ad hospitia de campo victorie tendere proponentes invadere necnon inaudita, proch dolor, malitia XI Theutonicorum milites multa suorum familia suffocare. Quorum vesaniam velit corripere, qui regnat per omnia sine fine. Nec estimet aliquis dictos traditores, quamvis reliquorum comparatione innumerabiles, in cunctis hoc conflictu proficere et nulla ab adversariis pericula sustinere, quoniam [1]) dictis Germanie nobilibus viriliter se [2]) defendentibus et non solum usque ad sanguinem, verum etiam in morte resistentibus, furor maximus cernitur, in cujus tumultu tres incolarum milites variis ipsorum famulis perimuntur.

Infirmis quorum minus infirmor, sed et horum
Opto regi more socium sibi quemlibet ore,
Cujus amat fieri prior hic gemitusve moveri.

Eodem anno mulier nobilissima, Henrici videlicet quondam [3]) imperatoris filia, que precedenti anno Karolo Francie matrimonialiter jungitur, una cum filio veneni poculo declinatur [4]).

Cui Christi flamen fore propitium [5]) precor. Amen.

Eodem anno hyeme communiter transeunte ad vernum tempus proceditur, cujus benedictio lingue faucibus exprimi prohibetur; tanta enim ubertas et fructuum copia

---

1) Bij Matthaeus „quum".

2) Dit woord is door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.

3) Het handschrift herhaalt hier „Henrici".

4) Maria overleed 25 Maart 1324 in het kraambed.

5) Aldus duidelijk in het handschrift. Toch heeft Matthaeus „perpetuum" in plaats van „fore propitium".

tam in herbis quam in arboribus cernitur, ut vivens non fuerit, cujus memorie [1]) simile prebeatur.

Festo Marthe [2]) tibi [3]) nequeunt pluvie bona scribi [4]);
Talis enim tantaque cadit, quod in hac fore sancta
Sentitur fructu, nec sub lingue capis ictu
Arboris ornatum, quem nunc magis esse beatum
Cunctis ostendis quam Juni sepe kalendis.

Eodem anno dominus papa Ghibelinos, sibi plurimum resistentes et clavibus ecclesie non curantes, ter manu armata studet invadere et multis armatorum milibus infestare. Inter quos varia vicissim committuntur prelia; sed Ghibelinis victoribus ipsisque fortioribus gentes apostolici, Ghelfi videlicet, conteruntur, de quorum exercitu trino fatorum prelio, in festo sanctorum Viti videlicet et Modesti [5]) commisso, XV pro certo hominum milia trucidantur.

Eodem anno Willelmus comes Hollandie non solum propriis, verum etiam diversorum [6]) intendens utilitatibus, transgressione cujusdam castelli, in dominio potentis episcopi Coloniensis videlicet constituti et Volmensteyne nomine famosissimo nuncupati, non modicum leditur, dum per hujus raptores peregrinis et mercatoribus vis infertur. Unde dictus comes convocata suorum atque nobilium multitudine hujus castelli patriam, licet sibi remotissimam, studet impetere vallatumque diebus variis manu fortissima impugnare. Quod tandem, dum a presule, licet potentissimo, non defenditur, ab incolis procurata per deditionem salute in manus nobilissimi comitis traditur et funditus devastatur. Hec [7]) autem tetigimus, ut

---

1) Er kan ook „memoria”. staan.

2) 29 Juli. Doch een dag in Maart of April zal wel zijn bedoeld.

3) Matthaeus heeft „ti” in plaats van „tibi”.

4) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIIII recto.

5) 15 Juni 1324.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „diversarum”

7) De geheele hiervolgende volzin („Hec ..., debellare.”) is bij Matthaeus uitgevallen.

sciatur, quantus hoc tempore comes Hollandie [1]) fuerit, qui Coloniensem provinciam audebat impetere et apud illam castrum fortissimum debellare.

Hujus insuper hora temporis, pridie videlicet kalendarum Septembris [2]), Monasteriensis episcopus, qui supra in bello capitur, magnis muneribus absolutus [3]) et in ipsius dominii [4]) potentia restitutus, rursum pro maximo [5]) conflictu per Ghelrie comitem [6]) impetitur. Ad cujus impetum tota quasi nobilitas Alemannie, Hollandie [7]) et etiam in propria persona [8]) rex Boemie in comitis adjutorium convocatur; ex parte vero episcopi tam Frisonum quam reliquorum [9]) australium numerus ignoratur. Cum itaque prefati potentes ex utraque parte multum fremerent et suas ad bellum cotidie acies maturarent, Willelmus comes Hollandie pietatem intuens et propriam quasi partem, comitis [10]) videlicet, deserens nobilissimum Boemie regem studet allicere et una cum eo tranquillitatis et pacis semitas indagare. Ad quorum instantiam, sed summe per Christi gratiam litis rancor obmittitur, pax et concordia innuitur et infinitorum interitus prevenitur. Quo facto Willelmus comes versus Hollandiam rediit, qui limina sanctissimi Adalberti in Bavonis crastino [11]) visitavit.

Rex vero Boemie versus Metensem civitatem manu armata properat, cujus incolas vallatione fortissima ad pacis concordiam et ad deditionis materiam coartabat.

---

1) De woorden „comes Hollandie" zijn in het handschrift twee malen achtereen geschreven, doch de tweede maal doorgehaald.

2) 31 Augustus 1324.

3) Matthaeus heeft ten onrechte „absolvitur".

4) Bij Matthaeus ten onrechte „Domini" in plaats van „dominii".

5) In plaats van „pro maximo" heeft Matthaeus ten onrechte „permaximo".

6) Bij Matthaeus „comitem Gelriae".

7) Matthaeus voegt „que" achter „Hollandiae".

8) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIV verso.

9) Achter „reliquorum" is „Frisonum" herhaald, doch dit woord is doorgehaald.

10) Een jonge hand schreef bij dit woord aan den kant der bladzijde „Gelriae", Matthaeus nam dit op.

11) 2 October 1324.

Quorum dissentionis si causa queritur, inter eosdem cives, illorum quoque presulem dissentionem quandoque fuisse [1]) maximam attendatur. Qui cives cum capitaneo deficerent omnesque circumquaque nobiles presuli adhererent, Lucenburgensis comes affuit, qui promisso sibi suisque successoribus perpetuo annue pensionis solario [2]) horum hostibus satisfecit. Que pensio promoto ad imperium Henrico quibusdam annis non requiritur, quapropter et nunc ejus filio requirenti, donec cum instantia, denegatur.

Nota quod, cum Willelmus comes Hollandie pro variis expensarum stipendiis et precipue filiarum suarum nuptiis anno preterito [3]) a sibi subditis suffragium peteret et per villas singulas auxilium postularet, ab universis tam per Hollandiam quam per Zelandiam benigne recipitur, Kenemaris solum exceptis, a quibus comiti facie ad faciem respondetur: „Domine comes [4]), nos libenter vestram petitionem admittimus, summam propria taxatione disponimus, si et nos, quod a vobis querimus, invenimus" [5]). Fecerunt enim quosdam libertatis articulos cartis inseri, quos sibi instanter petebant a comite sigillari. Quod cum comes rennuit facere, nullam valuit [6]) ab eis pietatis gratiam procurare; sed maxima, quam tamen dissimulavit, ira versus Hollandiam rediit et in curia, que Teylinghe dicitur, pernoctavit. Qui utnunc a prefato tumultu rediens et cum domicello Ghelrie, qui secum advenerat, in Haga existens, Kenemaros sibi jubet allici et ejus consistorio presentari. Quibus cum multis recitata prius indignatio [7]) proponitur et, si dictis eadem adhuc fuerit [8]), postulatur. Qui cum in objectis deficerent et comitem Dei dono pre-

---

1) Bij Matthaeus „fuisse quandoque".

2) Het handschrift heeft duidelijk „solario", Matthaeus „solatio".

3) In 1323.

4) Dit is het laatste woord op fol. LXXXV recto.

5) Bij Matthaeus „invenerimus".

6) Matthaeus verandert „valuit" in „voluit". Ten onrechte.

7) Matthaeus heeft ten onrechte „indignatione". De „zooeven vermelde onbeschaamdheid wordt den Kennemers voorgehouden en hun afgevraagd, of zij daarbij volharden"; dat is de zin.

8) Een jonge hand voegt hierbij „sententia", welk woord Matthaeus opneemt.

valere cernerent, fuga queritur, venia petitur et simplex supra quesita pensio, si acceptari voluerit, triplicatur. Comes autem vere intelligens rusticum ungentem pungere et pungentem ungere, sanissimo [1]) suorum consilio studet procedere et dictis rusticis non solum quesita non tradere, verum multis possessa temporibus declinare. Et juste; auctoritate enim quadam dicitur, quod vulgi imperitia sola necessitate constringitur et, ut justa faciat, coartatur. Sic itaque Kenemarorum gens, suo jure hactenus superbissima sibique vicinis et etiam nobilibus infestissima, non solum nova jura non consequitur, verum tempore longissimo habitis, infinitis expensis et laboribus procuratis, spoliatur, eorumque scabinis et consulibus ad comitis placitum captivatis. Video itaque Kenemaros stultissimos et confusos. Confusio presto est. Stultitia auctoritate probatur, qua dicitur, quod sapiens nunquam potentum iram provocabit, immo declinabit. Erraverunt insuper Kenemari probabiliter [2]), quum raro vel nunquam tumultus eorum vel similium [3]) visus est proficere ad finem bonum vel ad statum utilem devenire. Peniteant igitur Kenemari taliter coram nobilissimo comite, ut eorum successores et filii per hoc instruantur, corrigatque sepedictos princeps probatissimus, ut eorum penis et vulnere ceteri corrigantur.

Nam quo peccatur, ibi juste pena paratur.

Eodem anno

Festa puellarum [4]) piscatores [5]) per aquarum
Vexant conflictus; datur evadens benedictus [6]).

---

1) Matthaeus heeft „suavissimo" en dit stond ook aanvankelijk in het handschrift; daar is het echter in „sanissimo" veranderd.

2) Van dit woord staan de eerste drie letters aan het slot van fol. LXXXV verso.

3) Matthaeus heeft „silentium" in plaats van „similium" en verandert het volgend woord „visus" in „visum". Eene zonderlinge vergissing.

4) d. i. „virginum". Het feest der 11000 maagden valt op 21 October.

5) Er stond „piscatorum"; doch de verbetering in „piscatores" is aangegeven.

6) Matthaeus schrijft dit woord met een hoofdletter. Ten onrechte, naar ik meen.

Est miser allecis adventus, eo quia plures
Inficit ordo necis, quibus astra, Deus, dare cures.

Eodem anno

Vespere Martini [1]) maris incola vel peregrini
Imbreque [2]) ventorum vexantur turbine, quorum
Conflictu plures periere, quibus dare cures,
Christe, poli grata necnon sine fine beata.

Eodem anno

Barbara [3]) multiplici pluvia valet impia dici;
Talis enim cecidit, quod [4]) vix similes homo vidit.
Horrida cum ventis Damasi [5]) nox [6]) fulgura sentis
Huic similem vento, cui non reor esse memento.

Anno Domini M°CCC°XXV° inter regem Francie, nomine Karolum, ejusque sororium, Anglie videlicet tyrannum, pro Gaschonie [7]) patria, jam nunc a Francis diu possessa et ad presens per insidias ab Anglicis recuperata, briga quedam oritur, ad cujus decertationem Willelmus comes Hollandie per Francie Karolnm invitatur. Qui dum in festo Pasce [8]) hac de causa versus Franciam tendere proponeret [9]) et ejus domina, nobilissima scilicet Hollandie comitissa, ob hoc, licet de filio grossa, ad eum versus Hanoniam tenderet, ecce assunt nuntii regales, usque ad Baptiste nativitatem [10]) treugarum inducias deferentes, quas assidue prolongari postulo et, ne Willelmus periclitetur, usque ad diem judicii confirmari.

---

1) 10 November 1324.
2) „que" is later bijgevoegd.
3) 4 December.
4) Matthaeus verandert „quod" in „qua".
5) 11 December.
6) Er staat eigenlijk „vox" in het handschrift.
7) Zoo heeft het handschrift, Matthaeus „Gasconiae".
8) Paschen viel in 1325 op 7 April.
9) Bij Matthaeus ten onrechte „properaret".
10) 24 Juni.

Eodem tempore Northollandie populus, anno preterito per confractionem [1]) aggerum aquas Lecke intromittentium aggravatus similique [2]) timens quandoque deficere, comitis nititur preveniendo auxilium implorare. Qui ad hujus instantiam propriique fructus inspectionem episcopum cum suis nobilibus studet allicere et ad collationem super hujusmodi invitare, rogans inter cetera prefatum aggerem taliter, ne sibi suisque noceat, refici, quominus sciant eorum terram ad emendationem necnon ad dampni restitutionem debere procul dubio manu valida infestari. Quorum super premissa cum comes pollicitis verbisque simplicibus, quia Trajectensibus credere rennuit [3]), scripturarum ad ea testimonia postulat fieri ac illa sigillis tam ecclesiarum quam presulis roborari, quarum [4]) signa cum excepto sancti Martini omnia deficerent et quatuor, videlicet Salvator, Maria, Petrus et Johannes recitata confirmare rennuerent, comes perversorum consilio nititur procedere et tam res quam personas dictarum IIII ecclesiarum infestare. Unde eodem anno prima Maji ebdomada vassalli comitis quoddam officium sancti Johannis, Midrecht videlicet nomine, manu armata nituntur invadere et inde raptorum more pecorum multitudinem deportare. Quo post pauca alii auctoritate comitis superveniunt, qui eandem villam funditus flammarum incendiis devastarunt. O quam fero quam maledictoque consilio Willelmus comes utitur, cum hec contra ecclesiam et in ejus prejudicium conspiratio dictitatur, qua utique ipse et omnes sibi in hoc casu consentientes non solum percelluntur majori sententia canonis, verum etiam in profundissimum infernum, nisi redeant, demerguntur. Et nota, quod hac de causa apud Trajectum in Minori Letania [5]) magna quasi [6]) confusio

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXXVI recto.

2) In plaats van „similique" heeft Matthaeus ten onrechte „simulque".

3) In plaats van de woorden „quia Trajectensibus credere rennuit" heeft Matthaeus in afwijking van het handschrift „Trajectensium non crederet".

4) Matthaeus verandert „quarum" in „quorum".

5) De „Litaniae minores" zijn de drie dagen vóór Hemelsvaartsdag, in 1325 dus 13—15 Mei.

6) Matthaeus heeft „quoque".

cernitur, tempore videlicet, quo reliquie deferuntur. Rennuunt [1]) enim quatuor ecclesie cum quinta more solito, licet majore et magistra, utnunc [2]) processionem facere [3]) vel pro facienda, ut moris est, apud eam, sancti videlicet Martini ecclesiam, convenire. Cujus dissentionis altercatio aut altercationis dissentio ejusdem ville burgensibus egre recipitur, a quibus pro concordia primo, secundo et tertio convenitur. Sed frustra; ajunt enim expresse quatuor capitula se malle ab hac civitate ad alias usque ad persecutoris obitum fugere, quam se dictis jungere aut eorum sigillis dicta scripturarum volumina roborare. Quo audito communitas voce preconis asciscitur [4]) et, ne quisquam cum ipsis circueat, penis appositis inhibetur. Fit itaque laicorum processio solum cum sancti Martini canonicis; cetera vero quatuor capitula humiliter et sine pompa quatuor diebus conveniunt, qui in eorum quatuor ecclesiis quatuor vicissim missas singulis diebus singulas summe devotionis studio celebrarunt. Et nota, quod prefati quatuor capitulorum domini taliter superius indurati comitis, licet minus justam, perseverare videntes voluntatem, statuunt habito consilio variare [5]) propositum et mutare decretum. Visum est etenim melius prefatas ad comitis instantiam litteras sigillis eorum tangere quam destructis victualibus continuo mortis periculo laborare, quia non solum dictum Hollandie comitem sibi adversarium sentiunt, verum etiam inventos fugiendo principes velut hostes ad ejusdem comitis instantiam invenerunt. Est itaque pace composita tacta superius littera sigillata.

Eodem anno ecclesia sancti Odulphi apud Stauriam tum [6]) vetustate deficiente, tum tempestatis impulsu corruente, solus abbas in ea orationis causa deambulans, lignis et lapidibus circumquaque corruentibus astitit, qui tamen Dei gratia illesus evasit.

---

1) Aldus het handschrift. Matthaeus heeft „remittunt".
2) Bij Matthaeus zijn de woorden „et magistra utnunc" uitgevallen.
3) Dit is het laatste woord op fol. LXXXVI verso.
4) Het handschrift heeft „assiscitur".
5) Matthaeus heeft, in afwijking van het handschrift „versare".
6) Matthaeus heeft „cum".

Et nota quod, cum Willelmus comes hujus ville sibi vellet usurpare dominium [1]) et, ut in ceteris sibi patriis, jurisdictionem, duos ejusdem ville incolas, sibi specialiter adherentes, ibidem instituit, quos scultetos sive judices ordinavit. Quod cum quorundam parte institutis adversa cernitur, egre recipitur fierique contrarium conspiratur. Unde jam nunc die quadam assignata tam incole quam suburbani, dictorum videlicet adversarii, hunc casum proponunt discutere et prefatos comitis novitios, ut errorem, id est auctoritate comitis jurisdictionem, revocent, informare. Quos cum profugos et deliberationis sententiam minus expectantes inveniunt, comitem in eis despiciunt, dictorum mansiones, domos videlicet lapideas, funditus subvertendo. Willelmus igitur comes, omnium quasi negotia assumens et se de multis superflue intromittens, studeat matura deliberatione prefata corrigere, clericos in pace relinquere, si cotidianum et per secula scandalum voluerit evitare.

Eodem anno in beati Odulfi crastino [2]) apud Curtracum Flandrie mira supra modum [3]) res cernitur, cujus utique simile a mundi principio vix auditur. Notandum itaque quod, cum Flandrie communitas et precipue Brugensium contra nobiles, ut superius legitur, et isti [4]) contra communitatem decertarent et quique hora qualibet pro detrimento resistentium laborarent, contigit comitem Flandrie quosdam de Brugensium melioribus certo conductu litterisque patentibus quasi pro concordia allicere, qui treugis credentes fidemque pollicitis adhibentes, Curtracum die tacta superius intravere. Quod cum adversariis, turbis videlicet nobilium, percipitur, comiti innuitur, ad cujus subito presentiam melior Flandrie nobilitas congregatur. Quibus astantibus causa proponitur et quid pro dictorum perditione, Brugensium videlicet, commodius fieri debeat, disputatur [5]). Quorum conclusione nuntius mittitur, dic-

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXXVII recto.
2) 13 Juni 1325.
3) De woorden „mira supra modum" zijn bij Matthaeus uitgevallen.
4) Het handschrift heeft „ista".
5) Dit is het laatste woord op fol. LXXXVII verso.

torum hospitium queritur, ad quod irruentibus cum comite nobilibus pervenitur. Quibus pugnantibus[1]), cunctos quoque, qui de Brugis aderant, occidere volentibus, balivus civitatis se nititur objicere et quorundam interitum [2]) prepedire. Quod cum principes egre reciperent perditionique Brugensium absque remedio insudarent, tumultus signum ostenditur, porta clauditur, fugaque maturata nobilibus prepeditur. Quorum consilio quilibet servorum pro equis quasi adducendis ad stabula [3]) mittitur, illa tamen intentione, ut hospitium quodlibet accendatur. Quibus ardentibus, incolis quoque propter [4]) dampna debacantibus, ad arma curritur. Dominus Flandrie cum VII militibus quodam castro recipitur, cujus patruus, comes videlicet de Namur Johannes, maximo utique fortunio equis se tertio deportatur. Reliquorum vero multa nobilitas, que per eosdem adducta fuerat, mortis imperium sentiebat. Quorum XL privata loco tumuli fossa recipit, ut nobis casu superveniens atque dictorum cadavera intuens explicavit. Dicti quoque milites comitis pro ipsorum evasione lacrimas frustra intuentes, ad Brugensium, qui supervenerant, instantiam indumento quolibet denudati per fenestras dejiciuntur. Qui erectis ibidem gladiis, lancearum quoque [5]) aculeis more horribilissimo, antequam terram attingerent, occiduntur. Quo facto solus comes timore rugiens quolibetque [6]) passu occidi metuens, infinita quasi multitudine Brugis ducitur, ubi ultra quam placuit detinetur.

Quidam interea se quarto prepositus, ad comitis solatium per Torneacensem episcopum destinatus [7]) necnon divini adjutorii suffragio roboratus, Brugis, villam videlicet utnunc infidissimam, nititur invadere et incolarum excessus

---

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „introitum".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „stabulum".

4) Dit woord is boven den regel bijgeschreven door eene oude, wel de oorspronkelijke hand.

5) Matthaeus heeft „que" in plaats van „quoque". Ten onrechte.

6) Matthaeus heeft „quoque" in plaats van „que". Ten onrechte.

7) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift „destinatur".

maledictione quasi proposita detestari. Qui minima oblocutione [1]) furibunda gente mox impetitur et quolibet sibi, licet sacri ordinis, socio suffocatur.

Hujus insuper tempore, Julii videlicet mense, dictus sine capite populus nititur procedere et duas pietatis villulas, Gandavum videlicet et Ardenburgh, sibi dissentientes et domino, licet capto, fidelitate precipua adherentes, innumerata multitudine more aggerum coartare. Quod cum Gandavensium nobiles, utnunc utique Flandrie meliores, cernerent et dicti eorum adversarii versus regalem ipsorum civitatem procederent, tumultus oritur, ad arma curritur et in Divisionis Apostolorum crastino [2]) ad locum certaminis pervenitur, ubi, sicut moris est, vita defenditur, palma queritur, que bis eodem die dictis pro certo Gandavensibus presentatur. Quibus cum fortune pietas minus sufficeret et ingratitudo illam offenderet, rota volvitur, victus erigitur et dictus jam vincens populus, tam sitis quam caloris tedio aggravatus, fugere per planitiem preparatur. Qui dum per artam viam juxta fluvium, qui Scelt dicitur, cursum dirigeret et callis multitudini fugientium non sufficeret, dolor cernitur, tardus opprimitur, sed pars utique melior dicto cadens flumine suffocatur. Hoc itaque intestino Flandrensium, heu! prelio multus utique populus dejicitur, cujus numero Gandavensium probitas remanentibus deploratur. Hujus vero lamentationis materia deficeret, si gens communis nobilibus preliandi studio adhereret. Communitatis enim fallacia, que traditio dicitur, nobilis ad presens Gandavensium probitas declinatur. Quo mox processu Ardenburgh datis hinc et inde obsidibus ceteris adunatur. Universa itaque dissentionis materia apud jam dictos tranquillata, gente quoque extranea dictis de Ardenburgh pacis ordine combinata, per Ardenburgenses obsidum restitutio petitur, que usque ad aggerum [3]) destructionem, fossarum quoque

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXXVIII recto.

2) 16 Juli 1325.

3) Van dit woord staan de eerste twee letters aan het slot van LXXXVIII verso. Aan den voet dier bladzijde zijn aangeteekend de lettergrepen: „gerum destruc", waarmede de volgende bladzijde begint.

impletionem fieri denegatur. Omni itaqae ad Brugensium instantiam munitione destructa, quavis quoque prole, que obses fuerat, restituta, dicta pietatis villula, que hactenus beate virginis miraculis claruit, furibunda gente impetitur ejusque murus, terga vertente quovis nobili, devastatur. Communis vero populus manum exibens dictisque [1]) per omnia consentiens, reservatur.

Ad templum fate quidam timidi fugientes,
Umbram querentes hinc tolluntur brevitate
Vi necis afflicti, quibus in cunctis maledicti
Postea cernuntur hii, quis data mente geruntur.

Interea universalis quasi Flandrie communitas una cum Brugensibus se nititur ad bella disponere et, ut Gandavensibus noceat, properare [2]). Quorum via quedam Gandavensium villula, Oudenarde scilicet nomine, sita fuerat, cujus perditioni venientium perversitas [3]) insistere laborabat. Unde apud prefatam villulam flumen motu consueto subtrahitur, ut videlicet tempore placito majori impetu dissolvatur. Hujus itaque concreto, Martini videlicet hyemalis crastino [4]), hostibus circa villam jacentibus aqueductus recluditur, ad arma curritur, ubi septem vel amplius milia infestantium occiduntur.

Gandavensium similiter superstites [5]), suorum jam dudum exitia deplorantes proponunt, ut sequitur, communitatem sibi dubiam expellere et comitem de Namur [6]) ter quingentis Alemannie probissimis effuso quasi salario convocare. Quorum tempore Brugensium populi fato conflictu, licet perdito, non cessantes, sed eorum exercitum versus

---

1) Matthaeus heeft „dictis quoque”.

2) Het handschrift heeft eigenlijk „proparare”, doch boven de eerste „a” is een „e” geplaatst. Matthaeus heeft „praeparare”.

3) Matthaeus las ten onrechte „universitas”.

4) 12 November 1325.

5) Hierachter volgden in het handschrift de woorden „proponunt ut sequitur”, die in den volgenden regel te huis behooren. Zij zijn doorgehaald.

6) Matthaeus verandert „Namur” in „Namurco”.

eandem dirigentes, quadam ibidem planitie tentoria nituntur erigere, Gandavum quoque noctu dieque quasi innumerabilibus [1]) infestare. Ad quorum confusionem aqua, ut prius, apud [2]) Oudenaerde contrahitur. Qua contracta comes de Namur suis fidelibus armis induitur, ad cujus exitum porta conveniens aperitur. Ipso itaque per circuitum contra [3]) hostes procedente, artam quoque viam, qua planitiem intraverant, occupante aqueductus apud villam dissolvitur, cujus stillicidio tota infestantium planities irrigatur. Ubi dum multitudo non modicum confusa parat fugere necnon per viam, qua venerat, fugam dare, comes de Namur, qui jam suis valentibus prevenerat [4]) exitumque vallaverat, nititur proficere et de dictorum numero LX cum quingentis, Brugensium videlicet, trucidare. Evadens vero multitudo per diversa nititur fugere singulisque personis calles singulos ostentare.

Miror presentes, nuper super astra loquentes
Vixque ea credentes, cursu tardare clientes.

Statuunt interea Brugensium populi comitem eorum a vinculis solvere [5]) hac saltem adhibita conditione, quod ipsorum hostes debeat debellare. Qui ad omnia, ut ipsis placuit, respondere nititur, donec ab eorum potestate solutus, prout deambulando placuit, callibus semitarum [6]) applicatur. Quorum principio versus majores dictorum hostes, Gandavenses videlicet, comes iste se dirigit, non solum illorum audaciam non infestando, verum per singula confortando. Quo facto dictus comes ad Franciam quasi fugiendo tendere nititur, ubi per regem diebus variis sustentatur. Quante vero maledictiones sive interdicti tempestates tam per summum quam per alios pontifices

1) Matthaeus heeft ten onrechte „incessabiliter".
2) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIX recto.
3) Matthaeus heeft ten onrechte „ad" in plaats van „contra".
4) Bij Matthaeus ten onrechte „pervenerat".
5) Op 30 November 1325 werd de graaf van Vlaanderen in vrijheid gesteld.
6) Het handschrift heeft „semitum", Matthaeus „semitae".

Flandrensibus superveniunt, littere presentes quam modice non ostendunt. Sacerdos vero, qui causa interdicti divina tractare rennuit, plebanis abjicitur; qui vero coactus dictis se immiscuit, prelatorum sententia condempnatur. Sic itaque Flandria, multis temporibus vere optima, inhabitantium malitia confundi [1]) cernitur, pro cujus, ut ita dicatur, remedio universitate [2]) fidelium postuletur.

Eodem anno dissentionis materia per diversa terrarum climata pullulante [3]) dominoque apostolico contra Alemannie electum consueta discordia perdurante, eidem electo cunctisque fautoribus cotidiana quasi maledictio legitur. Inter quos summopere Potestas Mediolanensium [4]) numeratur, contra quem specialiter per apostolicum proceditur, dum cruce predicata omnibus illi suisque nocentibus indulgentia tribuitur transmarina. Hoc itaque dissentionis articulo plus errante Ghelforumque exercitu contra Ghibelinos imperii dimicante papalis [5]) turba, Ghelfus videlicet, maximo exercitu apud Januas contrahitur, que civitas per Ghibelinos, quibus Fredericus de Baerne preerat, infestatur. Ubi post pauca ad arma curritur, campus queritur, cujus planitie Ghibelinis prevalentibus ter decem Ghelforum milia una cum fratre summi pontificis occiduntur.

Eodem tempore in partibus Hollandie [6]) quedam dissentionis [7]) materia cernitur, cujus tractu Dordracensis villula villis quasi singulis impugnatur. Comes enim [8]) Willelmus Dordracensibus [9]) nova quedam privilegia contulit [10]), quibus utique ceterorum vetera revocavit. Dictis

---

1) Dit is het laatste woord op fol. LXXXIX verso.

2) Matthaeus verandert „universitate” in „universitas”.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „pullulavit”.

4) Galeazzo Visconti.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „popularis” in plaats van „papalis”.

6) Matthaeus heeft ten onrechte „in Hollandia” in plaats van „in partibus Hollandie”.

7) Bij Matthaeus „dissensionis quaedam”.

8) Matthaeus heeft in plaats van „enim”: „vero”.

9) Bij Matthaeus ten onrechte „Dordracensis”.

10) Mattheus heeft „tulit” in plaats van „contulit”.

itaque jam nunc illis uti volentibus reliquorumque nautas attrahentibus cuncta quasi per Northollandiam communitas se studet contrahere et communi singulorum consilio apud suas partes Dordracensium mercatores capere dimissisque personis omnia, que attulerant, sequestrare. Quo processu Willelmus comes multum offenditur; mutatio queritur, sed quoniam [1]) plurimi gestis aderant, subportatur juxta illud [2]):

Ob populum multum crimen transibit inultum.

Eodem anno estas serenissima, pluviarum quoque imbribus rarissima, roris tantum participio fructus secundissimos [3]) gignere cernitur [4]), quod utique multorum oculis non solum [5]) miris, sed miraculis applicatur. Cujus pro certo tempore tanta extitit siccitas, quod diversorum partibus pecudes suas [6]) adaquare volentibus pro puteo miliare vel amplius teritur. De cujus subsequenti hyeme non minus mirabile perhibetur. Tanto enim frigoris horrore tunc unda stringitur, quod omne pecus siti deficeret, si ignis non fuerit [7]), quo glacies degeletur.

En, velut hic gentive bovi gustare volenti
Flumine siccato nocet estas, sic quoque fato
Frigore duratis fluviis labor est recitatis
Flamma solvente, quod hyemps, aqua, coxerat in te.

M, ter centum, quater V, sex [8]) jungimus a vice, qua tu

---

1) Bij Matthaeus „quum", in het handschrift „qm" met een streep er boven.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „videlicet" in plaats van „illud".

3) De lezing is onzeker. Het handschrift heeft „scissimos" met een streep boven „ci". Matthaeus heeft „scitissimos". Vgl. bl. 75 noot 3.

4) Dit is het laatste woord op fol. XC recto.

5) „solum" ontbreekt bij Matthaeus.

6) Het handschrift heeft „suos".

7) Matthaeus heeft ten onrechte „fuit".

8) In het handschrift is M met rooden inkt geschreven om aan te duiden, dat hier het verhaal over een nieuw jaar (1326) begint.

Nasci matre pia dignaris, Christe, Maria,
Dum gens despecta, gens pessima, gens maledicta
Captum pastorem sacco ligat inque liquorem
Ducit mergendo. Deus assit opem tribuendo,
Ut prosa retro pateant nimis abdita metro.

Noverit igitur fidelium universitas inter Madeburgensem archiepiscopum, ejus quoque [1]) civitatis populum quoddam minus conveniens discidium multis temporibus extitisse, in quo vice quadam idem episcopus capitur, qui per quendam, cujus custodie commissus fuerat, liberatur. Unde idem quodammodo malivolus [2]) omni mora postposita illos, qui sibi manum injecerant, nititur corripere, summe quoque maledictionis sententia provocare. Quorum tandem XVI de majoribus veniam nituntur petere et injuncta penitentia ad curiam pro absolutionis beneficio properare, quorum utique minimus non revertitur; sed que mortis eorum causa veraciter fuerit, ignoratur. Quorum tamen amici contra episcopum musitant [3]); ipsi quoque istorum [4]) interitum imputabant. Unde communi pacis organo deficiunt; inter quoque eos sepius lites fiunt [5]), ubi tamen, dum pro concordia loquuntur, treugarum pietas impetratur. Quarum minus catholice episcopus primo, II° et III° transgressor extitit, in quo utique sacramentum promissionis et fidei violavit. Quod cum adversariis, spe quasi carentibus, cernitur, ad auctoritatem, qua [6]) artis per artem traditur illusio, festinatur. Unde utnunc, sicut multotiens superius, treugarum interpositione tempus cum loco queritur, ubi pacis et concordie materia ventiletur. Ad quem dum episcopus, pollicitis fidem adhibens [7]), paucis accederet sibique [8]) adversariis pluralitas prevaleret, ipse

---

1) Matthaeus heeft „ejusque".
2) Bij Matthaeus „malevolus".
3) Door Matthaeus verbeterd in „mussitant".
4) Bij Matthaeus in afwijking van het handschrift: „ipsique eorum".
5) Dit is het laatste woord op fol. XC verso.
6) Bij Matthaeus ten onrechte „quasi".
7) Bij Matthaeus „fidem adhibens pollicitis cum".
8) Matthaeus verandert, „sibique" in „et quum".

legem, quam ante tulerat, patitur et a propriis civibus treugis non obstantibus captivatur. Qui cum detentus mentem superbie non corrigeret, preteritorum quoque excessus adversariorum instantia non mutaret, brevi, proch dolor! consilio sacco imponitur et in flumine, cui nomen Albia, suffocatur [1]). Quante vero maledictiones in ipsius vindictam secute sunt, scribere deficimus, ne mentes tam audientium quam legentium provocemus.

Eodem anno Dordracensium populi presumentes suisque exactionibus totam quasi Hollandiam infestantes, tantis tamque variis insipienter se dirigunt, quod non solum dominum Johannem, fratrem comitis, qui communitati in cunctis affuit, verum etiam ipsum comitem, eis quasi per prima assistentem, offendunt. Unde comitis edicto quadam die concurritur communisque expeditio per totum Hollandie dominium ordinatur. Quorum rumore hactenus effrenati dimissis superciliis [2]) se nituntur flectere et maximo a comite scandalo vix impetratam veniam postulare. Unde et isti [3]), sicut superius Kenemari, non solum nova non consecuntur privilegia, verum judicantur digni perdere hactenus habita vel optenta.

Eodem anno apud Franciam mira supra modum res cernitur [4]), cujus juste series scripturarum memorie commendatur. Notandum itaque [5]), quod quidam Judeus ritus Christianorum voce commendans perversaque simulatione ad baptismi lavachrum properans, actu et habitu fidelibus se studet jungere, necnon — ut mos est — ecclesiam

---

1) Op 29 Augustus 1325 werd aartsbisschop Burkhard van Maagdenburg gevangen genomen. Hij werd in de gevangenis vermoord.

2) Matthaeus heeft „supra aliis" in plaats van „superciliis", wat in het handschrift staat.

3) Zie de oorkonde van 24 Juni 1326 (bij van Mieris, Charterboek II bl. 393 en bij van de Wall, Handvesten van Dordrecht I bl. 160, 161), waardoor aan Dordrecht het stapelrecht ontnomen werd. Vooraf ging de uitspraak van den bisschop van Utrecht en vele andere heeren van 17 October 1325 (bij van Mieris t. a. p. II bl. 364 en bij van de Wall t. a. p. I bl. 158, 159). Reeds spoedig kreeg Dordrecht het stapelrecht terug.

4) Dit is het laatste woord op fol. XCI recto.

5) Matthaeus heeft: „Noveritis igitur".

frequentare. Ubi post variam infinitamque ymaginum mutilationem corpus dominicum absque lesione suscipit, quod suis complicibus integrum presentavit. Quid autem illo actum fuerit, a nobis queri despicimus, quoniam ignoramus. Cum autem temporis curriculo dicti [1]) nequitia Deum offenderet, beatissimam quoque virginem varia sue ymaginis mutilatione provocaret, ipsa cuidam fabro, simplici videlicet viro, in sompnis apparuit et eum contra dictum Judeum ad duelli certamina confortavit. Qui cum secundo vel tertio ammonitus negligenter procederet et ipse post vice quadam ecclesiam intrare [2]) proponeret, ymago prefate virginis sibi in hostio occurrere nititur, per quam ejus introitus prepeditur. Que etiam verbotenus subdere dicitur: „Nisi, prout in sompnis tibi jam sepius retuli, scandalum filii mei, meum quoque [3]) in Judeum vindicaveris, nostri templi introitu proscriptus eris. Vade ergo viriliter agens dictumque Judeum ad singulare certamen alliciens, quum Christus mihi filius dictis aderit, qui tibi prefatum ictu levissimo subjugabit". Ad instantiam itaque fabri idem Judeus judicis officio ad campum trahitur, ubi mox non solum fabri, verum Dei mallio [4]) declinatur. A quo dum veniam petente nequitiamque fatente, quare se non defendisset, queritur, dicitur respondere: „Quid potui in hoc prelio solus facere aut assaltus supervenientium supportare? Vidi enim adversario meo quasi mille armatos assistere sibique paratius auxilium [5]) prebere". Dictus itaque miser ad patibulum ducitur, ubi etiam incendiis devoratur.

Fabro gaudente, velut ante Deumque colente
Vidimus Egmonde fatum; tibi laus, Deus, unde.

Eodem anno Begardorum nequitia, que diversis mundi

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „dum" in plaats van „dicti".
2) Dit aanvankelijk weggelaten woord is door een oude hand boven den regel bijgeschreven.
3) Matthaeus heeft „meumque".
4) Door Matthaeus verbeterd in „malleo".
5) Dit is het laatste woord op fol. XCI verso.

climatibus hactenus latere cernitur, apud Coloniam propalatur. Isti enim eorum ibidem stultitiam predicantes et matronas varias ad ipsorum ludibria contrahentes, sub terra quoddam mirabile habitaculum fecerant, quod paradysum vocabant; omnibus enim illico deliciis [1]) affluebant. Ad quem locum, ut sepius, etiam in nocte Parascheves [2]) convenire decreverant, ubi cujusdam potentis uxorem cum ceteris invitabant. Illa itaque ad prefatum locum eodem tempore transeunte ejusque marito non modicam contra ipsam suspicionem habente, ipse lorica munitus, cujusdam quoque Lollardi habitu indutus, ad prefatum locum festinare traditur, cujus semita per uxoris pedissequam ostentatur. Ipse itaque cum ceteris hujusmodi paradysum ingrediens, sed in angulo privatim se recipiens, gestorum diversitates nititur discutere [3]) et finem sub silentio expectare. Quorum medio quidam ipsorum reputatione valentior — fuerat enim inter ceteros eloquentior — nititur surgere et in Jhesu, sue quoque [4]) matris Marie, ut ajebat, presentia erroris materiam propalare. Duo enim, ut per conceptionem loquar, ibidem aderant, qui se Mariam et ejus filium asserebant. Dictus itaque nudus predicans et omnes more innocentum ad nuditatem exhortans, vario errore tam prima quam media nititur detegere et conclusionem tenebris, extinctione candelarum videlicet, deturpare. Ubi dum quilibet porcorum more suam nititur subjicere, carnis quoque officium summa quasi invidia [5]) perficere, dictus potens peregrini ordine et quasi casu proprie uxori [6]) jungitur, cujus maxilla subtracto similiter annulo [7]) vulneratur. Quo facto summa festinatione nititur fugere et die crastina cuncta, que viderat, propalare. Capiuntur igitur cum prefato Jhesu ejusque matre hujus secte singuli, quorum corpus aut

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „divitiis".
2) Goede Vrijdag, in 1326: 21 Maart.
3) Het handschrift heeft hier, evenals elders, „discuttere".
4) Matthaeus heeft „suaeque".
5) Dit is het laatste woord op fol. XCII recto.
6) Dit woord is door een oude hand bijgeschreven.
7) In het handschrift „anulo". Zoo ook op andere plaatsen.

ignis voragine aut Rheni flumine suffocatur. Quid autem dictum potentem sue uxori in amicorum presentia tam vulneris ostensione quam annuli subtractione proposuisse didicimus, breviatur.

Fertur preterea quendam illico juvenem ob amorem fugientis tactumque negantis quasi per tempus deficere, tandem vero ad sororis instantiam cicatricem vulneris enodare. Per quam ad quoddam, velut supra, paradysi habitaculum sepius ducitur, ubi dilecte tam in osculis quam in ceteris vice plurima sociatur. Cujus cum gressus deficeret dictaque materia conscientie malitiam augmentaret, fuga petitur, confessor queritur, ad cujus instantiam quevis dictorum series divulgatur. Hujus itaque paradysi cherubin dormiente gladioque versatili jam cessante, accessus panditur, ballivus asciscitur [1]), cujus vultui multo magis, quam auditu perceperat, ostentatur. Ubi utriusque sexus multitudo capitur, quorum plurimi denario procurante avaritia instigante mortis nexibus liberantur.

Eodem anno mortalitate infinitorum quasi pecorum quorundam mortalitatem cernimus prelatorum, quorum numero Reynoldum Ghelrie comitem majori numine credimus reputandum. Hic enim gestis nobilissimus et inter precipuos reputatus, multis annis per proprium, ut dicitur, filium more captivorum deputato sibi habitaculo clauditur. Qui eterni misericordia utroque utnunc ergastulo, carnis videlicet et carceris, liberatur [2]).

Hujus vicino tempore vir per cuncta laudabilis, abbas videlicet [3]) sancti Pauli cenobii Trajectensis, Henricus nomine, de medio tollitur, pro cujus successore [4]) disputationis materia ventilatur. Cum autem in electione capituli dissentio crebresceret, alius quoque alium postularet, quidam Ghierlandus spiritu utinam sancto ad sedem trahitur, cujus tamen pridem memoria [5]) perire cum

---

1) Het handschrift heeft „acciscitur" voor „asciscitur", Matthaeus „arcessitur".

2) Hij stierf 9 October 1326.

3) Dit is het laatste woord op fol. XCII verso.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „successione".

5) Bij Matthaeus „memoriam".

sonitu putabatur. Is quoque per discordiam multis preesse statuitur, sibi vix hactenus sufficiens, ubi regularis subjectio postulatur.

Sed que post illi fuerint despecta priore
Et quasi rancore tribuit tenor is minus ulli.

Eodem anno Mabilia in Reynsburgh abbatissa moritur, cujus sede nobilis domina, Machtildis nomine, collocatur. Hujus pater de Duvenvoerde nomen habuit; matrem vero Florentius, frater domini de Brederode, procreavit.

Eodem anno Francia superior plagarum dispendiis afficitur; quarum species locorum numero variatur [1]). Urbes enim quasdam Naverre telluris motu obrui didicimus. Quid autem hostili manu Aquitanie partibus evenerit, breviamus; ubi tamen [2]) per consequens grandis supra modum materia nobisque vicina oritur, ad cujus discussionem corde utique melior stiloque valentior postulatur. Cujus tamen memoria, ne cum sonitu pereat absentiave deficiat prefatorum, nos ejus processum breviter et pro viribus duximus tangere, ipsum quoque nostris cronicorum cedulis annotare.

Notandum itaque quod, cum anno precedenti, ut supra scribitur, Anglorum tyrannus Aquitaniam armis invaderet illamque pro viribus occuparet, rex Francorum, princeps utinam fidelissimus, nititur occurrere sibique ad hec fidelium suffragia postulare. Quorum conflictus per reginam Anglie, sororem videlicet regis Francie, hac, ut quidam dicunt, vice submittitur; quedam quoque pacis numina invocantur. Post hec vero tempore transeunte quintoque angelo suam fyolam super sedem regis Anglie effundente, totum [3]) regnum non solum, ut prius, principum perditione [4]) confunditur, verum nobilissima Francorum regis filia una cum filio periculis adjicitur, quorum materia tactis in superficie processibus breviatur. Notan-

---

1) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift: „narratur".
2) Matthaeus vervangt „tamen" door „cum"
3) Dit is het laatste woord op fol. XCIII recto.
4) Bij Matthaeus ten onrechte „proditione".

dum ergo quod, cum rex Anglorum Hugonis Desspensier, militis videlicet pessimi, utens consilio omnes quasi sue patrie nobiles occidisset dictoque Hugoni conjugis et filii necnon totius curie [1]) custodiam in absentia commisisset, dictus miles benignissima quasi allocutione, summa quoque familiaritate regine favorem ejusque filii querere nititur, cujus labor in dampno per singula reperitur. Quorum inter cetera processu regis primogenitus dicto Hugoni allocutus fuisse dicitur, vas quoque quoddam aqua plenum tali verbo vel simili ostendisse: „Domine Hugo, vultis nobis humanitatis officio assistere, nostris quoque jussionibus parere? Tunc rogamus, ut modicam nostri precatus materiam velitis attingere, vas quoque tale pede vestro, ut aquam ejiciat, commovere”. Cui dictus miles verba primo derisoria respondisse dicitur, sed tamen vase dejecto aquam penitus effudisse. Quam dum puer recolligi preciperet dictusque traditor recollectionem impossibilem assereret, puer intentionis sue propositum prosequitur [2]) in hec verba: „Domine Hugo, sicut hanc aquam motu vestro diffusam nescitis recolligere, similiter nec amicorum sanguinem, vestro consilio perditorum [3]), ad vitam poteritis revocare, quorum perditio vel interitus nunquam apud nos [4]) tantis oblivioni dabitur, quin eorum vindicta [5]), si quandoque illam Deus optulerit, prosequetur” [6]). Hec itaque vel similia puero perorante, ejus quoque domina [7]) huic astante, fatus Hugo sibi utique conscius, ab aula nititur procedere necnon dictorum singula regi per conjugem vice nuntii propalare. Quo audito regis iracundia talis fore dicitur, quod regina [8]) cum filio, si conjugis reditum expectaverit, periclitatur. Quamobrem

---

1) Het handschrift heeft duidelijk „curie”, Matthaeus „terrae”.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „persequitur”.

3) Matthaeus heeft „proditorum” en iets verder „proditio”.

4) „nos” is boven den regel bijgevoegd door de oorspronkelijke hand.

5) Matthaeus heeft „vindictam”. Het handschrift heeft eene afkorting, die beide lezingen toelaat.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „persequetur”.

7) Matthaeus heeft, wel door een drukfout „domino”.

8) Dit is het laatste woord op fol. XCIII verso.

nobilissima Anglie regina assumptis familiaribus honustisque trieribus ab Anglia una cum filio hujusque patruo [1]) nititur fugere et ad fratris dominium, Franciam videlicet, pervenire. Cujus absentia maritus incepto quondam flagitio nititur procedere et prescripta Aquitanie spatia devastare, omnes quoque ibidem masculos gladio vel simili perimere mammasque feminis amputare. Que mala incolarum diversitate proveniunt, quoniam [2]) in se divisi diversis regibus adheserunt, quibus post hanc, ut dicitur, tempestatem princeps unanimiter eligitur, per quem obmissis regibus dicta sepius patria gubernatur.

Hujus quasi [3]) vicino tempore dictus Hugo quosdam Jacobitas ad papam mittere dicitur, per quos nummo socio, ut rex Anglie conjugem abjiciat aliamque adducat, tota quasi curia subornatur. Aula etiam, proch dolor! Francorum simili vere nummo inficitur, ut dicta sepius regina apud eam cum filio captivitate perpetua teneatur.

Interea nobilis regina, licet dictam forte traditionem ignorans, suam tamen peregrinationem deplorans, congregatis cum rege Francorum principibus humili instantia lacrimosisque suspiriis rogare nititur, ut sibi ad reditum Anglie succurratur. Ad quam singulorum manus pro suffragio porrigi dicuntur [4]), quorum etiam numero nobilis princeps Johannes Hanonie, frater Willelmi comitis Hollandie, recitatur. Tempore itaque transcurrente reginaque non solum fratris, sed etiam omnium amicorum pollicitis carente, ipsa se divino adjutorio invocato pro reditu versus Angliam nititur disponere et ad hoc humiliter nummos, quos poterat, congregare. Unde Gallorum semper pavidorum solatio deficiens et in Theutonicis furorem [5]) de more retinentibus cordis anchoram figens, versus Hollandiam una cum filio dirigitur, quoniam [6]) in illius

---

1) Edmund, graaf van Kent, broeder van Eduard II.

2) Bij Matthaeus „quum".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „quoque" in plaats van „quasi".

4) Matthaeus heeft „dicitur", het handschrift „dr" met een streep er boven, wat zoowel de eene als de andere lezing toelaat.

5) Dit is het laatste woord op fol. XCIIII recto.

6) Bij Matthaeus „quum".

dominii principe tota ipsius fiducia sustentatur. Quali autem vel quanta veneratione dicta sepius regina apud Dordracum in festo Nativitatis beate Virginis [1]) a Willelmo comite recipitur, brevi minus carmine peroratur. Ubi etiam dictorum pueris, regine videlicet primogenito et dicti comitis filia, dicuntur sponsalia contrahi, dummodo curie placeat et super tertium ipsorum [2]) consanguinitatis gradum [3]) dispensatio poterit impetrari. Hac itaque illico existente suique adventus causam comiti propalante, murmur diversus oritur, quia [4]) timoris propositio ventilatur. Quis etenim, nisi stultissimus, rege invito regnum Anglie manu armata, sicut ab ipsa jam [5]) petitur, auderet invadere ipsumque viribus occupare? Cujus tamen petitioni Johannes Hanonie, comitis Hollandie frater legitimus, comes et ipse Suessionensis, voce [6]) quasi nititur assistere et ad ejus suffragia probiores, quos poterat, congregare. Ad cujus, ut ita loquar, citationem regisque Boemie afflationem quedam Theutonie nobilitas armis induitur, que dicto principi sociatur. Is itaque in beati Mathei vigilia [7]) apud villulam, dictam Briele, fratre invito ejus comitatu summa audacia naves ingreditur, quarum numero nil dictatur.

Carbasa tolluntur plano minus equore tali,
Ursula [8]), te quali ludentem scripta locuntur.
Ventus adest durus, mare sulcatur, quasi murus
Tramite depresso stans, unde magis dare cesso.

---

1) 8 September 1326.

2) „ipsorum" is bij Matthaeus uitgevallen.

3) De koningin van Engeland Isabella was eene dochter van koning Philips den Schoone van Frankrijk, de gravin van Holland was eene dochter van Karel van Valois, den broeder van Philips den Schoone. De kinderen dezer beide vorstinnen waren dus naar canonieke rekening elkanders bloedverwanten in den derden graad.

4) De woorden „murmur diversus oritur quia" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

5) „jam" is door Matthaeus weggelaten.

6) Aldus het handschrift. Bij Matthaeus „voto".

7) 20 September 1326.

8) De gedenkdag van „Ursula et sociae" is 21 October. Onze schrijver stelde misschien dien dag bij vergissing op 21 September.

Quorum expeditioni quasi pro miraculo adjici poterit, quod procellis utique tumescentibus astrisque latentibus una navis ab alterius vestigio nocte obscurissima non erravit; lucidissimo etenim solis radio melius combinari non poterant quam se prefate [1]) noctis crepusculo sociabant. Quid autem superius per audaciam summamque similiter [2]) intendimus, si audire convenit, explicamus. Ad quorum, ut lucidius procedatur, subsidium novem [3]) precipuos mundi quasi principes [4]) reputatos duximus assumere paucaque de singulis, prout nostris convenit, excitare [5]).

Hectora commendo, per plura sibi sociando
Cesare; qui fatur Macedo Josue sociatur.
Dignis, ut sydus, sequitur magnis Godefridus.

Quorum audacie, virtuti seu prudentie quia dictus Johannes comparari sufficit, supra tangens audaciam non defecit. Quis enim istorum; ut per singulos procedatur, patria fugiens, mare maximum transiens, mille armatos solus invasisse scribitur, sicut in superficie fatus Johannes facere comprobatur? Regnum etenim Anglorum, quod infinitis armatorum milibus protegi cernitur, ad mulieris instantiam pauco per ipsum milite provocatur. Unde fatus Johannes dictis non solum quasi denus jungitur, verum, si dici liceat, ejus audacia pre ceteris reputatur.

Rex autem Anglorum conjugis reditum longo tempore presentiens [6]), hunc quoque causa precipue proscriptorum,

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XCIV verso.

2) Matthaeus voegt hierachter het woord „fortitudinem" in, waarvan in het handschrift geen spoor te vinden is. Er ontbreekt daar wel een woord.

3) Hier is sprake van negen helden, aan wie iets verder Johannes van Henegouwen als tiende wordt toegevoegd. In het volgend gedichtje worden er echter slechts vijf vermeld, nl. Hector, Caesar, Alexander van Macedonië, Josua en een Godfried. Het versje is wel onvolledig.

4) Het handschrift heeft „principia", wel door een schrijffout. Matthaeus nam reeds „principes" op.

5) Zoo heeft het handschrift. Matthaeus wil, wel terecht, lezen „recitare".

6) Dit is de lezing van het handschrift. Matthaeus heeft „persentiens" en vermeldt „praesentiens" als conjectuur.

quos sibi aptaverat, impedire cupiens, maximo excertitu infinitaque navium multitudine portus illos vallari preceperat, quibus ipsam credidit applicari. Illa vero tardante dictoque exercitu quasi pro nichilo expectante assunt, qui dicerent reginam castra movisse necnon sua carbasa non ad hos portus, verum ad alios direxisse. Quo audito dictus excertitus fato loco nititur recedere et aliis applicare. Quorum recessus vix biduo pernoctare dicitur, cum regina eisdem locis summa pace et vere divinis nutibus [1]) applicatur [2]). Hujus quoque dominii patrie optio non defuit, quum frater regis [3]), qui regine semper affuit, illi jure hereditario prefuisse scribitur [4]), cujus adventus tam vassallis quam subditis honoratur. Qui cum se post [5]) marina reficerent et majorum patrie solatia, que promissa fuerant, expectarent, abbas sancti Eadmundi [6]), Benedicti videlicet ordinis, solus affuit, cujus thesauro regina omnium expensarum inopiam reparavit. Ceterorum vero nullus infra quindenam domine comparuit; quilibet enim fortune exitu dubitavit. Unde si ad dominam tenderent, omnes dampnationem incurrerent, si vires domini postea prevalerent. Quapropter cuncti majores, reginam cum filio cordis intimo preferentes, regi se nituntur jungere et ipsum, ne conjugi bella moveat, ut proposuit, informare. Qui tandem ejus fortunam videntes deficere necnon dominam Christi gratia prevalere, omnes quasi regem dicuntur deserere necnon regine partibus adherere. Sed quis timor horum mora advenis nasci potuit, dici non sufficit, cum illorum fiducia istos patriam deserere, flumina terere,

---

1) Het handschrift had aanvankelijk „tuitibus", doch de noodige verbetering is aangebracht.

2) Op 24 September 1326 landde koningin Isabella te Colvasse nabij Harwich.

3) De bovenvermelde graaf van Kent.

4) De plaats, waar de landing plaats greep, ligt niet in Kent, maar in Essex. Het is echter zeer goed mogelijk, dat de graaf van Kent ook daar zekere rechten had.

5) Dit is het laatste woord op fol. XCV recto.

6) De „a" in dit woord is boven den regel bijgevoegd. Bury-St.-Edmond ligt in Suffolk, doch niet ver van Harwich.

Angliam querere procuravit. Assunt insuper tam vicini quam proscriptorum amici, regis facie fugientes ejusque conjugi omnem pacem et amicitiam offerentes. Quorum quasi ordine quidam reputatus miles [1]) affuisse dicitur, cujus fallacia non multo post tempore denudatur. Iste enim Hugoni Despensier inter amicos quasi precipuus et per ipsum ad regine confusionem subornatus, loco privato regineque vicino complicibus trahitur. Unde quidam famulus indagationem faciens destinatur, qui, ut Deo placuit, proditionis causa captivitate detentus mortisque timore perterritus dominum, ut evadat, per singula prodere [2]) dicitur, qui dominus in foveam, quam fecerat, suffocatur. Eadem enim hora, qua famuli nuntiis regine predam [3]) tollere proposuerat, ipse interfectis sociis adversariorum spicula deliberatione tamen habita sentiebat. Quorum rumore, sed precipue regis tyrannide tota regio ad dominam ejusque filium tantis confluere dicitur, quod rex quasi pro modico reputatur. Ipso enim [4]) invito inimicus patrimonio restituitur, sui quoque ydoli possessio ad regine placitum dissipatur. Cujus etiam genitor [5]) a Theutonicorum facie fugiens et in castro quodam se recipiens, propria familia hostibus exponitur et domine presentatur. Qui regis propositum publicare compellitur et quandam maximi horroris materiam denudare, videlicet quod rex centum milites, ducentos quoque de valentioribus famulos morti, velut quondam, tradidisset, si regina adventum ejus pauco tempore subtraxisset. Cujus confessio vix ad plenum panditur, cum vis tortoris pessimi ejus corpori dominatur [6]).

---

1) Het handschrift heeft „milibus" en Matthaeus „millibus". Ik acht het echter niet twijfelachtig, dat „miles" moet gelezen worden.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „procedere".

3) Het handschrift heeft duidelijk „regine predam", Matthaeus „reginam praedictam".

4) Dit is het laatste woord op fol. XCV verso.

5) De oudere De Spencer, de vader van den jongeren, hier „idolum" genoemd. Op 26 October 1326 werd de oude De Spencer te Bristol gevangen genomen en terstond opgehangen.

6) Matthaeus heeft „damnatur". Het handschrift heeft „dnatur" met een streep boven de „n".

Quorum rumore turba regis minuitur, excercitus vero Hanonie principis, regine videlicet pugilis [1]), augmentatur. Qui despectis horroribus spretisque laboribus per patrias sine intermissione properat hostesque devastat. Capitur interea Hugonis Despensier, traditoris videlicet pessimi, femina regique sororis filia et, si fas est dicere, concubina, que subito minima deliberatione in foveam descenderet, si se impregnatam avunculo, rege videlicet, non juraret. Quapropter absoluta proscriptorum familia ipsa vice versa in captivitatem traditur, donec visibiliter, quid de ejus impregnatione judicandum fuerit, perpendatur. Contigit preterea quendam archiepiscopum [2]) pro rege et contra reginam in quadam ecclesia surgere dicteque maledictionis sententiam provocare, cujus caput mox ab incolis tollitur et domine presentatur. Rex autem tales ac similes suorum circumquaque [3]) confusiones percipiens suoque corpori similia perditionis inferri metuens, omnem divitiarum absque numero substantiam nititur colligere necnon summa festinatione ad maris littora properare. Quem turba domine ad tanta prosequitur [4]), quod omnis substantia, quam secum deferre proposuit, prepeditur. Rex quoque quasi solus ad litus fugiens navem ingreditur [5]), cujus sibi secundissimo [6]) omine a persequentium manibus deportatur. Rex itaque non solum Hanonie principis audacia, verum [7]) innate pravitatis fallacia paterno regno pellitur, cujus preda fate sepius domine, conjugi videlicet proprie, presentatur.

---

1) In plaats van „pugilis" heeft Matthaeus „pervigilis".

2) Niet een aartsbisschop, maar de bisschop van Exeter, die koningin Isabella naar Frankrijk had vergezeld, doch weigerde hare betrekking tot Mortimer goed te keuren. Hij werd door de bevolking van Cheapside (Londen) gegrepen en onthoofd op 15 October 1326.

3) Matthaeus laat dit woord weg.

4) Matthaeus heeft „persequitur".

5) Dit is het laatste woord op fol. XCVI recto.

6) Het handschrift heeft „scissimo" met een streep boven „ci". Matheaus zag er hier een afkorting voor „sanctissimo" in. Vgl. bl. 75 noot 3 en bl. 164 noot 3.

7) Matthaeus voegt hier „etiam" in.

Si prede numero queris, sex carmine vero
Bige majores nummis et equi meliores
Centum ducuntur, quibus hic benedicta locuntur.

Rex insuper hac fuga ad quandam civitatem mari vicinam pervenire dicitur, que consanguineo principe infinitis subito milibus [1]) infestatur. Cujus incole regem deficere videntes necnon sibi adversarios prevalere, portarum claves hostibus de muro projiciunt, quorum jactu introitus patefiunt. Quo rumore rex paucis barcha receptus, ad trierem nititur tendere fugamque maris fluctibus, licet tumescentibus, maturare. Maluit enim procellis conteri quam manibus utnunc sequentium attractari, quis tamen ipsum hac vice captum cerneres, si ventorum enormia prohiberes. Isti enim malentes vivere quam ipsius captivitate dubia [2]) mortis periculo laborare, vela vento tribuunt terramque, quam mox dimiserant, rursum querunt. Rex vero ad Walenses se dirigit, quibus tamen, ut dicitur, hostis fuit. Horum enim princeps Anglorum conflictu quandoque capitur, quorum vinculis usque ad mortis terminum detinetur. Ad hos tamen, licet alienos, miserrimus fugiendo se dirigit, quem apud suos preteritorum conscientia accusavit.

O res miranda, res maxima, res socianda
Scriptis auctorum necnon gestis meliorum!

Fugiens itaque rex per dictorum patriam, privatis silvarum se locis nititur recipere necnon ferarum more densarum frondium umbraculis residere. Cujus familia ab incolis persequentibus non proditur, donec juste solutionis substantia altercatione varia denegatur [3]); verum regalibus incolarum predam tollentibus solvereque negantibus rusticorum clamor circumquaque percipitur. Cujus

---

1) Zoo heeft het handschrift, Matthaeus „militibus".
2) Bij Matthaeus ten onrechte „dubio".
3) Dit is het laatste woord op fol. XCVI verso. Aan den voet dier bladzijde zijn aangeteekend de woorden „verum reg", waarmede de volgende bladzijde begint.

timore rex cum paucis densissimis 1) silvarum vepribus, modicis pastorum casulis hospitatur. Quo tempore Theutonicorum societas a regis persecutione summa deliberatione compescitur, ne inventus ab ipsis furore consueto, ut proposuerant, occidatur. Unde majori confusione more Hacteonis propriis quasi canibus persequitur, quorum princeps quidam Anglorum nobilis 2) perhibetur. Qui cum regem propter latibulorum multitudinem invenire deficit, ipsum prodentibus magnam pecunie summam tribui proclamavit. Ad cujus promissa dum quidam intenderent fidemque fieri creditis postularent, assunt manu extensa ulli 3) summam promittentes solvere, qui locis incognitis regis latibula voluerit demonstrare. Sicque quodam, ut dicitur, rustico rex proditur, ad cujus cenaculi cubiculum pervenitur. Qui cum januis, licet invite, apertis hostes conspiceret quosdamque extracto gladio invaderet, assunt dicentes, quod proprium in vaginam cum festinatione gladium remitteret, quominus alieni transitum per ventris media sustineret. Quo audito vis vi retunditur suique 4) cum ipso capti complices deducuntur 5). Ubi regis prisione breviter transeo; quid autem tribus sibi majoribus factum fuerit, enodabo. Notandum itaque quod, cum captivitas regis, sed precipue Dispensier Hugonis per Angliam cernitur ejusque ad patibulum transitus proclamatur, omnes 6) utriusque sexus, senes cum junioribus, ad hostium nituntur currere ipsumque in propriis armis, licet capite, ut despectis convenit, inclinato, videre. Cujus maledictio scriptorum pennis, licet plurimis, tangi vix poterit; tota enim communitas illi maledicere non desistit. Is itaque

1) In het handschrift staat „densississimis".

2) Bedoeld is Hendrik, graaf van Lancaster.

3) Matthaeus heeft „illi" in plaats van „ulli".

4) Bij Matthaeus „sui quoque".

5) Eduard II werd 16 November 1326 in het kasteel Llantrissaint gevangen genomen en naar Kenilworth overgebracht. Te gelijk met hem werden gevangen genomen de jonge De Spencer, voorts de graaf van Arundel en de kanselier Baldock. Deze zijn wel de drie door onzen schrijver bedoelde aanhangers van Eduard II.

6) Bij Matthaeus „omnis".

Hugo, qui alias [1]) tortor majorum dicitur, minimis quasi patrie jam torquetur. Ductus vero ad patibulum [2]) laqueo brachiis submisso tollitur, ut ipsius detestationis confessio astantium inquisitione varia denudetur. Qui coram omnibus dixisse legitur, omnes hoc mundo nobiles promotione avarorum pauperum defecisse, quorum numero se immiscuit, quando suo consilio Anglie pulcherrimos interfecit; quod tamen non solum sua promotione fecisse asserebat, verum quia vel regis captivitatem vel interitum formidabat. Quo completo regis cancellarius necnon majorum alius dicti Hugonis presentia patibulo strangulantur [3]). Affuit quoque carnifex, per quem viventi lignoque pendenti subtracta ventre viscera flammarum incendiis tribuuntur. Corpus vero furca sublatum quatuorque mutilatum partibus ad totidem terre angulos mittitur, ubi summo quasi studio et pro magno munere suscipitur rotisque levatur. Caput vero capiti patrie, majori videlicet, que Lonnen dicitur, villule transmittitur, ubi turri altissima lanceaque procera cunctis, qui adesse poterant, presentatur. Et ecce quod omnes dicti Hugonis parentele vel sanguinis, qui fortune suffragio fuga eripiuntur, totius Anglie partibus proscribuntur. Quorum quidam navibus suscepti fluctibus se ingerunt, qui summa crudelitate more piratarum mercatorum spoliis victum querunt. Hiis itaque capto rege tribus quasi mensibus Anglorum presens conflictus submittitur, ubi ad regine voluntatem necnon Hanonie principis ordinationem singula concluduntur. Quo tempore sepedictus Hanonie ad propria redire proposuit, quem dilecta sibi domina, Anglie videlicet regina, usque ad tempus coronationis filii [4]) captivavit.

Eodem anno dominus apostolicus, papa videlicet Johannes, contra Ludovicum Alemannie electum more solito

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XCVII recto.

2) De jonge De Spencer werd op 24 November 1326 te Hereford ter dood gebracht.

3) De kanselier Baldock stierf eerst eenige maanden later ten gevolge van mishandeling in de gevangenis Newgate. De graaf van Arundel was reeds op 17 November 1326 te Shrewsbury ter dood gebracht.

4) De kroning van Eduard III greep 1 Februari 1327 plaats.

nititur procedere, ipsumque excommunicatum regnique [1]) nomine privatum, ut in propria persona apud curiam compareat sueque maledictionis sententiam audiat, evocare. De cujus excommunicatione materia nascitur, que nostris inseri postulatur. Notandum itaque quod, cum quidam potens et nobilis, Ludovico per omnia fidelis, quadam vice de hoc mundo tenderet ejusque parentela ipsum ecclesie, ut mortuis convenit, presentaret, affuit presbiter, corpus cum oblationibus recipiens, corpus tamen, ut mos est, tumulo dare nolens. Qui cum defuncti amicis informari rennueret ejusque custos ad campane pulsationem tendere denegaret, tumba magis [2]) humiliari precipitur, in quam ligatis manibus et pedibus horum uterque, custos videlicet et presbiter, precipitatur, quibus frustra clamantibus defunctus supponitur. Quorum processu dicta proclamatio per patrias mitigatur.

Anno Domini M°CCC°XXVII° Johannes, Hanonie princeps videlicet nobilissimus, ab Anglia revertitur; hujusque reditus, quem precedentis anni Decembri fieri proposuisse dicitur, usque ad presentis Februarium causa tacta superius [3]) protelatur. Cujus utnunc adventu non solum gaudebant [4]) cogniti [5]), verum quique [6]) nobiles, licet inimici. Hic autem propter maris forte pericula beate virgini apud Rochemadon visitandi votum fecerat, post cujus, ut mos est, salutationem ad curiam [7]), ut dictis dispensetur pueris [8]), properabat. Cujus cum procuratorium quodammodo deficeret ejusque [9]) petitionem cum instantia [10])

---

1) Dit is het laatste woord op fol. XCVII verso.

2) Matthaeus vervangt „magis" door „magna". Ten onrechte. Het voor den overledene bestemde graf wordt dieper uitgegraven, opdat er meer ruimte beschikbaar zoude zijn.

3) nl. de kroning van Eduard III op 1 Februari 1327.

4) Bij Matthaeus „gaudebant non solum".

5) Matthaeus heeft ten onrechte „cognati".

6) Bij Matthaeus, in afwijking van het handschrift „quicumque".

7) De woorden „ad curiam" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

8) Eduard III en Philippa van Henegouwen.

9) Bij Matthaeus ten onrechte „cumque".

10) Een oude hand voegt hier „licet" in.

factam dominus apostolicus non admitteret, ipse circa finem mensis Maji apud Zeelandiam fratri comparuit, cui mox singula tam Anglie quam curie revelavit. Quorum subito versus Franciam gressus dirigitur, qui semper in conspectu tuo, Domine, dirigi [1]) postulantur.

Eodem [2]) anno Ludovicus, qui rex Alemannie dicitur, cujus ad imperium transitus causis hactenus variis et precipue pape contrariis [3]) prepeditur, miro supra modum ordine Alpes aggreditur, cujus materia, licet nobilis multumque spectabilis, propter summi pontificis displicentiam breviatur. Notandum itaque quod, cum guerrarum copia Italicos pro tempore interficeret, dictum quoque, si fas est dicere, regem ipsis pro principe [4]) electum multorum inopia retardaret, fiunt Italicis procul dubio [5]) varia consilia, quomodo ut hostibus, pape adjutorio fortissimis, tutius resisterent, ducem ac propugnatorem invenirent. Mittuntur itaque dicto superius Ludovico tam [6]) Romanis quam Italicis quedam sub silentio littere [7]), rogantes ipsum quasi [8]) furtive paucisque familiaribus quodam signato ipsorum procuratoribus loculo comparere. Quorum petitioni Ludovicus modica deliberatione annuit; qui sua Deo committens, L se vix equitibus dictorum nobilibus presentavit [9]). Cujus adventu vel presentia dictorum majores ipsi pro viribus tam honestis personis quam notariis fato prius loculo occurrentes gavisi sunt, qui commissa sibi negotia decenter et brevibus hoc modo vel simili retule-

---

1) Bij Matthaeus „dirigi, Domine".

2) Met dit woord begint het voor ons bewaarde gedeelte van de copie of liever van het uittreksel van Diderick Baens. Zie de inleiding.

3) Dit is het laatste woord op fol. XCVIII recto.

4) Matthaeus heeft „tempore" in plaats van „principe". Ten onrechte.

5) De woorden „procul dubio" zijn in de copie uitgevallen.

6) De copie voegt hier „a" in.

7) Aan dit woord „littere" laat de copie aansluiten de woorden „quarum auctoritate" (beneden bl. 184 noot 3). Al wat daartusschen staat laat de copie weg.

8) Achter „quasi" zijn in het handschrift een paar letters uitgeveegd (wel „nus").

9) Te Trente. Lodewijk kwam daar omstreeks 10 Januari 1327 en verbleef er tot 14 Maart d. a. v.

runt: „Gloriosissimo necnon serenissimo principi Ludovico, Romanorum regi semper augusto, Tuscie, Calabrie, Romanie et quasi totius Italie presides semper et in omnibus mandatis et monitis obedire. Cum voce dominica pastoris absentia oves dispergantur hujusque desidia infinita gregibus pericula luporum insidiis generentur [1]), rogamus humiliter et hortamur — cum Deus personam vestram ad imperii regimen elegerit vosque nobis, qui cotidie tamquam oves a lupis inimicis affligimur, pastorem ac propugnatorem ordinaverit —, quatinus [2]) obmissis apud Germaniam negotiis spretisque periculis propter has oves custodiendas, tondendas, fetas quoque [3]), si necesse fuerit, deportandas, ad Italiam [4]), vestram videlicet provinciam, velitis tendere necnon imperatorum palatia possidere. Quorum petitioni sanctissimos pontifices notariosque clarissimos quasi pro testimonio preesse decrevimus, vestris quoque responsionibus interesse, videlicet ut nobis illas referant sufficientique tam sigillorum quam signorum testimonio conscribant. Sciat autem vestra imperialis majestas quod, si hac vice vel amplius tardaveritis aut nobis subvenire, ut tenemini, rennueritis, quod non solum vestra persona Romana sede proscribitur, verum omnis Theutonicorum successio, que vobis in eternum posset fieri, eadem privatur".

Quorum nuntia cum Ludovicus tam verbis quam scriptis attenderet, responsionibus ex arrupto deficeret, hora, licet modica, ad deliberandum petitur; qua concessa, quid melius respondeat, disputatur [5]). Qui saltem rediens dixisse traditur necnon hoc modo vel simili [6]) respondisse: „Sanctissimi patres ac domini. Vestras vestrorumque petitiones jam audivimus, quarum effectui impedimentis cessantibus corde et animo comparemus. Verum cum nobis tria regibus summopere necessaria, videlicet armatorum familia,

1) Bij Matthaeus „generantur".
2) Bij Matthaeus „quatenus".
3) Bij Matthaeus „fetasque".
4) Van dit woord staan de eerste drie letters aan het slot van fol. XCVIII verso.
5) Matthaeus vervangt „disputatur" door „deliberatur".
6) Bij Matthaeus „hoc vel simili modo".

necessariorum copia per cuncta deficiant, viarum [1]) quoque semite se abscondant, quo ordine, quod a vobis petitur, valemus perficere sive ad sanctissima Romanorum limina pervenire?" Hec autem cum Ludovicus diceret nec alias excusandi causas protenderet [2]), responderunt subito circumstantes, Italicorum videlicet nuntii sollempnes, hiis de causis nullam debere moram fieri; certum est enim hec omnia per Italicos affluenter, dummodo ejus personam habeant, exiberi. Quorum [3]) auctoritate Ludovicus modico habito consilio nuntiis jungitur, per quos omni procul obstaculo Mediolanensibus, sibi videlicet fidelissimis, presentatur [4]).

Ut autem hiis nostris auditu et relatione conscriptis major fiducia subveniat, tenor littere [5]) de verbo ad verbum inseritur [6]), que sepedicti palatio ad Hollandie curiam descendebat [7]): „Ludovicus Dei gratia Romanorum rex semper augustus spectabili viro Willelmo comiti Hollandie, socero suo karissimo, gratiam suam et omne bonum. Licet, quemadmodum alias sinceritati tue patefecimus, ob causas quasdam speciales, sacro imperio ac corone nostre fidelibus necessarias, animo tamen redeundi in Alemanniam, venerimus in Tridentum, omnes nobiles civitatum, castellorum et castrorum imperialis corone fideles nobis obviam occurrerunt [8]), exponentes afflictiones et attritiones suas innumerabiles, quibus professores imperialis nominis amplius resistere non valerent; cum

---

1) Het handschrift heeft „via" met eene afkorting, welke steeds „rum" beduidt, dus „viarum". Matthaeus heeft „vianum" en geeft als conjectuur „viarum".

2) Bij Matthaeus ten onrechte „praetenderet".

3) Hier begint de copie weder, welke evenwel in plaats van „quorum" „quarum" heeft om aan te sluiten bij het woord „littere" (hierboven bl. 182).

4) 17 Mei 1327. Op 11 Mei bevond Lodewijk zich nog te Como, waar hij 22 Maart gekomen was. Te Milaan bleef hij tot 12 Augustus 1327.

5) De copie heeft „literarum".

6) Dit is het laatste woord op fol. CXIX recto.

7) Aldus het handschrift. De copie heeft „descendebant", Matthaeus ten onrechte „dependebat".

8) Aldus in het handschrift en ook in de copie. Matthaeus heeft „occurrerant".

lacrimis nobis et amaris singultibus supplicantes, personas suas et posse decem et novem episcopatuum, castellorum et castrorum quodammodo innumerabilium cum pecunia maxima offerentes et personam nostram sub sacramento, per nos de conservandis juribus imperii prestito, obtestantes et quod, sicut ex debito ejusdem imperialis gubernaculi assumpti et divinitus nobis crediti tenemur, ad relevanda ipsorum onera importabilia descenderemus et ad [1]) assumendum dyadema cesareum more solito et sedem imperii principalem, que jam attrita et polluta nefandis rebellium ausibus a temporibus divine et clare memorie quondam imperatoris Henrici [2]) predecessoris [3]) nostri pene [4]) usque ad [5]) ultimum exitium et usque irrecuperabilis desolationis obprobrium sunt [6]) deducta; protestationes suas, sicut nos duros suis senserunt postulationibus, coram nobis publice in presentia nostri consilii, multorum sapientum Lombardie ac notariorum publicorum, quos de conficiendis instrumentis super eisdem interpellabant, facientes et cum cordis amaritudine proponentes quod, nisi absque processu retrogrado in Italiam procederemus ad liberandum eos [7]) et nomen imperii sustinendum, quod ex hoc nunc renuntiarent fidei eidem et quod de necessitate, naturali [8]) domino [9]) relicto, ipsos [10]) se oporteret peregrine [11]) committere servituti in non modicum nostrum, principum electorum, domus nostre Ravonie [12]) et totius nationis Alemannie obprobium et verecondiam perhen-

1) „ad" is bij Matthaeus uitgevallen. Ook de copie heeft het woord.

2) Matthaeus heeft „Henrici imperatoris".

3) Dit is het laatste woord op bladzijde 1 van de copie.

4) „pene" ontbreekt in de copie.

5) „usque ad" staat tweemalen in het handschrift, doch is eens doorgehaald.

6) De copie heeft „sunt fuerunt"; doch „sunt" is doorgehaald.

7) Dit is het laatste woord op fol. XCIX verso.

8) „naturali" ontbreekt in de copie.

9) Dit woord is in het handschrift door eene aanvulling verduidelijkt.

10) Ook „ipsos" ontbreekt in de copie.

11) De copie heeft ten onrechte „pereger".

12) Zoowel het handschrift als de copie hebben „Ravonie". In de copie en door Matthaeus wordt „Bavariae" als conjectuur aangegeven.

nalem et quod [1]) deinceps apud Deum et homines de hoc deberent teneri in perpetuum excusati. Nos vero hiis auditis, multis, que nos, sicut Deo placuit, tetigerunt, adversitatibus superatis, ne nostris temporibus persone et domus nostre Ravonie [2]) ac totius Theutonie et specialiter, ne jura principum, Romanum [3]) principem eligentium, de quorum propagine et nos processimus et in quorum etiam cum nostra posteritate numero sumus, sic dampnabiliter obsorberentur [4]) et per indirectum occuparentur per nationes alienas et frequenter antecessui Alemannico invidentes, regnum mundi, multo generoso Alemannorum [5]) sanguine acquisitum, ad eosdem deduceretur exteros et raptores: de consilio procerum et sapientum nostrorum ante mori quam vivere et hujus exspectare improperia eligimus, illius misericordie nos committentes, per quem reges regnant et principes dominantur et in cujus manibus cor nostrum est, videlicet Domini nostri Jhesu Christi, ad laudem et honorem ipsius Dei omnipotentis et beatorum apostolorum Petri et Pauli ac sancte matris nostre ecclesie Romane, non tamen jam presidentis [6]), et ad exaltationem nostri nominis perpetuumque ac desiderabile commodum omnium fidelium amicorum, ad statum imperii pro viribus conservandum descendimus et ad imperialia dyademata assumenda. Quapropter dilectionem tuam ex intimo affectu sub plenissima fiducia requirimus et hortamur ad hujusmodi nostrum propositum [7]) feliciter assequendum tuum in persona propria vel saltem per potentem [8]) et paratum tuum exercitum celeriter nobis conferas adjuvamen [9]),

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „quia". Ook in de copie staat „quod".

2) Zie hierboven.

3) In de copie staat „Romanorum".

4) Dit woord is in de copie weggevallen. Matthaeus heeft „absorberentur".

5) Ook dit woord ontbreekt in de copie.

6) nl. paus Johannes XXII, de tegenstander van Lodewijk.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „praepositum". Böhmer, Fontes I (1843) p. 198 gaf de goede lezing reeds door conjectuur.

8) Dit is het laatste woord op fol. C recto.

9) Matthaeus heeft, in afwijking van het handschrift en de copie, „juvamen".

memor quod ad hoc nos semper sollicitasti quodque nobis in Italiam obsequi promisisti [1]), quod [2]) honor tuus ac filie tue, conthoralis nostre karissime, propterea gloriosissime sublimatur, non minus etiam quod ad hoc nobis et sacro imperio ex fidei debito obligaris. Ex quibus premissis [3]) et omni alio modo, quo possumus, te contestantes attentissimeque rogantes, tuum auxilium invocamus et ad obsequendum nobis, ut premittitur, te corde et labiis invitamus; sciturus certissime, quod propterea ad tui honoris augmentum [4]) et ad sublimiorem tuum statum intendere volumus et prescriptorum gratissimas reddere tibi vices. Noveris etiam, quod ipsam [5]) conthoralem nostram, inclitam Margaretam Romanorum reginam, nobis transduci mandavimus, ut simul nobiscum apud Mediolanum in proximo coronetur et exinde Rome coronis imperialibus infulemur. Datum Tridenti [6]) III° Idus Martii sub regni nostri anno XIII° [7]).

Hujus autem Ludovici adventus versus Lombardiam indicium et maximum utique prenosticum [8]) hoc anno circa beate Virginis Purificationem [9]) Avinionis, ut veridica relatione didicimus, cernitur, ubi aquilarum circumcircaque [10]) volantium numerus ignoratur. Cum autem aves predicte, aquile videlicet, gruum more aut aliarum avium non consueverunt incedere nec sua pro gignendis pullis domicilia combinare, quid harum sola preveniens [11])

---

1) Dit is het laatste woord op bladzijde 2 der copie.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „quia".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „promissis".

4) Zoowel handschrift als copie hebben „augmentum", Matthaeus „augmentationem".

5) „ipsam" ontbreekt in de copie.

6) In het handschrift staat eigenlijk „Trulenti".

7) 13 Maart 1327. — Al wat hier verder in ons handschrift voorafgaat aan den brief van koning Lodewijk van 10 April 1327, is in de copie weggelaten.

8) Aldus in het handschrift, bij Matthaeus „pronosticum".

9) 2 Februari.

10) Zoo heeft het handschrift, waarin echter het tweede „cir" is geschreven, nadat iets anders (waarschijnlijk „qua") was uitgeveegd. Bij Matthaeus „circumquaque".

11) Bij Matthaeus „proveniens". Iets verder staat er in het handschrift tweemalen „umbra", doch eens doorgehaald.

dictaque loca umbra alarum suarum quasi tegens, poterat innuere, cujus mox itineri quingente vel amplius affuere, nisi quod aquile speciem vexillo gestiens ejusque regnando altiusque volando formam gerens, maximo exercitu ad eadem loca quasi volando quandoque descenderet, qui ab inimicis predam [1]) tolleret, amicos vero ab horrore infestantium obumbraret?

Hic itaque Ludovicus ad Mediolanum perveniens ibique cum corona omnium, que natura tribuere poterat [2]), copiam reperiens, versus Italiam se transtulit, ubi plura ad placitum aperta repperit quam predecessoris potentia omni sui gressus [3]) tempore procuravit. Quo rumore dux quidam magne supra modum potentie [4]), quem papa civitati Romane multis armatorum milibus prefecerat, una cum Stephano [5]), senatorum videlicet precipuo, quem pape subornatio Ghibelinis subtraxerat, urbe expellitur, ad cujus introitum Ludovici excercitus per sollempnes Romanorum nuntios invitatur. Ursini enim et reliqui urbis principes, quamvis hactenus invicem dissidentes, fato preces et munera unanimiter dirigunt, jurantes et sub divini exterminatione judicii attestantes, quod ejus adventui cuncta ipsorum cum portis palatia, si quandoque illum Deus optulerit, patefiunt. Quidam etiam de [6]) Ghelforum majoribus dicuntur [7]) suas partes deserere et Ludovico tam auxilio quam consilio adherere. Fredericus etiam de Barne, miles videlicet strennuus [8]), qui tam prece papali [9]) quam pretio pro tempore bellis se sub-

---

1) Dit is het laatste woord op fol. C verso.

2) Bij Matthaeus „poterat tribuere".

3) Bij Matthaeus „gressus sui."

4) Bedoeld is Napoleon Ursini.

5) Stephanus Colonna. Op 7 April 1327 werden Napoleon Ursini en Stephanus Colonna, de defensores van Rome en pausgezinden, uit de stad verdreven. Eenigen tijd later traden aan het hoofd van het bestuur de tot de antipauselijke partij behoorende Sciarra Colonna en Jacob Savelli, aan wie een raad van 52 personen werd toegevoegd.

6) Dit woordje ontbreekt bij Matthaeus.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „dicitur".

8) De woorden „miles videlicet strennuus" ontbreken bij Matthaeus.

9) Matthaeus heeft ook hier weder „populi" in plaats van „papali".

traxerat, rursus armis induitur, cujus impetu, quicquid Ghelfus profecerat [1]), devastatur. Quid autem Ludovicus pape scripserit vel qualiter ipsum Romam ad ejus coronationem faciendam venire petierit, qualiter insuper idem apostolicus regem Francie ad ejus auxilium invitaverit, quid quoque idem rex sibi negando responderit, breviatur.

Qualiter autem hac hora Baurorum gratia Jacobite deficiunt et ab illorum facie de loco ad locum fugiunt, sancti Jacobi peregrinis innuitur, quibus illorum cursus variis semitarum callibus ostentatur [2]). Qui dum quandoque ipsorum elemosinas reciperent et ipsi e converso tanti tumultus causas quererent, Baurorum impietas, Alemannorum quoque ferocitas summo quasi clamore singulis exprimitur; verum causa cause, nobilissimi videlicet imperatoris [3]) interitus, qui illorum veneno periit, subticetur. Quorum bis binos quasi similes necnon similia proponentes jam ad Ludovici curiam venisse traditur, quorum nequitia instante mortis articulo denudatur. Quapropter tam Italie quam Germanie principes, Ludovicum quasi sub custodia deducentes, ejus curam magis quam hactenus nituntur gerere et ab illius presentia non solum Jacobitas, sibi utique conscios, verum quoslibet mendicantium populos, cujuscumque etiam professionis fuerint, amovere. Et nota, quod Ludovicus iste more quondam Johannis ewangeliste jam venena suscepisse dicitur, sed omne periculum absque lesione corporis per Christi gratiam evasisse. Qui cum Cumis existeret adventumque soceri, comitis videlicet Willelmi, summa diligentia exspectaret, ejus traditio, binis facienda fratribus, eorum tertio proditur, quibus etiam Mediolanensis episcopus socius perhibetur. Quorum nequitia unius castro perpenditur, quod multis ad arma valentibus premunitur [4]), cujus, ut fatur, cervix inciditur; quid vero reliquis factum fuerit, ignoratur.

Ut autem que supra Ludovici processu breviter ex rela-

---

1) Bij Matthaeus „perfecerat". Ten onrechte.

2) Dit is het laatste woord op fol. CI recto.

3) Hendrik VII.

4) Matthaeus heeft ten onrechte „permunitur".

tione scripta sunt, falsitatis pallio indui non credantur, missilium carmina subjungimus, que sepedicti palatio Willelmo comiti Hollandie binis utique litteris destinantur. Dicit itaque prima [1]: „Ludovicus Dei gratia Romanorum rex semper augustus spectabili viro Willelmo [2]) comiti Hollandie, socero suo dilecto, gratiam suam et omne bonum. Quemadmodum alias tibi scripsimus, licet alia intentione et proposito [3]) pertigerimus januas Lombardie, — sacri tamen imperii irrecuperabilem subversionem videntes ac audientes fletum et ululatum zelatorum ejus, ne quod predecessores nostri, Romanorum imperatores et reges, acquisiverunt multorum Theutonicorum sanguine generoso, nostris temporibus perdatur, memores etiam multarum instantiarum et persuasionum tuarum, quibus frequenter conatus es nos ad progressus subscriptos pro viribus inclinare —, ejus nos misericordie, qui nobis divinitus tradidit imperium gubernandum, per quem reges regnant et principes dominantur, sub [4]) fiducia tui debiti adjutorii commisimus et [5]) pro defensione ipsius ac infularum [6]) im-

---

1) De beide hier bedoelde brieven zijn in de copie van Diderick Baens bewaard gebleven. Daar worden zij voorafgegaan door deze woorden, die onmiddellijk volgen op het slot van den brief van 13 Maart 1327: „Hisce subjungimus missilium carmina, que sepedicti palatio Wilhelmo comiti Hollandie Cumis destinantur". De woorden „Dicit itaque prima" staan niet in de copie.

2) Het handschrift heeft „Willelmo", de copie „Wilhelmo".

3) Dit is het laatste woord op fol. CI verso. De folia CII en CIII zijn verdwenen. Gelukkig is het grootste gedeelte van wat daarop kan gestaan hebben in de copie van Diderick Baens bewaard. Voor den verderen inhoud van de beide brieven van koning Lodewijk aan graaf Willem is deze copie onze bron. Van den brief van 10 April 1327 vindt men eene in vele opzichten gelijkluidende redactie, gericht aan den bisschop van Utrecht, in de door Mr. S. Muller Fz. uitgegeven Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht, 1325—1336, I (1889) bl. 131, 132. Een andere brief van Lodewijk aan den bisschop van dezelfde dagteekening is aldaar te vinden bl. 130. Vgl. hierachter blz. 198.

4) In de copie staat hier aan den kant „sua" als variant of conjectuur. De lezing „sub" verdient evenwel de voorkeur.

5) Matthaeus voegt terecht dit woordje in, dat in de copie ontbreekt.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „et insularum". Böhmer, Fontes I (1843) p. 200 gaf de goede lezing „infularum" reeds door conjectuur.

perialium assumptione intravimus Lombardiam. Cum ergo largitor omnium gratiarum, qui cor nostrum, quod in manu ejus est, altitudine occulti sui consilii contra deliberationem nostram ad precedentia in premissis salubrius inclinavit, auspicia et successus propinet inopinatos et ultra humane sapientie providentiam prosperos et felices, ita quod longe plures civitates et castra cum suis habitatoribus quam divine memorie Henricus imperator predecessor noster habuit, nobis fidelitatis homagia prestiterint et quod tanta est nobis pars in urbe Romana, quod quasi pro certo credimus, quod in coronatione nostra [1]) imperiali in ipsa urbe nullus nobis possit difficultates et impedimenta ingenio aliquo [2]) procurare; quare soceritatem [3]) et fidem tuam sub debito, quo nobis et filie tue jure teneris naturali pariter et civili, in specie et in genere, ac sacro imperio, cujus te membrum novimus principale, presentibus obtestamur, requirentes omni instantia et rogantes, quatenus indilate te omni fortitudine et potentia, qua valeas, pares et ad parandum omnes amicos fideles et subditos nunc inducas, ut continuatis processibus ad nos accedere valeatis, recepturi palmas imperialis triumphi, quas sine te ac tuis amicis capere quodammodo nos tederet, ne a tanto principio excludamini desidia aliquali. Surge ergo et armis potentie tue te [4]) circumda et aliis omnibus postergatis recupera imperium, exalta generum et filiam, te et domum tuam in perpetuum et quasi alter eris veraciter imperator. Pecuniam non petas, imo recipe per te ipsum. Manus misericordie Dei nobis aperte sunt; astra arridere jubent, fortunam patefecerunt. Non negligamus illa, ne nostra ingratitudine et [5]) pigritia indignate [6])

---

1) Dit is het laatste woord op bladzijde 3 der copie.

2) De woorden „ingenio aliquo" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

3) Dit is de duidelijke lezing in de copie. Matthaeus verandert „soceritatem" in „sinceritatem". M. i. is de wijziging niet noodig. Door het eerste woord kan de kwaliteit van een schoonvader zijn aangeduid.

4) Dit woord ontbreekt in het handschrift en bij Matthaeus. Böhmer t. a. p. nam het reeds op.

5) Matthaeus verandert „et" in „ac".

6) Aldus de copie. Bij Matthaeus „indignata". Bedoeld zijn de handen.

seris difficultatibus claudant gratias supradictas. Nos enim etiam usque ad sanguinem in premissis parati sumus nos exponere et, sicut amicus es, novimus, quod nolis nos absque te procedere in eisdem. Datum Cumis IIII Idus Aprilis anno regni nostri XIII°" [1]).

Sequitur alia ejusdem in hunc modum epistola: „Ludovicus Dei gratia Romanorum rex semper augustus spectabili viro Wilhelmo comiti Hollandie, socero suo karissimo, gratiam suam et omne bonum. Non te ea lateant, que universorum provisor, qui cuncta prout vult gubernat, ordinat et disponit, de nostris processibus miraculose quotidie operatur, nobis tam ac [2]) cunctis nostris amicis et fidelibus procul dubio feliciter profutura. Tibi ergo tanquam nostro specialissimo et nostri honoris ac sacri imperii fidelissimo zelatori significamus, quod divina gratia mediante circa omnia nostra negotia tam in Lombardia quam in [3]) Tuscania feliciter habundamus. Nam coronationem nostram in die sancto Pentecostes [4]) nunc preterito Mediolani cum multa festivitate peregimus et celebravimus exhibitis omnibus solemnitatibus debitis et consuetis, in qua nobis adstiterunt multi principes seculares et ecclesiastici necnon comites, barones ac universi nobiles [5]) totius Italie et Tuscie et aliarum provinciarum et multarum terrarum et civitatum solemnes ambassiatores, qui nobis multas honorantias [6]) tempore dicte coronationis nostre impenderunt, homagia fidelitatis prestiterunt sua et se reddiderunt nostris monitis et voluntati semper benevolos et paratos. Ultra hec omnia populus Romanus ad urbem pro accipienda corona nostra ibidem nos concorditer evocat et invitat et ipsum adventum nostrum sic multis suspiriis et affectibus desiderat, quod ad ipsam urbem, quam pro certo jam habemus et nos tanquam fidelis nostra et sacri imperii sponsa continue exspectat, pro apprehendendo

---

1) 10 April 1327.

2) Matthaeus verandert de laatste drie woorden in „tam nobis quam".

3) Matthaeus laat „in" weg.

4) 31 Mei 1327.

5) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

6) Dit is het laatste woord op bladzijde 4 der copie.

diademate imperiali immediate gressus nostros cum magna et forti potentia certitudinaliter dirigemus. Et hiis Deo propitio completis tibi et aliis nostris amicis cunctisque sacri imperii fidelibus, quorum regnum nobis divinitus traditum exstitit, bene meritorum responsa [1]) omnis pacis et refrigerii umbra et tranquillitatis splendor procul dubio in virtute valida elucescet. De novo autem intelleximus quod is, qui se papam [2]) nominat, noster et sacri imperii Romani notorius inimicus, de clero, morante in dominio tuo ac aliorum multorum amicorum nostrorum partium inferiorum, quoddam genus exactionis pecuniarie exigat et suis commoditatibus et injuriosis processibus, quibus ex innata sibi malitia et contra Deum ac rationem humanam totum mundum inficit, nitatur penitus extorquere. Et cum ipsum hoc solummodo in perniciosas strages Christi fidelium et in nostrum et sacri imperii Romani dispendium et jacturam convertere dinoscatur, fidelitatem tuam sub fide, qua nobis et dicto imperio teneris, requirimus et rogamus, volentes quatenus omnem clerum secularem seu religiosum tuorum districtuum omni [3]) affectu inhibeas, ne predicto inimico nostro et turbatori sacri imperii, contra quem pro nostris et dicti imperii juribus defendendis jam dudum legittime duximus appellandum, aliquam impositionis collectam subeant vel alicui suo nomine tribuant quoquomodo. Quod si forte presumpserint, extunc de ipsis et universis eorum bonis duplum ejus exactionis tollas et effectualiter recipias auctoritate nostra et dicti imperii, tibi per presentes super eo tradita et concessa. Datum [4]) Mediolani XII° kalendas Julii anno regni nostri XIII° [5]).

— — — — — — — — — — — — — — — — — — [6]).

---

1) Matthaeus laat de woorden „bene meritorum responsa" weg. Voor „responsa" zal misschien te lezen zijn „repausatio" of een ander woord, zich dichter aansluitende bij het Fransche „repos".

2) Bij Matthaeus „papam se".

3) Matthaeus verandert „omni" in „cum".

4) Dit is het laatste woord op bl. 5 der copie.

5) 20 Juni 1327. De copie heeft ten onrechte „XIIII".

6) Van het slot van den brief van Lodewijk springt de copie over op de woorden „Eodem anno novo denuo" etc., hierachter volgende op bl. 195.

„Sanctissimo in Christo patri et domino Johanni divina providentia sacrosancte Romane ac universalis ecclesie summo pontifici 52 electi viri per Romanum populum super [1]) pacifico [2]) statu urbis, omnes [3]) consules artium totusque populus Romanus devota pedum oscula beatorum. Nexus [4]) immensi debiti, quo parentibus filii alligantur, insufficientes totaliter ad solvendum, in hoc saltem retribuunt, quod gaudent in illorum honoribus et obprobria detestantur. Hac certe [5]) meditatione continua nos veri filii ecclesie sancte Dei, modernis temporibus audientes iniquos flare ventos pro Petri navicula tempestatibus conquassanda, turbamur in intimis et letaliter vulneramur, presertim quod [6]) cum ecclesia sancta matre nostra, cum qua et vivere et mori unanimiter sumus dispositi, ab ea tam longevo spatio separati, presentialiter et continue non manemus. Eapropter vestre beatitudini flexis poplitibus supplicamus, quatinus sedem vestram primevam et verum

---

Weggelaten is in de copie de brief van de vertegenwoordigers van Rome aan paus Johannes XXII. De eerste woorden van het opschrift van dat schrijven moeten gestaan hebben aan het slot van fol. CIII verso. Eene inleiding van de hand van onzen schrijver zal daaraan vooraf zijn gegaan. Die inleiding kan slechts eenige regels hebben omvat.

1) De aanhef van den brief van de vertegenwoordigers der stad Rome aan den paus is voor ons bewaard gebleven in eene niet gemakkelijk leesbare aanteekening, naar ik meen, van de hand van Adriaan Westvaling aan den voet van fol. CI verso. Die aanhef wordt daar letterlijk aangehaald tot en met „pacifico statu", welke woorden de eerste zijn op fol. CIIII recto van ons handschrift, zoodat de aansluiting verzekerd is. Eenige woorden kunnen verbeterd worden uit het antwoord van den paus. Zie hierachter bl. 204 noot 3.

De brief aan den paus is — wat tot dusverre niet is opgemerkt — dezelfde als die, welke staat afgedrukt in de Annales ecclesiastici van Raynaldus op het jaar 1327 § 9, in de uitgave van Mansi T. V (1750) p. 339. Daar ontbreekt het adres, doch vindt men daarentegen de dagteekening, nl. 6 Juni (1327).

Westvaling heeft „pro Romani populi supra," wat geen goeden zin geeft, en ons handschrift iets verder „artis" in plaats van „artium".

2) Dit is het eerste woord op fol. CIIII recto.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „omnis".

4) Raynaldus heeft „Nexum", als eerste woord van den brief.

5) Aldus bij Raynaldus. Het handschrift heeft „certa".

6) Raynaldus laat „quod" weg.

ecclesie fundamentum, quam oblivioni videmini tradidisse, abjectis morulis et exceptionibus [1]) presentialiter visitetis, ut in sua [2]) omnium adversantium repulso turbine pater et filii conflati in unum poterint [3]) Deo propitio pacis [4]) pulchritudine nuptialiter delectari. Alioquin exnunc apud Deum totamque celestem curiam et ecclesiam ipsam ac omnes [5]) Christicolas excusemur, si quid sinistrum accidat vel contingat et filii, presentia patris destituti, tamquam acephali declinent ad dexteram vel sinistram. Et ecce, quod pro hiis seriosius enarrandis oraculo vive vocis nobiles et sapientes viros dominos [6]) Petrum Vigiani [7]) et Petrum de Magistris, Luce judices, Gotium [8]) Gentilis de Insula [9]), dilectos cives et ambassiatores [10]) nostros ad vestram presentiam destinamus, eisdem districtius injungentes quod, quia facto opus est et [11]) non verbis, ut [12]) ultra dies tres apud Romanam, immo Avinionicam curiam non morentur [13]), sed cum festinatione [14]) retrocedant, ut eorum audita relatione saltem nostre imdempnitati [15]) cautius consulere valeamus" [16]). Quid autem latores viva voce hiis litteris addiderint ipsisque papalia responderint, non apponitur. Quid quoque Romana civitas nuntiis redeuntibus Bauro scripserit, ignoratur.

Eodem [17]) anno nova denuo tempestas apud Angliam

---

1) Bij Raynaldus is hier „consuetis" ingevoegd.
2) In plaats van „ut in sua" heeft Raynaldus „in qua".
3) Bij Raynaldus „poterunt".
4) Raynaldus heeft „in pacis".
5) Raynaldus voegt hier „mundi" in.
6) Matthaeus heeft ten onrechte „dominum".
7) Bij Raynaldus „Vajani".
8) Matthaeus heeft „Gotricum", Raynaldus „Gocinm".
9) „de Insula" ontbreekt bij Raynaldus.
10) „ambaxatores" bij Raynaldus.
11) „et" is bij Matthaeus uitgevallen en ontbreekt ook bij Raynaldus.
12) Het overtollige „ut" is bij Raynaldus weggelaten.
13) Dit is het laatste woord op fol. CIIII recto.
14) Bij Raynaldus „festinantia".
15) Het handschrift heeft „indemptitati".
16) Bij Raynaldus volgt hier nog: „Data Romae apud ecclesiam S. Mariae in Aracoeli die VI mensis Junii X indictione".
17) Wat hier volgt, is weder in de copie opgenomen.

Scotorum impugnatione oritur, ob cujus — ut ita loquar — serenitatem novissimo ibidem domicello Johannes Hanonie, miles videlicet nobilissimus, tam verbis quam litteris revocatur. Qui sua, ut sepius, ordinationi divine committens amicisque valedicens [1]) apud Wisant naves ingreditur, quibus circa finem Maji in Angliam deportatur. Cujus adventu amicis gaudentibus timor affuit inimicis, quorum numero Scotorum rex [2]) se ipsum prebuit, dum quibusdam Anglorum partibus, quas hactenus infestaverat, se subtraxit, cujus regni fine sua contrahit; quem princeps Hanonie quodam Christo duce tempore provocabit [3]). Hiis itaque bellorum studio per diversa jacentibus virisque religiosis pro concordia laborantibus Theutonicorum servis cum incolis altercatio fuit, que binos, ut dicitur [4]), priorum numero neci dedit [5]). Quorum strage advena irascitur, ad arma curritur, quorum impetu Anglorum numerus quingentis et amplius minoratur. Quo conflictu, si Anglorum regina mediatrix non fieret, Scotorum rex ad placitum procedere posset. Victis enim ibidem Theutonicis, Anglorum videlicet tumultibus preornatis, dictus rex absque prelio utique victor existeret; quis enim sine capite Anglorum finibus bella daret? Hiis itaque sedatis tumultibus interfectorumque partibus combinatis, fatur, ut prius, pro concordia sermones fieri, verum a [6]) Theutonicis omni tempore omnique studio bella queri.

Estas [7]) presentis anni autumpno utique siccissimo [8])

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „valedictis". Ook de copie heeft „valedicens".

2) In de copie „rex Scotorum".

3) Wat op dit woord volgt, ontbreekt in de copie.

4) „dicitur" is boven den regel door de oude hand bijgeschreven.

5) Over dezen strijd, welke in Juni 1327 bij gelegenheid van een feest in de abdij der Minorieten te York ontstond, en de gevolgen daarvan spreekt ook Froissart. Chroniques II p. 115—131.

6) Dit is het laatste woord op fol. CIIII verso. Aan den voet der bladzijde is evenwel vermeld het eerste woord der volgende, nl. „Theutonicis".

7) Met dit woord begint de copie weder.

8) Het handschrift heeft „scissimo" met een streep boven „ci". Elders

binis proximo preteritis per multa non congruit, quum in illis major siccitas, in hac vero pluviarum et tempestatum humiditas habundavit, quarum tempestatum XVI° kal. Junii [1]) apud Sciedam et in illis finibus horror cernitur, ubi dyabolo visibiliter comparente et in elementis cuncta, que voluit, operante tam clerus quam populus ad ecclesiam festinare dicitur. Lumbardi [2]) quoque illic propter lucra commorantes domoque propria hoc tempore [3]), quamvis lapidea, moram facere metuentes, ad templum una cum populo nituntur fugere, quorum adventu, quia publice peccatores, omnes quasi, qui aderant, gemuere. Non enim quisquam, licet sapiens, nubium flammas inspiciens affuit, qui mori subito non expavit [4]). Quid autem inimicum humani generis hoc turbine particulatim fecisse didicerim, si auditus sufficeret, explicarem. Hic itaque sui gressus principia a Zelandie partibus habuisse dicitur suique horroris semita pluribus offuisse; qui supradicto jam dudum loculo equitantis specie hominibus se offerens suique cursoris caudam dentibus quasi tenens, miro modo et quandoque nudo gladio per semitarum calles transmittitur, cujus etiam cum torneamentis hastiludium vicino dictis aere cerni fatur. Qualiter autem currus absque jumento temone [5]) levato [6]) se moverit quendamque illico [7]) peregrinum vexaverit, breviter inseratur. Hic enim ad capellam hospitalis cum reliquis [8]) fugiens ibique curru preventus ad ecclesiam tendens, ante cymiterium mirabiliter et absque lesione tollitur et in fossam, que tamen multum aberat, precipitatur. Dicunt

---

wordt deze afkorting gebezigd voor „sanctissimo" of wel voor „secundissimo". De copie heeft „siccissimo" voluit.

1) 17 Mei 1327. Matthaeus heeft ten onrechte „XIII Kal. Junii", ook in afwijking van de copie.

2) Matthaeus schrijft „Lombardi".

3) De woorden „hoc tempore" ontbreken in de copie.

4) De hiervolgende twee volzinnen ontbreken in de copie, waarin het uittreksel weder begint met „Qualiter".

5) Het handschrift heeft „themone".

6) De copie heeft ten onrechte „sublato".

7) In de copie is dit woord uitgevallen.

8) De copie heeft „ceteris" in plaats van „reliquis".

etiam Moze accessum usque ad ima recessus subito conteri ejusque per nubes flumina [1]) nutu demonum deportari. Tolluntur etiam pratis predicti loci greges ovium, que salvis, ut dicitur, membrorum articulis ultra leuce spatium remittuntur. Sed quicquid horum malignitas brutorum dejectione domorumque plurima lesione gesserit, divina tamen pietas semper affuit, non permittens fidelium corpora affici aut animabus pericula procurari. Eodem etiam tempore grando tante quantitatis cecidisse dicitur, cujus ictu quevis fenestra vitrea devastatur.

Eodem anno Johannes Trajectensis episcopus [2]) II° kal. Junii [3]) primam ad Christi honorem missam apud cathedralem ecclesiam celebrare noscitur, cui cum ceteris Theodericus abbas Egmondensis summi honoris affluentia jungitur [4]), cujus etiam oblatio, quoniam [5]) pre ceteris honorabilior, commendatur.

Eodem die, Pentecostes videlicet, nuntius Ludovici Bauwarie eodem loco comparuit, qui tacto juris ordine fatum pontificem tam verbis quam litteris ad sui domini auxilium invitavit, quorum similia similibus credo fieri. Sed que via predictis tutius eligi poterit, non reor absque consilio judicari. Si enim imperator verus existeret et sibi [6]) quisquam obligatus et cum instantia requisitus in necessitate subvenire rennueret, periculum utique incurreret omnium feodalium, que illius nomine possideret. Verum cum majori hactenus, regis videlicet, nomine necnon papali [7]) coronatione deficiat papalisque auctoritas quem-

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CV recto.

2) Dit is het laatste woord op bladzijde 6 der copie.

3) 31 Mei 1327, Pinkster Zondag. Tot dien dag behoort dus het stuk, opgenomen in de bovenvermelde Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht I bl. 18.

4) Aldus zoowel in de copie als in het handschrift. Bij Matthaeus „conjungitur".

5) De copie heeft „quam", doch als verbetering is „quoniam" er boven geplaatst.

6) Matthaeus vervangt „sibi" door „si". Zoowel de copie als het handschrift hebben „sibi".

7) Zoowel copie als handschrift hebben „papali". Mattheus heeft ook hier weder „populi".

libet ejus obligationi vel homagio summa sententia subtrahat, possunt prolixe et cum deliberatione fieri consilia, quid ejus nuntio per Trajectensem episcopum necnon per similes tutius poterit responderi.

Eodem anno inferioris Germanie principes, Hollandie videlicet et Ghelrie necnon de Juliaco comites, summa utique [1]) intentione, maxima quoque deliberatione sua statuunt [2]) disponere necnon, ut Ludovico personaliter subveniant [3]), disputare. Ad quorum instantiam non solum subditi nobiles, verum circumquaque habiles arma preparant, moram dampnant, ut dictis cum ceteris principibus summo quandoque principi se ostendant [4]). O venusta societas, o preclara communitas, que huic itineri prefatis se preparat! Vere solis oculus istis personarum numero similes a mundi principio vix videbat.

Eodem quasi tempore quedam in Colonia de novem juvenibus materia cernitur, que nostris breviter inseri postulatur. Notandum igitur quod, cum fati propriis deficerent, expensas inutiles donis parentum, licet summe divitum, non haberent, ad gazas cujusdam divitis quadam nocte tenditur, cujus ancilla variis unius quasi [5]) cogniti precibus, ut januam aperiat potumque tribuat, informatur. Hac itaque lecto surgente ostiumque aperiente novem larvis ignotis vultibus insiliunt, qui hospitis thesaurum minis et jurgiis unanimiter pandi querunt. Quorum nequitiam cum ancilla attenderet salvaque vita thesauri loculum celare non posset, ipsa prudenter logicorum quasi fallaciis studet procedere suumque propositum tali protestatione vel simili palliare: „Dilecti filii, pecuniam do-

---

1) „utique" ontbreekt in de copie.

2) De eerste vijf letters van dit woord staan aan het slot van fol. CV verso.

3) De copie heeft „subveniant personaliter".

4) Wat hier volgt, ontbreekt weder in de copie, waarin daarentegen het volgende wordt aangeteekend: „Hec inserenda pagina folii XXXIII versa ad hoc signum (hier volgt een verwijzingsteeken). Illa vero, que sequuntur, ad hoc signum (een ander verwijzingsteeken) eadem pagina". De copie gaat dan voort met de woorden „Istis quasi sub proximo temporibus", etc., hierachter bl. 201.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „quoque".

mini mei queritis et illius per me ostendi locum petitis, quibus usque ad mortem propono resistere, nisi sub sacramento mihi per vos promissum fuerit me divisis spoliis partem unam, vestrorum videlicet numero decimam, possidere". Cujus verbis, quia petitionem facere volebant, singuli congaudebant. Hac itaque accensa candela precedente quodamque cellario subtractis januis descendente perversorum turba mox sequitur, quorum oculis pecunie [1]) loculus, ut promiserat, ostentatur. Quibus summe gaudentibus vectesque confringere parantibus candela puelle manibus cecidit. Que subito per scalam, qua descenderat, dictis in umbra manentibus, exilivit; que firmatis valvis omni mora postposita ad dominum currere nititur ipsique, quod gestum fuerat, per singula nuntiare. Cujus studio civitatis consules eadem nocte se contrahunt, qui in dictum cellarium manu valida descenderunt. Qui cum dictorum facies inspicerent et alicujus notitiam propter larvarum species non haberent, cunctis hesitantibus, quid tali negotio tutius agi debeat, quidam illorum hanc sententiam vel similem proferebat [2]): „Si clara luce possemus istos agnoscere, vellet forte suos nostrorum quilibet, quamvis contra justitiam, supportare. Quum igitur ipsorum nequitia probatione non indiget, cunctis enim astantibus luce claret, meum est utique judicium, ut singuli, quicumque etiam [3]) fuerint, saccis singulis induantur et omni mora postposita in medium Rheni fluminis demergantur". Cujus sententia impleta dicitur, per quam tamen forte [4]) idem vel fratre vel filio privatur.

Hujus vicino tempore, Benedicti videlicet translatione [5]), comes Willelmus a Francia versus Hollandiam transiens fatisque superius negotiis intendere proponens, subito necnon ex arrupto versus Brabantiam dirigitur, cujus principe quidam nobilis, nomen habens de Valkenburgh, infestatur. Hic ducis cathenis prius quasi ad mortem

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CVI recto.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „praeferebat".
3) Matthaeus heeft ten onrechte „tandem".
4) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
5) 11 Juli 1327.

astrictus, nobiliorum instantia sub quadam protestatione a vinculis solvitur, quarum species, ut multi referunt, non servatur, quum dictus de Valkenburgh dominus postea quadam vice, per occulta nemorum transiens ducemque capere proponens, proditur, cujus fallacia dux, evadens pericula [1]), magis quam hactenus provocatur. Qui suam hac hora potentiam fatur ostendere et nomen dicti principis, si regis Boemie afflatio deficiat, suffocare. Hujus enim auxilia, ut dicitur, fato subveniunt, quorum robore ducenti vel amplius quodam utnunc bello ducis agmine ceciderunt. Horum itaque altercatione Willelmus comes se transtulit, quatinus ejus per Dei gratiam presentia omnis fatorum dissentio pacis munimine disponatur.

Hujus temporis vicino, Augusti videlicet XIIII kal. [2]), Willelmus comes de Brabantia rediens, suis apud Catwyc tam urbanis quam rusticis se ostendens comparuit, quibus hactenus dubium, videlicet de transitu versus imperium, propalavit; qui majorem illico filium personaliter sustulisse dicitur illique assensu populi patrie regimen usque ad reditum commisisse.

Istis [3]) quasi sub proximo temporibus, vigilia videlicet beati Petri in vinculis [4]), fatorum negotia cernuntur infici necnon [5]) bis novem ducis [6]) villulas alterius [7]) incendio [8]) demoliri, quapropter ejus familia, tota videlicet Brabantia, excepte actionis tramite confunditur, vindicta queritur, cujus processus diversis diversa asserentibus protelatur.

Interea quidam arte sua famosus annoque preterito apud castrum dictum Volmensteyn ingenio reputatus affuit, qui se ad subversionem castri de Valkenburgh obligavit, cujus imperio [9]) diverse lignorum machine formantur, quarum

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CVI verso.
2) 19 Juli 1327.
3) Met dit woord begint de copie weder.
4) 31 Juli 1327.
5) De woorden „fatorum.... necnon" zijn in de copie weggelaten.
6) In de copie „ducis Brabantie".
7) De copie vervangt „alterius" door „domini de Valkenburg".
8) Hierachter voegt de copie „cernuntur" in.
9) Zoowel copie als handschrift hebben „imperio", Matthaeus „ingenio".

custodie quadringenti vel amplius [1]) electi ducis familia deputantur. Quorum turbam dominus de Valkenburgh paucis utique vasallis, plurimis tamen vexillis nititur confundere festoque Laurentii [2]) singula dictorum fabrilia vi [3]) deferre.

Eodem quasi tempore, vigilia videlicet Assumptionis Marie [4]), scripta curie, quibus absolvitur Ludovicus quolibetque [5]) dignitatis nomine privatur [6]), Trajecti se conferunt, ubi contra eundem multis tacta rumoribus patefiunt, scilicet quod [7]) quicumque ipsum ducem vel regem animo nominaverit aut cesarem, quod eodem sibi eloquio excommunicationis sententiam attrahit graviorem.

Eadem quasi hora ad supradicti domini castrum, Valkenburg videlicet [8]), quevis ducis potentia cernitur dirigi illudque diebus plurimis [9]) infestatione maxima coartari [10]). Omnia quoque apud Brabantiam artis mechanice prohibentur officia, ut ad hujus subversionem omnes officiarii dirigantur, de quibus quam [11]) plurimos ab exercitu fugere [12]) didicimus vicinisque provinciis latitare. Quorum assertio adversarii negotia nititur extollere propriique causas principis, ducis videlicet, impugnare. Horum [13]) itaque rancore Willelmus comes, qui utnunc maximo comitatu versus Lombardiam tendere proposuit, transitus sui tempora prorogavit, cui in Septembris idibus [14]) frater,

---

1) In de copie staan de woorden „vel amplius" twee malen achtereen.

2) 10 Augustus 1327.

3) Dit is het laatste woord op bladzijde 7 der copie

4) 14 Augustus 1327. Vgl. het stuk van 14 Augustus 1327 in de door Mr. S. Muller Fz. uitgegeven Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht I (1889) bl. 89—93.

5) De copie heeft „quolibet".

6) Dit is het laatste woord op fol. CVII recto.

7) In plaats van „scilicet quod" heeft de copie „sed".

8) Dit woord is bij Matthaeus, niet in de copie, uitgevallen.

9) In afwijking van copie en handschrift heeft Matthaeus „pluribus".

10) Het volgende ontbreekt in de copie.

11) Bij Matthaeus ten onrechte „quoque".

12) Matthaeus heeft „fugere ab exercitu".

13) De met dit woord aanvangende volzin is weder in de copie opgenomen.

14) 13 September 1327.

ab Anglia rediens, apud Hanoniam comparuit, qui ejus presentia, ultra quam scribi valeat [1]), exultavit.

Quali [2]) — — — — — — — —

Et [3]) nota quosdam potentes, Ludovici commodis invidentes, infinita quasi florenorum milia necnon puerorum ad placitum conjugia utnunc Willelmo comiti prebuisse, certis quoque temporibus promisisse, dummodo [4]) domi sedeat Baurique negotia non assumat. Quod etiam universis sibi bajulis placuisse dicitur, solum vero militem, Saucet nomine [5]), restitisse, qui dominum ad fidei observationem filieque promotionem semper informaverat et adversis omnibus, que dictis oriri poterant, non curabat. Cujus tamen auctoritas maximo comitis scandalo despicitur; quid quoque incommodi cognatis apud Lombardiam eveniat, non curatur. Sic itaque multis preoptata fautoribus variisque [6]) percepta rumoribus ad nichilum deveniunt, quia Germanorum socii Alpium cacumina, ut propositum fuerat, non ascendunt. Proficiat itaque Ludovicus, si poterit, qui auxilium Willelmi comitis frustra querit [7]). Cujus similiter desidia Boemorum regi objicitur, dum militi piissimo, de Valkenburgh videlicet domino, ejus contra ducem auxilium informatione, ut dicitur, regis Francie denegatur.

O que spes orbis, que gloria, que fuga morbis?
Si tam prelatis, tam claris, tam reputatis
Desit honor fidei, quis erit fide speciei?

---

1) „valeat" zoowel in de copie als in het handschrift. Matthaeus heeft „valuit".

2) Achter dit woord zijn $7\frac{1}{2}$ regel geheel weggekrabd, zoodat er niets van te lezen is. Ook de copie geeft omtrent den inhoud geen licht.

3) Wat hier volgt is ook in de copie opgenomen, waardoor het gemakkelijker is de eerste drie woorden, welke in het handschrift gedeeltelijk zijn uitgekrabd, te lezen.

4) Dit is het laatste woord op fol. CVII verso.

5) Jehan dit Sausset, seigneur de Boussoit. Hij komt meermalen voor in oorkonden van Henegouwen.

6) In de copie „variis quoque".

7) De hierachter volgende volzin, het versje en nog een volzin daarna ontbreken in de copie.

Et ecce prefatorum, ducis videlicet et alterius, concertationem post infinitam expensarum copiam multarumque pericula animarum [1]) arbitrorum ordinationibus subjici ipsamque salvo jure militis, dum October ingreditur, pacari.

Hujus [2]) vicino tempore Romanorum nuntii a curia revertentes, nichil quoque vel modicum pro suorum solatio reportantes [3]), habito communitatis consilio nituntur procedere sollempnesque Bauro nuntios, ut ad urbem veniat, destinare. Cujus adventu quanta fuerint gaudia, nostris breviter inseri rennuit. Qui autem inimicus esse creditur, fugam querit.

Eodem itaque anno Ludovicus, quem Baurum dicimus, summi honoris affluentia urbem ingreditur atque per principes, quorum sede vacante [4]) interest [5]), corona tegitur [6]) [7]). Cui mox quadam cena maledictionis confectio presentatur, cujus miseria serpentum linguis aliorumque indiciis in mensa ostenditur, quorum causa coquus [8]) domino fidelissimus infestatur, qui se purgando fratris Augustini nequitiam detegit, qui solus ad eum, dum prefata coxerat, introivit [9]). Iste Bauri confessor veneno ollis dimisso eques se subtraxerat, quem Baurus velociori nuntio revocabat. Qui se objectis talibus excusare nititur et, ne dictis, ut precipitur, comedat, denegare. Qui tandem

---

1) Bij Matthaeus „animarum pericula".

2) Wat hier volgt, staat weder in de copie.

3) Het pauselijk antwoord, niet binnen drie dagen, zooals verlangd was, gegeven, vindt men bij Raynaldus l.l. p. 339 sqq. Het opschrift luidt „Johannes, etc. dilectis filiis quinquaginta duobus electis viris per Romanum populum super pacifico statu urbis, consulibus arcium populoque Romano". De dagteekening is 27 Juli 1327.

4) In de copie „vacante sede".

5) Dit is het laatste woord op fol. CVIII recto.

6) Dit is het laatste woord, dat in de copie (aan het einde van bladzijde 8) is opgenomen.

7) Wat onze schrijver hier bericht op het jaar 1327, behoort tot het volgend jaar. Op 7 Januari 1328 rukte Lodewijk Rome binnen. De keizerskroning greep op 17 Jannari d. a. v. plaats.

8) Het handschrift heeft „coqus".

9) Bij Matthaeus ten onrechte „intravit".

preceptis urgentibus papalem, ut dicitur, subornationem prodidit statimque receptis ferculis, propriis videlicet confectionibus, exspiravit. Fatur en altera vice ad Bauri presentiam venisse mortifera ipsumque dixisse: „Si inimici taliter contra nos velint [1]) procedere nosque cotidie istis vel similibus infestare, quid prosunt humana consilia? Nichil utique. Queramus ergo Dominum". Quo verbo signum crucis cibis canes necantibus optulit, quos absque omni lesione personaliter Christi nomine deglutivit.

Eodem quasi tempore rex quondam Anglie, qui supra captus scribitur, naturali, ut dicitur, morte in carcere tangitur [2]), cujus uttunc filio, ut [3]) cum Willelmi comitis filia matrimonium contrahat, papalis dispensatio, multis denegata temporibus, presentatur. Quorum sponsa celebratis in festo Lucie [4]) apud Wisant nuptiis summi honoris affluentia in Angliam deportatur. O quantus utnunc Hollandie dominus, comes videlicet Willelmus, existere cernitur, cum a Ludovico Bauwarie necnon a prefato rege soceri vocabulo nuncupatur!

Eodem quasi tempore Johannes Trajectensis episcopus sui principatus terminos Willelmo comiti Hollandie stultissime et quasi pro pignore subjicit [5]), dum circiter undena librarum milia ab ipso recipiens [6]), exterorum partibus se committit. Quorum processu quis finis esse poterit, queritur; contra tamen episcopum per singulos disputatur. Si enim castrorum et totius patrie possessor fuerit, quis eum leviter ammovebit?

Eodem anno hiemis horror fortissimus similisque cum

---

1) Bij Matthaeus „velint contra nos".

2) Eduard II werd in den nacht van 21 op 22 September 1327 in het kasteel te Berkeley vermoord.

3) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

4) 13 December 1327. De pauselijke vergunning is van 30 Augustus 1327 (van Mieris, Charterboek II p. 440). Zie ook de stukken van 8 October 1327 (van Mieris II, bl. 444, 445).

5) Dit is het laatste woord op fol. CVIII verso.

6) Zie de stukken van 7 en 10 October 1327 bij van Mieris, Charterboek II bl. 445, 446, en in de bovenvermelde Registers en Rekeningen van het Bisdom Utrecht I (1889) bl. 96—100.

tellure super undam transitus, quorum similia frigorum [1]) nostris precessisse temporibus dubitamus.

Anno Domini M°CCC°XXVIII° cum Baurus tam coram Deo quam apud homines omni probitate crescere cerneretur moreque solito per apostolicum tam auxilio quam consilio vexaretur, currus quadam die nummis onustus Roberto Cicilie dirigitur, qui Ghibelinis media planitie supervenientibus tollitur et Bauro presentatur. Unde magis timens apostolicus, suorum armaturam [2]) contra Baurum cernens deficere hostisque prudentiam cunctis circumquaque negotiis vigilare, mansionum habitacula mutare proponit et a XII annorum nidulo, ab [3]) Avinione videlicet, ad locum alium volitare.

Eodem anno Bauro apud urbem existente, ejus quoque ibidem dapifero cum quodam civium altercante tumultus quasi [4]) maximus oritur, qui dijudicato per Baurum dapifero mox sedatur. Quorum rumores maximo apud curiam gaudio suscipi didicimus, cui subito tristitiam pro Castrutii [5]) victoria sociamus. Iste Bauri mariscalcus cum Florentinis bellum ingreditur, ubi quinquentis fere occisis totidem capiuntur. Sicut itaque contraria contrariis curantur, sic leta, que Romanorum dissentio dederat, Florentinorum tristitiis elongantur. Quorum quasi tempore non solum hereticorum more candelis accensis campanisque pulsatis Bauro apud curiam cotidiana maledictio legitur, verum in quodam [6]), ut ita dicatur, calvarie loco ignis construitur, cujus medio straminum colligatio, Bauri nomine, jactitatur. Quorum ludibrio astantium universitas et precipue Alemannorum obstupuit. Ubi etiam quidam [7]) a socio fati ignis divertente cineres, quid quereret, inqui-

1) Bij Matthaeus ten onrechte „frigora" en iets verder „processisse".
2) Aldus het handschrift. Matthaeus maakt er van: „arma, curam".
3) Matthaeus laat „ab" weg.
4) Bij Matthaeus „quam".
5) Castruccio Castracane.
6) Dit is het laatste woord op fol. CIX recto.
7) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

sivit, qui placido vultu respondisse dicitur ipsum, si quid de Bauri superesset ossibus, quesivisse.

Eodem quasi tempore Bauri per Lombardiam potentia pullulante [1]) Theutonicorumque stultitia more solito debacante Bononiensis villula cum ceteris multum timida Romano pontifici sollempnes nuntios dirigit, quorum numero Johannes Andree [2]), clericus utnunc famosissimus, extitit, insinuans se Bauri non posse incursionibus resistere vel a Theutonicis defendere, nisi forte dictus pontifex illi voluerit armatis armatorumque copiis subvenire. Qui fato Johanni in civitatis subsidium trecenta florenorum milia tribuisse dicitur, quorum singula capto per Ghibelinos phaselo [3]) deportantur.

Eodem itinere sponsa quedam, cujusdam videlicet reputati filia, ducitur, cujus preda secernitur et salvis salvandis sponso honestissime presentatur. Quorum pietate multi Ghelforum Bauro subveniunt, qui pridem ejus commodis doluerunt.

Eodem anno Anglorum regis amita Scotorum principis lecto jungitur [4]), per quam hactenus [5]) habita dissentio mitigatur. Scotorum quoque [6]), rex posterior videlicet, a priore, Anglorum scilicet principe, homagium faciens, sua suscipit. Quorum amicitiam quisque piis estuans transitaque cognoscens commendavit, quoniam [7]) inter presentes [8]) istorumque parentes varia cernuntur prelia, quorum privato XXX occisorum milia numerantur.

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „pullulavit”.

2) Een beroemd canonist, die van 1270 tot 1348 leefde.

3) Voor de juistheid van deze lezing durf ik niet instaan. Het handschrift heeft „pho” met een afkortingsteeken er boven. Matthaeus heeft „Philippo”.

4) In Juli 1328 huwde de vijf jaren oud zijnde David, zoon van Robert Bruce, koning van Schotland, met de zes jaren oud zijnde Johanna, niet de tante, maar de zuster van Eduard III. Een jaar later (9 Juli 1329) stierf Robert Bruce.

5) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

6) Matthaeus heeft „Scotorumque”.

7) Matthaeus heeft „quum”.

8) Bij Matthaeus ten onrechte „praesens”.

Regnet eo cella summi recitata puella,
Amplexu cujus veniunt pia temporis hujus.

Eodem anno [1])

Sunt distorta vie vice ventis Epyphanie [2]),
Quo veluti bellis multi, maris alta petentes,
Pisces querentes, Tetidis periere procellis.

Et nota, quod fati maris habundantia veterum relatione magis extollitur quam quorundam inundatio temporum, quibus utnunc anni XL vel amplius apponuntur, quorum tempestate varias tam hominum quam pecorum species defecisse legitur; quod vere utnunc similiter fieret, si glacies durissima fluviorum hostiis subtrahatur.

Hujus anni principio rex Francorum Karolus placido juventutis tempore moritur [3]), quod utique patris maledictioni, qua supra scripsimus, imputatur. Fit etiam secundum opiniones, quod similiter huic maledictioni addicitur, dissentio, quis potius presidere debeat fati regno. Quidam enim regem Anglie, sororis videlicet filium, preficiunt. Reliqui tollunt Philippum, patruo genitum. Ultimi vero regine visceribus, si forte masculus fuerit, latitantem. Ubi tandem sublato quovis dubio [4]) Philippus idem, Hollandensis comitisse germanus, erigitur, cujus sceptro comes Hollandie, ut conjecture tribuunt, plurimum exaltatur.

Et nota [5]), quod idem Philippus, patris [6]) adhuc familie sociatus, sumptu vice quadam quodammodo deficiens suosque [7]) proventus liberalitatis studio preconsumens,

---

1) Dit woord, of liever de daarachter geplaatste afkorting voor „versus", staat aan het einde van fol. CIX verso.

2) Epiphania domini = 6 Januari.

3) Hij stierf 31 Januari 1328.

4) In April 1328 baarde de weduwe van koning Karel IV eene dochter. Hierop werd Philips VI (van Valois) op 29 Mei d. a. v. te Reims gekroond.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „notandum".

6) Karel van Valois, de vader van Philips VI, overleed 16 November 1325.

7) Matthaeus laat „que" weg.

paucis sibi adjunctis versus Lombardiam dirigitur, ubi ad pugnam cum ceteris taxatis sibi stipendiis invitatur. Cui cum quadam vice promissum sibi deficeret recursumque ad placita non haberet, paterni soli omnes allicientis memoria affuit; qui solo sibi socio versus Franciam repedavit. In cujus itinere Karoli tunc regis camerarius, sed, ut verius loquar, usurarius cernitur [1]), a quo itineris subsidium, saltem ut sibi equum accommodet, postulatur. Qui fato stultius respondisse dicitur necnon, licet maximum quod petitur, malo sibi omine denegasse.

Hic miser erravit, veluti Nabal, pia David
Qui dare despexit et, ut is, quadam vice rexit.
Qui loca Lamberto, quorum duo tempore certo
Jam nunc transacto vexantur crimine dicto,
Huic advertatur ibi terno quid modo fatur.

Notandum itaque quod, cum fatus supra rex Karolus multa adhuc superstes sepius emeret solvendique materiam eidem camerario commendaret, quidam mercator vice quadam pro equis, quos regi vendiderat, mille sibi libras retribui [2]) postulabat. Qui cum instanter sepius sua peteret, camerarius quoque dominum offendere formidaret, cuidam in longinquis preposito littera scribitur, que per eundem mercatorem tali quasi [3]) more, ut ab illo sua suscipiat, destinatur. Quam cum prudens ille prepositus dissolveret, more quoque Urie in ea latoris mortem cerneret, lator ascissitur [4]), cui detecto carmine littera redditur, que per eundem data a piissimo preposito licentia versus Francie curiam reportatur. Quorum [5]) tempore rex, cui litteram presentare [6]) proposuit, Karolus videlicet, moritur, cujus utique solio presens Philippus collocatur, ad cujus presentiam, quia rex, dictus mercator

1) Dit is het laatste woord op fol. CX recto.
2) Matthaeus vervangt „retribui" door „restitui".
3) Bij Matthaeus ten onrechte „quoque".
4) Het handschrift heeft „accissitur", Mattheus „arcessitur".
5) Matthaeus vervangt „quorum" door „quo".
6) Matthaeus heeft „dare" in plaats van „presentare".

quavis mora postposita currere nititur necnon ipsius conspectui suam per singula materiam enodare. Qui statim auditis negotiis litterisque inspectis mirari non sufficit, verum preteritorum memoria cordis intimo jocundari. Dictus itaque traditor regibus — quia Boemus aderat — presentatus [1]) discussisque negotiis justo judicio reprobatus tortori traditur, per quem primus in patibulo [2]), quod personaliter fieri fecerat, exaltatur. Cujus hospitio Philippus rex tantam avaritie substantiam, pecuniam videlicet, invenisse dicitur, quod ei thesauro similis, saltem apud Franciam, legitur vix fuisse.

Eodem anno pater summe venerabilis, Theodericus videlicet abbas cenobii Egmondensis, priorum circa monasterium et precipue circa trabes ecclesie cernens negligentiam, obventionum per singula reditus, que ipsius mense derivari [3]) poterant, ad conventus placitum libere prebuit; certos quoque redituum proventus, ut lignorum cum ceteris congrua veniant, largius obligavit. Cujus [4]) salutem stabiliri petimus, vitam quoque, ut incepta perficiat, protelari [5]).

Ter C, ter V, quater I, semel M, dum carne dedisti,
Summe poli nate, Tyto similis probitate,
Bartoldus moritur [6]), pater hoc loculo monachorum;
Affectu quorum Theodricus honore potitur [7]),
Egmonde natus meliorum sanguine [8]). Fatus [9])
Solvens bis mille cito libras, quas pater ille
Debet, sexcentis subito, placide quia [10]) mentis,

---

1) Bij Matthaeus „praesentatur".
2) Dit is het laatste woord op fol. CX verso.
3) Het handschrift heeft „dirivari".
4) Matthaeus heeft ten onrechte „cui".
5) Achter dit woord volgden in het handschrift de woorden „unde versus"; doch deze zijn doorgehaald.
6) Abt Bertold van Oye stierf 12 Februari 1319.
7) Bij Matthaeus ten onrechte „potitus".
8) Abt Dirk Screvel behoorde tot een zijtak van het geslacht der heeren van Egmond.
9) Bij Matthaeus ten onrechte „satus".
10) Matthaeus heeft ten onrechte „quoque".

Dum ter C, semel M das, Christe, quater quoque septem [1]),
Nummos fundebat pro lignis, unde fiebat
Tectum presentis templi. Manus omnipotentis
Assit perdigno sibi carpentante, benigno
Nomine qui floret cunctisque faventibus. Amen.
Cernens dictamen mihi sancta dari sacer oret.

Et nota [2]) pro miraculo, patroni nostri meritis asscribendo, omnem hujus edificii materiam adeo inveniri ad placitum, quod exceptis cum vitro picturis omnia miro et inenarrabili modo finem suscipiunt infra annum.

Ejusdem anni Martio Willelmus comes de Francia veniens Zeelandiam ingreditur, unde propriis suspensis negotiis [3]) Machlinia petitur, ubi cum rege [4]) Boemie de casibus inter ducem et dominum de Valkenburgh disputatur. Sed quia Reynoldus [5]) personaliter ad hunc locum venire rennuit nuntiosque cum litteris, quibus concludi non poterat, destinavit, turba principum, quibus compromissum [6]) fuerat, ad propria revertitur. Willelmus quoque comes ad partes Zelandie reportatur, unde mense proximo versus Lovaniam redire cernitur, ubi diebus plurimis super dictorum negotiis fatis una principibus altercatur. Cui uttunc loculo Philippi Franciam regentis nuntii se offerunt, qui Willelmum comitem Parisius tendere procurarunt.

Et nota [7]) quod, cum Willelmus comes de Lovanio suspensis ibidem negotiis, treugis quoque usque ad Baptiste nativitatem [8]) prorogatis versus Franciam tenderet turbaque sodalium [9]) ad propria remearet, quidam nefandissimi

---

1) 1328.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „notandum".

3) Dit woord is boven den regel bijgeschreven door een oude hand.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXI recto.

5) Van Valkenburg.

6) „com" is boven den regel door de oorspronkelijke hand bijgeschreven.

7) Ook hier heeft Matthaeus ten onrechte „notandum".

8) 24 Juni.

9) Het handschrift had „fidelium sodalium". Doch het eerste woord is doorgehaald.

homines, dominus videlicet de Hensbergh et frater ejusdem domini de Valkenburgh Johannes, omni nituntur studio viam querere, qua honestum possint decipere ejusque nomen a viventium memoria profugare. Unde quadam utnunc hora cursor incognitus, dictis proditoribus sufficienter instructus, versus castrum de Valkenburgh dirigitur, qui janitori subito adeo familiaris efficitur, quod intersigni verba, que idem janitor a domino exeunte susceperat, ipse similiter audiebat, qui statim ad suos redire nititur et, que perceperat, intimare. Qui nocte surgentes ad villam, castro contiguam, manu valida properant fatoque superius intersigno portam aperiri procurant, quorum introitu janitor occiditur totusque inhabitantium populus excitatur. Cujus pars ad [1]) castrum currere nititur ibique salvatur; reliquos vero vel igne vel gladio perire [2]) didicimus, pendentes quoque ad ubera cum matribus interire. Isti itaque destructa ad placitum villula ad propria redeunt, qui ducem, ut dicitur, relato sibi negotio propter treugarum infractionem mox confundunt.

Eodem tempore australes, ut ita dicatur, Frisones, multis per Willelmum comitem loculis miseri, predis quoque rapinarum variis infestati, saniores ipsorum numero nuntios fato dirigunt, per quos pacifica quindene, Philippo videlicet et Jacobo [3]) proxime, procurarunt. Quamplures autem istorum, dum multis collecta temporibus mercimonia de mari ad patriam ducerent, una cum rebus per comitis decipiuntur familiam. Si quis calculo tangi petierit, non modicum afficiet murmurantem.

Hac vice [4]) Walburgis [5]), Deus, umbra fulgura spergis [6]),
Imbribus absque mora plantis benedictior hora;
Nam siccum flamen prius infecit dare gramen.

---

1) „ad" is bij Matthaeus uitgevallen.
2) Dit is het laatste woord op fol. CXI verso.
3) 1 Mei 1328.
4) Matthaeus heeft ten onrechte „luce" in plaats van „vice".
5) 1 Mei.
6) Bij Matthaeus „spargis".

Dicti itaque Frisones talibus provocati necnon circumquaque regnorum dominis, Willelmi videlicet amicis, infestati [1]), ad fatam superius villulam nituntur tendere, pacem querere et cum Willelmo comite in idibus Maji [2]) admissis petitionibus concordare. Obligantur itaque utnunc fide prestita pro ipsorum communitate Frisonum nuntii Willelmo fideliter assistere, ipsi quoque quicquid amplius ab eo juste petitur ultro [3]) offerre. Quo facto Willelmus comes Remis tendere nititur, ubi rex utnunc Francie Philippus quarto kal. Junii [4]) coronatur.

Eodem anno

Urbani festo [5]) ruit ignis tramite mesto,
Perdens Alcmariam [6]) meliori parte domorum,
Hujus et ecclesiam contentis omnibus; horum [7])
Est numero vere [8]) tua, Christe, caro. Miserere [9]).

Eodem anno

Gervasii festo vel Prothasii [10]) perhonesto
Ordine servorum variis Remis properatur,
Quando coronatur Francorum primula, quorum
Es numero vere, Willelme comes, muliere
Sive tibi nupta, regnantis ibique sorore,
Fratre pio [11]) more, veluti decet, usque recepta [12]).

---

1) Dit woord is boven den regel bijgeschreven.

2) 15 Mei 1328. Zie het stuk met die dagteekening (Zondag vóór Pinksteren) bij van Mieris, t. a. p. II bl. 455.

3) Het handschrift heeft duidelijk „vi", wat echter, naar het mij voorkomt, terecht door Matthaeus in „ultro" is veranderd.

4) 29 Mei 1328.

5) 25 Mei 1328.

6) Het handschrift heeft duidelijk „Alcmariam", Matthaeus „Alemariam", terwijl hij de lezing van het handschrift als conjectuur geeft.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „horis".

8) Matthaeus heeft ten onrechte „terrae" in plaats van „vere".

9) Dit is het laatste woord op fol. CXII recto.

10) 19 Juni 1328.

11) Matthaeus heeft ten onrechte „pro" in plaats van „pio".

12) Bij Matthaeus, wel door een drukfout, „recepto".

Hac vice tractatur modus, unde tibi generatur,
Flandria, tempestas, quia non fuit unus [1]) eorum
Hic prelatorum, qui non petit, ut prior estas
Prava tibi fundat. Caveas; inimicus habundat.

Eodem anno quidam etate juvenis, senum vero moribus impregnatus, Johannes videlicet nomine, apud villam, que Leiden dicitur, procreatus, de terra sancta, quam tribus annis incoluerat, rediit, qui nobis reliquias illico Christi gratia procuratas, summe humilitatis reverentia obtulit et in Baptiste vigilia [2]) presentavit.

Fulmina presenti tribuunt anno mala genti
Diversis villis variis morientibus illis.

Eodem anno

Inter prelatos actus fieri vitiatos
Cernimus effectu bellorum turbinis. Hec tu,
Magontine pater, facis atque Monasteriensis
Pontificis frater, comes Essen [3]), ubi dolet ensis.
Primo victore modico periere labore
Multi; captivis poterit fore questio, si vis.

Eodem anno

Bella parat ville sibi presul Leodiensis,
Ad placitum mille tractans, quorum prius ensis
Tractabat misere proceres, templo fugientes.
Flammis astantes, veluti pecudes, periere
Templis allate Moysi vice vel Salomonis.
Plus tamen hic ponis, lector, quia perditur a te
Cum quasi nunc brutis fidei domus atque salutis.

---

1) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgeschreven.

2) 23 Juni 1328.

3) Otto, landgraaf van Hessen, broeder van Lodewijk, bisschop van Munster.

Isti dicentur paganis deteriores;
Quorum scriptores perhibent, quos templa tuentur,
Hiis non vexari vice belli sive gravari [1]).
Horum delicta pater iste manu benedicta
Corrigit; hiis horis summi periere [2]) cruoris,
Quorum captivis poterit fore questio, si vis [3]).

Eodem anno maxima apud Christianos confusio cernitur, quando illorum ecclesia, monstro utique similis, duorum capitibus infulatur. Quorum materia utinam discipulus existerem atque singula, que ex illa per magistros adjici poterunt, ignorarem. Notandum itaque quod, cum Johannes apostolicus Bauro hactenus Roberti subornatione deficeret, Bauri quoque familia reconciliationis materiam illico non videret, varia in conciliis Bauro proficiens via teritur. Quorum uno libellus Romanorum privilegia continens [4]) presentatur, cujus quodam inter cetera capitulo pristinis diffinitum [5]) legitur, quod apostolicus juste, si per decennium continue ab urbe se subtrahat, sancti Petri cathedra deponetur. Hec nota cum ceteris apostolico per Romanos objicitur, unde et alius, Nicholaus nomine, Minorum, ut dicitur, ordinis [6]), ejusdem sedis culmine, prout potuit, collocatur.

Hec scio magna fore, tribuens tamen absque pudore
Scriptis majora, que fiunt temporis hora,
Qua prior Otto datur cesar [7]); tribus hac vice fatur
Infula summa dari simul, at medium reputari.

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXII verso. Aan den voet daarvan staan de eerste woorden der volgende bladzijde, nl. „horum delicta".

2) Matthaeus heeft ten onrechte „pro parte" in plaats van „periere".

3) De laatste zes woorden komen ook in het voorafgaand versje voor.

4) Bij Matthaeus „continens privilegia".

5) Matthaeus verandert dit woord in „definitum".

6) Het was de Minoriet Petrus Rainalducci van Corvara, die den naam aannam van Nicolaas V.

7) Ook andere aanhangers van Lodewijk van Beyeren beriepen zich op het in den tijd van keizer Otto I met Johannes XII, Leo VIII en Benedictus V in 963 en 964 voorgevallene.

Iste Nicholaus summe utique devotionis ab infantia cum timore jugum Domini bajulans, electionem de se faciendam presentiens, cum lacrimis ad orationem flectitur, deprecans ut sibi, si Deo ejus electio placeat, ostendatur. Cui ab oratorio exeunti refectoriumque intranti quidam a nativitate privatus lumine affuit, qui statim absque clientis auxilio, verum ducatu proprio ad propria remeavit. De quo utique miraculo maxime gavisi sunt, qui ejus electioni [1]) auxilio vel consilio affuerunt. Stella similiter quedam [2]) hoc tempore supra templum apparuit, cujus radios solis claritas luce media non abscondit, quam etiam apud Trajectum inferius quidam se vidisse testati sunt necnon diem et horam sodalibus ostendisse. Erat hoc tempore maximus Rome dolor propter Veronicam, quibusdam furto canonicis elongatam, cujus locus, paries videlicet strictissime obfirmatus, Nicholao oranti proditur, inventis etiam ibidem vestibus, in quibus consecratur.

Et nota hunc utique esse annum, cujus solem varii prudentes, prenosticorum studiis laborantes, videre desiderant [3]), quum in isto mirabilia fieri [4]) nuntiabant. Quorum preconia pro monstris jam sufficerent, quamvis menses ceteri, sequentes videlicet, mirandorum pluralia non offerrent. Quid enim amplius pro miraculis desiderari poterit quam apostolicum, qui solus tamquam sol mundo preficitur, pluraliter numerari? Lune cursu solis eclipsim fieri didicimus; nunquam vero per eam solem visui hominum duplicari. Vere luna mirabilis, que solem, quo lumen recipit, suo lumine privare non studuit, verum ei [5]) solem alium, ut magis luceat, sociare.

Hac brevitate cape, lector, solem vice pape,
Lunam pro Bauro tribui; careat, precor, auro
Vite celestis, qui litem suggerit istis.

Ejusdem quasi temporis confinio Bauri cum summo

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXIII recto.
2) Bij Matthaeus „quaedam similiter."
3) Matthaeus verandert „desiderant" in „desiderabant".
4) Bij Matthaeus „fieri mirabilia".
5) Matthaeus heeft ten onrechte „et" in plaats van „ei".

pontifice dissentio, ejus quoque Nicholai contra apostolicum altercatio summi fervoris nequitia prosequitur [1]), quorum bulle annotatis confusionum articulis in omnem quasi patriam destinantur. Quorum videlicet [2]) articulorum unus contra Nicholaum extitit, ut nobis a curia veniens explicavit, ut dimissam ante religionis introitum conjugem [3]) recipiat et debitum sibi reddat. Quanta vero vel qualia confusionis negotia idem Nicholaus contra Johannem scripserit, catholicis repetendum non sentio, quia veraciter blasphemavit. Qui se tamen, ut dicitur, ad talionem XXV casuum, degradationem per singula tangentium, contra Johannem apostolicum bullis apertissimis obligavit.

Eodem anno mense similiter Julio facta superius domino de Valkenburgh nequitia duci apud partes Limburgenses valide refunditur, que patria per dicti vicarium, de Sleide videlicet militem, funditus concrematur; prede vero numerum perfecte non describimus, quatuor etenim [4]) pecorum milibus adhuc mille jungere formidamus.

Eadem vice de Bauri potentia suique pontificis elegantia nova percipimus, quorum carmina, licet res magna fuerit, breviamus. Fatur itaque, si dici liceat, hunc papam, virum utique sanctissimum, scripturarum flosculis elegantem [5]), totis viribus omnique conamine per mundum seminare litteras, tres excellentissime cum ceteris articulos continentes, videlicet Johannis pape abjectionem, Bauri reputationem et compassionem terre sancte. Primus ut condempnetur, queritur; secundus ut regnet, preficitur [6]); pro tertie suffragio laboratur. Primus fugiendo querit foveam; secundus contra inimicos excercet audaciam; tertia quandoque per Christi gratiam exultabit. Tales similiter littere ad manus Trajectensis episcopi in die

1) Bij Matthaeus ten onrechte „persequitur".

2) Dit is het laatste woord op fol. CXIII verso.

3) Zij heette Johanna en was de dochter van een Johannes Matthaei.

4) Bij Matthaeus „enim".

5) Zoo staat thans in het handschrift, nadat een paar letters gewijzigd zijn. Matthaeus heeft „elegantes".

6) Bij Matthaeus ten onrechte „perficitur".

translationis Stephani [1]) pervenere. Et nota eodem veraciter die [2]), quo fata superius relatione tantum et quasi sub dubio descripsimus [3]), quasdam nobis de Lombardia presentari litteras, eandem realiter materiam continentes. Modus vero in quibusdam secernitur, quapropter et illarum series annotatur. Nota [4]) igitur hunc papam plus quam sexagenarium, Petrum de Corvaro [5]) a Minoribus nuncupatum, XXIIII° die Aprilis [6]) sancti Petri canonicis, duobus quoque tantum cardinalibus, ut supra [7]) scribitur, eligi necnon summo tam cleri quam populi gaudio consecrari. Cui secundum litteram imperator post osculum indumenta pontificalia cum annulo summa humilitate contulisse scribitur omnesque similiter possessiones, quas Romani hactenus pontifices imperatorum licentia possident, tradidisse. Quorum rumore Johannes papa multum turbari dicitur necnon quibusdam potentibus, ut ipsum Bauro reconcilient, applicari. Quedam similiter Bauri certamina, summa quoque per Fredericum Cicilie [8]) juvamina traditis scriptor inseruit, qui suam hac parte sententiam futuris mirabilibus consummavit.

Eodem tempore Philippus Francorum rex parentum more Flamingis offenditur, in cujus auxilium major circumquaque nobilitas invitatur. Ipse itaque ab occidente veniens Francorum turbas Attrabatensi villula contrahit, rex vero Boemie cum Theutonicis ab oriente congrediens Ganda-

---

1) Bedoeld zal wel zijn de „inventio Stephani", d. i. 3 Augustus. Is dit zoo, dan vervalt het bezwaar, naar aanleiding van deze plaats opgeworpen door Müller, der Kampf Ludwigs des Baiern mit der römischen Curie, I (1879) S. 202 n. 5.

2) Dit is het laatste woord op fol. CXIIII recto.

3) Van dit woord zijn de eerste twee letters boven den regel door de oorspronkelijke hand bijgevoegd.

4) Bij Matthaeus „notandum".

5) Het handschrift heeft eigenlijk „Cornaro", waarvan Matthaeus „Cornario" maakt.

6) Lees: 12 Mei. Vooraf, op 18 April 1328, had Lodewijk van Beyeren paus Johannes XXII voor afgezet verklaard. Misschien greep echter op 24 April eene voorloopige verkiezing door eenige geestelijken plaats.

7) Bij Matthaeus „superius".

8) Frederik, koning van Sicilië.

vensium menia subintravit. Hujus etenim incole Brugensium furori subtrahuntur, hactenus suo comiti fideliter adherentes. Quo tempore Brugenses suos nuntios, XII videlicet reputatos, Anglorum regi pro suffragio direxerant, qui ipsum similiter ad occupationem Francie informabant, dicentes [1]) quod, si eis hac vice velit fiducialiter assistere, ipsi volunt sibi procul dubio coronam Francie procurare. Quid autem ipsis responsum fuerit, nobis ista referens ignoravit.

Eadem similiter vice regi Boemie offeruntur satellites, ipsi confusionem patrie per invidiam ducis Austrie offerentes. Is enim armatorum copia et etiam paganorum Boemiam invaserat, ubi sexus varii varios confundebat. Quorum nuntiis nobilissimus imperatoris filius Flandriam festinando deserit versus Boemiam properando, cujus transitu multum in quibusdam letatur Flandria, Francia vero modicum doluit, quoniam ipsius reditu hora sufficiens spe tractatur. Repulsis enim a Boemia hostibus, Christi veraciter inimicis, summa festinatione redire presumitur, suis quoque apud Flandriam subvenire. Et nota, quod Johannes papa regi Boemie hanc infestationem procurasse dicitur, turbas quoque gentilium invitasse. Cujus simile filio Bauri, de Brandenburgh videlicet marcioni, anno preterito idem fecisse traditur et, ut hac via Bauro noceat, infidelibus se junxisse.

Qualiter autem Willelmus comes se ad ista personaliter velit disponere, hactenus non didici. Scio tamen filium ejus, licet parvulum, cum avunculo armis indui dominumque [2]) Johannem, ejus videlicet germanum, Francorum militum principem ordinari.

Eodem, quo dicta proponuntur, tempore quidam Anglorum regis rumor affuit, qui Flamingorum stultitiam non modicum inflammavit. Fatur etenim eundem Francorum se regem scribere et pro confirmatione nominis laborare [3]); unde jam per ipsum Scotorum rex, gener sibi videlicet, versus Gasconiam directus dicitur. Ipse vero personaliter

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXIIII verso.

2) Matthaeus heeft „quoque" in plaats van „que".

3) Zie het stuk van 16 Mei 1328, waarin Eduard III aanspraak maakt op de Fransche kroon, bij Rymer, Foedera II (1821) p. 743.

totis viribus ad Flandriam tendere recitatur [1]). Quorum rumore Willelmus comes vere multum tangitur. Si ergo presenti apparatu tardus fuerit, non miretur. Mallet enim, si dicti reges [2]) bello concurrerent, conjugi filie viribus assistere quam fratri conjugis subvenire, sibi quoque genitam reginam facere quam natam incogniti et forte inimici nomine regio decorare. Is autem rumor sperantibus nichil profuit. Anglicus enim contra Francos Flamingis assistere dubitavit. Proficiat itaque Philippus rex, si poterit, qui utique Christi gratia prevalebit.

Eodem tempore, festo videlicet Magdalene [3]), comes Hollandie Willelmus, fatis supra negotiis non modicum perplexus, apud Montem sancte Ghertrudis comparuit, ad quem locum tam ministros quam nobiles convocavit, tractans cum eis de Francorum regis amicitia pariter cum nequitia Flamingorum, qualiter quoque regi subveniat illisque auxilio vel consilio noceat, indagando. Fato itaque impetu pullulante, suas quoque acies parte qualibet pro prelio contrahente miles utique piissimus, Hollandie videlicet Willelmus, se nititur objicere et belli tempora prorogare, cujus instantia utriusque partis rancor submittitur, pacis quoque et concordie materia ventilatur. Quo post pauca discusso pro et contra negotio arbiter queritur, ad cujus officium tam voto regis quam adversariorum ejus Willelmus comes solus petitur, cujus excellentia in hoc utique negotio, ut in ceteris, ostentatur. Quis etenim, nisi quodammodo regulus, tanti regis, tanti quoque exercitus frena submitteret, deditionem ordinaret, sicut in presenti comes Hollandie recitatus? Qui prima super hujusmodi negotio collationis tempora apud [4]) Vlissinghe dominica post beati Petri ad vincula [5]) ordinare studuit, ubi se tam Francie quam Flandrie prudentia presentavit. Quorum propositionibus sic concluditur, quod ad pejus

1) Dit is het laatste woord op fol. CXV recto.

2) In het handschrift staat „regis"; doch boven de „i" is een „e" geschreven.

3) 22 Juli 1328.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXV verso.

5) Zondag 7 Augustus 1328.

negotii, ad bellum videlicet, festinatur. Unde Hollandie nobilitas, quam [1]) equorum species prefecerat [2]), utnunc versus Hanoniam in festo Laurentii [3]) properabat; illico etenim manum suam comes [4]) contrahere nititur et ab hinc Francorum cetui, dum tempus poposcerit, sociare.

Quorum medio belli quedam species, civilis videlicet, Brugis oritur, factionis quoque materia ventilatur. Quidam enim sane fidei parant regem querere ejusque presentia pro pacis concordia disputare, quibus sibi consciis resistitur piorumque sententia [5]) iniquorum judicio reprobatur. Quorum altercatio pro et contra tantis efferbuit, quod una species artis mechanice aliam litis tedio provocavit. Vexantur etenim [6]) carnifices textoribus; fullonum quoque [7]) societas sutoribus infestatur. Simili quoque modo quelibet fraternitas, ejusdem videlicet officii societas, promissa fide se contrahit ceterosque vexavit. Quorum tumultu bella foris preparans, rex vidilicet, erigitur, quum per illos, qui ab invicem pereunt, amplius non vexatur. Et nota, quod qui Brugensium miseriam hac hora conspiceret, comparatione deficeret, nisi forte Egesippi volumina, destructionem videlicet Jherusalem [8]) continentia [9]), perlegisset. Illa enim portis clausis propriis factionibus perire cernitur, que, si ad campos concorditer tenderet, victoria frueretur. Unde Brugis peroptime [10]) dicte civitati comparari poterit, quoniam [11]) utraque omnibus vitiis, celo utique displicentibus et pro quibus justissime perditur [12]),

1) Matthaeus heeft „quando".
2) Bij Matthaeus ten onrechte „profecerat".
3) 10 Augustus 1328.
4) „comes" is aan den kant door eene vrij oude hand bijgevoegd. Matthaeus nam het woord niet op.
5) Matthaeus vervangt „sententia" door „sapientia".
6) Bij Matthaeus „enim".
7) Matthaeus heeft „fullonumque".
8) Bij Matthaeus „Jherusalem videlicet".
9) Bedoeld is de in de Middeleeuwen onder den naam van „Hegesippus" bekende Latijnsche bewerking van het geschrift van Josephus over den Joodschen oorlog.
10) In afwijking van het handschrift heeft Matthaeus „peropportune".
11) Bij Matthaeus „quum".
12) „proditur" bij Matthaeus.

habundavit. Illa inobediens prophetas [1]), sapientes et scribas occidisse legitur; ista [2]) vero legem sui principis deserens, sacerdotes, nobiles necnon sibi consules morti cotidie tradere gratulatur. Det autem Christi gratia ut, sicut ibi Romanorum legio non leditur, sic nec Francorum regio suorum hic numero minuatur.

Brugensium itaque nequitia pullulante necnon textorum acie factionum agminibus prevalente carnifex quilibet cum piscatoribus a villa expellitur, quibus utique clericus, qui evadere poterat, sociatur.

Eadem, ut dicitur, hora fortior Flandrie [3]) villula et quasi patrie janua, Gheroutsberghe nomine, Theutonicis capitur, cujus transitu regis familia totam quasi Flandriam pervagatur. Nullus etenim ipsis jam amplius resistere poterit, nisi forte miserrimus, qui se Brugensium miserie sociavit. Quorum tamen letitia subito, tamquam aqua decurrens, ad nichilum devenire presumitur; dormientibus etenim foris hostibus alter ab altero occidetur.

Horum, ut prescribitur, tumultu senescente regisque familia cotidianis infestationibus propinquante comes Flandrie valida multitudine circumcirca discurrere nititur, sibi quoque quos poterat sociare. Unde quidam a parte zephyri sibi Brugensium more perversis conscii, qui regis adventu ad imperatoris castrum, Casselbergh videlicet nomine, confugerant ibique degebant, victu deficiente maximam quasi multitudinem nituntur contrahere necnon tripertita acie versus, ut ita loquar, Franciam properare. Quorum exercitus, ut verbis utar Boetii, licet numerosus, est [4]) tamen spernendus, quoniam [5]) nullo duce regitur, sed errore tantum temere ac passim limphante raptatur. Horum adventu Willelmus comes suos divisim a Francis locaverat, unde [6]) presentiam talium ignorabat. Prima igitur acie propinquante, regis quoque populum infra

1) Dit is het laatste woord op fol. CXVI recto.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „illa".
3) Bij Matthaeus „Flandriae fortior".
4) Matthaeus vervangt „est" door „sit". Ten onrechte.
5) Bij Matthaeus „quum".
6) Dit is het laatste woord op fol. CXVI verso.

ipsorum tentoria provocante et vere, si audacter et cum impetu procederet, confundente tumultus Willelmo comiti panditur, qui subito armis, sicut poterat, induitur necnon suos, ut regi sine mora subveniant, intentissime deprecatur. Cui, cum ad Francos tenderet et per cujusdam montis circuitum properaret, due superius fatarum acies hostiliter nituntur occurrere, ejus quoque transitum impedire. Quibus devictis in fugamque conversis ipse tertie a tergo affuit, ubi regem cum suis maximo hac [1]) vice periculo liberavit. Hujus etenim tumultu hostis confunditur, regis turba accingitur, que subito tubis clangentibus eisdem a facie, quos Willelmus a dorso conterit, sociatur. Quorum miseriam cum ceteri cernerent ipsisque succurrere formidarent, timor oritur, fuga queritur, que tamen variis equestri agmine prevallatur. Ceditur itaque miserrimus Flandrie populus se defendens, ceditur quoque fugiens, ille tamen honestius, iste vero tutius; variis etenim fuga profuit, pugnantium vero unicus, qui nuntia deferat, non evasit.

Tertia itaque [2]) feria, sancti quoque Bartholomei vigilia [3]) belli hujus certamen aggreditur, cujus miseria Flandrie communitas atteritur; X utique ipsorum milibus, exceptis fuga cadentibus, hoc privato jam prelio vite spiritus elongatur. Quot vero milia puerorum ac feminarum [4]), ad [5]) ecclesias fugientium, ignis absorbuit, gesta nobis referens ignoravit. Hec itaque pars Flandrie tantis hac hora conteritur, quod spes satorum aut fructuum annis utique variis non habetur, quum — licet copia seminis affuerit, tellus quoque materiam prebuerit — bos tamen, qui jugum deferat, necnon [6]) villanus, qui liram faciat, hujus terre cognitis [7]) non habetur. Boum etenim species

---

1) Bij Matthaeus wel door een drukfout „hoc".
2) „itaque" ontbreekt bij Matthaeus.
3) Dinsdag, 23 Augustus 1328.
4) Het handschrift heeft „feminum".
5) Dit woordje ontbreekt bij Matthaeus.
6) Dit is het laatste woord op fol. CXVII recto.
7) Matthaeus wil lezen „cognitus".

hostium victu depascitur [1]), rusticorum quoque [2]) cadavera [3]), pratis et vallibus jacentia, brutis ac avibus lacerantur. Quorum aere regis excercitus hunc locum deserit, occupans cursu alium, cujus superficiem ventorum serenitas immutavit.

Cernens itaque Brugensium populus horum patriam absque misericordia conteri necnon, in quibus fidebat, circumcirca villulas hostibus devastari, multum timuit. Unde vultus submittitur, consilium queritur, ne ipsius familia eisdem bedauris, hominibus videlicet pessimis, confundatur. Unde submissis rancoribus, invitis tamen pejoribus ipsorum prudentie forma quedam committitur [4]), que regis consilio, ut pacem referat, presentatur. Cujus post multa decreto quilibet sibi conscius a villa precipitur tendere necnon libere ad locum sibi placitum properare. Qui vero post statutum tempus reorum numero inventus fuerit [5]), se quoque purgare non poterit [6]), omni metallo non consequetur veniam, verum quavis mora postposita rotarum patibulis suspendetur. Hac utique forma vel simili Brugis Philippi misericordie [7]) se contulit, in quo piorum salus et gaudium redundabit. Cujus edicto ut certius pareatur, quingenti tribuuntur obsides, reliqui vero armis omnibus spoliantur. Hoc itaque pacto larga nimis Flandrensium impietas submittitur, regis petitioni satisfactum traditur, qui per thronum suum capitisque precipuum juramentis, ut dicitur, inseruit, quod ante humiliationem Brugensium, utnunc ordinatis agminibus ad maria fugientium, vivus ad Franciam non rediret. Concluso itaque negotio ad ejus placitum necnon Flandrie domino suis gradibus restituto [8]), Francorum exercitus dispergitur,

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „pascitur".

2) Bij Matthaeus „rusticorumque".

3) Matthaeus voegt hier ten onrechte „hujus" in.

4) Het handschrift had „submittitur"; doch de oorspronkelijke hand verving „sub" door „com".

5) Bij Matthaeus „fuerit inventus".

6) Matthaeus heeft „potuerit".

7) Bij Matthaeus „misericordiae Philippi".

8) Dit is het laatste woord op fol. CXVII verso.

cujus numero dux Burgundie, qui primo [1]) tumultu fugam cum suis petiit, non habetur. Rex vero paucis assumptis Insulam cum Willelmo comite intraverat, ubi se quodam tempore post fatorum tedia refocillat, cujus absentia comes Flandrie suorum concilio nititur procedere necnon per villas singulas singulorum excessibus disputare.

Fit insuper per partes Flandrie inquisitio communitatis principalium, quamvis etiam mortuorum, quorum unus de cimiterio utnunc cum ecclesie interdicto tollitur, cujus corpus in loco patibuli decapitatis sibi federatis [2]) concrematur. Cujus similiter quisque similis versus Brugdamme cotidie trahitur; ibi etenim ordinatis tormentorum machinis omnes impietatis filii cruciantur. Quorum precipuos Brugensium voracitas post crapulam evomet. Horum etenim pernicie Flandrie nobilitas magis studet. Diviso itaque per sex partes Brugensium populo submissa veritas omnium statuitur et precipue absque [3]) decreto judicis occisorum, quorum numerus sexcentis non includitur. Quorum tortoribus quanta vel quam varia tormentorum genera illata fuerint, ignoratur. Et ecce quod, sicut olim capta Jherusalem per universum quasi mundum Judeorum progenies dispergitur, similiter et hac hora per totam utique Franciam Flamingorum obsides distrahuntur, quorum calculo Ypra pluraliter se immiscuit, que sola tibi, Suessio, novies centum obsides commendavit.

Istis concludi querunt tibi, Flandria, ludi
Annis durantes quater X et iniqua creantes.

Istis vicino tempore, sedata videlicet apud Flandriam tempestate apud Leodium inter cives et eorum presulem magnus horror [4]) cernitur, in cujus auxilium, presulis videlicet, comes Ghelrie vocitatur, qui collectis circa

1) Bij Matthaeus ten onrechte „pro".

2) Deze lezing (ook van Matthaeus) is niet geheel zeker. Het handschrift heeft „feis" met een streep er boven.

3) Dit woord is twee malen achtereen geschreven, doch eens doorgehaald.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXVIII recto.

Rhenum nobilibus versus Galliam dirigitur. Cujus itinere quedam illius patrie villula Leodie civibus infestatur, quorum multitudini marscalcus comitis paucis se immiscuit, bellans viriliter, sed tamen moriens, antequam dominus cum excercitu supervenit. Qui suorum contritione, sed Willelmi de Bronghorst precipue non modicum confunditur, exhortationem faciens, ut omnis, qui [1]) ipsorum vindicte memor non fuerit, confundatur. Quorum impetu discerni poterat, quantum Gallorum species a Theutonicorum progenie [2]) se declinat. Viginti etenim priorum milia, ut dicitur, duobus tantum Alemannorum milibus impetuntur, de quibus tamen solum quingenti cum comite inimicis se offerunt; reliqui vero, quia rustici, fugierunt. Ubi veterum auctoritas, propter multitudinem victoriam [3]) subtrahens, verificari cernitur. Mille etenim per comitem perditis ducenti vel amplius capiuntur; quorum conflictui episcopus se quasi X° affuisse dicitur, verum ejus excercitum magna locorum distantia defecisse. Victis itaque Leodiensibus civibus in fugamque conversis comes preda laudabili ad propria revertitur, cujus nomen sollempniter victoribus seculorum seculis annotatur.

Hec fiunt sane, quando socio, Damiane [4]),
Templo laudaris vel Christicolis veneraris.

Horum itaque nequitia multis utnunc miseriis tranquil-

---

1) De woorden „omnis qui" zijn in het handschrift twee malen achtereen geschreven, doch de fout is hersteld door doorhaling van „qui omnis".

2) Bij Matthaeus „pernicie".

3) Aan dit woord is in het handschrift geknoeid, zoodat de lezing niet geheel zeker is.

4) De martelaars Cosmas en Damianus worden op 27 September herdacht. Volgens andere berichten greep het gevecht echter op 25 September plaats; zoo wordt o. a. gezegd in de kroniek van St. Truyen, ed. de Borman II (1877) p 261. Daar wordt als plaats van het gevecht „Huselt" opgegeven, waaronder wel Hoesselt, iets ten zuiden van Bilsen aan den weg naar Tongeren, zal te verstaan zijn. Anderen meenen, dat het gevecht plaats greep te Hasselt (zoo bijv. van Spaen, Historie van Gelderland bl. 458) of te Oreye (zoo bijv. Pirenne, Geschichte Belgiens II p. 47).

lata fatus [1]) Leodiensis [2]) populus maximo utique scandalo presuli subditur, de quorum preteritis questio seva continens terminatur. Et ecce quod, sicut apud Flandriam communitas inobediens prius inclinata legitur, similiter et hoc tempore; quorum utrobique tortores Theutonicorum principes extitere [3]). Flandria etenim per presentiam comitis Hollandie subjicitur; quid vero Ghelrensis hic fecerit, jam narratur.

Eodem anno

De Bauri gestis sermo variatur et hostis
Lingua dat obliqua, quibus impugnantur amica.

Quorum altercatio litteris finem suscipit, quas idem Baurus sibi versus Germaniam fidelibus destinavit, quarum prima de verbo ad verbum per copiam sic infertur [4]): „Ludovicus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus prudentibus viris, consulibus ac universis civium [5]) in Frankenvoert, Ghelenchusen, Vredenborgh et in Wetslor [6]), suis et imperii dilectis gratiam suam et omne bonum. Dedit nos Deus in lucem gentium, ut sit laus nostra usque ad supremum et ultimum terre. Ecce enim peractis feliciter, que circa statum Lombardie, Tuscie ac Campanie, Matimape [7]), Campestrini et Montanarum necnon et urbis Rome ejusque districtibus et vicinarum partibus [8]) fuerant facienda, perfectisque, que circa sollempnitatem coronationis nostre et destitu-

---

1) Matthaeus maakt van „fatus" „fatuus".

2) Bij Matthaeus „Leodiensium".

3) Dit is het laatste woord op fol. CXVIII verso.

4) Deze brief, gericht aan de vier rijkssteden in de Wetterau, heeft geen dagteekening. Böhmer, Fontes I (1843) p. 203 meent, dat hij einde Mei 1328 te Rome geschreven is. Altmann, der Römerzug Ludwigs des Baiern (1886) p. 105 noot 4 plaatst hem in het einde van Juni.

5) Böhmer t. a. p. verandert „civium" in „civibus".

6) Het handschrift heeft duidelijk „Wecflor", evenals Matthaeus; doch ongetwijfeld is Wetzlar bedoeld. De andere plaatsen zijn Frankfort, Gelnhausen en Friedberg.

7) Er kan ook gelezen worden „Matunape".

8) Böhmer verbetert in „districtuum et vicinarum partium".

tionem illius apostatici Jacobi de Cathorco [1]) ac institutionem sanctissimi viri, domini Nicholai pape quinti, et creationem cardinalium extiterant adimplenda, in auctore salutis in Apuliam potenter progredimur ad illius hostis pestiferi, Robberti de Provincia, exterminium sempiternum. Quo favente Domino breviter consummato totum mundum in pacis commodum reponemus".

Alteram vero Bauri litteram, prout auditu et relatione didicimus, taliter apponemus; scilicet qualiter Baurus Roberto navali bello congreditur, quorum conflictu quinquaginta vel amplius Roberti galee contentis omnibus submerguntur [2]). Cujus victoria, Bauri videlicet, Johannes papa multum confunditur, cogitans per singula qualiter suo pugili, Roberto videlicet, succurratur. Unde dispersis muneribus circiter mille equites composuit, quorum unicus ad Roberti presentiam non pervenit. Omnes etenim a Bauri fidelibus, sicut dicitur, medio itinere trucidantur, quorum preda, centum videlicet et quinquaginta florenorum milia, Bauro transmittitur, que per singula, ut ejus voluntati placuit, erogatur.

Eodem tempore Hollandie domina a Francorum rediens curia, a suis apud Hanoniam honestissime recipitur, cujus donativum, florenorum videlicet quinque milium, commendatur.

Eodem anno hujus patrie famosissima, de Voerne videlicet domina, moritur [3]), cujus epytaphium nostris breviter inseri postulatur.

Francorum Durbi [4]) Katerinam contulit orbi
Primo communi, sed post vice conjugis uni
De Voerne. Vico Teylinghe sub hac benedico;

---

1) Paus Johannes XXII heette Jacques Duèse en was geboren te Cahors.

2) Dit is het laatste woord op fol. CXIX recto.

3) Volgens het Necrologium Egmundense (bij van Wyn, Huiszittend leeven II bl. 128) stierf „Katerina domina de Vorne et de Theylingen" op 26 September. Het daar opgegeven jaar 1342 is echter onjuist. Zij overleed inderdaad in 1328.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „d'Urbi". Katerina was eene dochter van Gerard van Durbuy uit het huis Luxemburg.

Virtutum gestis, quicquid Dorcas fuit, est is [1])
Tempore prefate modo, Christe, tibi sociate [2]).

Eodem anno completis apud Harlem in festo Katerine [3]) hastiludiis Willelmus comes versus Franciam se dirigit, ubi usque ad tempus quadragesime [4]) moram fecit.

Eodem anno quidam proscriptorum Flandrie electo apud Zelandiam capitaneo versus patriam navigio se dirigunt, cujus quodam noctis crepusculo circa partes zephiri portus querunt, villas in ipsorum itinere minis et precibus attrahentes necnon summa festinatione versus illam, que Brugis dicitur, properantes. Putabant etenim ipsorum numero malorum, ut prius, audaciam accendere [5]), totam quoque rursus Flandriam contra comitem informare. Quorum propositum Deo displicuit; unde aliter quam ipsis placuit [6]) ordinavit. Percepto [7]) namque tumultu Brugensium probitas armis munita, quibus infidelis communitas caruit, dictis nititur occurrere, bellum committere totamque cohortem captis ipsorum ductoribus infirmare. Quorum infortunio magis quam regis triumpho gens dubia conteritur; omnis namque spes amplius resistendi principibus elongatur. Et nota partes Flandrie, quondam piissimas, maxime nunc infectas; mores quoque juvenum ad omnem malitiam preparatos, qui ipsorum tempore nulla pietatis viderant opera, verum quovis latrocinio nequiora. Quorum premiis, licet durissimis, gavisi sunt, qui pacem amantes guerrarum copiis doluerunt.

Anno Domini M°CCC°XXIX°, etc. Hic est annus, cujus mirabilia in hec verba locuti sunt, qui anno Domini

---

1) „is", nl. „vicus Teylinghe".

2) Deze laatste versregel is aan den kant van het handschrift door de oorspronkelijke hand bijgeschreven.

3) 25 November 1328.

4) Wel de „quadragesima parva", de „adventus Domini", de 4 weken vóór kerstmis.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „attendere".

6) Matthaeus heeft: „placuerit".

7) Dit is het laatste woord op fol. CXIX verso.

M°CCC°XXII° majores apud Hispaniam extiterunt: „Omnibus, ad quos hec littera pervenerit, magister Johannes Davidis Toletanus et omnes ejusdem loci magistri salutem et gratiam sancti spiritus ac solamen. Noveritis quod anno Domini M°CCC°XXIX° mense Septembri sole existente in libra convenient omnes planete insimul et sol erit in cauda draconis et fient signa rerum mirabilium et horrendarum et fiet diluvium ventorum per Saturnum et Martem crescetque mare ultra solitum et erit ventorum tanta conflatio vel conflictio, quod flabunt omnes insimul et obscurabunt et denigrabunt totum aerem et dabunt sonos horribiles, corda hominum dissipantes et subvertentes edificia et arbores, et plures valles adequabunt montibus et econtra [1]) et multas civitates precipitabunt, maxime Babilonem, Baldac, Meccam [2]) et Tripolim et precipue civitates sitas [3]) in locis arenosis. Sed ante omnia [4]) erit defectus solis et erit sol a tertia usque meridiem ignei coloris et rubicundi, quod significat [5]) maximam effusionem sanguinis, et postea sequetur eclipsis lune in coloribus permixtis, quod significat confusionem gentium, et postea [6]) erunt prelia magna et occisiones in oriente et occidente et terre motus erit [7]) universaliter per totum orbem, subvertens plurima loca, et erit caristia magna et fames fere per totum orbem et mortalitas et [8]) traditio hominum et regnorum ad invicem et quidam magnus et potens imperator morietur, ita quod post illorum ventorum diluvium pauci remanebunt viventes; sed quicumque remanebunt, divitiis affluent. Orieturque dubietas inter Sarracenos

---

1) In plaats van „econtra" heeft Matthaeus ten onrechte „eos"

2) Bij Matthaeus „Meccam, Baldac".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „situatas".

4) Dit is het laatste woord op fol. CXX recto.

5) Het handschrift heeft hier en iets verder „sigt" met een afkortingsteeken. Matthaeus heeft „signat", wat ook wel kan bedoeld zijn.

6) Het handschrift had „postmodum"; doch „modum" is door de oorspronkelijke hand door „ea" vervangen.

7) Het handschrift had „eritnt", doch door punten is aangewezen, dat de laatste twee letters moeten vervallen.

8) De woorden „mortalitas et" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

et derelinquent [1]) ydola sua et fient unum cum Christianis. Ideoque nos cum magnatibus sodalibus pariter et astrologis Toletanis ista vobis duximus revelare, injungentes in redemptionem animarum vestrarum, ut predicta ignorantibus reveletis provideatisque vobis, ubi habitabitis, quando [2]) venti durabunt. Flabunt enim in mense Septembri et tunc invenietur in terra vix mansio secura. Preparetis ergo cameras in planitie montibus circumdata, non tamen arenosis, non zabulosis, sintque operte et terre solide desuper posite. Non sint ibi arbores neque alte [3]) res, quibus orificium camere possit aperiri, et ponantur intus cibaria ad XXX dies. Et sciatur, quod in horum veritate nobiscum omnes philosophi [4]) convenerunt Hispanie, Grecie, Arabie, Armenie et Hebree. Audivimus etiam, quod Meaclinus rex constituit turrim superexcellentis edificii coadjuvaruntque [5]) eum in custu [6]) omnes subditi et amici [7]) eritque turris ad instar magni montis. Hec audivimus a rege Ciculi, que valde periculosa videntur". Nos quoque hanc materiam [8]) hujusque tenorem nostris asscripsimus ut, si forte vera fuerint, philosophos [9]) commendemus [10]).

Eodem anno antiqua inter reges, Francie videlicet et Anglie, dissentio pro Aquitanie dominio renascitur.

---

1) Bij Matthaeus „relinquent".

2) Het handschrift heeft „qn" met een streep er boven. Bij Matthaeus „quoad".

3) Bij Matthaeus ten onrechte „aliae".

4) Het handschrift heeft „phi" met een afkortingsteeken.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „coadunaruntque".

6) Het handschrift heeft duidelijk „custu", welk woord Matthaeus in „castrum" verandert. Ten onrechte. „Custus" beteekent „kosten, uitgaven".

7) Dit is het laatste woord op fol. CXX verso. Aan den voet der bladzijde staan, gedeeltelijk weggesneden, de eerste woorden der volgende bladzijde „eritque turris".

8) Hier volgde in het handschrift „conscripsimus"; doch dit woord is doorgehaald.

9) Het handschrift heeft „phos" met een afkortingsteeken, Matthaeus „per hos".

10) Bij Matthaeus wel door een drukfout „commendemur".

Quorum invidia Willelmus comes, utrumque diligens, [1]) qui utnunc Martii principio a Gallia veniens versus Zeelandiam se dirigit, unde pro fatorum concordia ipsius familie majores ad partes Britannie destinavit [2]). Qui statim conclusis Zelandie negotiis ad Brabantiam tendere dicitur, ubi pro salute domini [3]) de Valkenburgh laboratur.

Eadem vice filia Willelmi comitis ducis filio promittitur, quapropter antiqua sponsaliorum materia, de comitis videlicet filio et ducis filia, non vexatur. Quibus conclusis idem comes ad partes Aquitanie summa festinatione se dirigit, bella, si poterit, preveniens, que ibidem regi Francie Anglicus preparavit.

Istis quasi vicino temporibus, sexto [4]) videlicet idus Aprilis [5]), Bauri socia, Willelmi videlicet comitis filia, quasdam litteras versus Hollandiam dirigit, quarum unam Egmondensi preposito, abbati videlicet Theoderico, in hec verba per ordinem destinavit: „Margareta, Dei gratia Romanorum imperatrix semper augusta venerabili viro abbati Egmondensi, suo et imperii fideli dilecto, gratiam suam et omne bonum. Cum ad ipsius laudem et gloriam immensa sue divinitatis clementia Deus, qui est bonorum omnium conditor, dividens singulis, prout vult, hiis diebus nos et statum nostrum grandevum ad culmen gratie singularis prerogative necnon honorem et nomen totius [6]) posteritatis et progeniei pariter et alti sanguinis nostri dignatus fuerit sublimare, quod auribus vestris

---

1) Hier schijnt een werkwoord uitgevallen

2) Naar het schijnt, met goed gevolg. Immers op 14 April 1329 verklaarde Eduard III zich bereid den koning van Frankrijk als leenheer te komen huldigen, wat hij 6 Juni d. a. v., onder zekere beperkingen, werkelijk ook te Amiens deed. Zie Rymer, Foedera II (1821) p. 760, 765.

3) Dit woord is boven den regel bijgeschreven.

4) Ook „secundo" zoude door de afkorting kunnen bedoeld zijn.

5) 8 April 1329. Het is zeker, dat de brief tot het jaar 1328 behoort. De daarin vermelde keizerskroning greep toch 17 Januari 1328 plaats en de brief kan niet in Maart 1329 uit Rome verzonden zijn. Zie bl. 233 noot 4. Mogelijk is het echter, dat de brief meer dan een jaar in handen van de met de overbrenging belaste personen gebleven is, zoodat hij eerst 8 April 1329 te Egmond ontvangen werd.

6) Dit is het laatste woord op fol. CXXI recto.

devotis et fidelium nostrorum cordibus cupimus insonare; hinc est quod dilectionem vestram, de qua fidem gerimus specialem, scire volumus, quod in urbe XVII die Januarii mensis, videlicet dominica, qua cantatur „Omnis terra" [1]), multis [2]) honoribus et dignitatibus, tripudiis, ceremoniis et ceteris quam plurimis festulis [3]) et ornatibus, ad hoc spectantibus specialiter et consuetis, in ecclesia beati Petri cesareo et imperiali dyademate fuimus magnifice coronate. De cujus sollempnitatis reverentia discretos et honestos viros Willelmum de Forges militem et magistrum Andream clericum, nostros peculiares dilectos, vobis duximus transmittendos, obinde gaudium et letitiam reportantes. Datum Rome primo idus Martii [4]).

Eodem anno dux Brabantie pessimorum consilio, sibi videlicet similium, nititur procedere necnon familiam domini de Valkenburgh suis contra dominum muneribus subornare. Ubi duo specialiter milites quandam [5]) dissentionis materiam, debiti videlicet, proponentes a domino nituntur fugere et ad propria remeare. Qui dominus post pauca unius habitaculum nititur impetere necnon omnia, que murus non protegit, devastare. Qui utique castro stante non recederet, si nuntius comitis de Juliaco, preces offerens, non adesset.

Hujus vicino tempore dominus de Valkenburgh versus Trajectum [6]) se dirigit, qui preordinatis insidiis paucos pro rapina pecorum destinavit, quorum nequitiam dum incole perciperent necnon ipsos usque ad insidiarum terminos provocarent, dominus de Valkenburgh suis, licet comparatione paucissimis, nititur surgere [7]) atque occisis

---

1) In 1328 viel de Zondag, waarop gezongen wordt „Omnis terra adoret te", werkelijk op 17 Januari.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „multi".

3) Bij Matthaeus „fistulis".

4) 15 Maart 1328. De keizerin bevond zich op 15 Maart 1329 niet meer te Rome. Zij had met Lodewijk Rome op 4 Augustus 1328 voor goed verlaten.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „quondam"

6) Maastricht, niet Utrecht.

7) Dit is het laatste woord op fol. CXXI verso.

cum suo milite variis varios captivare; qui salvis suorum capitibus domum rediens magis gavisus est preda hominum quam brutorum.

Quadam insuper hora similis insidiarum materia cuidam ville proponitur. Unde, ut predam cum ceteris defenderet, ducis frater naturalis, prima quasi arma deferens, enodatur, cujus vires hac hora deficiunt; ad placitum enim domini de Valkenburgh cuncta fiunt [1]).

Istis post pauca temporibus Colonie proclamantur hastiludia, ad cujus stultitiam gressus domini de Valkenburgh diriguntur [2]). Cujus in reditu semitam secundus miles sibi deficiens preoccupare nititur necnon ad nobilissimi interitum armatorum militiam occultare, cujus nequitia domino panditur et per consequens urbis consulibus, quorum capitaneus, ut se sufficienter preparet dominoque subveniat, informatur. Qui cum quodammodo moram faceret nec ad nobilis placitum festinaret, ipse cum suis summa festinatione ad hostem se dirigit, qui ad malum suum ipsius presentia non modicum, ut dicitur [3]), exultavit. Ubi subito confractis lanceis gladiorum aculeis impari numero decertatur; quater denis etenim [4]) nobilissimi sociis trecentorum numerus [5]) impugnatur, quorum inequalitas Coloniensium turba statim corrigitur, cujus impetu, qui preësse [6]) credidit, subjugatur. Cesis itaque plurimis in fugamque conversis dictus miles se XIIII° capitur, quorum custodia Coloniensium principibus a domino de Valkenburgh tali protestatione vel simili commendatur, videlicet ut mittantur in carcerem et continue teneantur; quod — si forte dominus a duce captus fuerit duxque ipsum morti tradiderit — uttunc dicti apud Coloniam eadem perdantur mortis specie, quam dominum de Valkenburgh [7]) perceperint pertulisse. Hoc pacto dis-

---

1) Matthaeus vervangt „fiunt" door „deficiunt" en in den volgenden regel „post pauca" door „quasi".
2) Bij Matthaeus „dirigitur".
3) Matthaeus plaatst „ut dicitur" vóór „non modicum".
4) Bij Matthaeus „enim".
5) Matthaeus vervangt „numerus" door „manus".
6) Bij Matthaeus ten onrechte „par esse".
7) Dit is het laatste woord op fol. CXXII recto.

ceditur, ubi mox domino de Valkenburgh nova traditionis materia nuntiatur, videlicet eosdem, quibus castrum nominis sui commiserat, pro tradendo ipsius [1]) corpore ducis munera suscepisse, quatuor vero fideles non corde, sed labiis consensisse. Quo percepto mutato habitu se XIIII° versus castrum dirigitur, quorum bis quinque quidam insidiarum modus foris committitur; ipse vero cum reliquis castrum ascendens more consueto voce libera quesiit, quid agatur. Ad cujus subito latera turba quatuor fidelium se dirigit; traditorum vero alius alium inspiciens, murmuravit. Quivis etenim sibi primo manus timuit injicere aut aliqua, quibus irritari poterat, intimare. Ad cujus tandem [2]) instantiam uno ipsorum veritas panditur, qua audita recedendi licentia postulatur. Qua concessa equi producuntur cum armorum sarcinis, per quos portis patentibus dicti ad placitum deportantur. Quibus mox vico proximo insidiarum sociis mittuntur manus et omnes deploratione modica occiduntur, quorum tam equi quam substantia ad castrum, unde descenderant, reducuntur. Sicque pius dominus hac vice dictis traditoribus liberatur. Cujus post pauca constructis de ligno turribus castrum per ducis familiam impetitur; quarum dum tertia erigitur, ipse cum suis a castro evolans hostesque infestans, ducentorum tortor efficitur, XXX captivos eligens. Quorum unus pre ceteris reputatur; erat enim ducis consanguineus et in ejus consiliis principalis. Cujus caput amputari precipitur et duci mora postposita presentari. Cujus livor cum invidia tantis ebulliat, ut se confundat. Qualiter post hec quidam agilis ad campos descenderit necnon porcelli clamore greges porcorum ducis ad castrum [3]) duxerit, nostris breviter inseritur, licet eadem in risum materia quilibet audientium excitetur.

Istis quasi temporibus quidam de Valkenburgh per Trajectenses [4]) capitur, qui requisito minus consilio decol-

---

1) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.
2) Bij Matthaeus ten onrechte „tamen".
3) Dit is het laatste woord op fol. CXXII verso.
4) Maastrichtenaars.

latur. In cujus vindictam [1]) tres Trajectenses cives capti sunt, quorum binis abscisis singulorum manibus cecitas adjicitur, tertio solum monoculo, ut ejus ducatu miserrima ipsorum familia repetatur. Istis atque similibus dux multum offenditur, unde constructis tribus contra Valkenburgh de ligno turribus sanior cohors Brabantie expeditionis tramite convocatur. Sicque vallatur castrum principis, cujus cum salute semita in conspectu [2]) Domini dirigatur. Et ecce utnunc quosdam Brabantie milites, dominum de Valkenburgh cognationis linea intuentes, suspicionis causa proscribi necnon bonis omnibus ordinatis per ducem heredibus spoliari. Qua veraciter atque sine dubio causa dux deficiet necnon suorum, sicut avunculus, Anglorum videlicet regulus [3]), preda fiet.

Horum veraciter dissentionis tempore Boemorum rex, qui versus Prusiam potentissime se direxerat ibique occisis supra [4]) calculum variis XL vel amplius paganorum milia ad fidem veri numinis converterat, a dictis remotis videlicet finibus diversa sibi carissimis dirigit carmina, quibus finaliter domini de Valkenburgh suffragia continentur. Francorum similiter cum rege principes, domino de Valkenburgh amicorum instantia condolentes, varias duci dirigunt litteras, finem discordie, si possibile fuerit, requirentes. Quid vero dux Brabantie regi ceterisque responderit, hactenus non addiscitur, verum scietur postea, quando proposita principum conspiratio versus Brabantiam armatorum copiis dirigi propalatur.

Interea quidam de [5]) Brabantia milites domino de Valkenburgh specialiter invidentes, quasdam pro ejusdem insidiis nituntur occupare semitas, quarum pro certo deviis fatum putabant principem declinare. Verum ipso tardante nec, ut isti conceperant, veniente tedio afflicti dispersi

1) Matthaeus vervangt „vindictam" door „invidiam".

2) In het handschrift is „in conspectu" tweemalen achtereen geschreven, doch eens doorgehaald.

3) De moeder van Jan III van Brabant, Margareta, was eene zuster van koning Eduard II.

4) Matthaeus verandert „supra" in „super".

5) Dit is het laatste woord op fol. CXXIII recto.

sunt, quorum quidam in laqueum domini de Valkenburgh inciderunt. Quorum conflictu occisis utique variis dominus de Petercim [1]), miles videlicet nobilior [2]), multis ejusdem ordinis capitur, cujus infortunio tota quasi cum duce Brabantia contristatur. Nec est mirum Brabantiam non causa dicta, sed, ut dictum est, contristari, cum eorum ad presens principem sole, luna, stellis et quasi elementis singulis videant infestari, quum nec auxilio nec consilio, licet magnus, sic protegitur, quin a modico multumque dissimili provocetur. Nam quicquid ab ipso, velut in aurora, proponitur, pessimo suis oraculo, antequam sol occidat, immutatur; unde quandoque cum malis male perdi presumitur ejusque vineam ab aliis, ducatum videlicet, occupari. Quorum misteriis vota dirigit, qui supra non modicum Flamingorum insolentiis disputavit; quorum sicut conteri nequitia cernitur, similiter et hujus principis malitia conteratur.

Eodem anno mense Maji, X^a^ die mensis [3]), Willelmus comes subito et quasi furtive apud Haerlem comparuit, versus Hanoniam cito rediens, cujus subitam pro et contra motionem proxima quasi societas ignoravit. Et nota quod eadem vice Willelmus comes pro regum concordia versus Aquitaniam proponens tendere, infirmitate corripitur, mittens illic cum fratre filium, Hollandie videlicet domicellum, quorum cum ceteris instantia litis propositum declinatur. Nec offendatur istis quasi impossibilibus lector [4]) aliquis, quum domicellus noster inter fatos, avunculum videlicet et sororium, non tamquam inter reges, verum sibi amantissimos arbitrio fungitur. Cujus probitas paucis [5]) congaudeat, ut Hectori comparetur.

Eadem vice comitissa Ghelrie moritur [6]), cujus patruus

---

1) Zoo heeft het handschrift en niet „Petercum", zooals Matthaeus. Bedoeld is „Petersheim".

2) In het handschrift gecorrigeerd uit „nibilior".

3) 10 Mei 1329.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXIII verso.

5) Dit woord is boven den regel bijgevoegd.

6) Sophia Berthout van Mechelen, de eerste vrouw van Reinoud II van Gelre, overleed 3 Mei 1329.

Willelmus bone memorie Trajectensis episcopus fore scitur.

Eodem tempore Nerei videlicet et Achillei vigilia [1]) castrum de Valkenburgh, maximis per tempora expensis et laboribus impugnatum, ad instantiam comitis de Verneburgh duci traditur, quod dimissis ad placitum incolis demolitur. Hic comes quondam domino de Valkenburgh fidelissimus, verum utnunc non ex toto, sed quodammodo alienus, castri cognoscens socios horumque plurimos ducis munere corruptos, hanc deditionem procurare nititur et, ne fideles domino cum castro pereant, prevenire. Sic itaque miles piissimus tyranno quasi nequissimo patrimonii substantia pellitur, cujus recuperatio sanctorum precibus commendatur. Hujus itaque materiam prolixo magis carmine tetigimus, ut ducis hac parte nequitiam ejusque superba moventium [2]) ostendamus.

Eodem anno Johannes papa Bauri potentia quodammodo perterritus paucorumque fiducia roboratus, Philippo Francorum regi decimas ecclesiarum ultro pro consolatione obtulit, quas idem rex propriis Deo regratians suscipere denegavit, dicens:

Pauper eram, dives effectus culmine regni;
Sint, precor, indigni michi concordes nece cives,
Si modo tollatur, quo pauperis offa creatur.

Idem insuper apostolicus ab eodem rege cum instantia auxilium et consilium petivisse dicitur, ut ordo quorundam mendicantium, Minorum videlicet, destruatur. Qui se hujus negotii causas et occasiones responsis ignorare tradidit atque in hiis et in omnibus facta apostolica commendare. Hic itaque rex sanctus atque [3]) piissimus media via finem exspectat discordie [4]), quam pape consules utinam utiles Bauro hactenus commovere. Hujus regis

---

1) 11 Mei 1329.

2) Het handschrift heeft „moventium", Matthaeus „monentium".

3) Dit is het laatste woord op fol. CXXIIII recto.

4) Door de oorspronkelijke hand verbeterd uit „concordie".

justitiam necnon in judiciis astutiam ad plenum dicere non possumus. Studet enim modis omnibus, quicquid Deo placere respicit, adimplere.

Eodem quasi tempore Johannes papa quibusdam Danorum partibus casu quodam depingitur, ubi ad ejus usum annis utique variis maxima pecunie summa colligitur nec ejus usui presentatur [1]). Hec namque quibusdam Bauri amicis prodita subtrahitur, quibus extra limites summi pontificis deportatur. Et ecce, quia dictus Johannes sibi hac collectione atque superius varia non profuit, teste psalmista „ignorans est, quorum usui congregavit".

Eodem anno, mensis videlicet Junii principio [2]), apud Trajectum inferius dissentio efferbuit, cujus materiam domus de Lichtenborgh fabricavit. Hec enim vero herede invito, viro utique notissimo, ad communitatis, rusticorum videlicet, placitum venditur. Quorum nequitia inter diversos diversa sentientes et precipue inter fati cognatos diversimode ventilatur. Qui utnunc amicis et sociis, sibi videlicet carissimis, ab urbe quasi profugus dirigitur. Quorum exitu jumentorum preda nobilis deportatur, cujus mox restitutio de bonis prefati, Johannis videlicet, cernitur; aperto enim ipsius cellario vina pro carnibus offeruntur. Isti statim de foris multi accrescunt nobiles, noctu dieque pro civitatis incommodo laborantes, quorum radix Willelmus comes fore creditur, quoniam suis publice [3]) licentiam tribuit, ut Johanni de Lichtenborgh succurratur, qui etiam comitis placito apud Oudewater opidanus efficitur, ut eruptione facta de proximo civitas cotidie promptius infestetur [4]).

Et nota anno quodam preterito, ut supra scribitur, quosdam [5]) aggeres Lecke fluminis conteri, inundationem quoque maximam quibusdam Hollandie partibus generari. Quos etiam utnunc Trajectenses proponunt evertere horum-

1) Aldus duidelijk in het handschrift; Matthaeus heeft „praeservatur".

2) Begin Juni 1329.

3) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

4) Vgl. de stukken van 13 Mei (of wel 7 Juni) 1329 bij van Mieris II p. 481.

5) Dit is het laatste woord op fol. CXXIV verso.

que stillicidio fructus apud Hollandiam plurimos devastare. Quorum rumore quidam armantur habiles, fatum inundationis periculum aggeris custodia precaventes. Horum contra vel pro nequitia pullulante, modicum quoque consilio, licet vario, procurante nuntius Willelmi comitis affuit, qui dominum ad singula Trajectensibus incongrua obligavit, jubens inter cetera tam Hollandie quam Zeelandie familiam armis indui atque preparatos subito, dum comes poposcerit, inveniri; qui suas a Trajectensibus petitiones consequetur ad placitum vel omine minuetur. Que dum communitati recitantur, a nuntiis comitis incommoda clamore maximo requiruntur. Qui tamen ultima collatione omnium arbiter efficitur, tria personaliter Hollandensis monete librarum tollens milia, ut pacis inter eos hoc casu munia non ledantur.

Quedam similiter villula ejusdem provincie, Campen videlicet nomine, trecentas libras annuatim dare comiti compellitur [1]), quod veraciter desidie presulis imputatur. Mallet namque strennuus pastor deficere quam talia de suis ovibus sustinere, videlicet illas tondi ab extraneis necnon quasi luporum faucibus infestari. Verum hanc confusionem Johannes episcopus sibi suisque intulit, dum susceptis denariis castra patrie Willelmo comiti commendavit.

Eodem anno princeps per cuncta laudabilis, de Juliaco comes videlicet, moritur [2]), cujus supra filio Willelmi comitis filia sociatur; qui statim patre sepulto versus curiam se dirigit, ubi summi honoris affluentia ultra quam scribi valeat, exultavit. Visa [3]) namque ipsius familia statim Johanni pape proditur, ad cujus mensam non semel, sed pluries invitatur. Cujus petitionum copiis

---

1) Vgl. hierbij de stukken van 1329, afgedrukt in de door Mr. S. Muller Fz. uitgegeven Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht, 1325—1336, Deel I bl. 277 en vlg.

2) Graaf Gerard van Gulik schijnt reeds in Maart 1328 van het bestuur afstand te hebben gedaan. Zie Kunze, die politische Stellung der Niederrheinischen Fürsten in den Jahren 1314 bis 1334 (1886) p. 39 noot 4.

3) Dit is het laatste woord op fol. CXXV recto.

vestimentorum nobilitas additur, quod paucis antea Alemannie principibus imputatur. Singuli quoque cardinales — quod adhuc magis reputo — ad hujus hospitium veniunt, cum gratiarum actione suscipientes cibaria, que ejusdem servi nobilis obtulerunt. Cum autem iste juvenis Bauri quasi frater fuerit similemque [1]) sibi cum Bauro conjugem, ejusdem videlicet comitis filiam, copulaverit, queritur qua mente, quo studio isti tanta pietas apud curiam impenditur, ubi Baurus cotidie summa singulis invidia provocatur. Cujus solutio illi committitur, qui scrutator est cordium et cogitationum semitas intuetur; verum, si mihi cum licentia dicendo commissa fuerit, dicam breviter hec impensa juveni, non ut ejus augeatur gratia, verum ut apud eundem ejusque parentes Bauri gratia minuatur.

Eodem anno ad partes nostras cum Nicholai bullis quidam veniunt clerici, postulantes se illarum auctoritate de beneficiis ecclesiasticis provideri, ubi etiam bulla Bauri ad principes semper affuit, que subtractione temporalium canonicis dicta fieri procuravit. Et nota has collationes omnino inutiles, nisi forte in quantum pro digno poposcerint domini temporales. Johanne namque superstite auctoritas Nicholai rite despicitur, nisi forte Johannes in generali concilio reprobetur.

Eodem anno, Bonifacii similiter festo [2]), major Minorum ordinis per Johannem papam apud Trajectum a fidelibus secernitur, ubi in eum excommunicationis sententia fulminatur. Quorum causa principalis inobedientia, sicut dicitur, extitit, quoniam biennio jam transacto, apud curiam existens, eidem sine summi pontificis licentia [3]) se subtraxit, summa festinatione tendens versus partes, quibus Baurus preerat, ubi statim suis publice sermonibus contra apostolicum predicabat.

---

1) Matthaeus heeft „similem quoque".

2) 5 Juni 1329. De bul van paus Johannes XXII tegen Michaël van Cesena, den generaal der Minorieten, werd 20 April 1329 uitgevaardigd. Michaël was 25 Mei 1328 uit Avignon gevlucht en had zich naar Pisa begeven, waar hij 9 Juni d. a. v. was aangekomen.

3) Dit is het laatste woord op fol. CXXV verso.

Eodem anno Julii quasi principio [1]) Johannes Boemie peregrinatione sanctissima [2]) revertitur, qui incommodis domini de Valkenburgh, ultra quam dici valeat, provocatur. Vellet enim multis sue peregrinationis casibus, licet utilibus, defuisse fatoque contra ducem militi dictis supra [3]) negotiis astitisse. Quapropter fusis per Germaniam muneribus turbam convocare nititur et, ut dictum quodammodo militem restituat, laborare. Qui etiam in sancte Margarete vigilia [4]) cum Willelmo comite Aquisgrani pro eodem negotio extitit, ubi multos principes in ejus auxilium invitavit, tendens subito versus Magontiam pro patrui negotio, Treverensis videlicet presulis, contra de Bonne prepositum ad sedem Maguntie postulati [5]), volens ibidem civium vineas subvertere vel quietam sedis possessionem patruo procurare; qui [6]) summi pontificis afflatione assistentes [7]) preposito [8]), ipsi dicuntur resistere, verum deditionis tramite postea comparere. Et nota quod papa fato presuli, sedem cum instantia requirenti nec tamen pristinam ante quietam hujus possessionem resignanti, super cupiditate duorum episcopatuum objectionem fecisse dicitur, dictum quoque presulem respondisse, quod eodem jure sibi duorum episcopatuum regimen assumeret, quo idem apostolicus papatum et imperium regere laboraret.

Dicti interea regis cum duce dissentio tantis efferbuit,

---

1) Begin Juli 1329.

2) De afkorting in het handschrift kan ook „secundissima" beduiden.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „super".

4) 12 Juli 1329.

5) Na den dood van aartsbisschop Matthias van Mainz op 10 September 1328, had het domkapittel het aartsbisdom aangeboden aan den aartsbisschop van Trier, Boudewijn van Luxemburg, een broeder van keizer Hendrik VII en dus een oom van Johannes van Bohemen. De paus daarentegen had de aartsbisschoppelijke waardigheid te Mainz verleend aan den proost van Bonn, graaf Hendrik van Virneburg, een neef van den Keulschen aartsbisschop.

6) nl. de burgers van Mainz.

7) Dit woord is bijgevoegd boven den regel. Bij Matthaeus ten onrechte „assistente".

8) Hierachter is door eene jongere hand ten onrechte „horum" ingevoegd.

quod Hollandie dominus, vir utique pacificus, quadam vice deditionem inter ipsos fieri procuravit. Quorum arbitris, octies mille grossorum libras domino de Valkenburgh tribui, castrum quoque refici imperantibus, dux consentire rennuit [1]), quorum impetu invidiam regis Francie necnon majorum in se omnium provocavit. Quorum hora Maguntinensium dissentio denuo efferbuit, ad quos obmissis presentibus rex Boemie tendere festinavit, multis diebus ibidem causa laborans patrui. Quorum studia proximi Novembris tempore nondum sentio [2]) terminari [3]).

Eodem anno, nativitatis videlicet sacratissime Virginis crastino [4]), Willelmus comes apud Hollandiam comparuit, cujus adventu turba nobilium exultavit. Quorum studio quedam apud Harlem fiunt hastiludia, feriis huic festo proximis celebrata.

Eodem anno quedam Treveris quodam cive contingunt mirabilia, cronicorum cedulis annotanda. Iste burgensium ditissimus, verum usurariorum [5]) pessimus, vice quadam febribus tangitur, cui diversis predam sequentibus famulatur. Quorum precipui Minores ibidem fuerant, qui suis post singula cimiteriis cadaver pessimum attrahebant. Cujus depositione techa angulo quolibet accenditur, quorum flamma dictorum fratrum domus quelibet annullatur.

Eodem anno prophetie philosophorum [6]) Hispanie pro terre motu et tempestatibus verificate sunt; multe namque urbes, varia quoque edificia in locis montanis et superioribus corruerunt.

Eodem anno Lamberti festo [7]) Willelmus comes [8]) apud

1) Dit is het laatste woord op fol. CXXVI recto.

2) In het handschrift „sensio".

3) De schrijver teekende dit op in November 1329, terwijl hij daarna gebeurtenissen uit de maand September behandelt.

4) 9 September 1329.

5) Het handschrift heeft eigenlijk „usuratorum".

6) Bij Matthaeus ten onrechte „prophetarum". Het handschrift heeft „phorum" met een afkortingsteeken.

7) 17 September 1329.

8) Dit woord is geschreven op een plaats, waar vroeger iets anders, dat werd uitgewischt, schijnt gestaan te hebben.

Hollandiam comparuit, suorum proventuum computationem exigens, quam sibi quisque prepositus deliberatione congrua presentavit. Quo facto Mauritii crastino [1]) versus Leiden tenditur, ubi casus Johannis de Lichtenborgh, comiti [2]) commissus, sententiis terminatur [3]). Istis itaque cum similibus apud Hollandiam terminatis Willelmus comes VIII° kal. Octobris [4]) versus Flandriam dirigitur, bis septem sui ordinis se Gandavensium miscens hastiludiis, pro comitisse illorum adventu primulo proclamatis. Iste ludus, ut convenit, Flandrensibus, aliarum [5]) quoque nationum nobilibus summa devotione colitur. Quorum inter omnes clementior Willelmus comes Hollandie predicatur, qui apertis utique januis summisque expensis cunctis escas tribuit, quos aut fames aut probitas invitavit.

Eodem anno secunda Willelmi comitis filia, de Juliaco videlicet comitissa, parentum absentia multum doluit, ad quam mater de Francia properavit, dies festos secum agens plurimos, jocis et muneribus impregnatos. Que post hec versus Hollandiam se dirigens, a domino Ghelrie honestissime suscipitur necnon a Trajectensibus, ubi minimus ipsi servulus speciali munere veneratur.

Presulis insigne tectum modo perditur igne
Trajecti. Guido, gemitus novitate tibi do,
Hic destructorum minus arte dolens seniorum,
A specie cujus tamen errabit manus hujus
Pontificis vere, quia viva colens muliere
Non studet ut veniant, quibus hic [6]) nova tegmina fiant.

---

1) 23 September 1329. Matthaeus heeft ten onrechte „Mauritii festo". In het handschrift staat „festo crastino"; doch het eerste woord is doorgehaald.

2) Achter „comiti" staat in het handschrift ten onrechte een afkortingsteeken.

3) Vgl. het stuk van Zaterdag 23 Sept. 1329 bij Mieris II bl. 488.

4) 24 September 1329.

5) In het handschrift ten onrechte „aliorum". Dit is het laatste woord op fol. CXXVI verso.

6) Dit woord is boven den regel bijgeschreven door de oorspronkelijke hand met lichteren inkt.

Fata itaque domina versus Hollandiam se dirigit, cujus adventu patrie communitas exultavit. Nec immerito; fiunt namque per eam convocatis nobilibus in Omnium Sanctorum festis [1]) commessationes et letitie, que ipsius absentia diebus plurimis non fuere. Eodem tempore assunt eidem comitisse satellites, de torneamento apud Compendium laudes comiti offerentes necnon puerorum sponsalia, ducis videlicet et comitis [2]), scriptis et testibus innovata.

Eodem tempore Johannes episcopus, variis debitorum angariis infestatus, Zudensi episcopo, ejus videlicet suffraganeo, omnem [3]) divinorum [4]) jurisdictionem studuit committere atque cum ipso et aliis taliter ordinare, ut duo de proventibus librarum milia ejus victui cederent, reliqua vero creditorum nutibus [5]) dissiparent [6]). Sicque paulatim Willelmus comes, ut supra, idemque Zudensis de episcopatu se cernuntur intromittere, ut vix aliquando idem Johannes eos valeat amovere. Nota principium, respice finem.

Eodem anno

Egmonde monachis [7]), quibus assunt munia [8]) pacis,
Ante Thome festum [9]) lux terna locum dat [10]) honestum
Atque chori grata, propter nova tecta negata
Mense quasi deno. Sit honor, sit copia pleno

---

1) 1 November 1329.

2) De woorden „et comitis" zijn boven den regel bijgeschreven door eene oude hand.

3) Matthaeus heeft ten onrechte „omnium".

4) Het handschrift heeft „dinorum" met een streep boven de „i".

5) Het handschrift heeft „usibus nutibus"; doch het eerste woord is doorgehaald.

6) Vgl. de stukken van 12 en 14 December 1329 in de bovenaangehaalde Registers en Rekeningen van het Utrechtsch Bisdom I (1889) bl. 272—277, alsook de stukken van 22 Juli 1329, aldaar bl. 267—270.

7) Dit is het laatste woord op fol. CXXVII recto.

8) Eene latere hand, naar het schijnt, heeft boven „ni" een streep geplaatst, ten gevolge waarvan „munimina" zoude moeten gelezen worden. M. i. ten onrechte.

9) 21 December 1329.

10) Bij Matthaeus ten onrechte „det".

Cornu Willelmo [1]), cujus labor explicit almo
Tegmine constructo; dispensator fuit iste,
Cuncta, Deo teste, dispensans ordine recto.
Sique Thome dubites hiemis vice subtraho lites,
Quis fuga sit nostris per eum, qui presidet astris
Sive poli stellis, decor Egmonde domicellis.

Fato proximis tempore Willelmus comes apud Hollandiam comparuit, qui per totam hactenus hiemem pro concordia principum, ducis videlicet et domini de Valkenburgh, laboravit. Et frustra; ducis enim oblatio regi Boemie non infigitur. Cujus per cuncta suffragio causa domini de Valkenburgh sustentatur, qui utique utnunc liberius contra hostes disponitur quam, cum castrum de Valkenburgh maxima cura ejus custodie commendatur. Summis etenim eadem hieme tempestatibus, ventis et frigore provocatis, versus partes Limburgensium se dirigit, ubi captis cum preda ad placitum plurimis tres villas, ut dicitur, precipuas incendio [2]) suffocavit; quorum, videlicet captivorum pretio, si dux admitteret, castrum de Valkenburgh reformaret. Eadem quasi hora quidam Trajectensium [3]), sibi videlicet magis nocentium, ejus itineri affuit, cujus sarcina mille libras Hollandenses [4]) vel amplius impetravit.

Eodem [5]) anno quidam de Ghelria nobiles, vicinorum preda inopiam reficere cupientes, versus Daventriam nituntur tendere, hinc quoque pecorum multitudinem vi auferre, quorum itineri incolarum rabies affuit, que rapta raptoribus reportavit. Quorum levior familia gladio mox traditur; ducum vero nobilitas presulis ignominia carceri presentatur. Quos si presul cum ceteris occideret [6]), omni

---

1) De schrijver der kroniek.

2) Het handschrift heeft „incidio", welk woord Matthaeus behoudt.

3) Maastrichtenaars.

4) Bij Matthaeus „Hollandicas". Het handschrift heeft „Holl" met een afkortingsteeken. Zulke verschillen heb ik in den regel niet aangegeven.

5) Het hier volgend verhaal over een rooftocht van berooide Geldersche edelen naar Deventer is in de uitgave van Matthaeus uitgevallen.

6) Dit is het laatste woord op fol. CXXVII verso.

vice temporis major esset; verum cupiditas et avaritia, Seneca teste, nunquam recta facient, nisi morte.

Eodem anno Lombardorum nequitiis pape muneribus subornatis quedam Ghelforum milia ad Bauri destinantur perniciem, qui veraciter omnes quadringentis Theutonicorum manibus trucidantur. Baurus vero ad Boniventi provinciam rediit [1]), ubi dierum numero militavit. Ejus vero socia, Willelmi videlicet comitis filia, versus Bauwariam dirigitur [2]), ut illic partus tempore commodius sustentetur. Quales vero et quam varias Johannes apostolicus et Willelmus comes sibi invicem hoc tempore pro Bauri negotiis mittunt litteras, scribi jam non presumitur, verum, cum Deo propitio scripta pacem et concordiam inter fatos tribuerint, ostendatur [3]).

Anno Domini M°CCC°XXX° etc. Inter maxima hujus temporis mirabilia lucide numerari poterit prelato sine causa dignitatis consueta subtrahi necnon absque juris ordine ejusdem officio spoliari, velut ad presens abbas videlicet sancti Pauli Trajectensis, qui proprio conventu hactenus quasi despectissime regitur et per Johannem pontificem pensione varia provocatur. Quarum una modo negari dicitur, quapropter utnunc [4]) ad inimicorum instantiam magis vi quam juris ordine per eundem pontificem abjicitur annuloque privatur. Ad cujus sedem M librarum

---

1) Van een tocht van Lodewijk naar Benevento, niet ver van Napels, kan geen sprake zijn. Hij is in dezen tijd niet verder zuidelijk dan Parma geweest. Van 19 Juni tot 4 October 1329 vertoefde hij te Pavia. Van 10 October tot na 27 October bevond hij zich te Cremona. Van hier ging hij naar Casalmaggiore en andere plaatsen. Op 17 November kwam hij te Parma, van waar hij in December den terugtocht naar Trente aanvaardde. Tot in de tweede helft van Januari 1330 verbleef hij te Trente. Op 6 Februari 1330 vinden wij hem te Meran, op 17 Febr. te Munchen.

2) De keizerin werd nog te Parma verwacht, doch schijnt daar niet meer gekomen te zijn en in de tweede helft van October 1329 haar gemaal te Cremona te hebben verlaten om naar Beyeren terug te keeren.

3) Matthaeus heeft, in afwijking van het handschrift, „ostendetur” en een paar regels verder „memorabilia” in plaats van „mirabilia”.

4) Matthaeus heeft „et nunc”.

pensione promissa Jacobus quidam de Colonia trahitur [1]. Gherlandus vero appellationem prosequens versus Coloniam tendere perhibetur, illic sui sanguinis invitando [2] nobiles, archiepiscopum pro ipsius suffragio supplicantes.

Ejusdem anni Februario, Scolastice videlicet Virginis crastino [3], diversarum civitatum incole deficiunt [4], quorum turres et habitacula tempestatum horroribus corruerunt, quarum una Gandavum extitit, que tamen magis dominorum interitu doluit quam domorum. Plures etenim, qui ejusdem civitatis majores extiterunt, tota simul familia perierunt; pauperes vero vel humiles, suis tute casulis latitantes, maximas Deo gratias, quoniam evaserant, retulerunt. Hec autem tempestas in multis civitatibus similia excercuit parcensque pauperibus divites deglutivit. Ve igitur [5] vobis divitibus.

Eodem anno Valentini martiris crastino [6] Willelmus comes de Francia veniens apud Brabantiam comparuit, ad quem ejus domina de partibus Hollandie properavit. Cui statim occurrunt satellites, vicina filiarum puerperia nuntiantes [7]; que subito causa veritatis inquirende nuntios competentes nititur querere necnon illos tam ad Angliam quam ad Italiam cum gaudio destinare. Et juste cum gaudio; nam si dicte ipsius filie, ut dicitur, impregnate fuerint maresque tribuerint, fiducialiter sperare poterit, quod per Summi gratiam avia regum erit. Que autem major vel similis letitia esse poterit domine quam regum honeste procreatos visceribus natarum uberibus adherere? Assunt similiter tali vice quedam littere a Bauro venientes,

---

1) Vgl. de stukken van 11 en 13 Februari 1330 in de bovenvermelde Registers en Rekeningen I bl. 255—257. De verdreven abt heet daarin echter „Ghervandus", elders ook wel „Ghernandus".

2) Matthaeus verandert „invitando" in „incitando".

3) 11 Februari 1330.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXVIII recto.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „ergo".

6) 15 Februari 1330.

7) De zoon van Lodewijk van Beyeren en Margareta werd 12 Mei 1330 geboren. Zie hierachter bl. 253 noot 1. Eduard, later bekend als de zwarte prins, de zoon van Eduard III en Philippa, werd geboren 15 Juni 1330.

variam ipsius victoriam una cum morte Nicholai Romanorum pontificis [1]) continentes. Quorum tenore et precipue fati morte Baurum diligentes gavisi sunt, quorum precipui Willelmo adherentes comiti extiterunt. Horum utique unus Philippus Francorum rex fore dicitur, qui cotidie cum Willelmo comite studet et discutit, qualiter Baurus ad Johannis pape gratiam pervenire possit. Qui etiam eadem causa ad Willelmi comitis instantiam se ad iter preparare dicitur; sed qua via vel quando hic vel ille properare voluerit, ignoratur.

Hujus vicino temporis, principio videlicet Martii mensis [2]), dicta superius domina ad partes Hollandie revertitur, ad cujus presentiam apud Haerlem prepositorum societas invitatur; que in illorum presentia conjugis propositum propalare studuit necnon, ut ipsi subveniatur pro viatico, singulos informare. Cujus clementia mentes tetigit omnium, non solum comiti consueta [3]) tribuentium, verum infinita quasi munera, ab amicis et proximis impetrata. Omnes namque, pietatem inspicientes domine, nituntur quasi plura quam postulat exibere. Negata namque sepius domino, sicut dicitur, in ipsius absentia ultro domine tribuuntur. Que tamen omnia ad conjugis manum, comitis videlicet, perveniunt, quando cum eo versus curiam turbe nobilium viam querunt.

Et nota Johannem papam et Willelmum comitem varias sibi invicem misisse litteras, Bauri negotia continentes, pro cujus reconciliatione Willelmus comes, si membrorum infirmitas cessaverit, personaliter ad curiam tendere jam proponit, quam utique ad placitum, sicut dicitur, adju-

---

1) Toen Lodewijk van Beyeren op 11 April 1329 Pisa verliet, bleef de tegenpaus daar achter onder bescherming van eene keizerlijke bezetting. Deze werd 18 Juni 1329 verdreven en de tegenpaus hield zich toen geruimen tijd schuil in een kasteel van graaf Bonifatio van Donoratico, later in diens woning te Pisa. In dien tijd werd het gerucht van zijn dood, wel met opzet, verspreid.

2) Dit is het laatste woord op fol. CXXVIII verso. Aan den voet der bladzijde staan de woorden „dicta superius", waarmede de volgende bladzijde begint.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „consuete".

torio regis Francie consequetur [1]). Quibus non solum gaudebit Italia, verum turba fidelium universa. Assit igitur divina pietas hujus proposito [2]) monstrans, quod Hollandia principem tribuerit, qui mundo proficit universo. Hujus itaque transitus principium sancte Ghertrudis crastino [3]) Parisius cernitur, ubi turba nobilium, hinc et inde accurrentium, preparatur. Unde jam Willelmus comitatu pulcherrimo juncto sibi regis Francie germano versus Provinciam tendere nititur, cujus quadam villula, Avinione videlicet, summus pontifex hospitatur, ad quem pro causa superius fata gressus horum dirigitur, qui in conspectu tuo, Domine, dirigi postulatur.

Eodem tempore patria regis Aragonie paganis impetitur, ad cujus auxilium dicto completo [4]) negotio Willelmus comes totis viribus preparatur. Quorum medio dictus rex treugas biennii cum barbaris conficit, quibus Willelmum comitem multis utique curis et laboribus elongavit.

Eodem anno inter regem Boemie et comitem de Bare quedam dissentionis materia nascitur. Quibus assignato die prelii amicorum diversitas invitatur; qui cum turmis ordinatissimis maxima utique invidia ad nominatam planitiem ex utraque parte tenderent, cedes quoque plurimas invicem facere proponerent, mandatum regis Germanie causa regis Boemie se interposuit bellumque preveniens pacem fecit.

Quo mox tempore adjutorio similiter regis Germanie causa domini de Valkenburgh eodem excercitu versus Brabantiam proponit tendere et illam totis viribus infestare. Ubi quidam prudentes, infinitam utique ducis [5]) vesaniam corrigentes, paucis personis se nituntur intromittere necnon decreto Willelmi comitis cum eodem pacifica tractare; cui salvis salvandis talis pro emenda pensio

---

1) Bij Matthaeus ten onrechte „consequitur".

2) De woorden „hujus proposito" zijn bij Matthaeus uitgevallen. In den volgenden regel heeft Matthaeus „Hollandiae".

3) 18 Maart 1330.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXIX recto.

5) Dit woord is door de oorspronkelijke hand boven den regel bijgeschreven.

adjicitur, quod dux in ipsius omniumque suorum amicitiam revocatur.

Eodem tempore Willelmus comes, qui maximis veraciter expensis, octingentis videlicet equitibus, frustra versus curiam se direxerat, revertitur. „Frustra" quidem diximus, quoniam sibi omnibusque suis pape presentia denegatur. Restantibus etenim ab itineris sui termino dietis circiter tribus [1]) occurrunt, qui premissi fuerant, qui sibi percepta breviter nuntiabant, videlicet quod papa ipsum nec audire nec videre voluit et — forte quia ipsum tanta venturum multitudine percunctavit — quod [2]) pontes fluminum destrui preceperat, per quos ejus fieri transitum presumebat. Unde Willelmus converso itinere quasi cum impetu versus [3]) Franciam dirigitur, regi gesta nuntians, qui ultra quam scribi valeat commovetur, pape scribens, ut dicitur, quod Willelmi comitis incongruis magis quam propriis irretitur. A quo Willelmus comes accepta licentia versus Hollandiam dirigitur, cui in beati Servatii vigilia [4]) cum gaudio presentatur. Et juste cum gaudio, quoniam, si ad curiam hac vice pervenisset, ut proposuit, omnibus ipsum sequentibus carceris ergastulum occupasset. Papa enim multa armatorum milia vocari preceperat, quibus calcatis forte fluminibus poterat infestari.

Eodem quasi tempore idem Willelmus versus Bauri loca proposuit tendere sibique predictorum negotia denudare, cujus iter Bauri prepeditur satellite, domini descensum versus Germaniam nuntiante. Unde Willelmus suspenso modicum tramite tandem ad villam, que Vrankenvoerd dicitur, tendere studuit, ubi Bauri presentiam III° nonas Junii [5]) recognovit.

Eodem tempore duo milites, Avinioniensi curia venientes, Willelmum comitem querebant cernere dictisque processi-

---

1) Volgens een, ook door Matthaeus aangehaald bericht uit de continuatio van Guillelmus de Nangis kwam graaf Willem tot Clermont (thans Clermont-Ferrand) in Auvergne.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „et quia", in het handschrift „et quod".

3) Dit is het laatste woord op fol. CXXIX verso.

4) 12 Mei 1330.

5) 3 Juni 1330.

bus apostolicum excusare, quos nec videre nec audire voluit, sed adjecit: „Quod eorum dominum meis didici fecisse nuntiis, faciam utique et suis; dicant tamen illi, qui eos destinat et se papam vocat, quod, licet me alias despectum habuit, suam quoque mihi presentiam negavit, quod me quandoque videbit, velit, nolit". Quibus auditis confusi sunt milites, omni festinatione ad apostolicum redeuntes [1]). Willelmus vero comes multis illico diebus Bauro jungitur, quorum consiliis, quid actum fuerit proximis ibidem Baptiste sollempniis [2]), ignoratur. Cujus crastino [3]) ejusdem Willelmi domina, Hollandie videlicet comitissa, Egmonde se prebuit, ubi reliquias sanctissimi Adalberti una cum filio devotissime visitavit. Iste filius tali tempore XII annos habuisse dicitur [4]), qui post patris imperia judex justus fieri postulatur.

Eodem quasi [5]) tempore Willelmi comitis filia, Bauri thalamis sociata, Theoderico abbati quasdam destinat litteras, de verbo ad verbum taliter eloquentes: „Margareta Dei gratia Romanorum imperatrix semper augusta venerabili [6]) viro abbati Egmondensi, suo et imperii devoto dilecto, salutem et bonorum omnium incrementum. Gestientes semper nostros et [7]) imperii zelatores devotos nostrarum prosperitatum fieri participes, vobis, quem hujusmodi novimus, per latorem presentium, familiarem nostrum, ad gaudium nuntiamus, quod [8]) die sabbati ante Ascensionem Domini filius sanus et incolumis divina opitu-

---

1) Vgl. ook den brief van den paus aan de gravin van Holland van 26 September 1330 in Brom's Bullarium Trajectense I p. 361 (n°. 850).

2) 24 Juni 1330.

3) 25 Juni 1330. Dit heet de sterfdag te zijn van den heiligen Adalbert van Egmond.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXX recto. Ten gevolge van het afsnijden van den bovenkant zijn van deze cijfers slechts de onderste streepjes overgebleven.

5) Het woood „quasi" is bij Matthaeus uitgevallen.

6) Dit woord is bij Matthaeus uitgevallen.

7) Ook dit woordje ontbreekt bij Matthaeus.

8) Matthaeus heeft ten onrechte „invitamus, quia" in plaats van „nuntianus, quod".

lante clementia natus est nobis [1]), de cujus ortu letentur fideles, exultent imperii zelatores devoti, magnificantes [2]) nobiscum omnipotentiam creatoris. Bene valete".

Iste annus cum philosopho quasi disputare nititur, ejus quoque fructibus hujus dyalecticam [3]) infirmare. Illo etenim ex humore et calore omnia nasci scribitur; isto autem vere [4]) supra modum sicco, estatis quoque tempore nimis frigido fructus secundissimi [5]) tribuuntur. Erat utique hec estas tanti frigoris tantique horroris, quod monachorum pellicia diebus veraciter paucissimis deponuntur. Aliquis tamen malo fuit usus in illo, quod musce et pulices consuetis vexandi officiis non utuntur.

Quare autem Baurus, ut supra scribitur, ad Germaniam redierit Lombardiamque dimiserit, multis queritur, quorum questio diversis diversa sentientibus diversimode figuratur. Quidam enim defectum pecunie, alii robustorum Germanie, tertii accessum divitis Austrie [6]) causam tribuunt extitisse. Quorum primi veraciter verum dicerent, si suis assertionibus Castrutii [7]) nequitiam tetigissent. Iste Bauro specialissimus, tuo, papa, munere [8]) subornatus, Bauri nuntiis se intromittere nititur, promittens pecunie suffi-

---

1) Deze op Zaterdag, 12 Mei 1330, geboren zoon is Lodewijk, ten onrechte de Romein genoemd, als zoude hij te Rome geboren zijn. Hij zag te Munchen het levenslicht. De tweede zoon, graaf Willem V van Holland, werd geboren in 1333, vóór 27 April. De derde zoon, Albrecht, omstreeks 1 November 1336. Zie daarover: Muffat, Feststellung der Geburtsdaten von Kaizer Ludwig's des Bayern Söhnen, in Sitzungsber. der Bayr. Akad. der Wissenschaften 1873, p. 889—898. Zie nader de inleiding.

2) Bij Matthaeus, wel door een drukfout „magnificante".

3) Het handschrift heeft „dyaleticam".

4) Bij Matthaeus ten onrechte „vero". De schrijver spreekt van een droge lente.

5) Het handschrift heeft „scissimi" met een streep boven „ci", Matthaeus „siccissimi". Zie bl. 75 noot 3, bl. 196 noot 8 en andere plaatsen.

6) De tegenkoning, Frederik van Oostenrijk, overleed 13 Januari 1330.

7) Castruccio Castracane, heer van Pisa, was kort vóór zijn dood (3 September 1328) van Lodewijk afgevallen. Zijne zonen waren naar Lucca uitgeweken, vóórdat Lodewijk 21 September 1328 Pisa bezette.

8) Dit is het laatste woord op fol. CXXX verso. Bij Matthaeus „numine".

cientiam reportare; qui Bauro fraudem faciens, non solum in querendis deficit, verum etiam omnia, que prius quesita fuerant, deportavit. Hujus thesauri spoliatione atque futurorum sibi preventione Baurus suis deficiens tantum angitur, quod dimissis, ut dicitur, Italicis Germanos visere commovetur. Ubi [1]) ad eum subito turba principum confluxerat, quorum pacificis intendebat. Quorum etiam afflatione quedam formantur littere, Johanni apostolico pro Bauri commodis destinate, quibus et insertum dicitur quod, si idem apostolicus decretum non mutaverit, Baurum quoque, velut hactenus, vexaverit, sciat quod omnia, que sibi fecerit amplius, quod [2]) eadem Germanie principibus faciet universis. Quorum tempore, Benedicti videlicet translatione [3]), Willelmus comes Bauro dimisso versus Hollandiam dirigitur, cui in festo Margarete virginis [4]) presentatur.

Eodem tempore, solis transitu in medio zodiaco existente, luna quoque tricesima ejus cursui linealiter accurrente, solis eclipsim in Divisionis Apostolorum crastino, die similiter lune [5]) vidimus, de quo utique, quoniam naturalis extitit, non timemus [6]).

Quinta post hec feria [7]) Willelmus comes Hollandiam deserens una cum conjuge versus Hanoniam dirigitur, quorum semita semper in conspectu tuo, Domine, dirigi postulatur. Horum namque discretio cum pietate erga subditos ad plenum diffamari non sufficit, quapropter et illis non solum familia, verum quevis ipsorum patria benedicit. Vix enim umquam istis deficientibus creabuntur similes, subditorum, ut isti, negotia omni pietatis studio procurantes. Horum utique tempore summa pax apud Hollandiam cernitur, quoniam devictis apud Zirixe Flamin-

---

1) In Duitschland, toen Lodewijk daar was teruggekeerd.

2) Bij Matthaeus „quoque". Het handschrift heeft „quod", onnoodig herhalende het reeds zes woorden vroeger gebruikte woord.

3) 11 Juli 1330.

4) 13 Juli 1330.

5) Maandag, 16 Juli 1330.

6) De woorden „de quo ... timemus" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

7) Donderdag, 19 Juli 1330.

gorum copiis nunquam post istorum tempore, ad quid arma valeant, indagatur.

Assunt hac vice quidam clerici [1]), Bauri curia venientes ejusque rescriptis possessa per Johannem apostolicum beneficia postulantes. Quorum possessores cum sua defenderent, se quoque institutos legitime proclamarent, papa adversariorum replicatione quasi hereticus confunditur, quod etiam ipsorum instrumentis annotatum publice legebatur. Scripsit etenim Baurus Jacobum de Catorco [2]) esse hereticum et ad omnia ecclesiasticorum officia minus dignum, quapropter et beneficia, que ipse contulerat, dictis clericis tamquam vacantia conferebat.

Eodem anno plurima multitudo Sarracenorum, ex Affrica transiens per angustum mare in Hyspaniam, magnam in Christianos exercuit plagam, intendens quam olim perdiderat recuperare Yspaniam. Qui Christianorum populo atque fidelium gente, de diversis mundi partibus accurrente, bellis durissimis repressi sunt. Quorum uno XV et amplius milia corruerunt, fidelium veraciter numero ter solum quingentis laude pulcherrima demolitis. Ubi inter victores et ad patriam cum victoria redeuntes paucos novimus; dominum vero de Adinghem [3]) commendamus. Et nota [4]), quod rex Scotorum personaliter ad hec loca venire decreverat, qui morte preventus cor suum illico quodam deferri milite procurabat, qui miles quadam lite cum beati Jacobi antistite corruit, qui antistes anno preterito de gentibus mirabiliter triumphavit.

Eodem anno Romanorum antipapa, qui supra minus congrue dicebatur mortuus, proprie humilitatis conscientia

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXXXI recto. Deze cijfers zijn ten gevolge van het afsnijden van den bovenkant bijna geheel verdwenen.

2) Jacob van Cahors = paus Johannes XXII.

3) Bij Matthaeus in afwijking van het handschrift „Adinghen".

4) Wat hier wordt verhaald is geschreven in drie regels midden op fol. CXXXII recto, vóórdat deze bladzijde verder beschreven werd. Het verhaal betreft Jacob Douglas, die het hart van den op 9 Juli 1329 overleden Robert Bruce, koning van Schotland, bij zich had, toen hij in Augustus 1330 in Spanje sneuvelde.

provocatus, versus Avinionam se dirigit, querens Johannis apostolici gratiam, quam invenit [1]. Benignissime namque suscipitur et quasi alter apostolicus a papa et cardinalibus nuncupatur. Nec est qui crederet, si non vidisset, quod tanta pietas, quantam fato exibet, in Johanne apostolico extitisset. Competenti namque familia ad cameram et ad mensam ab eo recipitur, secretorum conscius, quod nulli cardinalium exibetur.

Eodem anno aurea per cunctas disponentis secula terras Saturni tempora rediisse cernimus, genus quoque precipuum nummismatis extitisse. Nam [2], sicut quodam potentiore minor proscribitur, ita et hoc tempore nummus argenteus aureo [3] relegatur, ubi veraciter multi rurales et pauperes, quorum sine dubio parentes vix umquam aurum viderant, aureis habundabant. Ego similiter Willelmus, procurator utnunc ecclesie Egmondensis [4], fatis affui, ea quoque experientia didici. Extitit etenim mihi sepe levius libras auro fundere quam duos vel tres solidos nummis argenteis exhibere. Ubi Oratii [5] auctoritatem [6], argentum auro vilius innuentem, quodammodo defecisse conspicitur. Despectis namque in foro aureis mercator, argentum offerens, advocatur.

Eodem anno nova apud Angliam confusio cernitur, quia regina, filium quodammodo deserens, regem videlicet, cuidam militi sociatur; que etiam modis omnibus arcem cum rebus querere dicitur, quibus cadente filio fortuna militis exaltetur. Cujus stultitia regi quadam vice proditur, qui multo plura quam aures tribuerant, oculis perscrutatur. Nocte etenim quadam ad matris properans thala-

---

1) Zie boven bl. 249 noot 1. Nadat de schuilplaats van den tegenpaus ontdekt was, liep hij gevaar door de aanhangers van paus Johannes XXII te worden gevangen genomen. Onderhandelingen werden nu geopend, die tot zijne volledige onderwerping voerden. Hij deed 4 Augustus afstand en kwam 24 Augustus 1330 te Avignon aan.

2) Dit is het laatste woord op fol. CXXXI verso.

3) Bij Matthaeus, wel door een drukfout „aurea".

4) Hier noemt de schrijver zijn naam en kwaliteit.

5) Horatii epistolae, Libr. I, 1 v. 52.

6) Bij Matthaeus ten onrechte „auctorem".

mum [1]), invenit eodem lectulo nuda nudum. Quibus inter cetera omnem patrie tristitiam, patris quoque cum nece miseriam obtulisse dicitur et militem cum matris custodia captivasse. Hic est dominus de Marimortuo [2]), qui cum regina proscriptus fuerat et cum eadem de partibus Hollandie versus Angliam, ut supra scribitur, properabat. Cujus utique mors statim foribus assisteret, si speciei cum quantitate qualitas non deesset. Hec itaque regina, que summo honore ab exilio revertitur, patrie redditur, maximo utnunc dedecore in patria propriis tamen stultitiis annullatur. Et juste; ipsa namque reginam Francie quondam prodidisse [3]) dicitur, cujus intuitu [4]) duobus vivis militibus pellis miro modo usque ad mortem inciditur [5]), cui utnunc eadem mensura, quam tunc tribuerat, mensuratur. Et ecce — ut fati militis breviter compleatur miseria ejusque nequitia concludatur — omnem per penas effigiem in ipsius exerceri corpore, que Hugoni Dispensier, cujus tortor extitit, prius illata percipitur a lectore. Sicut enim ille maxima confusione distrahitur, distractus suspenditur, remissus dividitur [6]), sic et iste. Caput etiam eodem castro, verum novo stipite sublimatur, ubi etiam regina pro majori ipsius confusione cum sola criminis conscientia [7]) quadam cellula clauditur, de qua ad ejus placitum horis quasi singulis dicta facies intuetur. Et nota de militis hujus nequitiis, ejus conscientiam per singula

---

1) Tusschen „thalamum" en „invenit" zijn de drie regels geschreven, die bij de vorige bladzijde van het handschrift behooren. Zie bl. 255 noot 4.

2) Mortimer. Hij werd op 19 October 1330 door Eduard III in het kasteel te Nottingham gevangen genomen en op 29 November d. a. v. te Tyburn ter dood gebracht. De koningin-moeder werd verbannen naar Castle Rising in Norfolk.

3) Het handschrift heeft „prodidisse". Matthaeus heeft ten onrechte „perdidisse" en vermeldt „prodidisse" aan den kant, wel als conjectuur.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXXII recto.

5) Zie boven bl. 91.

6) De woorden „remissus dividitur" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

7) Matthaeus heeft „conscia" in overeenstemming met het handschrift. Ik vermeen echter, dat een afkortingsteeken is weggelaten en „conscientia" bedoeld is.

denudantis, unam [1]) veraciter extitisse, ipsum anno preterito de Scotis infinitam quasi pecuniam, ut dominum proderet ipsisque consilio assisteret, suscepisse. Alias Johannes Hanonie, qui paratissimo exercitu tunc Anglicis affuit et cotidie contra hostes tendere proposuit, voluntati satisfaceret, qua [2]) presentem Scotorum familiam Christi adjutorio debellaret. Hic itaque traditor causa extitit, quare post incendia et rapinas, maximas quoque regis Anglorum expensas salvo quasi suorum numero Scotus ad propria se recepit.

Eodem anno diversis apud [3]) Rhenum partibus non erat germen in vineis, estatis frigore, ceteris quoque tempestatibus annullatis, unde vitis primitie, que circa Lamberti [4]) apparere consueverant, vix sequentis anni Februario universaliter per patrias apparebant; quorum infortunio diversa hominum species tangitur, verum Alemannica precipue, que per ubertatem vinee sustentatur.

Imbribus et ventis quasi confundi modo sentis
Quamque orbis partem. Maris unda tumens fugat artem,
Qua capitur piscis, lugereque flumina discis
Subtracta [5]) nave, qua vina vel omne suave
Accurrunt genti, procul horum sede manenti.
Arva timentque fore sine florum semper honore,
Cum desint tractus aratri vel semine jactus.
Hec et adhuc plura facit etheris actio dura.

Eodem anno Bauro, sicut scriptum est, redeunte, sua quoque apud Lombardiam negotia claro minus ordine concludente, Johannes rex Boemie, miles veraciter nobilissimus versus Lombardiam comitatu pulcherrimo dirigitur, qui primis ibidem subito civitatibus honestissime suscipitur et ultra Alpium cacumina cum gaudio deportatur.

---

1) Het handschrift heeft „unum", welke lezing Matthaeus behoudt.

2) Bij Matthaeus ten onrechte „quia".

3) Matthaeus heeft ten onrechte „ad" in plaats van „apud".

4) 17 September.

5) Dit is het laatste woord op fol. CXXXII verso. Twee regels vroeger heeft Matthaeus „fugit" in plaats van „fugat".

Ubi tam Ghelfis quam Ghibelinis ultro preficitur et paucis exceptis omnibus, ut dicitur, civitatibus et precipue quatuordecim Bauro resistentibus dominatur. Quarum opulentior dum Bernensi comite, Ghibelinorum videlicet principe, vexaretur [1]) et rumor de adventu regis Boemie audiretur, litteras formare studuit et regem, ut sibi in adjutorium veniat, supplicare. Qui Ghibelinos a vexatione dicte civitatis [2]) compescens et ad illam sine dilatione properans, honestissime et quasi pro domino suscipitur, oblato sibi cum clavibus munere, cujus pretium nemo sibi astantium poterat numerare. Quod rex statim ex integro precepit restitui et pictam unam [3]) a secum venientibus non teneri; qui apertis illico januis convivia celebrasse dicitur et non solum hujus civitatis incolas, verum omnes, ejus probitatem per circuitum [4]) audientes, ad ipsius amicitiam provocasse.

Anno Domini MCCCXXXI comes Flandrie circa Pontiani festum [5]) hastiludia Brugis proclamari fecerat, ad que universa circumcirca nobilitas tendere proponebat [6]). Qui ludus, ut presumitur, causa non modica ad Brucellam Brabantie trahitur, ubi Willelmus, Willelmi comitis filius, primum thalamis socie, ducis videlicet filie, sociatur.
Eadem quasi hora Johannes Hanonie, frater videlicet Willelmi comitis Hollandie, perfectissima nobilium multitudine versus Hispaniam dirigitur, ubi pessima Turcorum acie populus Christo serviens infestatur. Cujus societas

1) Bedoeld is Brescia en onder den „comes Bernensis" zal wel te verstaan zijn Martin della Scala, heer van Verona en Padua. Naar bericht wordt, deed Johan van Bohemen op 31 December 1330 zijn intocht in Brescia. Eerst in Januari 1331 onderwierpen zich Bergamo en Crema, in Februari Pavia, Vercelli, Novara, Milaan, in het begin van Maart Lucca, Parma, Modena, Cremona, enz.

2) Bij Matthaeus „dictae civitatis vexatione".

3) Een zeer kleine munt.

4) Bij Matthaeus „per circuitum probitatem".

5) 14 Januari 1331.

6) Dit is het laatste woord op fol. CXXXIII recto, van welke cijfers ten gevolge van het afsnijden van den bovenkant slechts het onderste gedeelte is overgebleven.

circa quantitatem quingentorum scilicet numero breviter tangitur; qualitas vero triginta frenis auro fulgentibus prolixius commendatur. Quem Philippus Francorum rex tardare voluit, ut dicitur, et ad sui transitus tempora, ut secum properet, impetrare; sed frustra, quoniam nec prece nec pretio per horam ab itinere divellitur, cujus transitu devictis Christi gratia ad placitum hostibus honoretur. Et nota, quod Johannes Hanonie multis expensis magnisque laboribus ad prefatas dyabolorum partes se dirigens, treugas quoque annales apud Robertum Cicylie, fati videlicet filium, paganorum procuratas muneribus inveniens, absque conflictu revertitur, cujus tamen voluntas, quoniam sanctissima, facti numero reputatur.

Eodem tempore nobis per quendam de curia scribitur, quali adhuc vehementia Johannes apostolicus contra Ludovicum Bauwarie provocetur [1]). Est enim interdicti et excommunicationis in universitates et in personas quascumque utnunc lata sententia, que in dominica ante festum Purificationis beate Marie [2]) ad fati citationem in Franconiam [3]) devenere. Insuper omnes [4]) mendicantium conventus per Alemanniam — qui, postquam dicta ad eos pervenerint [5]) vel, ne perveniant, fecerint, ad mandatum Bauri vel ejus officialium divina prophanaverint vel in terris, propter eum interdictis, celebraverint — sunt omnibus privilegiis vel [6]) exemptionibus predicandi, confessiones audiendi, mortuos sepeliendi et omnibus aliis libertatibus denudati et persone [7]) singulares excommunicate, non ab alio quam a Romano pontifice, nisi in mortis articulo, absolvende. Eodem modo clerici et laici, eos ad hujus-

1) Onze schrijver heeft blijkbaar het oog op de zes bullen (processus), die op 4 Januari 1331 door paus Johannes XXII tegen Lodewijk van Beyeren en zijne aanhangers werden uitgevaardigd. Ze zijn te vinden bij Martène et Durand, l. l. II pp. 816 sqq.

2) Zondag, 27 Januari 1331. Matthaeus heeft ten onrechte „virginis" in plaats van „Marie".

3) Bedoeld zal wel zijn Frankfort.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „omnis".

5) Matthaeus heeft „pervenerunt".

6) Matthaeus heeft „et" in plaats van „vel".

7) Dit is het laatste woord op fol CXXXIII verso.

modi admittentes, sunt excommunicati et universitates interdicte. Supponuntur etiam extunc dicti mendicantes jurisdictioni ordinarie, sub potestate suorum superiorum [1]) nichilominus permanentes. Contra quos ex mandato pape patriarche, archiepiscopi, episcopi et hereticorum inquisitores alii procedent, secundum statuta canonum et privilegia inquisitoribus concessa, tamquam contra heretici fautores et de heresi suspectos, nec eis uti suis privilegiis dicti patriarche et alii post permittent. Quibus etiam dijudicatio Michaelis [2]), generalis quondam ministri Minorum ordinis, suorumque sequacium ob hoc inserta fuerat, quia [3]) Christum et apostolos in hiis, que habuerant, nullum jus proprietatis habuisse, sed usum facti [4]) tantummodo asserebant.

Eodem anno Aprilis veraciter principio Willelmus comes de Francia veniens apud Hollandiam comparuit, tendens subito versus Zelandiam, ubi majorem patrie discordiam, multis annis domini Wulfardi propagatam interitu [5]), utriusque partis presentia declinavit [6]). Quo facto versus Hanoniam infirmus rediit, ubi illum dominus Theodericus abbas decentior Egmondensis causa sui cenobii mense, qui Junius dicitur, visitavit.

Et nota, quare Baurum superius claro minus ordine de Lombardia rediisse scripsimus ejusque turpiter ibidem negotia, ingratitudine videlicet, conclusisse, quoniam beneficii accepti immemor filios fidelissimi sibi principis, ipsi quoque per multa tempora expensarum copiam tribuentis [7]), post patris obitum vexare studuit et pro quadam

---

1) Dit woord is bij Mattheus uitgevallen.

2) Michael van Cesena.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „qua".

4) Het handschrift heeft duidelijk „usum facti", Matthaeus „usum fructum", terwijl hij aan den kant, wel als conjectuur, de goede lezing vermeldt.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „intuitu".

6) Deze verzoening zal wel gebaseerd zijn geweest op de stukken van 7 en 14 Februari 1331 (Mieris II bl. 510, 511), waarmede in verband moeten gebracht worden de stukken van 11 Mei 1309 (Mieris II bl. 83—85).

7) Bij Matthaeus ten onrechte „tribuentes".

exactionis nequitia captivare. Quorum supplicio major ejus confusio apud [1]) Lombardiam nascitur, paucos tamen incitans, quoniam imperator studia negligens [2]), Veneris tantummodo exercere stultitiam gratulatur. Quo quasi deficiente rex Boemie tali studio per Lombardie partes dirigitur, quod [3]) Germanie probissimis de die in diem ejus societas augmentatur. Quorum numero dominus de Valkenburgh societate pulcherrima misceri dicitur, cujus cum reditu recuperatio videatur. Qualiter autem processus regis Boemie apostolico placeat, ex illo perpenditur, quod ejus affatus et facies regis nuntiis denegatur. Hii namque, cum apud Carpentraes existerent et pape vesaniam per premissos attenderent, reputatis quasi pro nichilo negotiis cum gaudio [4]) ad dominum redeunt, cui breviter cuncta itineris nota fiunt. Quorum rumore rex modicum, ut audivimus, tangitur; ejus namque presentia tota quasi Lombardia jocundatur. Papa vero hoc casu multum desipuit; rex namque, ut dicitur, salva honestate imperii sibi obedire voluit, petens ab eo consilium, qualiter sublatis rancoribus procederet, tranquillitatem fidelibus et pacem ecclesie procuraret.

Eodem anno clemens domina, Hollandie videlicet comitissa, causa filie, regine scilicet, pulcherrimo comitatu, de Juliaco videlicet comite et de Voerne preclaro milite suisque sequacibus, quadringentos veraciter equos ducentibus, in Angliam devehitur, ubi donis et tripudiis largo tempore veneratur. [5]) Sed quia propheta teste extrema gaudii luctus occupat, eadem vice

De Voerne miles pulcher juvenisque, parente
Ipsius astante, ludos hastis pueriles
Tractans conflictu perit, implens omnia luctu.

---

1) Matthaeus vervangt „apud" door „per".

2) Van dit woord staan de eerste drie letters aan het slot van fol. CXXXIV recto. Wel ten gevolge van het afsnijden van den bovenkant is het cijfer van deze bladzijde geheel verdwenen.

3) Bij Matthaeus ten onrechte „quo".

4) De woorden „cum gaudio" zijn bij Matthaeus uitgevallen.

5) Zie de stukken van 4 September en 8 October 1331 bij van Mieris II bl. 522.

Eodem anno

Principe Flandrorum tibi, Francia, rex numerari
Postulat atque dari nummos, trenis populorum,
Quos Cassel misit, consumptos, utque sibi sit
Hic procurata tellus fratri sociata
Robberti nupta [1]) comitis patrui minus apta [2]).
Quo patrie dantur, veluti prescripta loquuntur.

Eodem anno

Maguntinensis populus causa Treverensis
Presulis hunc abjicit, qui postremo benedicit.
Quapropter mille per pontificem locus ille
Turmis vexatur [3]), ubi lis brevis esse petatur
Ore beatorum, quia [4]), si lis aut furor horum
Prolixus fieret, cesar frustra sibi queret
Theutonica gente pia Romanis velut ante,
Hic quia [5]) perdentur, quibus arma geri prohibentur.

Eodem anno

Pellitur impure per te princeps [6]) tibi, Dane,
Regni tellure. Quod jura jubent, fit [7]) inane,
Ut timor aut pietas, quibus exultat prior etas,
Previa majori tribuenda, secunda minori.
Quapropter gentes quedam Rheno venientes
Sunt infestantes, regi minus apta creantes
Turbine bellorum, quibus assint [8]) arma deorum.

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXXXIV verso.

2) In 1331 overleed Robert van Cassel, nalatende als weduwe Johanna van Bretagne.

3) In 1331 werd Mainz, dat de zijde hield van den door den paus aangewezen aartsbisschop, door aartsbisschop Boudewijn van Trier ingesloten.

4) Bij Matthaeus ten onrechte „quod".

5) Bij Matthaeus ten onrechte „qui".

6) Bedoeld is Christoffel, koning van Denemarken.

7) Bij Matthaeus ten onrechte „sit".

8) Matthaeus heeft in afwijking van het handschrift „assunt".

Eodem anno cruce signatis apud Prusiam dira sorte paganis occurritur; nam de ipsorum fratribus decem duodecies [1]) occiduntur, quorum lictores non sine luctu ad propria redeunt, quoniam regis Boemie suffragio tam in campo quam in itinere multa milia perdiderunt et hoc ipsorum regis vitio, qui treugas servare noluit, quas personaliter apud fratres multis precibus et [2]) cum instantia procuravit.

Eodem anno miles quidam apud Zelandiam, Symon de Markenburgh nomine [3]), die quadam de domo sua curru transiens medioque itinere ad aqueductum perveniens, equis recalcitrantibus servum increpuit et, ut equos in nomine dyaboli moveat, exclamavit. Quibus leviter transeuntibus ventosus turbo statim comparuit, qui malignos spiritus sub avium specie presentavit. Ubi salvo cum equis famulo miles de curru projicitur, cujus cadaver [4]) continuo fetidissimum reperitur. Qui eodem curru ad hospitium retrahitur fracta sibi turbine lancea, que secum quasi pro consuetudine ferebatur, cujus cuspis illesis, ut dicitur, vestibus in jacentis corpore reperitur. Hec autem breviter movimus, ut oppressores pauperum timore saltem modico moveamus [5]).

Eodem anno

Fiunt rumores, quis tanguntur meliores,
Ut rex Francorum, quod ad urbem Theutonicorum
Notam vi tendet sceptro dyademaque prendet
Cesaris. Hii vere modicum veri tribuere.
Fert quoque blasphemus, quod nobilis ille Boemus
Causa prelati, de Valkenborgh vocitati,

---

1) Het handschrift heeft duidelijk „duodecies". Matthaeus heeft „duodenes" en geeft als conjectuur „duodeni".

2) „et" ontbreekt bij Matthaeus. Het handschrift had „fratribus precibus et", doch het eerste woord is doorgehaald.

3) Hij behoorde tot het geslacht der heeren van Putten.

4) Dit is het laatste woord op fol. CXXXV recto, van welke cijfers het bovenste gedeelte is weggesneden.

5) Bij Matthaeus „moveantur". Wat achter dit woord nog in het handschrift volgt, is wel met dezelfde hand, doch met iets lichteren inkt geschreven.

Ad Brabantinos tendet bellis peregrinos
Actus tractando, quibus assunt astra negando.
Primum tardavit furor et vis Theutonicorum;
Ultimus expavit fidei perversa suorum,
Quos daret hic tergo, cujus magnum datur ergo.

Anno Domini MCCCXXXII hyemis pars preterita frigore caruit, que in Circumcisionis festo [1]) magnis cum fulgure tonitruis in ventis et pluvia personavit.

Fatur [2]) hoc tempore regem Francorum Philippum pro communi ad terram sanctam passagio laborare duosque ad apostolicum misisse episcopos, qui crucem nomine suo susciperent sibique et subditis apportarent, regis votum cum fidelitate nuntiantes et protestationem cum juramentis pro ipso facientes, quod Deo propitio infra biennium iter ad terram sanctam arriperet [3]) et Turcorum superbiam vi confunderet. Quapropter Willelmus comes pape permissione dictique regis ordinatione ad Baurum, qui apud Franconiam [4]) extitit, et ibi imperatorum [5]) officia excercuit, tendere nititur, ut pace quadam inter ipsum et dictos facta ipse similiter viam salutis arripiat et omnis fidelium populus armiger Christi fiat. Sedit autem Baurus potentialiter et inaudito more pro tribunali [6]) in eodem loco, astantibus sibi cunctis quasi Alemannie principibus. Ubi inter cetera Metensem civitatem [7]) pleno judicio omni

---

1) 1 Januari 1332. Het handschrift heeft „circumscisionis".

2) Bij Matthaeus ten onrechte „fertur".

3) Het handschrift heeft „arripet" en iets verder „confundet". Bij beide woorden is, meen ik, het afkortingsteeken voor „er" weggevallen. Matthaeus heeft „arripiet", in afwijking van het handschrift, en behoudt „confundet".

4) Bedoeld is Frankfort, waar Lodewijk van Beyeren blijkens zijne oorkonden van 3 December 1331 tot 3 Maart 1332 vertoefde.

5) Bij Matthaeus ten onrechte „imperatoris".

6) Dit is het laatste woord op fol. CXXXV verso.

7) Niet Metz, maar Mainz had moeten genoemd zijn, zooals Müller, der Kampf Ludwigs des Baiern mit der römischen Curie I (1879) bl. 376 reeds heeft opgemerkt. Bedoeld is eene keizerlijke uitspraak van 27 Janauri 1332 tegen Mainz wegens het verzet van deze plaats tegen aartsbisschop Boudewijn van Trier.

libertate privavit, cives condempnavit, objiciens eos omnibus per circuitum tamquam hostes et inimicis capitalibus, si esse poterunt, nequiores. Simili modo Henricus imperator Robertum Cycilie apud Pisas omni dignitate privavit, cujus sententiam Clemens V^us suis decretalibus, „pastoralis" videlicet capitulo [1]), revocavit. Baurus vero, ut supra, dictis soceri diversa inseruit, quorum orationes risus mollior terminavit. Willelmus autem comes tali reversus itinere versus Franciam dirigitur, post hec properans ad partes [2]) Zelandie mense, qui Martius nuncupatur.

Eodem anno Henricus Coloniensis episcopus, Bauri quondam negotia, velut supra scribitur, persecutus, de medio tollitur [3]), cujus infula vir litteratus et nobilis, frater videlicet de Juliaco principis, Wolraven nomine, decoratur.

Eodem anno Jacobus de Colonia, qui Gherlando depulso supra ad sancti Pauli abbatiam apud Trajectum trahitur, III° kal. Aprilis [4]) apud Sanctum [5]) montem quodam juvene causa equi occiditur, qui juvenis Helyas de Woudenbergh appellatur.

Eodem tempore Willelmus comes apud Middelborgh [6]) Zelandie podagre morbis impetitur, cujus pigritia per mensem et amplius quasi immobilis detinetur. Quorum tempore maximus apud Brabantiam tumultus oritur. Terre namque circuitus duobus, Francie videlicet et Boemie, regibus, Treveris atque Leodii pontificibus, ceteris quoque multis principibus cum domino de Valkenborgh ad ducis ignominiam venientibus, occupatur. Quo audito Willelmus comes, licet multum debilis, gestario se imponi precipit

---

1) Zie de Clementinae, libr. II, tit. XI, cap. II (in Friedberg's uitgave van het Corpus Juris Canonici II p. 1151—1153). Het stuk begint met de woorden „Pastoralis cura sollicitudinis".

2) Bij Matthaeus „ad partes properans".

3) De aartsbisschop van Keulen, Hendrik van Virneburg, stierf 6 Januari 1332. Reeds op 27 Januari 1332 werd Walram van Gulik door den paus tot zijn opvolger benoemd.

4) 30 Maart 1332.

5) Matthaeus heeft „sacrum".

6) Bij Matthaeus „Middelburgh". Zulke verschillen heb ik in den regel niet aangewezen.

et ducis vultui presentari, ut qui causis et occasionibus non poterat, saltem consilio subveniret. Cujus filium, ne socero, duci videlicet, competenti turma, ut proposuit, subveniat, avunculus, rex scilicet Francie, quasi in vinculis detinebat [1]). Dux itaque hostium animositates considerans suorumque comparative desidiam non ignorans, ad vallem quandam [2]), adversariis quasi inaccessibilem, toto simul excercitu tendere nititur, ubi post pauca non modicis pluviarum stillicidiis infestatur. Qui et cotidie ab hostibus, rapinis et incendiis circumcirca debacantibus, ut ad planitiem bello congruam de latibulis veniat, invitatur. Qui utique summo impetu Marti se committeret, si comes, Willelmus videlicet Hollandie, non adesset. Hic cum suis festinatione et noctis crepusculo veniens vigiliarumque custodibus occurrens, hostis creditur, armis impetitur, qui magno evadens periculo membris familie vulneratur. Ipse vero nichilominus ducis honesta diligens fratrisque pericula, qui cum adversariis aderat, intuens, lites prepedire nititur et pro concordia laborare. Ad cujus instantiam guerra per duos menses suspenditur [3]), quorum medio apud Compendium in presentia regis Francie pro pacis materia disputatur [4]).

Eodem tempore Renoldus [5]) comes Ghelrie sororem regis

---

1) Dit is het laatste woord op fol. CXXXVI recto.

2) Bedoeld is het klooster Heylissem, aan de kleine Gette ongeveer 1½ uur gaans ten zuiden van Tienen en even ver ten oosten van Jodoigne. Men vindt er thans de dorpen Opheylissem en Nederheylissem.

3) Zie de oorkonde van graaf Willem van Maandag 11 Mei 1332, verleden te Helchin, over een wapenstilstand „jusques à quinze jours après la feste saint Jehans-Baptiste", in nº. 105 van den Codex diplomaticus achter Willems' uitgave van de Brabantsche Yeesten van Jan de Klerk I (1839) bl. 788. Op denzelfden dag werd echter het bondgenootschap tegen den hertog van Braband vernieuwd. Zie het stuk bij Nyhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, I (1830), Verzameling van Oorkonden nº. 261, bl. 277.

4) Over die onderhandelingen te Compiegne zie men Schötter, Johann Graf von Luxemburg und König von Böhmen II (1865) bl. 42 en vlg., alsook Kunze, die politische Stellung der Niederrheinischen Fürsten in den Jahren 1314 bis 1334 (1886) bl. 60 en vlg.

5) Door Matthaeus veranderd in „Reynoldus".

Anglie duxit in conjugem, quorum nuptie diebus plurimis valde sollempniter apud Novimagium celebrantur [1]).

Eodem tempore completa mense Maji Egmondensis ecclesie materia dominus Theodericus abbas utique piissimus, domini Hermanni sui monaci instantia provocatus, ejusdem videlicet ecclesie custodis et ad hoc opus centum libras Turonensium tribuentis, eosdem famulos pro lignis dormitorii mittere studuit, quos anno IIII° mense simili [2]) pro lignis ecclesie destinavit.

Eodem anno mulier quedam apud Egmondam in die translationis beati Adalberti [3]), ibidem patroni, more consueto caseum faciens suisque compressionibus coagulum glutinans, liquorem effundere nititur, ubi seri color modicus, verum sanguinis dimidium sextarii reperitur, in quo strages multorum prenosticari poterit. Nos autem petimus Deum cum patrono nostro eisdem miraculis venerari [4]).

---

1) In Mei 1332.

2) Matthaeus heeft ten onrechte „Julii" in plaats van „simili". Zie overigens het bericht op het jaar 1328, hierboven bl. 210, 211.

3) Bedoeld is 25 Juni 1332. Op dien dag werd het overlijden van den heiligen Adalbert herdacht.

4) Dit is het laatste woord van het handschrift, aan het einde van fol. CXXXVI verso.

REGISTER

VAN PLAATS- EN PERSOONSNAMEN. [1])

A.

Adinghem (dominus de), bl. 255. Bedoeld is Wouter III van Enghien, zoon van Wouter II en Yolande, dochter van Robert van Béthune, graaf van Vlaanderen.

Aemstel (Ghiselbertus dominus de), bl. 45, 47 en 50. Een der deelnemers aan den moord van graaf Floris V.

Affrica, bl. 255. Afrika.

Albertus, Predicatorum ordinis et Coloniensis archiepiscopi suffraganeus, bl. 14. Bedoeld is de beroemde Albertus Magnus.

Albia, bl. 166. De Elbe.

Albia villa, bl. 98. Welke plaats bedoeld is, weet ik niet.

Alblaes, bl. 73. Alblas in de Alblasserwaard ten noorden van Dordrecht.

Alcmade (Gerardus de), bl. 38. Een monnik te Egmond.

1) In dit register zijn in den regel niet opgenomen de eigennamen, voorkomende in plaatsen, ontleend aan de kroniek van Martinus van Troppau. Evenmin die, voorkomende in de korte berichten over de opvolging van de pausen van Nicolaas III tot Johannes XXII (bl. 38 noot 3 en bl. 45 noot 8). Daarentegen wel een paar woorden, die geen eigennamen zijn, maar toelichting schenen te behoeven, nl. „ammiralis" en „bedauri."

Alcmaria, Alcmaer, bl. 22, 26, 38, 49, 52 en 213. Alkmaar, een plaats in Kennemerland op de grens van West-Friesland.

Alemannia, Alemannus, Alemannicus, bl. 80, 87, 109, 111, 132, 147, 150, 152, 161, 184—186, 189, 206, 226, 241, 258, 260, 265. Duitschland en zijn bewoners.

Alpes, bl. 182, 203, 258. De Alpen.

Ammiralis, bl. 75. Bedoeld is de Genuees Renier Grimaldi, admiraal der Fransche vloot.

Andreas, magister et clericus, bl. 233. Hij was blijkens eene oorkonde van 23 October 1324 vroeger „scoelmeyster van Leyden" en door graaf Willem III „uyt der scole voersz. ghenomen ende gheset" bij zijne dochter „der coninghinne van Aelmangien." Zie van Mieris, Charterboek, II bl. 345.

Andree (Johannes), bl. 207. Deze beroemde canonist was hoogleeraar te Bologna. Het bericht van onzen schrijver over de reis van Johannes Andreae naar Avignon in 1328 wordt van elders bevestigd. Zie Savigny, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter, 2de ed., Bd. VI (1850), p. 106, 107.

Anglia, Angli, Anglici, bl. 42, 50—53, 104, 155, 172—182, 195, 196, 203, 205, 220, 248, 256—258 en 262. Engeland en zijn bewoners. De volgende koningen van Engeland worden genoemd:

Eduard I (1272—1307), bl. 26, 42, 48, 51, 52, 60, 61, 104. Zijne dochter Elisabeth huwt met Jan I, graaf van Holland en Zeeland.

Eduard II (1307—1326), bl. 60, 61, 103—105, 131, 155, 170—180, 205, 236, 257. Hij was verloofd met Philippine van Vlaanderen en huwde 25 Januari 1308 met Isabella van Frankrijk. Zijne echtgenoote *Isabella*, bl. 170—180, 196, 256 en 257. Zijn broeder *Edmund*, graaf van Kent, bl. 172 en 175. Deze werd 19 Maart 1330 onthoofd.

Eduard III (1327—1377), bl. 146, 170—173, 175, 176, 180, 196, 205, 207, 208, 219, 220, 231, 232, 237, 248, 256—258, 267 en 268. Zijne vrouw *Philippina* van Henegouwen-Holland († 1369), bl. 173, 205, 248 en 262. Zijne zusters: *Johanna*, gehuwd

met David van Schotland, bl. 207, 208 en *Eleonora*, gehuwd met Reinald II graaf, later hertog van Gelre, bl. 267 en 268.

Apulia, bl. 228. Landstreek in het zuiden van Italië.

Aquisgranum, bl. 77, 87 en 242. Aken.

Aquitania, bl. 170, 172, 231, 232 en 237. Bedoeld is Guyenne (een verbasterde uitspraak van Aquitanië), doch ook wel Gascogne.

Ardenburgh, Ardenburgenses, bl. 160, 161. Aardenburg, een plaats in Zeeuwsch-Vlaanderen, en de bewoners.

Argentina, bl. 110. Straatsburg.

Arkel (dominus de), bl. 54. Hij heette Johannes.

Armenia, bl. 113—116. Streek ten zuid-oosten van de Zwarte zee. Het rijk en de koning worden vermeld. Zie over hetgeen door onzen schrijver verhaald wordt, o. a. de uitvoerige berichten op de jaren 1322 en 1323 bij Raynaldus, Annales ecclesiastici (ed. Mansi, 1750) T. V. pp. 193 sqq.

Arnemuden, bl. 70. Plaats in het oosten van Walcheren, die is ten onder gegaan; later is een nieuw Arnemuiden verrezen.

Aragonia, Arragonia, bl. 31, 250. Aragon. De tocht van koning Philips III van Frankrijk met zijne beide zonen naar Aragon in 1285 had plaats, omdat paus Martinus IV aan den jongste dier zonen, Karel van Valois, de kroon van Aragon gegeven had, evenwel zonder blijvend gevolg. De koning, in het jaar 1330 vermeld, is Alphonsus IV (1327—1336).

Artois (comes de), bl. 63. Robert II, graaf van Artois, sneuvelde in den slag bij Kortrijk op 11 Juli 1302.

Assendelf (Hugo de), bl. 49 noot 10. Hugo van Assendelf zoude volgens deze plaats, welke niet vóór het laatst van 1353 aan onze kroniek kan zijn toegevoegd, op 10 Juli 1296 met 66 anderen door de West-Friesen gedood zijn.

Attrebatensis civitas, Attrabatensis villula. bl. 66, 218. Atrecht, Arras. Op bl. 124 wordt vermeld de „*episcopus Attrebatensis*." Hij heette Petrus de Capis, Pierre de Chappes.

Augustinus, sc. frater, bl. 204, 205. Augustijner monnik.

Austrie dux, bl. 219. Bedoeld is Frederik van Oostenrijk. Zie over de gebeurtenissen van 1328, waarover onze kroniek te dezer plaatse spreekt, o. a. Schötter, Johann Graf von Luxemburg und König von Böhmen I (1865) p. 366—373. Overigens zie men over Frederik van Oostenrijk dit register onder Duitsche koningen en keizers.

Avennis, bl. 12, 13. Avesnes. Onze schrijver is hier met de voornamen in de war. Hij noemt den eersten echtgenoot van Margareta van Vlaanderen Johannes, terwijl deze Burchard heette. Hun zoon, die graaf van Henegouwen zoude worden, heette niet Balduinus, zooals onze schrijver zegt, maar Johannes. Hij was gehuwd met Aleid van Holland, zuster van Willem II. Burchard stierf in 1244, Jan op 24 December 1257. Zie over den zoon van Jan, ook Jan genoemd, graaf van Henegouwen, sedert 1299 ook graaf van Holland, in dit register de graven van Holland.

Aviona, Aviniona, Avinione, bl. 87, 187, 206, 250, 256. Avignon, waarheen Clemens V in 1308 zijn zetel had overgebracht. De *curia Avinionica* of *Avinioniensis* wordt bl. 195 en 251 vermeld.

B.

Babilon, bl. 230. Babylon.

Baldac, bl. 230. Misschien is Bagdad bedoeld.

Baer, bl. 44. Bar-le-Duc in Frankrijk.

Bare (comes de), bl. 250. Met graaf Eduard van Bar had koning Jan van Bohemen herhaalde malen geschillen, in 1322 en 1323, in 1329 en 1330, waarover men zien kan Schötter, t. a. p. I (1865) bl. 266 en vlg., bl. 382 en vlg.

Baerne, Barne (Fredericus de), bl. 163, 188. Bedoeld zal wel zijn Cangrande I della Scala, heer van Verona, die 22 Juli 1329 overleed. Blijkbaar verwart onze schrijver hem met zijn neef Fredericus, die een tijd lang podesta van Verona is geweest. Zie over dien Federico della Scala eenige plaatsen in Spangenberg's studien over Cangrande, I (1892) p. 48, 68, 74, 76,

128, 147, 148 en II (1895) p. 19, 20, alsook Winkler, Castruccio Castracani (1897) p. 119.

Bauwaria, Bawaria, Baurus, bl. 189, 247. Beyeren en zijn bewoners. Lodewijk van Beyeren wordt door onzen schrijver gewoonlijk „Baurus" genoemd. Zie hem in dit register onder de Duitsche koningen en keizers.

Bedauri, bl. 224. Het zijn wel gehuurde krijgsknechten, gebruikt voor het plunderen. Bij Matthaeus Parisiensis (Mon. Germ. Scr. XXVIII p. 383) vindt men: „predones, quos bedeweros vocant," wat daar evenwel beschouwd wordt als een schrijffout voor „berroërii, berruarii" = sbirren.

Begardi, bl. 167—169. Zekere ketters.

Beghine, bl. 94. Begijnen.

Bernardus, bl. 80—86, 117—119. Door onzen schrijver wordt, evenals door zeer velen van zijne tijdgenooten beweerd, dat Keizer Hendrik VII door den Dominicaan Bernardus de Monte Politiano vergiftigd is. Deze bewering, door Matthaeus als gegrond beschouwd, vindt thans geen geloof meer.

Bernardi fratres, bl. 39—41. De Cisterciënsers, van welke orde de heilige Bernard van Clairvaux wel niet de stichter, maar de beroemdste vertegenwoordiger was.

Bernensis comes, bl. 259. Bedoeld is Martinus (Mastino II) della Scala, heer van Verona, een neef van Cangrande I. Vgl. Baerne, Barne.

Bersalia (Florentius de), bl. 135. Deze Floris van Borselen is niet een nakomeling van Wolferd van Borselen, maar diens volle neef. De in 1323 gesneuvelde Floris was een zoon van Pieter van Borselen, van wiens jongeren broeder Hendrik Wolferd een zoon was.

Bersalia (Wulfardus de), bl. 52, 54—58, 261. Onze schrijver noemt hem Wulfardus de Vere.

Beverwarde (dominus Zuederus de), bl. 73. Hij sneuvelde in het gevecht op Duiveland. Zijn dood wordt in het Necrologium van de St. Servaas-abdy te Utrecht gesteld op 20 Maart (Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht XXVII (1901) bl. 117.)

Boëtius, bl. 222.

Boëmie, Boëmorum rex Johannes, bl. 110, 111, 114, 131,

142, 143, 149, 152, 153, 173, 201, 203, 210, 211, 218, 219, 236, 242, 243, 246, 250, 258, 259, 262, 264—267. Jan van Luxemburg, zoon van keizer Hendrik VII en Margareta van Brabant. Ook zijn land wordt vermeld. Zijne vrouw *Elisabeth* van Bohemen, bl. 110. Hun zoon *Karel* (eigenlijk Wenzel), gehuwd met Blanca van Valois, bl. 131. Jan's zuster *Maria*, gehuwd met koning Karel IV van Frankrijk, bl. 125, 150.

Boniventi provincia, bl. 247. Zie de aanteekening aldaar.

Bonne (villa, que dicitur), bl. 87. Bonn aan den Rijn. Op bl. 242 de „Prepositus de Bonne."

Bononiensis villula, bl. 207. Bologna.

Brabantia, Brabantinus, bl. 59, 120—122, 200—202, 232, 236, 237, 248, 250, 259, 265, 266. Brabant en zijn bewoners. De volgende hertogen van Brabant worden vermeld:

Hendrik I († 1235), wiens dochter Machteld gehuwd was met graaf Floris IV van Holland, bl. 7.

Jan 1 († 1294), bl. 38, 43, 44. Zijn broeder *Godfried* sneuvelt in 1302 bij Kortrijk, bl. 65, waar hij ten onrechte een broeder van Jan II heet.

Jan II († 1312), bl. 48.

Jan III († 1355), bl. 114, 121, 130, 200—204, 211, 212, 217, 232—238, 242, 243, 245, 246, 250, 251, 259, 266, 267. Zijne dochter *Johanna*, gehuwd met graaf Willem IV van Holland, bl. 130, 232, 245, 259. Zijn zoon *Jan*, verloofd met Isabella, dochter van graaf Willem III van Holland, bl. 232. Deze Jan, later verloofd met Maria, dochter van Philips VI, koning van Frankrijk, en na den dood van dit meisje weder met Isabella van Holland, stierf jong. Een bastaard-broeder van Jan III wordt vermeld bl. 234.

Brandeburgensis comitatus, ook Marcia genoemd, bl. 147, 148, 219. Vgl. ook „Nusia." Lodewijk van Beyeren verleende in 1323 de mark Brandenburg aan zijn achtjarigen zoon uit zijn eerste huwelijk, Lodewijk den Oudere. Eerst in 1351 ten gevolge van de overeenkomst van Luckau ging de mark Brandenburg over op Lodewijk den Romein.

Brederode (domini de). Als zoodanig worden genoemd:

Theodericus, dictus Drossaet, gehuwd met Alveradis de Huisdune, bl. 12 en 98. Hun dochter trouwt met den castellanus van Kaiserswerth; zie de inleiding.

Willelmus, de zoon van Dirk en Alveradis, gehuwd met Hildegondis de Vorne, bl. 98. *Florentius*, frater domini de Brederode, vermeld op bl. 170, is zijn broeder. Zie de Fremery, Supplement N°. 158, een stuk van 1270.

Theodericus, de zoon van Willelmus en Hildegondis, gehuwd met Maria de Lecke, bl. 41—43, 50—52, 93—95, 98.

Willelmus, oudste zoon van Theodericus en Maria, sterft vóór zijn vader, bl. 93. Hij komt 14 December 1311 voor als gehuwd met de zuster van Dirk van Kleef, graaf van Hülchrath (Lacomblet, Urkundenbuch III, p. 77, noot 1.)

Henricus, tweede zoon van Theodericus en Maria, volgt aan zijn vader op, bl. 95, 98, 99. Hij huwt met eene jonkvrouw van Fontaynes, die in alle officieële stukken Isabella heet, doch door onzen schrijver, evenals in het Necrologium Egmundense (bij van Wijn, Huiszittend leeven II, bl. 118) Elisabeth genoemd wordt, wat haar Hollandsche naam schijnt te zijn geweest.

Bremensis episcopus, bl. 9. In 1234 was Gerard van der Lippe aartsbisschop van Bremen.

Brescia, bl. 259. Eene stad in Noord-Italië.

Briele, bl. 173. Brielle in Zuid-Holland.

Britannia, bl. 232. Engeland.

Bronghorst (Willelmus de), maarschalk van den graaf van Gelre, bl. 226. Zie over zijn broeder Johannes de opgave i. v. Trajectum inferius.

Brucella, bl. 259. Brussel.

Brugdamme, bl. 225. Damme ten noorden van Brugge.

Brugis, Brugenses, bl. 62, 63, 135, 144, 158—162, 219—225, 229, 259. De stad Brugge en hare bevolking.

Brunswic (Elisabeth, filia ducis de), bl. 9, 10. Gehuwd met den Roomsch-Koning Willem van Holland.

Buffel (Henricus), bl. 75. Een Zeeuwsch edelman.
Burgundie dux, bl. 225. Bedoeld is Eudes IV, wiens zuster Johanna gehuwd was met Philips VI, koning van Frankrijk.

C. [1]

Cicilie, Cycilie, Cicylie, Sicilie rex Robertus, bl. 81, 112, 113, 118, 120, 145, 206, 215, 228, 260, 266. Robert, graaf van Provence en koning van Napels, een kleinzoon van Karel van Anjou, den broeder van Lodewijk den heilige. Hij bezat het eiland Sicilië niet meer.
Cicilie (Fredericus), bl. 218. Deze vorst, een zoon van Peter III van Aragon en van Constance, eene dochter van Manfred, was in het bezit van Sicilië. Waarschijnlijk is deze Fredericus ook bedoeld op bl. 231 onder den naam van „rex Ciculi."

D.

Dacie rex, Danorum princeps, bl. 147, 239, 263. Bedoeld is Christoffel, koning van Denemarken, wiens dochter Margareta huwde met Lodewijk den Oudere, markgraaf van Brandenburg, en die zelf uit zijn land werd verdreven.
Dampier (Johannes de), bl. 13. Bedoeld is de tweede echtgenoot van Margareta van Vlaanderen. Deze heette echter niet Johannes, maar Willem. Ook de Annales Gandenses (ed. Funck-Brentano, 1896) p. 85 noemen hem bij vergissing „Johannes de Dampetra."
Daventria, bl. 246. Deventer.
Delf, bl. 15, 55. Delft.
Despensier, Dispensier, Spensier (Hugo), bl. 104, 171, 172, 176, 177, 179, 180, 257. Zijne vrouw, bl. 171, 177. Zijn vader, bl. 176. Het geslacht, afkomstig

---

1) Zie de andere eigennamen, aanvangende met C onder de letter K.

uit Artois, ontleende zijn Engelschen naam aan de hofbetrekking, welke aan een naar Engeland overgekomen lid door koning Hendrik III was toevertrouwd, de betrekking nl. van „dispensarius," „despensier."

Dordracum, Dordracenses, bl. 56, 73, 163, 164, 166, 173. Dordrecht en zijn bewoners.

Dortoghe (Johannes de), bl. 54. Hij was een zoon van Floris van Brederode.

Duitschland. Zie Alemannia, Germania, Theutonia. De volgende koningen en keizers van Duitschland worden vermeld:

Otto I (936—973), bl. 215.

Otto IV (1198—1218), bl. 1, 4. Op bl. 1 wordt ten onrechte gezegd, dat hij reeds in 1206 was „imperatoria majestate sublimatus." Hij werd keizer 4 October 1209.

Frederik II (1212—1250), bl. 16, 146.

Willem (1248—1256). Zie Hollandia.

Alfons van Castilie (1257—1284), bl. 44.

Richard van Cornwallis (1257—1272) bl. 44.

Rudolf van Habsburg (1273—1291).

Adolf van Nassau (1292—1298).

Albrecht van Habsburg-Oostenrijk (1298—1308). Ten aanzien van Rudolf, Adolf en Albrecht is onze schrijver geheel in de war. Hij spreekt van Radulfus de Assouwen en van Adulfus dux Austrie, bl. 44. Hij meent, dat Adulfus in 1300 koning van Duitschland was, bl. 57. Ten onrechte neemt hij ook aan, dat de koning van Duitschland in 1308 door den zoon van zijn zuster is vermoord, bl. 58. Johannes Parricida was een zoon van een broeder van Albrecht I.

Hendrik VII van Luxemburg (1308—1313), bl. 75, 77—87, 92, 99, 101, 109, 110, 112, 117—119, 125, 150, 153, 185, 189, 191, 266. Zijn broeder *Wolraven*, bl. 77. Zijn broeder Baldewijn; zie Treveris. Zijn zoon Johannes en zijne dochter Maria; zie Boëmia.

Frederik de Schoone van Habsburg-Oostenrijk (1314—1330), bl. 87, 88, 109—111, 253. Zijn broeder (Hendrik), bl. 110.

Lodewijk van Beyeren (1314—1347), bl. 87, 88, 109—111, 140, 141, 144—149, 163, 180—193, 195, 198, 199, 202—207, 215—219, 227, 228, 232, 238, 239, 241, 247—255, 258—266. Zijne tweede echtgenoote *Margareta* van Henegouwen-Holland, bl. 140, 141, 144—146, 187, 191, 232, 233, 241, 247, 248, 252, 253. Zijn oudste zoon uit zijn eerste huwelijk, Lodewijk; zie Brandenburg. Zijn oudste zoon uit zijn tweede huwelijk, *Lodewijk de Romein*, bl. 252.

Durbi (Katerina de). Zie Vorne, Voerne.

Duvelant, bl. 72—74. Duiveland, in Zeeland ten oosten van Zierikzee.

Duvenvoerde (de), bl. 170. Een zijtak der Wassenaars.

E.

Eadmundi (abbas sancti), bl. 175. Zie de aanteekening aldaar.

Egesippus, bl. 221. Hegesippus.

Egmond (het aan St. Adalbert gewijde klooster en de monniken van), bl. 16—18, 38—41, 108, 122, 130, 143, 152, 167, 210, 211, 245, 246, 252, 268. De custos *Hermannus*, bl. 268. De dispensator of procurator *Willelmus*, bl. 246, 256. Van de abten worden vermeld: Floris Utenhage (± 1275—1304), bl. 38—41, 66. Vgl. bl. 26 noot 5.

Werner Uterwaarde (1305—1308), bl. 66, 86.

Bertold van Oije (1308—1319), bl. 86, 95, 210.

Dirk Screvel (1319—1335), bl. 95, 198, 210, 211, 232, 252, 253, 261, 268. Hij overleed niet in 1226, zooals veelal wordt opgegeven, maar 29 September 1335.

Hugo van Assendelf (einde 1353—1367), bl. 49 noot 10.

Egmond (leden van het geslacht der heeren van). Vermeld worden:

Walter en zijn zoon Willem, in 1272 gesneuveld, bl. 26 noot 7. Zij waren een oom en een neef van het toenmalig hoofd van het geslacht.

Willem, heer van Egmond, bl. 50. Hij stierf hoog bejaard in 1304.

Willem, heer van Egmond, bl. 88. Hij was een kleinzoon van den voorafgaande en overleed in 1312.
Essen (comes), bl. 214. Landgraaf van Hessen.
Ever (Gherardus), bl. 26 noot 7. Het geslacht behoorde te huis te Lisse.

F.

Flandria, Flandrenses, Flamingi, bl. 12—14, 19, 20, 23, 24, 43, 58, 60—66, 69, 70, 74—76, 88, 89, 100, 124, 125, 130, 135, 143, 158, 160, 161, 163, 214, 218—220, 222—225, 227, 229, 237, 244, 254, 255. Vlaanderen en zijn bewoners. Van de graven van Vlaanderen worden vermeld:
Margareta (1244—1284), eerst gehuwd met Burchard van Avesnes, daarna met Willem van Dampierre, bl. 12, 13.
Guido († 7 Maart 1305), bl. 12, 13, 19, 26, 43, 48, 58, 60, 61, 70. Zijne dochter *Beatrix*, gehuwd met Floris V van Holland, bl. 26. Zijne dochter *Philippine*, verloofd met Eduard II van Engeland, bl. 60, 61, 70. Van zijne zoons worden vermeld, behalve Robert, die volgt: *Philips van Thiette*, bl. 70, *Jan van Namen* (zie Namur), *Guido*, die zich graaf van Zeeland noemde, bl. 63, 70—75, 77 en *Hendrik van Lodi*, bl. 81, 84.
Robert van Béthune († 17 September 1322), bl. 61, 70, 100, 105, 124. Zijne zoons *Lodewijk van Nevers*, vóór Robert overleden, bl. 100, 105, 124 en *Robert van Cassel*, bl. 124, 263.
Lodewijk, kleinzoon van Robert van Béthune (1322—1346), bl. 100, 124, 135, 158, 159, 162, 219, 222, 224, 225, 229, 259, 263. Zijne vrouw *Margareta van Frankrijk*, bl. 100, 244.
Flardinga, bl. 71. Vlaardingen.
Florentia, Florentini, bl. 80, 84, 206. Florence en zijn bewoners.
Forges (Willelmus de), bl. 233. Een edelman uit Henegouwen.
Francia, Franci, Francigene, bl. 62—64, 66, 70, 95, 105,

114, 127, 128, 130, 150, 155, 162, 166, 170, 172, 182, 200, 209—211, 218—225, 228, 229, 236, 244, 248, 251, 261, 263, 266. Frankrijk en zijn bewoners. Van de Fransche koningen worden vermeld:

Lodewijk IX (1226—1270), bl. 31.

Philips III (1270—1285), bl. 31. Zie over zijn jongeren zoon: Valois.

Philips IV (1285—1314), bl. 31, 42, 46, 60—71, 74—76, 81, 88, 91—93, 100, 102. Zijne dochter *Isabella;* zie Anglia.

Lodewijk X (1314—1316), bl. 70, 88, 89, 91. Zijne vrouw (Margareta van Bourgondië), bl. 91 en 257.

Philips V (1316—1322), bl. 88, 91—93, 100—102. Zijne dochter Margareta, gehuwd met Lodewijk, graaf van Vlaanderen; zie Flandria.

Karel IV (1322—1328), bl. 88, 101, 102, 114, 115, 124, 125, 127, 131, 149, 150, 155, 162, 170, 172, 189, 203, 208, 209. Zijne tweede echtgenoote Maria van Luxemburg; zie Boëmia. Zijne weduwe (Johanna van Evreux), bl. 208.

Philips VI, zoon van Karel van Valois (1328—1350), bl. 208—211, 213, 218—225, 229, 231, 232, 236—239, 243, 249—251, 260, 263—267. Zijne vrouw (Johanna van Bourgondië), bl. 213. Zijn broeder (Karel van Alençon), bl. 250, 263.

Frankenvoert, Vrankenvoerd, bl. 227, 251. Frankfort a/Main. Het bericht op bl. 251, dat Lodewijk van Beyeren op 3 Juni 1330 te Frankfort vertoefde, is niet juist. Hij bevond zich toen te Spiers.

Franconia, bl. 260, 265. Bedoeld schijnt Frankfort.

Friso (Walterus), baljuw van Kennemerland, bl. 26.

Fresia, Frisia occidentalis, Fresones, Frisones occidentales, bl. 14, 22—24, 26, 35—38, 41, 42, 49—54. West-Friesland en zijn bevolking.

Fresia orientalis, Frisones australes, bl. 14, 141, 142, 152, 212, 213. Oost-Friesland en zijn bevolking, inzonderheid de tegenwoordige provincie Friesland en hare bevolking, doch op bl. 152 bepaaldelijk de Friesen, die tot het bisdom Munster behoorden, dus de bevolking van het Westerkwartier, Hunsingo, Fivelgo, enz.

G.

Gallia, Galli, bl. 172, 226, 232. Frankrijk en zijn bewoners. Ook wel de Walen en hun land.
Gale (Symon), bl. 38. Een monnik te Egmond.
Gandavum, Gandavenses, bl. 61, 160—162, 218, 219, 244, 268. Gent (in Vlaanderen) en zijn bewoners.
Gasconia, Gaschonia, bl. 149, 155, 219. Gascogne.
Ghelenchusen, bl. 227. Gelnhausen in de Wetterau.
Ghelfus et Ghibelinus, bl. 112, 113, 116—118, 151, 163, 188, 189, 206, 207, 247, 259. Guelfen en Ghibellinen in Italië.
Ghelria, Gelria, bl. 246. Gelre. De volgende graven van Gelre worden vermeld:
Otto I (1182—1207) en zijne echtgenoote Richardis, bl. 1—4. Hun dochter *Aleid*, gehuwd met Willem I, graaf van Holland, bl. 3, 4.
Reinald I († 1326), bl. 38, 97, 121, 169.
Reinald II († 1343), bl. 97, 121, 122, 152, 153, 169, 199, 225—227, 244, 267, 268. Zijne eerste vrouw Sophia van Mechelen, bl. 237. Zijn tweede vrouw Eleonora van Engeland, bl. 267, 268.
Germania, Germani, bl. 130, 150, 183, 189, 199, 203, 227, 242, 251, 253, 254, 262. Duitschland en zijn bewoners.
Gheroutsberghe, bl. 222. Grammont in België.
Ghervliet, bl. 71. Geervliet in Zuid-Holland.
Gouda, bl. 74. Stad in Zuid-Holland.
Gouda, bl. 74. Niet meer bestaand water bij Zierikzee tusschen Schouwen en Duiveland.

H.

Haerlem, Harlem, bl. 44, 56, 73, 88, 94, 131, 229, 237, 243, 249. Haarlem.
Harlem (Theodericus de), bl. 73. Dirk van Haarlem, een Hollandsch edele.
Haga, bl. 54, 55, 153. 's Gravenhage.
Haga (Werenboldus ex) en zijn zoon *Albert*, bl. 26 noot 7. Vader en broeder van abt Floris van Egmond.

Hamburgense dolium, p. 126 Een Hamburgsch vat.

Hanonia, bl. 11, 13, 76, 102, 120, 125, 132, 155, 203, 221, 228, 237, 254, 261. Henegouwen. Zie over de graven van Henegouwen: Hollandia.

Hanonie (Johannes princeps), bl. 149, 166, 172—174, 177, 180—182, 196, 202, 203, 219, 237, 258—260, 267. Jan van Beaumont, graaf van Soissons, broeder van graaf Willem III van Holland.

Heinnenbergh (domina de), bl. 39. Bedoeld schijnt Margareta, zuster van graaf Willem II van Holland en gehuwd met Herman graaf van Henneberg. Doch deze is nooit voogdes van Holland geweest; wel hare zuster Aleid, gehuwd met Jan van Avesnes.

Henghe (Bernhaerdus ex), bl. 26 noot 7. Bernard Uteneng, een edelman uit het sticht Utrecht.

Hensbergh (dominus de), bl. 212. Bedoeld is Godfried II van Heinsberg.

Herenfort (comes de), bl. 104. Bedoeld is Humphrey, graaf van Hereford en Essex, die in het in den tekst beschreven gevecht werd gedood. Hij was gehuwd geweest met Elisabeth, de weduwe van graaf Jan I van Holland.

Hermelen (Gerardus de), bl. 26 noot 7. Gerard van Harmelen, een edelman uit het sticht Utrecht.

Hispania, Hyspania, Yspania, bl. 115, 116, 230, 231, 243, 255, 259. Spanje. Ook van een rex Hispanie is sprake. Koning van Castilië was van 1312 tot 1350 Alfons XI; koning van Aragon was van 1291—1327 Jacobus II en daarna diens zoon Alfons IV († 1336).

Hoeghoutwoude, bl. 36. Hoogwoud in West-Friesland, prov. Noord-Holland.

Hoghewort, bl. 59. Hoogewoerd in de gemeente Montfoort, prov. Utrecht.

Hollandia, Hollandenses, bl. 10, 12, 14, 19, 20, 24, 25, 35, 36, 41, 42, 45—47, 49—51, 53, 54, 56—59, 70—75, 89, 100, 102, 103, 107, 122, 125, 132, 147, 152, 153, 163, 166, 172, 184, 200, 221, 232, 239, 240, 243—246, 248—251, 254, 257, 261. Holland en zijn bewoners. Hollandsche munt wordt vermeld bl. 91,

240, 246. De volgende graven van Holland worden genoemd:
Floris III († 1190) en zijne vrouw *Ada*, bl. 1.
Dirk VII († 1203), bl. 1 en zijne dochter *Ada*, bl. 4.
Willem I († 1222) en zijne vrouw *Aleid* van Gelre, bl. 1—4, 7.
Floris IV († 1234), en zijne vrouw *Machteld* van Brabant, bl. 4, 7, 9.
Willem II, Roomsch-koning († 1256), bl. 7, 9—14, 19—26, 36—38, 141. Zijne vrouw *Elisabeth van Brunswijk*, bl. 9, 10. Zijne zuster *Aleid*, bl. 13.
Floris V († 1296), bl. 10, 25, 26, 35—49, 52, 56, 60, 73, 131. Zijne vrouw *Beatrix van Vlaanderen*, bl. 26.
Jan I († 1299), bl. 13, 26, 42, 50 noot 4, 51—56, 70. Zijne vrouw *Elisabeth van Engeland*, bl. 26, 42, 51, 52.
Jan II, graaf van Henegouwen († 1304), bl. 13, 51, 56—58, 60, 71, 76. Zijn oudste zoon *Jan* († 1302), bl. 65. Zijn broeder *Guido;* zie Trajectum inferius.
Willem III († 1337), bl. 13, 71, 72, 74—76, 89, 93, 102, 103, 109, 114, 120—125, 130—132, 140—142, 144—147, 151—158, 163, 164, 166, 173, 182, 184—187, 189—193, 199—203, 205, 208, 211—213, 219—223, 225, 227, 229, 232, 237, 239—252, 254, 255, 259, 261, 265—267. Zijne echtgenoote *Johanna van Valois*, bl. 71, 125, 144—146, 155, 208, 213, 228, 244, 245, 248, 249, 252, 254, 255, 262. Hun zoon *Willem* (IV), bl. 130, 201, 219, 232, 237, 245, 252, 259, 267. Hunne dochters *Margareta* (zie Duitschland), *Johanna* (zie Juliacum), *Philippine* (zie Anglia), *Isabella* (zie Brabantia).

Horne (Willelmus de), major Trajectensis prepositus, bl. 73. Zie de inleiding.

Hulst, bl. 43. Een plaats in Zeeuwsch-Vlaanderen. Niet Hulst, maar Biervliet had door onzen schrijver moeten genoemd zijn. Zie Melis Stoke, ed. Brill, I, bl. 244 en Oork. van Holland II nrs. 713 en vlg.

Hurst, bl. 4. Horst, een verdwenen kasteel bij Renen, prov. Utrecht.

J.

Jacobite, bl. 172, 189. Dominicaner monniken. Vgl. Predicatores.

Janue, bl. 163. Genua.

Jherusalem, bl. 221, 222, 225. Jerusalem.

Ypra, bl. 225. De stad Iperen, Ypres.

Ysel, bl. 58. De Geldersche Ysel.

Yselstein (castrum), bl. 122, 123. Yselstein in de prov. Utrecht.

Yselstein (dominus de), bl. 121. Bedoeld is Gysbrecht van Yselstein, wiens dochter Agniese of Agniete gehuwd was met Hendrik den Rover van Montfoort.

Insula, bl. 61, 70, 75, 225. Rijssel, Lille. Onze schrijver bericht, dat in September 1304 voor Ryssel te Marquette (zie Market) een (voorloopig) vredesverdrag tusschen den koning van Frankrijk en de Vlamingen tot stand kwam. Hetzelfde wordt bericht door van Velthem, Spiegel Historiaal (ed. Le Long, bl. 303), door de Annales Gandenses (ed. Funck-Brentano, 1896, p. 83 en 89) en anderen. Toch heeft Funck-Brentano betoogd (in de Mélanges Havet, 1895, p. 749—758), dat voor Rijssel in September 1304 geen vredesverdrag gesloten is. Daartegen Pirenne, Geschichte Belgiëns I (1899) p. 470 noot 2.

Insula (Jordanus de) bl. 127. Een edelman uit de buurt van Toulouse.

Insula (Gotius Gentilis de), bl. 195. Een der afgezanten van de stad Rome aan den paus.

Italia, Italici, bl. 182—185, 187—189, 192, 248, 250, 254. Italië en zijn bewoners.

Juliacum, Gulik. Van leden van het geslacht der graven van Gulik worden vermeld:

Willem van Gulik, proost van Maastricht en zijn oudere broeder, ook *Willem* geheeten, bl. 63 en noot 8 aldaar. Zij waren zoons van graaf Willem van Gulik en diens vrouw Maria, eene dochter van graaf Guy van Vlaanderen. Van de twee broeders werd de oudste in 1297 in den slag bij Furnes gewond en gevangen genomen; hij over-

leed kort daarna. De proost van Maastricht, in 1304 tot aartsbisschop van Keulen verkozen, sneuvelde bij Mons en Puelle in hetzelfde jaar.

Gerard, graaf van Gulik († 1328), bl. 140, 145, 199, 233, 240. Zijn zoon *Walram;* zie de aartsbisschoppen van Keulen onder Colonia.

Willem graaf, later markgraaf en hertog van Gulik († 1361), gehuwd met Johanna, dochter van graaf Willem III van Holland, bl. 140, 145, 240, 241, 244, 262, 266.

K.

Kaets (Nicholaus de), bl. 36. Nicolaas van Kats, een Zeeuwsch edelman.

Calabria, bl. 183. Een landstreek in het zuiden van Italië.

Campania, bl. 227. Een landstreek in Italië; Napels behoort er toe.

Campen, bl. 240. Kampen een stad in de prov. Overijsel.

Campestrini, bl. 227. Het is onzeker, welke streek bedoeld is.

Carpentraes, bl. 262. Carpentras ten noord-oosten van Avignon.

Cassel, Casselbergh, bl. 222, 223, 263. Cassel in Fransch-Vlaanderen, dép. du Nord.

Castrutius, bl. 206, 253, 254. Castruccio Castracani. In het geschrift van Friedrich Winkler over Castruccio Castracani, dat in 1897 verscheen, is aan de berichten van Willelmus Procurator over Castruccio geene aandacht geschonken. Of die berichten eenig vertrouwen verdienen, waag ik niet te beslissen. Misschien heeft Willelmus later vernomen, dat wat hem vroeger over het verraad van Castruccio was medegedeeld, ongegrond was, en heeft hij de zonen van Castruccio op het oog, waar hij op bl. 261, 262 over de ingratitudo van den Baurus spreekt.

Cathorco, Catorco (Jacobus de), bl. 228, 255. Jacob van Cahors, d. i. paus Johannes XXII.

Catwijc, bl. 201. Katwijk bij Leiden.

Causton (Petrus de), bl. 104. Petrus de Gaveston, Piers Gaveston.

Keyserswart, bl. 12. Kaiserswerth aan den Rijn ten noorden van Düsseldorf. Ook de castellanus wordt vermeld.

Kenemari, Kinnemaria, bl. 26 noot 7, bl. 47, 48, 73, 153, 154, 166. De Kennemers en hun land.

Claremontenses, bl. 7. Volgelingen van den graaf van Clermont.

Coevoerde, bl. 7. Coevorden in het zuid-oosten van de provincie Drente.

Colonia, Colonienses, bl. 99, 108, 130, 131, 144, 152, 168, 169, 199, 234, 248. De stad en het sticht Keulen en de bewoners. Van de Keulsche aartsbisschoppen worden vermeld:

Hendrik van Virneburg (1304—1322), bl. 87, 147, 151, 248, 266.

Walram van Gulik (1332—1349), bl. 266.

Compendium, bl. 61, 114, 245, 267. Compiègne.

Corbie, bl. 7. Corbie ten oosten van Amiens.

Corvaro (Petrus de), bl. 218, d. i. de tegenpaus Nicolaas V.

Crayenstein, bl. 56. Een kasteel, dat aan den linker-, den zuidelijken oever van de Merwede gelegen heeft oostelijk van Dordrecht.

Cronenburgh, bl. 47 en 50. Een kasteel, dat aan de Vecht lag bij Loenen.

Cumae, bl. 189, 190 noot 1, 192. Como in Noord-Italië.

Curtrike, Curtracum, Cortracum, bl. 63—65, 76, 88, 89, 105, 158, 159. Kortrijk, Courtrai aan de Lys in Vlaanderen.

L.

Lancastiel (comes de), bl. 104, 105. Thomas graaf van Lancaster en zijne broeders Hendrik en Jan waren zoons van Edmond, een broeder van koning Eduard I van Engeland.

Leiden, bl. 214, 244. De stad Leiden in Zuid-Holland. Op de eerste plaats wordt een *Johannes van Leiden* vermeld.

Leyden (Henricus castellanus in) bl. 50. Zijne dochter Ada was abdis van Rijnsburg. Zie Reynsburgh.

Lecka, bl. 76, 156, 239. De rivier de Lek.

Leodium, Leodia, Leodienses, bl. 33, 34, 214, 215, 225

—227. Luik en zijne bewoners. Van de bisschoppen van Luik worden vermeld of bedoeld:
Hendrik van Gelre (1247–1274), bl. 33, 34.
Johannes van Enghien, ten onrechte „de Flandria" genoemd (1274—1281), bl. 34.
Adolf van de Mark (1313—1344), bl. 214, 215, 225—227, 266, 267.
Lichtenbergh (Jacobus de), bl. 58. Een aanzienlijk inwoner van de stad Utrecht.
Lichtenborgh (Johannes de), bl. 239, 244. Een aanzienlijk inwoner van de stad Utrecht.
Lilium, bl. 89. Verkeerde lezing van ons handschrift voor de Lys of Leye.
Limburg, Limburgenses, bl. 38, 217, 246. Het hertogdom Limburg en zijne bewoners.
Loesdunen, bl. 42. Loosduinen ten zuiden van 's Gravenhage.
Lollardus, bl. 168. Zekere ketter.
Lombardia, Lombardi, bl. 77, 116, 185, 187, 190—192, 202, 203, 207, 209, 218, 227, 247, 253, 258, 261, 262. Lombardije en zijn bewoners.
Lone (comes de), bl. 1, 143. Lodewijk graaf van Loon (+ 1218), gehuwd met Ada van Holland.
Longaret. Zie Nogaret.
Lonnen, bl. 104, 180. Londen.
Lothoringi, bl. 150. De bewoners van Lotharingen.
Lovanium, Lovania, bl. 211. Leuven, Louvain.
Luca, bl. 195. Lucca.
Lucenburgenses comites, bl. 38, 153. Graven van Luxemburg. Zie verder Boëmia, koningen van Duitschland, Treveris.
Ludovicus, bl. 38. Een monnik te Egmond.
Lumbardi, bl. 197. Lombarden, geldschieters.
Lunella, bl. 98. Lunel, een plaats in Languedoc niet ver van Montpellier.

M.

Machlinia, bl. 211. Mechelen, Malines.
Madeburgensis archiepiscopus, bl. 165, 166. Aartsbisschop van Magdeburg. Vgl. over het hier verhaalde o. a.

Müller, der Kampf Ludwigs des Baiern mit der römischen Curie, I (1879) p. 153.

Magistris (Petrus de) Luce judex, p. 195. Een der afgezanten van de stad Rome aan den paus.

Magontia, Maguntia, Maguntinenses, bl. 242, 243, 263 (vgl. ook bl. 265, 266). Mainz en zijn bewoners. Vermeld wordt op bl. 147, 214 de aartsbisschop van Mainz. Dit was van 1321—1328 Matthias van Buchegg, na wiens dood er strijd ontstond over de opvolging, bl. 242.

Marimortuo (dominus de), bl. 256—258. Roger de Mortimer. In latijnsche stukken uit Engeland heet hij „Rogerus de Mortuo Mari".

Marke (comes de), bl. 133. Engelbert II graaf van de Mark.

Markenburgh (Symon de), bl. 264. Hij was een broeder van heer Nicolaas van Putten.

Market, bl. 70. Marquette iets ten noorden van Rijssel.

Matimape, bl. 227. Welke streek bedoeld wordt, is onzeker.

Meaclinus rex, bl. 231. Bedoeld schijnt een vorst der Mooren. Vgl. „Morroci".

Mecca, bl. 230. Mekka.

Medelmec, Medemlec, bl. 49 noot 10, bl. 51. Medemblik in West-Friesland.

Mediolanum, Mediolanenses, bl. 77, 78, 184, 187, 188, 192, 193. Milaan en zijn bewoners. De potestas (podesta) van Milaan bl. 163, de bisschop, bl. 189.

Mendicantes, bl. 189, 238, 260, 261. Bedelmonniken.

Metensis civitas, bl. 152, 153. Metz. Ook op bl. 265 staat „Metensis civitas", waar Mainz bedoeld is.

Middelburg, Middelburgh, Middelborgh, bl. 14, 38, 43, 266. Middelburg op het eiland Walcheren in de prov. Zeeland.

Midrecht, bl. 156. Mijdrecht in de provincie Utrecht.

Minores, bl. 17, 18, 95—98, 105—107, 215, 218, 238, 243. Minorieten, Minderbroeders, Franciscanen. Hun generaal *Michaël van Cesena*, bl. 241, 261.

Monasteriensis episcopus, bl. 133—135, 152, 214. Van 1310—1357 was Lodewijk van Hessen bisschop van Munster.

Mons in Pevel, bl. 69, 70, 74, 75. De plaats ligt ten noorden van Douai aan den weg naar Rijssel. Of men moet schrijven „Mons en Puelle" dan wel „Mons en Pévele", is betwist. Voor het eerste Delisle, aangehaald door Pirenne, Geschichte Belgiens I (1899) p. 470 noot 1, voor het tweede Funck-Brentano, Chronique Artésienne (1899) p. 84 noot 1.

Mons sancte Ghertrudis, bl. 43, 220. Geertruidenberg.

Montaguit, bl. 149. Misschien Montaigut in de Auvergne niet ver van Riom.

Montanarum, bl. 227. Welke streek bedoeld wordt, is onzeker.

Montforde (Zuederus de), zijn vrouw (Katerina, een bastaard-dochter van Floris V) en zijn zoon Hendrik de Rover, gehuwd met Agniese van IJselstein, bl 121.

Morroci, bl. 115—117. De Mooren in Spanje en ook wel de bewoners van Marokko. Ook hun koning wordt vermeld. Van 1314—1325 was Abdul Walid Ismaël vorst van Granada.

Mosa, Moza, bl. 55, 198. De rivier de Maas.

Muden, bl. 47, 48. Muiden aan de Zuiderzee.

N.

Namur (Johannes comes de), bl. 135, 136, 159, 161, 162. Jan graaf van Namen (+ 1331), een zoon van Guy graaf van Vlaanderen.

Narden, bl. 48. Naarden aan de Zuiderzee.

Naverra, bl. 170. Navarra. Door zijn huwelijk met Johanna van Navarra (+1304) was Philips de Schoone, koning van Frankrijk, tevens koning van Navarre, bl. 60. Waar op bl. 81 naast den koning van Frankrijk een koning van Navarre wordt genoemd, zal wel Lodewijk, de oudste zoon van Philips den Schoone, bedoeld zijn.

Nivers (Ludovicus comes de), bl. 100. Lodewijk, de oudste zoon van Robert van Béthune graaf van Vlaanderen en Yolande, de erfgename van het graafschap Nevers. Zie Flandria.

Nogaret (Willelmus de). Onze schrijver heeft „Longaret", bl. 46. Holtzmann in zijn boek over Wilhelm von Nogaret (1898) p. 9 noot 8 herinnert er aan met een

beroep op geschriften van Himmelstern (1882) en Renan (1877), dat de schrijfwijze „Longharet" in plaats van „Nogaret" ook in oorkonden meermalen voorkomt. Reeds vroeger was dit opgemerkt door Kervyn de Lettenhove, Histoire de Flandre, III (1847) p. 43 noot 2.

Northollandia, Northhollandia, bl. 73, 100, 107, 156, 164. Noord-Holland, d. w. z. Rijnland, Delfland, Schieland. waarbij ook gevoegd zijn de landen van Woerden en Oudewater.

Nova urbs, bl. 53. Nieuwe burg, Nuweborch, een kasteel, dat door Floris V ten oosten van Alkmaar was gesticht. Dit kasteel is ook bedoeld op bl. 26, waar van een „castrum novum" gesproken wordt.

Novimagium, bl. 57, 268. Nijmegen.

Nusia, bl. 148. Gelezen zal wel moeten worden „Marcia", de Mark Brandenburg.

Nuwevaert, bl. 100. Vreeswijk aan de Lek in de provincie Utrecht. Eigenlijk heette aldus de nieuwe vaart van Jutfaas naar Vreeswijk. Zie Jhr. de Geer, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden der provincie Utrecht (1860), bl. 73—75.

Nuwewic, bl. 35. Uit eene vergelijking met Melis Stoke, ed. Brill, I (1885), bl. 229 blijkt, dat bedoeld moet zijn Wydenes aan de Zuiderzee, oostelijk van Hoorn, of althans eene plaats, in de buurt daarvan gelegen.

O.

Oestfrisie gens, bl. 141. Zie Fresia orientalis.

Oratius, bl. 256. Horatius.

Oudenarde, Oudenaerde, bl. 161, 162. Audenarde in Vlaanderen.

Oudewater, bl. 239. Plaats in de prov. Zuid-Holland op de grens van Utrecht.

Ovidius, bl. 118, 127.

P.

Parisius, Parisiorum opidum, bl. 42, 61, 115, 124, 125, 127, 211, 250. Parijs.

Pauli (abbas cenobii sancti) te Utrecht. De volgende abten worden vermeld:
Henricus, die in 1321 afstand doet, bl. 97. Hij heette Hendrik van Rickel en was vroeger prior te St. Truyen. Zie wat over zijne keuze in 1312 en zijn afstand wordt verhaald in de Chronique de l'abbaye de Saint-Trond (ed. de Borman, 1877) II p. 243, 244.
Henricus, die in 1321 abt wordt en in 1326 overlijdt, bl. 97, 169.
Gherlandus, Ghierlandus, afgezet in 1330, bl. 169, 170, 247, 248, 266. Elders heet hij Gervandus of Gernandus van Colinchem.
Jacobus de Colonia (1330—1332), bl. 248, 266. Zijn opvolger was Dirk van Arnhem.
Pausen. Vermeld of bedoeld worden:
Gregorius IX (1227—1241), bl. 9.
Innocentius IV (1243—1254), bl. 17, 146.
Gregorius X (1271—1276), bl. 34.
Bonifacius VIII (1294—1303), bl. 45, 46, 92, 208.
Benedictus XI (1303, 1304), bl. 46, 76.
Clemens V (1305—1314), bl. 46, 76, 77, 94 (noot 5), 127, 266.
Johannes XXII (1316—1334), bl. 46, 94 (noot 5), 95—98, 111—113, 115—118, 120, 135, 141, 146—149, 151, 162, 163, 172, 180—182, 186, 188, 189, 193—195, 202, 204—207, 215—219, 228, 238—242, 247, 249—256, 260—262, 265.
Tegenpaus Nicolaas V (1328—1330), bl. 215—218, 228, 241, 249, 255, 256.
Persijn (dominus Nicholaus), bl. 73. Heer Nicolaas Persijn.
Petercim (dominus de), bl. 237. Bedoeld is Willem van Petersheim.
Petrus, textor quidam, bl. 62. Bedoeld is Pieter Coninc uit Brugge.
Pisanorum civitas, Pisae, bl. 85, 266. Pisa in Italië.
Predicatores, bl. 14, 44, 76, 77, 81, 86, 95, 105—107, 118, 119, 141. De Dominikanen. Vgl. Jacobite.
Provincia, bl. 46, 228, 250. Provence, waarvan Robert koning van Napels graaf was.
Prusia, bl. 236, 264. Pruisen.

R.

Raporst (Theodericus de) et Gherardus frater ejus, bl. 26 noot 7. Dirk en Gerard van Raaphorst, Hollandsche edelen.

Ravonia, bl. 185, 186. Wel schrijffout voor „Bavaria".

Reymerswale, bl. 52. Plaats op het Zeeuwsche eiland Zuid-Beveland, later verdronken.

Reynsburgh, Rainsburg, bl. 49, 56. Abdij Rynsburg bij Leiden. Van de abdissen worden vermeld:
Elisabeth van Wieldrecht (+ 1316), bl. 93, 94.
Ada van Teilingen (+ 1316), bl. 93, 94.
Ada van Leiden (+ 1316), bl. 93, 94.
Mabilia van Wassenaar (+ 1326), bl. 93, 170.
Machteld van Duivenvoorde, bl. 170.

Renesse (Johannes dominus de), bl. 43. Een Zeeuwsch edelman, die in 1294 of 1295 overleden is. Door hun gemeenschappelijke moeder was hij een halve broeder van Dirk van Brederode.

Renesse (Johannes dominus de), bl. 54, 58, 63, 64, 73, 74, 76. Hij is een zoon van den voorgaanden. Hij verdronk in de Lek, volgens Melis Stoke, ed. Brill, II bl. 357, op Zaterdag 15 Augustus 1304. Het Necrologium van de St. Servaas abdij te Utrecht (Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht XXVII, 1901, bl. 149) geeft XVI Kal. Sept., d. i. 17 Augustus.

Renus, Rhenus, bl. 100, 102, 107, 108, 131, 169, 200, 226, 258, 263. De rivier de Rijn.

Remorum civitas, Remis, bl 95, 98, 102, 213. Reims. Op bl. 91 wordt vermeld de „Remensis presul". Bedoeld is de aartsbisschop Robert de Courtenay (1299—1324).

Rymaghen, bl. 132. Remagen.

Rochemadon, bl. 181. Bedoeld zal wel zijn Rocamadour in Guyenne, een plaats aan de Alzon, door zeer vele bedevaartgangers bezocht.

Roma, urbs Romana, Romani, bl. 24, 77, 78, 182, 184, 187—189, 191, 192, 194, 195, 204, 206, 215, 216, 222, 227, 233, 263. Rome en zijn bewoners. Voorts is sprake van de sedes Romana, bl. 183, van de

ecclesia Romana, bl. 186, van de curia Romana, bl. 195, enz. enz. Rome heet somtijds kortweg „urbs".
Romania, bl. 183. Bedoeld schijnt de Romagna, de streek van Bologna, enz.

S.

Sanctus mons, bl. 266. Heiligenberg onder Leusden bij Amersfoort.
Sarraceni, bl. 63, 230, 255. De Sarracenen.
Saucet, bl. 203. Jehan, dit Sausset, seigneur de Boussoit. Een edelman uit Henegouwen.
Savoy (comes de), bl. 78, 79. Bedoeld is Amedeus graaf van Savoye (+ 1323).
Scelt, Scelth, bl. 89, 160. De rivier de Schelde.
Sciedam, bl. 55, 71, 197. Schiedam, stad in de provincie Zuid-Holland.
Scoten, bl. 44. Schooten ten noorden ven Haarlem. Een daar wonende Floris wordt genoemd.
Scoti, Scotia, bl. 42, 104, 196, 258. De Schotten en hun land. De koning van Schotland wordt vermeld bl. 104, 196, 207, 208, 219, 255. Bedoeld zijn Robert Bruce (+ 1329) en zijn zoon David. De laatste huwde met Johanna, de zuster van Eduard III van Engeland.
Seneca, bl. 247.
Sleide, (miles de), bl. 217. Bedoeld is Konrad van Schleiden.
Sluis, bl. 135, 136. Sluis in Zeeuwsch-Vlaanderen.
Sparnewoude, bl. 126. Spaarnwoude een plaats niet ver van Haarlem. Daar woonde een reus Nicolaas.
Spensier. Zie Despensier.
Stauria, bl. 157, 158. Staveren in de provincie Friesland. Vermeld worden de kerk van St. Odulf aldaar en de abt.
Stedingi, bl. 7—9. De Stedingers, wonende aan den linkeroever van de Weser, oostelijk van de stad Oldenburg.
Stephanus, bl. 188. Stephanus Colonna.
Suadeburghedam, bl. 107. Zwammerdam in de provincie Zuid-Holland.
Suavie rex, bl. 93. Bedoeld is Birger koning van Zweden,

die in 1318 zijne beide broeders Erik en Waldemar te Nyköping den hongerdood deed sterven.
Suessio, bl. 225. Soissons. Jan van Henegouwen was graaf van Soissons, bl. 173, door zijn huwelijk met Margareta van Soissons.

T.

Tarentorum princeps, bl. 81. Philips vorst van Tarente, broeder van koning Robert van Napels.
Teylinghe (curia in), bl. 42, 153, 228, 229. De hof te Teilingen onder Voorhout op de grens van Sassenheim.
Teylinghe. Van het geslacht van dien naam worden vermeld een oudere broeder van den eersten heer van Brederode, bl. 98. Hij heette Willem. Voorts Ada, Symonis de Teylinghe militis filia, in 1316 tot abdis van Rijnsburg verkozen en overleden, bl. 93, 94. Vgl. nog Vorne.
Templarii, bl. 76, 92. De orde der Tempeliers.
Tetrode (Gerardus de), canonicus sancte Marie in Trajecto, bl. 88. Hij overleed zeker niet vóór 17 Juli 1310 (Regesta Hannonensia, p. 35).
Theutonia, Theutonici, Theuthonici, bl. 44, 77, 112, 117, 136, 149, 150, 172, 173, 176, 179, 183, 186, 190, 196, 207, 218, 222, 226, 227, 247, 263—265. Duitschland en zijne bevolking. Op bl. 148, 264 worden de „fratres Theutonici", de ridders van de Duitsche orde vermeld.
Thomas de Aquino, bl. 141.
Thorenburg, bl. 38. Een kasteel op Friesch gebied bij Alkmaar.
Toletum, Toletanus, bl. 21, 230, 231. Toledo in Spanje en zijn bewoners. Vermeld wordt een Johannes Davidis aldaar.
Tolozana civitas, bl. 149. Toulouse in Frankrijk.
Torneacensis episcopus, bl. 159. In 1325 was Guy van Auvergne bisschop van Doornik, zoo deze althans niet reeds in 1324, maar eerst later bisschop van Cambrai (Kamerijk) is geworden.
Trajectum (sc. superius), Trajectenses, bl. 63, 233, 235, 236, 246. Maastricht en zijn bewoners. Onze schrijver

spreekt van Trajectum en Trajectenses zonder nadere aanwijzing. Vgl. nog Juliacum.

Trajectum (sc. inferius), civitas Trajectensis, Trajectenses, bl. 7, 44, 47, 58, 59, 74, 76, 95, 103, 107, 108, 122-124, 130, 131, 156, 157, 198, 202, 216, 239—241, 244. Utrecht en de ingezetenen van stad en sticht. Ook op deze plaatsen laat de schrijver eene nadere bepaling bijv. „inferius" weg. Vermeld wordt een domus sancti Johannis baptiste vel sancte Katerine, bl. 88, 94, d. i. het St. Katerinen-convent, de balije van St. Katerine, het hospitaal van St. Jan. Verder de abdij van St. Paulus (zie Pauli), het klooster der witte vrouwen, bl. 124, alle vijf kapittelen, bl. 156, 157 en de kerk van St. Maarten, bl. 60. Ook een archydiaconus, bl. 105 en de major prepositus, bl. 109; de laatstgenoemde was in dien tijd Floris van Jutfaas (+1337). Zie nog Horne. Van de Utrechtsche bisschoppen worden vermeld:

Otto van der Lippe (+ 1227), bl. 7.

Jan van Nassau (afgezet in 1288), bl. 44, 45.

Willem van Mechelen (+ 1301), bl. 58—60, 238.

Guy van Henegouwen (+1317), bl. 60, 66, 72, 73, 93, 244.

Frederik van Zierik (+ 1322), bl. 93, 95, 109, 120.

Jacobus van Outshoorn (+ 1322), bl. 109, 120.

Johannes van Bronkhorst, door den paus niet toegelaten, bl. 109, 120—123, 135.

Johannes van Diest (+ 1340), bl. 120—123, 135, 156, 198, 199, 205, 217, 240, 245—247.

Treveris, bl. 243. Trier. Vermeld wordt de „Treverorum" of „Treverensis" of „Treveris" „episcopus", „archiepiscopus", „presul", „pontifex", bl. 79, 147, 242, 243, 263, 266, 267. Bedoeld is de aartsbisschop Boudewijn van Luxemburg (1307—1354), een broeder van keizer Hendrik VII.

Tridentum, bl. 184, 187. Trente.

Tripolis, bl. 230.

Turci, bl. 259, 265. Turken, doch het woord wordt op bl. 259 gebezigd voor de Mooren in Spanje.

Tuscia, Tuscania, bl. 183, 192, 227. Toscanen.

U.

Ungari, bl. 110. Hongaren.

Ursini, bl. 188. Een voornaam geslacht in Rome.

V.

Valentia, bl. 11. Valenciennes, in Frankrijk, dép. du Nord.

Valkenburg (Reinaldus de), bl. 200—204, 211, 212, 217, 232-238, 242, 243, 246, 250. 251, 262, 264—267. Reinald van Valkenburg en Montjoie (+ 1333). Zijn broeder Jan heer van Sittard wordt vermeld, bl. 212. Zij waren zoons van Walram van Valkenburg en Montjoie en Philippine, zuster van Reinald I graaf van Gelre.

Valois (Karel van), broeder van Philips IV, koning van Frankrijk, bl. 31, 61, 71, 131, 208. Hij stierf 16 December [1]) 1325. Zijn zoon Philips VI koning van Frankrijk; zie Francia. Zijne dochter Johanna, gehuwd met Willem III graaf van Henegouwen—Holland; zie Hollandia. Zijne dochter Blanca gehuwd met den zoon van koning Jan van Bohemen; zie Boëmia.

Velzen (Gerardus de), bl. 48 en 50 noot 4. Een der moordenaars van Floris V.

Vere, bl. 52, 56, 70. Veere op het eiland Walcheren in de provincie Zeeland. Over Wulfardus de Vere zie Bersalia.

Veronica, bl. 216. Een doek, waarin het gelaat van Christus zoude zijn afgedrukt.

Verneburgh (comes de), bl. 238. Bedoeld is Ruprecht III graaf van Virneburg+ 1344). De aartsbisschop Hendrik van Keulen (+ 1332) was zijn oom, de aartsbisschop Hendrik van Mainz (+ 1346) was zijn neef.

Vigiani (Petrus), Luce judex, bl. 195. Afgezant van Rome aan den paus.

Vironensis (Theodericus episcopus), bl. 16—18. Dirk bisschop van Wirland. Op bl. 18 zijn broeder *Johannes* en zijn kapelaan *Hendrik*.

---

1) Op bl. 208 noot 6 staat door een schrijffout: November.

Viterbium, bl. 34. Viterbo in Italië ten noorden van Rome.

Vitri, bl. 66. Plaats tusschen Atrecht (Arras) en Douai.

Vivus, bl. 132, 133. Zoo zoude een Jood geheeten hebben, die gedoopt werd en toen den voornaam Herman bekwam.

Vlissinghe, bl 220. Vlissingen op het eiland Walcheren in de provincie Zeeland.

Volmensteyne, bl. 151, 201. Volmarstein aan de Ruhr.

Vorne, Voerne. Van het geslacht der heeren van Voorne worden vermeld of bedoeld *Albertus* en diens weduwe *Katerina* van Durbuy, bl. 42, 228, 229, hun zoon *Gerard* en diens zoon *Albert*, bl. 262. Vgl. nog Brederode.

Vredenborgh, bl. 227. Friedberg in de Wetterau.

Vronle, bl. 52, 54, 58. Een dorp in West-Friesland, noordelijk van Alkmaar. Het lag tusschen Oudorp en Broek op Langendijk; het omvatte de tegenwoordige gemeente St. Pancras en een gedeelte der gemeente Koedijk. Vgl. de uitvoerige aanwijzing van het geestland, het kleiland en het gersland van Vronen in de Rekeningen der grafelijkheid van Holland, uitgegegeven door Dr. Hamaker, II (1876) bl. 246—259.

Vurnis, bl. 63 noot 8. Veurne, Furnes, een plaats in Vlaanderen ten zuid-westen van Nieuwpoort. Hier greep 20 Augustus 1297 een gevecht plaats tusschen de Franschen en de Vlamingen.

W.

Walacria, bl. 43. Eigenlijk het eiland Walcheren in Zeeland, doch hier wordt de naam gebruikt tot aanduiding van geheel Zeeland bewester-Schelde.

Walenses, bl. 178. De bewoners van Wales. Koning Eduard II van Engeland, die in 1284 geboren werd, nadat in 1282 Llewellyn vorst van Wales en in 1283 diens broeder David gedood waren, was de eerste Engelsche koningszoon, die bij het leven zijns vaders den titel voerde van prins van Wales.

Wassenaer, Wasnaer. Van het geslacht Wassenaar worden vermeld: *Jacobus*, bl. 26 noot 7, en *Mabilia*; zie Reynsburgh.

Westcappel, bl. 14, 19, 24. Westkapelle aan de westkust van Walcheren.

Westfali, bl. 7. Bewoners van Westfalen.

Wetslor, bl. 227. Wetzlar.

Widel, bl. 71. De Widele, niet een „locus", zooals onze schrijver zegt, maar een rivier, die oudtijds Voorne van Putten scheidde en thans tot een onbeduidend water verdroogd is. Bij Geervliet heette die rivier gewoonlijk de Bornisse.

Wieldrecht, bl. 93. Een in 1421 verdronken dorp, dat aan den linker-, den zuidelijken oever van de oude Maas lag. Van hier was een abdis van Rynsburg afkomstig; zie Reynsburgh.

Willelmus Longus, bl. 75. Willem de lange, een Zeeuw.

Wisant, bl. 196, 205. Wissant aan de Noordzee tusschen Calais en Boulogne.

Witto, bl. 73. Witte van Haemstede, een bastaardzoon van Floris V.

Worden (Hermanus dominus de), bl. 45, 47, 50. Herman van Woerden, een der moordenaars van Floris V.

Woeringe, bl. 38. Worringen tusschen Keulen en Neuss aan den Rijn.

Woudenbergh (Helyas de), bl. 266. Een Utrechtsch edelman.

Z.

Zelandia, Zeelandia, Zeelandrini, bl. 13, 14, 19, 24, 35, 36, 41, 43, 50, 52, 54, 56, 70—72, 75—77, 126, 135, 153, 182, 197, 211, 229, 232, 240, 261, 264, 266. Zeeland en zijn bewoners.

Ziriczee, Zyriczee, Zirixe, bl. 43, 52, 70—75, 254. Zierikzee in Zeeland.

Zoezerende, bl. 45. Bedoeld is de Sweser Eng tusschen de stad Utrecht en het dorp Maarssen aan den linker oever der Vecht tegenover Zuilen.

Zudensis episcopus Jacobus, bl. 88, 94, 95, 109, 120, 245. Hij behoorde tot het Utrechtsch geslacht van Denemarken en was bisschop (in partibus infidelium) van Zuda in Syrië Hij was ook commandeur van St. Jan en suffragaan-bisschop van Utrecht.

Zuithollandia, bl. 73. Het deel van Holland ten zuiden

van Rynland, Delfland en Schieland. Het bevatte ook streken, die thans tot de provincie Noord-Brabant behooren. Vermeld wordt bl. 56 de baljuw van Zuid-Holland *Aloud.* Hij was een Zeeuw en behoorde tot het geslacht Yerseke.

Zulen. Van het Utrechtsch geslacht van Zuylen worden vermeld *Stephanus ac Frithericus*, bl. 45 noot 7, en *Theodericus*, bl. 73.

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT)

DERDE SERIE

N°. 20

WILLELMI
CAPELLANI IN BREDERODE
POSTEA MONACHI ET PROCURATORIS EGMONDENSIS
CHRONICON

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1904